

IV. ÉVFOLYAM, 2015/3. SZÁM

BÜNTETŐJOGI SZEMLE

Tartalom

- DR. LÁSZLÓ KŐHALMI:
Supplements for a research of corruption
related attitudes / 3
- DR. CZÉDLI-DEÁK ANDREA:
A fiatalok terheltek nagykorúsítása
az amerikai büntetőeljárásban / 8
- DR. CSORBA ROLAND:
Javaslatok a kiskorúak sérelmére elkövetett
nemi erkölcs elleni bűncselekmények
bizonyítási nehézségeinek leküzdésére,
különös tekintettel az orvosi vizsgálatra / 21
- DR. DIÓSZEGI ATTILA:
Élt 19 évet – Nyugodjék békében? / 24
- DR. ELEK BALÁZS:
Az előzetes letartóztatás indokolása
az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatának
tükrében / 35
- GÁBRI ANGÉLA:
Titkos adatszerzés a hatékony bűnüldözés
szolgálatában / 52
- HATI CSILLA:
Büntetőeljárásunk történeti alakulása
– különös tekintettel a közvetlenség elvének
érvényesítésére / 56
- DR. HÁGER TAMÁS:
A büntetőtörvény időbeli hatályára vonatkozó
rendelkezések mint alapvető alkotmányos,
garanciális szabályok / 68
- DR. KELEMEN JÓZSEF:
A költségvetés kiadási oldalát sértő
cselekmények szabályozástörténeti
fejlődése Magyarország harmadik Büntető
Törvénykönyvében és az azzal kapcsolatban
felmerült jogalkalmazási problémák / 76
- DR. LENCSE BALÁZS:
A sértett felszólaláshoz való joga és
érvényesülésének feltételei / 89
- DR. MEZEI KITTI:
Néhány észrevétel a korrupciós deliktumok
hatályos szabályozásával kapcsolatban / 95
- DR. TÓTH ANDREA NOÉMI:
Távoltartás az Amerikai Egyesült Államokban / 101
- DR. TÓTH DÁVID:
A korrupciós bűncselekmények
szabályozásának története Magyarországon / 107
- DR. UJVÁRI ÁKOS:
Adalékok a szituációs jogos védelemhez / 113
- VARGA JUDIT:
Pénzmosás a mindennapjainkban / 116

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Büntetőjogi Szemle 2015. évi harmadik számában hazai jogi karok tanszékvezetői, valamint tapasztalt kutatók, gyakorlatban dolgozó szakemberek, bírák, ügyészek és fiatal magyar büntetőjogászok – jelen esetben PhD-hallgatók és egy joghallgató hölgy – tanulmányait gyűjtöttük össze. Ismételten köszönetet mond a főszerkesztő *Elek Balázs* ítéltáblai tanácselnök bíró, habilitált egyetemi docens úrnak, aki a most megjelenő lapszámban található tanulmányok többségét összegyűjtötte, személyesen lektorálta, és megküldte a szerkesztőségnek, valamint *Kőhalmi László* tanszékvezető habilitált egyetemi docens úrnak, aki PhD-hallgatói írásainak megküldése mellett a Bolyai ösztöndíjának kutatási témájához kapcsolódó angol nyelvű tanulmányt is biztosított a folyóirat részére.

Budapest, 2015. szeptember 15.

Dr. Gál István László
főszerkesztő

Tájékoztató a folyóiratban való publikálásról

A szerkesztőség a megjelentetni kívánt tanulmányokat a gal.istvan@ajk.pte.hu vagy a gabor.zsolt@hvgorac.hu e-mail címre várja. A megjelentetésről a lektorálást követően a Szerkesztőbizottság dönt.

A Szerkesztőbizottság fenntartja a jogot a kéziratok korrigálására, szerkesztésére.

A tanulmányokat MS Word formátumban, Times New Roman betűtípussal, 12 pontos betűnagysággal, másfeles sorközzel írva, sor-kizárt igazítással és lábjegyzetmegoldással kell elkészíteni.

A kéziratot kérjük a szerzőktől a név, az esetleges tudományos fokozat, a foglalkozás valamint a munkahely feltüntetését.

A szerkesztőbizottság másodközlésre nem fogad el kéziratot. Terjedelmi korlát – lévén elektronikus folyóiratról van szó – nincsen.

A Szerkesztőbizottság és a Kiadó

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Gál István László
A szerkesztőbizottság titkára: Dr. Kőhalmi László
A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Belovics Ervin,
Dr. Elek Balázs, Dr. Molnár Gábor, Dr. Tóth Mihály,
Dr. Vóko György

ISSN 2063-8183
Kiadja HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
Cím: 1037 Budapest, Montevideo u. 14.
Telefon: 340-2304, 340-2305, Fax: 349-7600
E-mail: info@hvgorac.hu
Internet: www.hvgorac.hu
Felelős kiadó: dr. Frank Ádám, a kft. ügyvezetője
Felelős szerkesztő: dr. Gábor Zsolt
Műszaki szerkesztő: Harkai Éva
Tördelő: Balás Zsuzsa
Korrektor: P. Berka Antónia

DR. LÁSZLÓ KÓHALMI*

Supplements for a research of corruption related attitudes¹

1.

There are several types of indexes to measure the extension of a specific country, region or even a society's corruption. The state power can examine corruption with the help of criminal statistics, while the civil sector considers **the Corruption Perceptions Index** as a standard, which has been published by an international non-governmental organization, **the Transparency International**.

According to the criminal statistics, the conclusion should be drawn, corruption is rare like a white raven in Hungary.² This conclusion is obviously a mistake, due to latency, since the unlawful benefits provider and receiver are considered to have an interest unity and this unity leads to undiscovered corruption acts and the absence of initiating criminal proceedings.

This phenomenon can be explained by that the most of the criminal proceedings³ are started by the accusations of citizens – László KORINEK has established during his latency research⁴: „the eyes of the law are the citizens” – and the willingness of citizens to report these criminal corruption acts is extremely low.⁵

The Transparency International releases its Corruption Perceptions Index⁶ annually, which shows a better view of reality than the criminal statistics.

* PhD, tanszékegyetemi adjunktus, PTE ÁJK Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

¹ The Study was supported by the János Bolyai Scholarship (2012–2015).

² KRÁNTZ Mariann: *A korrupció utolsó 25 éve Magyarországon.* [The last 25 years of corruption in Hungary.] *Ügyészek Lapja* 2006/5. p. 28.

³ GÁL István László: *A korrupciós bűncelekmények.* [Corruption Crimes.] In: POLT Péter (szerk.) *Új Btk. kommentár: 5. kötet: Különös rész.* Nemzeti Közszerkeleti és Tankönyv Kiadó Zrt. Budapest, 2013. pp. 183–210.

⁴ KORINEK László: *A bűnözés misztifikációjáról. Latens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől.* [The reflection of crime. The latent crime, the portrayal of crime, the fear of crime.] In: (Szerk.) GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós: *Kriminológia – Szakkriminológia.* Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomsszerkeletadó Kft. Budapest, 2006. pp. 249–257.

⁵ GÁL István László: *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak.* [Economic criminal law for economists.] Akadémiai Kiadó. Budapest, 2007. p. 78.

⁶ TAKÁCS István – CSAPODI Pál – TAKÁCS-GYÖRGY Katalin: *A korrupció, mint*

The Perception Index is subjective and because of its nature it serves only as a guide for the corruption of the countries. This subjective gauge is used to measure an objective, economy, bureaucracy and power fragment connected phenomenon such as corruption.

The CPI also triggers “a labelling effect”, which means it gives a positive or negative label for the specific country. At the same time, – as Mariann Kránitz has established – the labelling works as a corruption

gene factor. This is how the less infected countries by corruption become cleaner and the more infected ones become more endangered.

The CPI is an acknowledged standard, but it leads to strongly questionable results and consequences about judging a specific country's corruption situation.⁷

Our position on corruption can be shaded and become more accurate since we have different, specific life situations, age and status.

The criminal law lawyers and criminologists, who examine different criminal acts, often tend to dismiss investigations after their own members of profession⁸.

In the recent past, László Korinek carried on a research about the law student's sexual victimization.

While I carried on a similar research in a different topic, which aim is to examine the law students' opinion regarding corruption.

The research represents only a small cross-section, since it shows only how the law students' opinion on corruption.

I made an anonymous questionnaire and asked 100 people to participate. The students could fill out these forms at the university or take it home and finally throw into the collector box at the department.

The questionnaire contained 20 questions. The respondents were under 30 years old. At the beginning of the research I originally planned that the non-scholars should participate in the research too, but because of technical problems it couldn't be accomplished so only the scholars could take part. Subsequently I realized it would have been more

deviáns társadalmi attitűd. [Corruption as a deviant social attitude.] *Pénzügyi Szemle* 2011/1. p. 28.

⁷ KRÁNTZ M. Op. cit. p. 29.

⁸ GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ: *The Techniques of Money Laundering* In: GÁL István László, KÓHALMI László (szerk.)

Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2005. 129–138. oldal

expedient to create age groups in the under 30 age category (for example 18–20, 21–22 age etc.).

There were 65 women and 35 men. It can be explained by that women represent a higher number at the Faculty of Law, since more women get accepted to the University than men, and they also tend to participate in lectures more actively.

92 people attended grammar school and 8 people finished in a technical school. They represent the following occupation categories: students (80 people), employment relationship (3 people), agency contract (16 people) and one entrepreneur. There are 8 people

from the capital city, 20 from country state and 20 from villages.

2.

The respondents were asked to grade the severity of corruption from 1 to 5, where 1 is the most corrupt and 5 is the least corrupt. 37 participants graded Hungary with 1, 52 – with 2, 9 – with 3, and only one respondent gave it 4. Grade 5 was not given by any participant, meaning none of them thought its corruption level to be insignificant.

Table 1. The opinion of university students (n = 100) on the severity of corruption in Hungary

The severity of corruption (1 = the most corrupt; 5 = the least corrupt)	1	2	3	4	5
The number of votes	37	52	3	1	0

The participants' view of their direct environment's corruption is similar to the former latency research's result. On the one hand, they find their direct environment less corrupt, on the other hand, they think the more distant is the environment the more corrupt and threatening it is.

Regarding to the research, 12 people gave grade 1 (the worst grade), 23 people gave 2, 51 chose 3 and only one participant gave 5.

The Hungarian political corruption is considered as highly corrupt by 29 people (=1), 62 graded with 2, while 8 – with 3 and only one respondent gave 4. It must be emphasised none of the respondents considered the politicians free of corruption⁹, meaning the youth's perception of them is rather critical. Although my aim is not to engage in political discussion, but this might explain the youth's apathy towards politics.¹⁰ The answers differed when I asked about different corruption formations. I expected the political corruption will be the absolute leading one. My assumption was verified, at the same time the respondents considered the other formations problematic too.

23 respondents thought economic corruption, 45 participants considered political corruption, according to 20 people the administrative corruption, 20 people chose public procurement related corruption¹¹ and 2 people thought business corruption is the major problem in Hungary.

We made an order of rank of the countries' cor-

ruption level and it showed the same result as we expected. The students considered Austria as the least corrupt country among Hungary-Croatia-Slovakia-Romania-Austria and it happened only a few times when Hungary didn't finish last. This result must be taken seriously since it shows the youth's negative opinion on corruption.

I asked few questions about the declaration of wealth related duty's effect on the prevention of corruption. 11 respondents thought it has reduced, 19 gave mark 2, 32 chose 3, 17 gave 4, 21 people thought it hasn't reduced corruption.

The citizens' unfavourable view of police corruption has significantly improved. 11 people thought police officers are greatly corrupt, 12 gave 2, 33 gave 3, 29 chose 4, and finally 15 people's opinion was they are not corrupt at all.

They could choose two answers from the following given categories about this question: "In your opinion, what measures could possible help to reduce corruption?". According to 14 people "raising the salaries of politicians"; 20 people thought "raising the salaries of bureaucracy (office workers)"; 30 people considered "raising the salaries of the police officers"; 21 people chose "raising the salaries of judges"; 9 people found that "the declaration of wealth" could help more; 39 people thought "fight against favouritism"; 18 people chose "creating the actual relations of the market economy"; 40 people considered "increasing the severity of the punishments of corruption crimes"; 6 people chose the "else" category for example introduction of the death penalty, freezing bank accounts etc. (3 people didn't choose two answers).

⁹ SZÁNTÓ Zoltán: *Kontraszlekeció és erkölcsi kockázat a politikában.* [Contra selection and ethical risk in politics.] *Közgazdasági Szemle* 2009/6. p. 568.

¹⁰ TÖRÖCSIK Mária: *Tudománykommunikáció a Z. generációnak – A fiatalok közéleti véleményformálásának új formái az online térben.* [The science of communication for Z generation – The new forms of expression of the youth's opinion on public life in the cyber space.] TÁMOP-4.2.3-12/1/KONV-2012-0016. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2013, p. 4.

¹¹ Regarding the public procurement related corruption see the following: INZELT Éva: *Korrupció: fehérgallérral vagy anélkül. A fehérgalléros bűnözés változó tartalma és formái* [Corruption – with or without a white collar. The changing meaning and

forms of the white collar crime]. PhD-disszertáció. ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2015. p. 109. (Témavezető: Prof. Dr. Lévay Miklós)

Table 2.

„In your opinion, what measures could possible help to reduce corruption?”	The number of votes for the given categories
1. raising the salaries of politicians	14
2. raising the salaries of bureaucracy (office workers)	20
3. raising the salaries of the police officers	30
4. raising the salaries of judges	21
5. the declaration of wealth	9
6. fighting against favouritism	39
7. creating the actual relations of the market economy	18
8. increasing the severity of the punishments of corruption crimes	40
9. else (for example introduction of the death penalty, freezing bank accounts etc.)	6
10. no answer	3

In the mass media the influence of voters by the politicians is perceptible. The Hungarian public's demand for punishment is verified. It requires such politics which keeps repeating the necessity of increasing the severity of a penalty.

Although it is disappointing that the youth are well acquainted with favouritism and it is accepted by them, which is against the respect of the success achieved by hard work. It gives a false message that everything can be handled by favouritism.

The responses about the corruption differed when it was asked before or after the transition. Most of the respondents didn't have any experience of the socialist regime's corruption (Most of them were born after the transition).

Comparing the two eras, 39 respondents deemed that corruption was worse after the transition (grade 5 meant this). 54 participants graded with 4, 38 people gave 3. 32 people chose 2 and 37 people considered that corruption was worse before the transition in Hungary.

The result – regarding to the entrance into the European Union in 2004 – isn't flattering to the after transition era.¹² In my opinion, the students don't have adequate knowledge of the before transition era and probably those stated an opinion who had knowledge of this era or at least they thought they have. „Is it contemptible or acceptable to use favouritism for someone's own – by the way rightful – interests?” The given answers were auspicious for this question. According to 86 people it is fully unacceptable (grade 1), 12 graded with 2, 37 – with 3, 16 –with 4 and 50 – with 5, meaning they fully accept it.

¹² BALOGH Péter: *A társadalom fogaskerekei is rozsdásodnak? Adatok és észlelések a korrupcióról. [Are the cogwheels of the society getting rusty? Data's and observations about corruption.]* Pro Publico Bono Online Támpo Speciál 2011. p. 16.

As far as favouritism is concerned, the questionnaire gave a disappointing result since the quarter of the respondents thought favouritism is fully acceptable.¹³ The reason for this might be that the former socialist countries have a serious, deep social-cultural past¹⁴ of corruption and since the transition the two and half decades were not enough to achieve a radical change in this field.

For the following question: “how would you fight against corruption if you were a minister?” the responds didn't provide anything new. Relatively a lot of people (81) didn't fill in this rubric which might be explained by the lack of creativity. Most of the respondents suggested the solutions which they could hear about in the mass media such as increasing the severity of punishments, building more prisons, community service etc.

In the last point only 17 respondents expressed their opinion (“Else, which you want to tell about related to corruption”). The responds included mostly a wish for example “If it is worth to work, there wouldn't be corruption.”, “Anything is possible with connections”.

3.

My remarks are the following on my research. It is important to make law students aware of combating

¹³ BALOGH Op. cit. p. 24.: Most of the valid respondents condemned corruption (69%).

¹⁴ KEREZSI Klára – INZELT Éva – LÉVAY Miklós: *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében – Milyen cselekményeket rejtenek a jogerősen elítéltek aktái. [Corruption as a crime from the viewpoint of the Criminal Justice System – What kind of acts are hidden in the files of the convicts.]* Kriminológiai Tanulmányok 51. (Szerk.: Vókó György) Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2014. p. 25.

corruption¹⁵ since it is a condemnable and pursuable act.

„The possibilities to change the attitudes and approaches of public in regards to the black market” titled research has shown the importance of informative classes, teaching modules for high school students.¹⁶

Different forums (pl. with cultural programmes), workshops should be provided for the university students, especially for the law students about the problems of corruption. It matters a lot how the future attorneys relate to corruption.¹⁷

The institutional confidence researches¹⁸ seems to be verified, according to the researches the public think the political and business sector are most corrupt.¹⁹

The law students don't have adequate knowledge about corruption. This might be explained by that most of the students has just started their legal studies and didn't have any previous criminal knowledge. It would have led to a different result if we asked them at the beginning and at the end of their studies when they had already criminology knowledge. ■

Bibliography

- BALOGH, Péter:** *A társadalom fogaskerekei is rozsdásodnak? Adatok és észlelések a korrupcióról. [Are the cogwheels of the society getting rusty? Data's and observations about corruption.]* PRO PUBLICO BONO Online Támop Speciál 2011.
- BERNÁT, Anikó:** *Elemzések a gazdasági és társadalompolitikai döntések előkészítéséhez 39. TÁRKI. [Analyses for preparation of economic and social politics decisions 39. TÁRKI]* Budapest, 2002.
- BOGNÁR, Ákos:** *A feketegazdasággal kapcsolatos lakossági attitűdök és szemléletformálás lehetőségei [The possibilities to change the attitudes and*

approaches of public in regard to the black market.] – Háttéranyag kommunikációs és public education kampányok szervezéséhez. 11. Budapest, 2007.

- GÁL, ISTVÁN LÁSZLÓ:** *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak. [Economic criminal law for economists.]* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007.
- GÁL, ISTVÁN LÁSZLÓ:** *A korrupciós bűncselekmények. [Corruption Crimes.]* In: Polt Péter (Szerk.) Új Btk. kommentár: 5. kötet: Különös rész. Nemzeti Közszerkeleti és Tankönyvkiadó Zrt. Budapest, 2013.
- GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ:** *A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása az új magyar büntetőjogban* Belügyi Szemle 2013/6. 26–56.
- GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ:** *A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata*, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2012.
- INZELT, Éva:** *Korrupció: fehérgallérral vagy anélkül. A fehérgalléros bűnözés változó tartalma és formái [Corruption – with or without a white collar. The changing meaning and forms of the white collar crime].* PhD-disszertáció. ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2015. (Témavezető: Prof. Dr. Lévay Miklós)
- KEREZSI, Klára – INZELT, Éva – LÉVAY, Miklós:** *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében – Milyen cselekményeket rejtenek a jogerősen elítéltek aktái.* [Corruption as a crime from the viewpoint of the Criminal Justice System – *What kind of acts are hidden in the files of the convicts.*] Kriminológiai Tanulmányok 51. (Szerk.: Vókó György) Országos Kriminológiai Intézet. Budapest, 2014.
- KORINEK, László:** *A bűnözés visszatükröződése. Latens bűnözés, bűnözés ábrázolás, félelem a bűnözéstől. [The reflection of crime. The latens crime, the portrayal of crime, the fear of crime.]* In: (Szerk.) GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós: *Kriminológia – Szakkriminológia.* Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006.
- KOVÁCH, Imre – KRISTÓF, Luca:** *Elit és társadalmi integráció. [Elit and social integration.]* In: *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon* (Szerk.: Kovách Imre – Dupcsik Csaba – P. Tóth Tamás – Takács Judit). MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet). Argumentum Kiadó, Budapest, 2012.
- KRÁNITZ, Mariann:** *A korrupció utolsó 25 éve Magyarországon. [The last 25 years of corruption in Hungary.]* *Ügyészek Lapja* 2006/5.
- SZÁNTÓ, Zoltán:** *Kontraszelekció és erkölcsi kockázat a politikában. [Contra selection and ethical risk in politics.]* *Közgazdasági Szemle* 2009/6.
- SZÁNTÓ, Zoltán – TÓTH, István János – VARGA, Szabolcs:** *A korrupció társadalmi és intézményi szerkezet – Korrupciós tranzakciók tipikus kapcsolatháló-konfigurációi Magyarországon. [The social and*

¹⁵ Often joins money laundering to corruption in international criminal relations. See GÁL István László: *A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása az új magyar büntetőjogban* Belügyi Szemle 2013/6. 26–56. and GÁL István László: *A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata* Budapest, HVG-ORAC Kiadó, 2012.

¹⁶ BOGNÁR Ákos: *A feketegazdasággal kapcsolatos lakossági attitűdök és szemléletformálás lehetőségei [The possibilities to change the attitudes and approaches of public related to the black market.]* – Háttéranyag kommunikációs és public education kampányok szervezéséhez. Budapest, 2007. p. 11.

¹⁷ SZÁNTÓ Zoltán – TÓTH István János – VARGA Szabolcs: *A korrupció társadalmi és intézményi szerkezet – Korrupciós tranzakciók tipikus kapcsolatháló-konfigurációi Magyarországon. [The social and institutional construction of corruption – The network configurations of the typical corrupt transactions in Hungary.]* Szociológiai Szemle 2011/3. p. 61–82.

¹⁸ TÓTH István György: *Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékstruktúrájában. [The lack of trust, norm defects, sense of injustice and paternalism in the Hungarian value structure of the society.]* *A gazdasági felemelkedés társadalmi-kulturális feltételei* című kutatás zárójelentése. TÁRKI. Budapest, 2009. 36–37. o.; BERNÁT Anikó: *Elemzések a gazdasági és társadalompolitikai döntések előkészítéséhez 39.* TÁRKI. Budapest, 2002. p. 25.

¹⁹ KOVÁCH Imre – KRISTÓF Luca: *Elit és társadalmi integráció. [Elit and social integration.]* In: *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon* (Szerk.: Kovách Imre – Dupcsik Csaba – P. Tóth Tamás – Takács Judit). MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet). Argumentum Kiadó. Budapest, 2012. p. 40.

institutional construction of corruption – The network configurations of the typical corrupt transactions in Hungary.] Szociológiai Szemle 2011/3.

http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1208/1/03_szanto_zoltan_windows_1250__toth_is.pdf

TAKÁCS, István – CSAPODI, Pál – TAKÁCS-GYÖRGY, Katalin: *A korrupció, mint deviáns társadalmi attitűd.* [Corruption as a deviant social attitude.] Pénzügyi Szemle 2011/1. 26–

TÓTH, István György: *Bizalomhiány, norma zavarok, igazságtalanság* érzet és paternalizmus a magyar társadalom érték szerkezetében. [The lack of trust,

norm defects, sense of injustice and paternalism in the Hungarian value structure of the society.] A gazdasági felemelkedés társadalmi-kulturális feltételei című kutatás zárójelentése. TÁRKI. Budapest, 2009

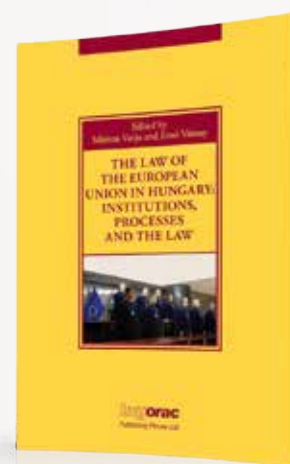
TÖRÖCSIK, Mária: *Tudománykommunikáció a Z generációnak – A fiatalok közéleti véleményformálásának új formái az online térben.* [The science of communication for Z generation – The new forms of expression of the youth's opinion on public life in the cyber space.] TÁMOP-4.2.3-12/1/KONV-2012-0016. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2013

THE LAW OF THE EUROPEAN UNION IN HUNGARY: INSTITUTIONS, PROCESSES AND THE LAW

SZERKESZTŐK:

Varju Márton, Várnay Ernő

This book examines the impact of European Union law on the state and the law in Hungary. It focuses on the legal and institutional changes and the institutional adaptation processes induced by EU law and it gives an accurate and accessible account of this largely transparent process of legal and institutional transformation. It looks at the institutional responses in government to the direct adaptational pressures following from various areas of EU law and governance, in particular, the mechanisms and practices adopted for the harmonization of national law with EU law, including the external *acquis*, the application and enforcement of EU law in Hungary, and the protection by the Hungarian government of rights and Hungarian interests before EU courts. It also covers substantive legal changes in domestic law based on provisions of EU primary and secondary law and the general principles of the EU legal order. It examines the primary avenues of legal adaptation for the Member States under the EU framework including the modifications in domestic constitutional law required by EU membership, the interpretation and application of EU law by domestic courts and the application of EU (competition and state aid) law by Hungarian authorities.

Ára: 6000 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

DR. CZÉDLI-DEÁK ANDREA*

A fiatalok terheltek nagykorúsítása az amerikai büntetőeljárásban

Alapvetések

A hatályos Btk. – a generális prevenció jegyében – a társadalom újabb szegmensét vontta be a büntetőjogi felelősségre vonható terheltek körébe azáltal, hogy a büntethetőség korhatárát – a törvényben meghatározott bűncselekmények vonatkozásában – 12 évre leszállította. Az eredendően angolszász megközelítés egyértelműen ahhoz a manapság globálisan elterjedt szemlélethez kapcsolódik, hogy – az elkövető életkorától függetlenül – a bűn elkövetése büntetést érdemel, és kizárólag a példaértékű szankciók kiszabásával érhető el kellő visszatartó hatás. Ezen felfogás gyökere kétségtelenül az amerikai büntetőeljárási szisztéma, amely általánosságban már 7 éves kortól lehetővé teszi a terheltek felelősségre vonását azzal, hogy az ilyen ügyek elbírálása alapvetően a fiatalok bírósága előtt történik. Az egyes tagállamok gyakorlata mindazonáltal eltér abból a szempontból, hogy kifejezetten erre a célra létrehozott külön bíróságot működtetnek, vagy ezt a szerepet a rendes bíróság egy speciális szervezeti egysége, illetve külön erre szakosodott egyesbíró tölti-e be.¹ Általánosságban elmondható, hogy a bíróság hatáskörének korlátait valamilyen módon a terhelt 18. életévének betöltése szabja meg, amely diszinkció alapulhat azon, hogy a bűncselekmény elkövetésére, az előzetes letartóztatás elrendelésére, vagy a vádemelésre ezen életkor betöltése előtt vagy után került sor.²

Az amerikai fiatalok bírósága nemcsak bűncselekményeket, hanem szülői felügyelettel kapcsolatos ügyeket és státuszcselekményeket is elbírál. A szülői

felügyelettel kapcsolatos ügyekben a bíróság akár meg is szüntetheti a szülői felügyeleti jogot, ha a szülő azzal visszaélve, gyermeke sérelmére bűncselekményt követ el, vagy a gyermekét elhanyagolja.³ Státuszcselekményekről akkor beszélünk, ha a jogilag egyébként nem értékelendő magatartás fiatalok személyéhez kötődik, tehát a jog csak akkor szankcionál, ha azt jogszabályban meghatározott korú fiatal követi el. Ilyennek minősül például a csellengés, a kijárási tilalom megszegése, a korhatár alatti alkoholfogyasz-

tás, vagy a szülői háztól való elszökés.⁴

Rendkívül fontos annak kiemelése, hogy az amerikai fiatalok eljárás a kontinentális – és részben a felnőttekre irányadó amerikai – gyakorlattól is eltér annyiban, hogy a büntetőügyek elbírálása nem a hagyományos eljárási keretek között, hanem az életkori sajátosságokból adódó speciális szabályok figyelembevételével inkább a polgári eljáráshoz hasonló formában zajlik. Az eljárás lényegében korlátozott büntetőjogi kereteket ölt, így az ügyész vagy a pártfogó felügyelő nem vádiratot, hanem kérvényt nyújt be a bírósághoz, a bíró nem tárgyalást, hanem meghallgatást tart, és a lefolytatott bizonyítás eredményéhez képest arról dönt, hogy a fiatalok vétkes-e vagy sem. Lényeges, hogy a meghallgatás végén a bíró nem mondhatja ki bűnösnek a vádlottat, és szankciót sem szabhat ki egyidejűleg. Előbb a pártfogó felügyelőnek értékelnie kell a vádlott személyiségét, aki elrendelheti akár a vádlott pszichológiai és szakorvosi vizsgálatát, és javaslatot tehet a büntetés-kiszabással kapcsolatban. A bíróság a fiatalok érdekét leginkább szolgáló szankció neméről és mértékéről egy külön meghallgatáson dönt, így pl. kötelezheti tanácsadást, pszichiátriai és egyéb elvonó kezeléssel való részvételre, próbára bocsáthatja, javító intézeti nevelését rendelheti el, de akár rövidebb tartamú szabadságvesztést is kiszabhat.⁵

Az irányadó eljárási struktúrához képest lehetőség van azonban arra, hogy a fiatalok ügye bizonyos törvényi feltételek teljesülése, ügyészi diszkréció vagy bírói mérlegelés alapján kiemelésre kerüljön az általános szabályok hatálya alól, és az elkövetett bűncse-

* bírósági titkár, Szegedi Járásbíróság

¹ William G. Jones: *Working with the Courts in Child Protection*. 8. o. www.childwelfare.gov/pubPDFs/courts.pdf (letöltési idő: 2015.02.10.)

² Baruva, Buki: *Should Juveniles Be Transferred to Adult Criminal Court in the Criminal Justice System?* 101. o. In Tennessee Journal of Race, Gender & Social Justice, Vol. 2. 2013. 101–127. o.

³ www.nolo.com/legal-encyclopedia/juvenile-court-overview-32222.html (letöltési idő: 2014. 11. 18.)

⁴ Arthur, Patricia J. – Waugh, Regina: *Status Offenses and the Juvenile Justice and Delinquency Prevention Act: The Exception that Swallowed the Rule*. 555. o. In Seattle Journal for Social Justice, Vol. 7. Issue 2. 2009. 555–576. o.

⁵ www.nolo.com/legal-encyclopedia/juvenile-delinquency-what-happens-typical-case-32223.html (letöltési idő: 2014. 11. 18.)

lekményt felnőtt eljárási rendben, felnőtt mércével és az ehhez igazodó büntetéskiszabási szempontok figyelembevételével lehessen elbírálni. Ez a lényegében a fiatalok eljárásjogi nagykorúsítását jelentő megoldás mindazonáltal számos veszélyt hordoz magában, amelyet az amerikai társadalom is még csak most kezd felismerni. A tanulmány célja, hogy bemutatva az amerikai büntetőeljárás eredeti koncepciójához képest bekövetkezett változásokat, így különösen a terhelt felnőtt rendszerbe utalásának lehetőségével kapcsolatos jogi szabályozás esszenciáját, egyfajta figyelemfelhívásként rámutasson arra, hogy milyen negatív hatásai lehetnek a kellően át nem gondolt, hatástanulmány nélküli, a generális prevenció jelszavával bevezetett jogtechnikai megoldásoknak.

Az elkülönült fiatalok bíraskodás történeti fejlődése

Az amerikai jogalkotás már több mint száz évvel ezelőtt felismerte a fiatal és a felnőtt terhelték közötti különbségtétel szükségességét, ezért elkülönült igazságszolgáltatási rendszert hozott létre a fiatalok számára. Általánosan elfogadott vélekedés volt ugyanis a 19. század végén az, hogy a fiatalok fejletlen személyiségük okán és az erkölcsi minták elsajátításának hiányosságai miatt magatartásuk helyességét kevésbé képesek megítélni, emiatt „kevésbé felelősek” tetteikért, mint felnőtt társaik. Ebből adódóan a haladó szellemiség a fiatalokat védő, a társadalomba való visszavezetésüket szolgáló rendszert kiépítésén fáradozott, célként kitűzve, hogy elsődlegesen a normál bírósági eljáráson kívüli intézkedésekkel kell válaszolni a deviáns magatartásra.⁶

Jogtörténeti munkák tanúsága szerint 1899-ben, először az Egyesült Államokban hoztak létre elkülönült igazságszolgáltatási fórumot a fiatalok terhelték számára a Cook megyei *Illinois*-ban abban a reményben,⁷ hogy a megvédett fiatalokat nevelő jellegű szankciókkal törvénytisztelő állampolgárokká lehet formálni.⁸ Ezt megelőzően a fiatalok ügyeit ugyanolyan anyagi és eljárási szabályok szerint bírálták el, mint a felnőtteket.⁹

A reformerek alap gondolata a felnőtt terheltéktől való elkülönítésen és a rehabilitáció sikerén nyugodott, ezért a bíróságok is inkább az egyéniesített, nevelő jellegű szankciók alkalmazásában, mint a megtorló bün-

etésekben látták a megoldást. A bíróságok működése a *parens patriae* (az állami szülő) jogelvén alapult, amely az államot egyfajta gyámkodó szerepben tüntette fel, hangsúlyosan figyelembe véve a gyermek mindegyes érdekét.¹⁰ A *parens patriae* szemlélet szerint a fiatalok eljárásban védelmezni kell a gyermeket, rossz cselekedete ellenére nem szabad felnőttként kezelni, és látni kell benne a lehetőséget arra, hogy megfelelő útmutatással később a társadalom hasznos tagja lehet.¹¹ Ez a modell egyébként jellemzően azon angol-szász felfogáson alapult, miszerint a bírák – hasonlóan a gyermekek legfőbb védelmezőjéhez, az uralgóhoz – a megvédett gyermek atyjaként jártak el, felmérve annak érdekeit, és ellátva őt a követendő életvezetési tanácsokkal. A bírónak ezért széles döntési jogköre volt az alkalmasnak ítélt szankció kiválasztásában, így például a gyermeket próbára bocsáthatta, javítóintézeti nevelését rendelhette el, nevelőszülőknél, illetve árvaházban helyezhette el.¹²

Julian Mack bíró 1909-ben akként fogalmazta meg a fiatalok bíraskodás célját, hogy a gyermeknek a bíróság előtt éreznie kell, hogy az állam igazságszolgáltatási hatalmával néz szembe, ugyanakkor biztosítani kell őt arról is, hogy az állam gondoskodik róla. Hangsúlyozta, hogy nem a hagyományos tárgyalótermi keretek között kell az eljárást lefolytatni, amikor is a bíró a pulpituson ülve, felülről tekint le a vádlottra, hanem a bírónak egy asztalhoz kell ülnie a fiatalokkal, annak vállára téve a kezét, és meg kell mutatnia neki a helyes utat, ezzel hatékonyabbá téve a saját munkáját is.¹³ A bírák ezért kezdetben inkább atyáskodó szerepben jártak el, készen állva arra, hogy a fiatalok őszinte törődéssel és gondoskodással a helyes irányba tereljék. Mondhatni egyfajta „szociális munkásként” tevékenykedtek, akiket ténylegesen több pszichológus és egyéb szakember is segített, nehogy a fiatalok továbbhaladjon a bűn útján.¹⁴

Az elkülönült fiatalok bíraskodás tehát abban a szellemben született meg, hogy a bűnözői magatartást nem a természet, hanem a rossz nevelés hozta létre, ezért a bírák *quasi* helyettes szülőként viselkedtek.¹⁵ Mindez a szemlélet magával hozta azt, hogy a fiatalok terheltéket nem tekintették bűnösnek, hanem csupán vétkesnek, vagy kötelességszegőnek, ezért velük szemben nem is folytattak a felnőttekéhez hasonló formalizált eljárást.¹⁶ Figyelemmel arra, hogy a cél a

¹⁰ *The History of Juvenile Justice* (ABA Division of Public Education) 5. o. www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/publiced/features/DYJpart1.authcheckdam.pdf (letöltési idő: 2015. 01. 25.)

¹¹ Anonymous Author: *Juvenile Waiver Hearings and the Hearsay Rule: The Need for Reliable Evidence at the Critical Stage*. 398. o. In Valparaiso University Law Review, Vol. 12. Winter 1978. 397–427. o.

¹² Hannan, William: i. m. 195–196. o.

¹³ *The History of Juvenile Justice* (ABA Division of Public Education) 5. o. www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/publiced/features/DYJpart1.authcheckdam.pdf (letöltési idő: 2015. 01. 25.)

¹⁴ Gardner, Martin M.: i. m. 9. o.

¹⁵ Birkhead, Tamar R.: i. m. 17. o.

¹⁶ Wagman, Matthew Thomas: *Innocence Lost in The Wake of Green: The Trend Is Clear – If You Are Old Enough to Do the Crime, Then You Are Old Enough to Do the Time*. 644. o. In Catholic University Law Review, Vol. 49. Issue 2 Winter 2000. 643–677. o.

⁶ Fondacaro, Mark R. – Slobogin Christopher – Cross, Tricia: *Reconceptualizing Due Process in Juvenile Justice: Contributions from Law and Social Science*. 4–5. o. www.papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=786666 (letöltési idő: 2014. november 20.)

⁷ Hannan, William: *Judicial Waiver as the Only Equitable Method to Transfer Juvenile Offenders to Criminal Court*. 195. o. In Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy, February 2014, Vol. 22. 193–223. o.

⁸ Browne, Elizabeth W.: *Guidelines for Statutes for Transfer Juveniles to Criminal Court*. 479. o. In Pepperdine Law Review, Vol. 4. Issue 3. 479–495. o.

⁹ Birkhead, Tamar R.: *Juvenile Justice Reform 2.0*. 16. o. www.papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1856257 (letöltési idő: 2015. 11. 15.)

gyermek társadalomba visszavezetése lett azáltal, hogy bűneik megbocsátást nyerhetnek és megválthatóak, az új koncepció visszautasította a felnőtt rendszer ítélkezési gyakorlatát és eljárási rendjét. Az eljárás kifejezetten a gyermekek fegyelmezését és megjavítását tűzte ki célul, ezért az teljesen informálisan,¹⁷ a nyilvánosság kizárásával, védő nélkül és minimális eljárási szabályok betartása mellett zajlott.¹⁸ Az informális eljárásból adódóan a fiatalkorúak mindazonáltal nem élvezték ugyanazokat az eljárási garanciákat, mint a felnőttek;¹⁹ a bíró tárgyalás nélkül, tulajdonképpen egy beszélgetés keretében bírálta el az ügyet, és a gyermek személyiségének feltárását követően határozta meg a leghatékonyabb nevelési metódust.²⁰ A jóvátétel és a megtorlás helyett a bíró a gyermek személyiségének megjavításán fáradozott oly módon, hogy megvizsgálta azokat a tényezőket, amelyek a bűncselekmény elkövetéséhez vezettek, és igyekezett őket korrigálni.²¹ Ezekről a meghallgatásokról nagyon sokszor még jegyzőkönyv sem készült, ami elviekben azért nem okozott gondot, hiszen a rendszer alapelve szerint a bírónak mindenképpen a gyermek érdekeit kellett figyelembe vennie, és így kellett megtalálnia a legcélravezetőbb szankciót.²² Az atyáskodó megközelítés folytán azonban a szankciók gyakran határozatlanok maradtak, olykor az egész gyermekkoron átíveltek, valamint nem az elkövetett cselekménnyel arányos megtorlást szolgálták.²³

Harc az eljárási garanciák kiépítéséért

Az 1930-as évekre egyetlen állam kivételével már mindenhol, míg a II. világháború végére az összes államban működött valamilyen formában a fiatalkorúak bírósága.²⁴ Általánosságban elmondható, hogy az informális, eljárási garanciákat mellőző, széles diszkréciójú egyesbírói eljárásokat elsődlegesen nem tett-büntetőjogi aspektusból közelítették meg,²⁵ hanem a fiatalkorúak jogkövető magatartásának kialakítása érdekében a polgári eljáráshoz hasonló kereteket alakították ki.²⁶ Ebből következően a rendszer sok eufemiz-

must is magában hordozott, így pl. vádirat helyett kérvénnyel, bűncselekmény helyett jogsértéssel, ítélet helyett rendelkezéssel, illetőleg bírói döntéssel, míg börtön helyett javító iskolával szembesült a fiatalok terhelte.²⁷

Az elkülönült bíróságok informális gyakorlata kezdetben nem okozott problémát, ugyanis a cél elsősorban a rehabilitáció, az egyén társadalomba visszavezetése, az egyéniesített szankció volt, a legmélyebben tiszteletben tartva a gyermek mindenekfelett álló érdekét. Az 1950-es években azonban már érzékelhető elmozdulás következett be a megtorláson alapuló generális prevenció irányába, ezért egyre többször alkalmaztak szabadságmegvonással járó szankciókat, amelyek meghaladták a tetté az informális eljárási kereteket, és alkotmányos garanciákért kiáltottak.²⁸

Az informális gyakorlat 1966-tól, a *Kent*-ügyben hozott döntéstől kezdődően változott meg,²⁹ amikor is az amerikai *Supreme Court* a 16 éves *Moris Kent* ügyét bírálta el.³⁰ *Kent* a nyomozati eljárás során bevallotta, hogy betöréssel rablást és szexuális erőszakot követett el, mire ügyét a tisztességes eljárás minimális követelményeinek betartása nélkül felnőtt bírósági eljárásra utalták.³¹ A *Supreme Court* kimondta, hogy *Kent*nek joga lett volna a bírói meghallgatáshoz és ahhoz, hogy ügyében indokolt döntés születessen. A bíróság kritizálta a fiatalkorú bíraskodást abból a szempontból, hogy a terhelt mind a felnőttek, mind a gyermekek világából a legrosszabbat kapja, hiszen nem részesül a felnőtteknek kijáró eljárási jogi védelemben, ugyanakkor a felnőtt rendszerbe utalás miatt a szükséges állami gondoskodástól is elesik a nevelő jellegű intézkedések hiányában.³² Ezt követően alaptétellé vált, hogy a bíróság az eset teljes körű kivizsgálása után mondhat csak le arról, hogy az ügyet maga tárgyalja, és nem hozhat döntést a felnőtt rendszerbe utalásról pusztán az iratok alapján, indokolt határozat nélkül,³³ arra hivatkozva, hogy az ügyet egyébként alaposan megvizsgálta.³⁴ A bíróság egyértelművé tette, hogy a fiatalkorú vádlottat is megilleti a hallgatás és a kereszt-

¹⁷ Carrol, Jenny E.: *Rethinking the Constitutional Criminal Procedure of Juvenile Transfer Hearings: Apprendi, Adult Punishment and Adult Process*. 108. o. In *Hasting Law Review*, Vol. 61. November 2009. 101–153. o.

¹⁸ Gardner, Martin M.: i. m. 8. o.

¹⁹ Brink, David O.: *Immaturity, Normative Competence and Juvenile Transfer: How (not) to Punish Minors for Major Crimes*. 1559–1560. o. In *Texas Law Review*, Vol. 82. 2004. 1555–1585. o.

²⁰ Fondacaro, Mark R. – Slobogin Christopher – Cross, Tricia: i. m. 4–5. o.

²¹ Birkhead, Tamar R.: i. m. 18. o.

²² Hannan, William: i. m. 197. o.

²³ Gardner, Martin M.: *Punitive Juvenile Justice and Public Trials by Jury: Sixth Amendment Applications in a Post-McKiever World*. 8. o. In *Nebraska Law Review*, Vol. 91. 1-1-2012. 1–71. o.

²⁴ Hannan, William: i. m. 195–196. o.

²⁵ Polachek, Emily A.: *Juvenile Transfer: From „Get better” to „Get Tough” and Where We Go from Here*. 1167. o. In *William Mitchell Law Review*, Vol. 35. 2009. 1162–1193. o.

²⁶ *The History of Juvenile Justice* (ABA Division of Public Education) 5. o. www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/publiced/features/DYJpart1.authcheckdam.pdf (letöltési idő: 2015. 01. 25.)

²⁷ Gardner, Martin M.: i. m. 10. o.

²⁸ Casey, Timothy: *When Good Intentions Are Not Enough: Problem-Solving Courts and the Impending Crisis of Legitimacy*. 1474. o. In *SMU Law Review*. Vol. 57. Fall 2004. 1459–1520. o.

²⁹ Carrol, Jenny E.: i. m. 108. o.

³⁰ *Moris Kent* 14 évesen már állt bíróság előtt betöréssel lopásért és zsebtolvajlásért, azonban két évvel később megtalálták az ujjlenyomatát egy olyan asszony lakásán, akit korábban kiraboltak és megerőszakoltak. A rendőrség a fiút őrizetbe vette, és figyelmeztetés nélkül kihallgatta, mire *Kent* beismerte a bűncselekmény elkövetését. Édesanyja védőt hatalmazott meg, aki elmeszakértői véleményt készíttetett az ügyben, valószínűsítve, hogy *Kent* súlyos pszichopátiában szenved, ezért pszichiátriai intézményben való kezelése látszik indokoltnak. Az eljáró bíró jogosult volt az ügyet felnőtt bíróság elé utalni, és ennek keretében a védő indítványát bármilyen meghallgatás, bizonyítási eljárás lefolytatása, valamint indokolt döntés nélkül elutasítva, az ügyet felnőtt bíróság elé utalta.

³¹ Fondacaro, Mark R. – Slobogin, Christopher – Cross, Tricia: i. m. 10–11. o.

³² *The History of Juvenile Justice* (ABA Division of Public Education) 6. o. www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/publiced/features/DYJpart1.authcheckdam.pdf (letöltési idő: 2015. 01. 25.)

³³ Carrol, Jenny E.: i. m. 109–110. o.

³⁴ Hannan, William: i. m. 198. o.

kérdés joga,³⁵ valamint szükséges, hogy védelmében jogi képviselő is eljárjon, aki hozzáférhet az esetleges korábbi büntetőügyekben keletkezett iratokhoz.³⁶

Egy évvel később a *Gault*-ügy további súlyos eljárásjogi problémákra világított rá. A 15 éves, pénztárcalopás miatt próbaidejét töltő *Gault*-ot egy obszcén telefonhívás miatt arra kötelezték, hogy 21. életévének betöltéséig egy bentlakásos javító iskolába járjon, jóllehet a rendes bíróság előtt maximum 2 hónap börtönre vagy 50 dollár pénzbüntetésre ítélték volna. *Gault*-ot a kihallgatása előtt nem figyelmeztették törvényesen, nem ismertették vele a vádat, nem tájékoztatták a jogi képviselő igénybevételének lehetőségéről. A bírói meghallgatáson egy tanút eskü nélkül hallgattak meg, aki egy *Miranda* figyelmeztetés nélküli jelentést csatolt a *Gault* által elmondottakról. Nem volt megidézve az ügy sértetteje sem, így nem nyílt lehetőség a keresztkérdésre sem, továbbá jegyzőkönyv sem készült a meghallgatásról.³⁷ Az ügy 1967-ben a *Supreme Court* elé került, amely kimondta, hogy a fiatalokat is megilletik a tisztességes eljárás bizonyos elemei, így a védelemhez való jog,³⁸ a fegyverek egyenlőségének elve, a keresztkérdés joga, az önvádra kötelezés tilalma, illetve, hogy megismerje az ellene felhozott vádat.³⁹ Szükséges továbbá, hogy az eljárási cselekmények hiteles rögzítése érdekében írott jegyzőkönyv készüljön, illetve, hogy az érintetteket fellebbezési jog is megillessen.⁴⁰ A *Supreme Court* ezen alaptételek kinyilatkoztatásával nem szüntette meg az elkülönült fiatalok bíráskodást, hanem rávilágított döntésében arra, hogy az alapvető eljárási szabályoknak életkortól függetlenül minden esetben mérvadónak kell lennie.⁴¹

A *Winship*-ügyben hozott döntést követően még jobban elmosódott a határ a felnőtt és a fiatalok között. A 12 esztendő *Samuel Winship*-et azzal vádolták, hogy elloptott 112 dollárt egy pénztárcából. A cselekmény elkövetéséért akár arra is kötelezhető volt, hogy 6 évig egy javító iskolába járjon, amely személyi szabadságának jelentős korlátozását jelentette volna. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a bizonyítékok túlsúlya elv alapján megállapítható, hogy elkövette a terhére rótt bűncselekményt.⁴² Az ügy 1970-ben a *Supreme Court* elé került, amely visszautasította azt az érvelést, hogy a fiatalok eljárásban elegendő a bizonyítékok túlsúlya elv pusztán abból adódóan, hogy a szankció célja nem a büntetés, hanem a nevelés.

A legfőbb bírói testület kimondta, hogy a jó szándék nem zárhatja ki az alapvető eljárásjogi garanciák érvényesülését akkor, amikor egy lehetséges szankció korlátozhatja bárkinek is a személyi szabadságát.⁴³ Általános tétellé vált ezt követően, hogy sem a fiatalok, sem a felnőttek nem ítélték el mindaddig, amíg minden ésszerű kétely felett állóan nem bizonyított a bűnösségük,⁴⁴ illetve hogy a bizonyítás alapvető szabályait mindkét eljárásban azonos módon kell alkalmazni.⁴⁵ A szemlélet ezért elmozdult abba az irányba, hogy a fiatalok bíróságának nem abban a kérdésben kell állást foglalnia, hogy milyen a gyermek személyisége, hanem hogy mit követett el.⁴⁶

A tisztességes eljárás kereteinek bővítése mindazonáltal 1971-ben a *McKiever*-üggyel lelassult, ugyanis a *Supreme Court* leszögezte, hogy a fiatalok terhelte nem illeti meg az esküdtszék általi elbírálás joga. Az eseti döntés lényege szerint nem sérti a tisztességes eljárás elvét az esküdtszéki meghallgatás hiánya, ugyanis a fiatalok rendszer nem büntető, hanem nevelő jellegű.⁴⁷ A fiatalok eljárást nem lehet teljes egészében azonosá tenni a felnőtt büntetőeljárással, még akkor sem, ha annak eredményeként a fiatalok zárt rehabilitációs intézményben helyezik el. A bíróság attól tartott, hogy az esküdtszéki eljárás bevezetésével lényegében eltűnne a különbség a két rendszer között,⁴⁸ így elegendőnek ítélte a tisztességes, fair eljárás szabályainak biztosítását a fiatalok ügyében.⁴⁹

A fenti bírói döntésekben lefektetett alapelvek a gyakorlatban csak korlátozott keretek között érvényesültek, mivel a bírák azokat csak részben, vagy egyáltalán nem követték. Sokan azzal érveltek, hogy a közel azonos szabályok alkalmazása miatt elveszne a fiatalok bíráskodás lényege, és kiüresedne a bírói mérlegelés, míg mások úgy ítélték meg, hogy az eljárási garanciák csak akkor alkalmazhatóak, ha a döntés szabadságvonással jár.⁵⁰

Szemléletváltás

Az eljárási garanciák bővítése mellett az 1970-es évekre egyfajta ellenszenv alakult ki a társadalomban az elkülönült fiatalok bíráskodással szemben. Ebben az időszakban ugyanis érzékelhetően emelkedett a fiatalok bűnelkövetők aránya, illetve a közvélekedés szerint a fiatalok egyre brutálisabb bűncselekményeket követtek el, amelyeket nem lehetett megfelelő

³⁵ Fondacaro, Mark R. – Slobogin, Christopher – Cross, Tricia: i. m. 4–5. o.

³⁶ Birckhead, Tamar R.: i. m. 18. o.

³⁷ Fondacaro, Mark R. – Slobogin, Christopher – Cross, Tricia: i. m. 11. o.

³⁸ Brink, David O.: i. m. 1560. o.

³⁹ *The History of Juvenile Justice* (ABA Division of Public Education) 7. o. www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/publiced/features/DYJpart1.authcheckdam.pdf (letöltési idő: 2015. 01. 25.)

⁴⁰ Hannan, William: i. m. 198. o.

⁴¹ Birckhead, Tamar R.: i. m. 19. o.

⁴² A bizonyítékok túlsúlya elv értelmében nagyobb a valószínűsége annak, hogy egy esemény bekövetkezett, mint az hogy nem. A felnőtt büntetőügyben azonban a vádirati tényállásban írt cselekményt már minden ésszerű kétely felett állóan bizonyítottaknak kell találni, amely nyilvánvalóan magasabb követelmény.

⁴³ *The History of Juvenile Justice* (ABA Division of Public Education) 7. o. www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/publiced/features/DYJpart1.authcheckdam.pdf (letöltési idő: 2015. 01. 25.)

⁴⁴ Fondacaro, Mark R. – Slobogin, Christopher – Cross, Tricia: i. m. 12. o.

⁴⁵ Brink, David O.: i. m. 1560. o.

⁴⁶ Birckhead, Tamar R.: i. m. 18. o.

⁴⁷ Gardner, Martin M.: i. m. 30. o.

⁴⁸ *The History of Juvenile Justice* (ABA Division of Public Education) 8. o. www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/publiced/features/DYJpart1.authcheckdam.pdf (letöltési idő: 2015. 01. 25.)

⁴⁹ Fondacaro, Mark R. – Slobogin, Christopher – Cross, Tricia: i. m. 16. o.

⁵⁰ Birckhead, Tamar R.: i. m. 19. o.

módon szankcionálni.⁵¹ Az ellenséges légkört tovább fokozta, hogy 1974-től már statisztikailag is igazolhatóan szignifikáns növekedés következett be a fiatalok bűnözésben, ezen belül is jelentősen nőtt az erőszakos bűncselekmények száma. A helyzetet a média sem segítette, mivel a hírműsorok tömegesen sugározták a nézőket nyilvánvalóan sokkoló eseteket.⁵²

A helyzet az 1980-as, 1990-es években tovább romlott, és a kriminológusok szerint a bűnözési csúcs még nem tetőzött be. Az újságok címlapjai tömegével ontották az olyan híreket, miszerint „a fiatalok bűnözése agyonlőtt egy dzsekiért egy kisfiút, majd nyugodtan továbbállt fagyaltalni”.⁵³ A hírműsorok kegyetlen szuperragadozóként mutatták be a fiatalokat még akkor is, ha a bűncselekmény jellege azt nem indokolta. Ennek oka, hogy 1980 és 1995 között megkésztesszereződött az emberölések száma köszönhetően annak, hogy a fiatalok a feketepiacon egyre könnyebben jutottak fegyverhez, jóllehet 1998-ra ez a mutató visszaesett a felére.⁵⁴ A társadalom egyértelmű szigorítást követelt, amelyet kiválóan érzékeltet, hogy egy 1993-as közvélemény-kutatás szerint a megkérdezettek 73%-a úgy ítélte meg, hogy a fiatalok rendszere nem kellően hatékony.⁵⁵ Az általános közvélekedés szerint a kezelésvű rendszer egyáltalán nem vált be, hiszen a fiatalok bűnözésében a tettesekért való felelősségvállalás eszméjét nem alakította ki.⁵⁶ Sőt mi több, az amerikai társadalom egy része a fiatalokat még a felnőttekhez képest is szigorúbban ítélte meg, és életkorukat akár súlyosító körülménynek tekintette.⁵⁷

A fiatalok által elkövetett erőszakos bűncselekmények emelkedő tendenciája összességében arra ösztönözte a jogalkotót, hogy sokkal keményebben lépjen fel a bűnözéssel szemben. Ennek hatására az USA legtöbb tagállamában az igen súlyos, jellemzően erőszakos, személy elleni bűncselekményt elkövető fiatalokkal szemben bővítették azt a már kezdetektől is létező eljárásjogi lehetőséget, hogy a fiatalok ügyét felnőtt bíróság elé lehessen utalni. Ezzel a hangsúly az atyáskodással szemben a társadalom védelme, az elszámoltathatóság és a megtorlás felé toltott el.⁵⁸

A fiatalok ügyének felnőtt rendszerbe utalása tehát egyidős az elkülönült fiatalok rendszer gondolatával, azonban 1978-tól minden állam megkönnyítette alkalmazhatóságának feltételeit.⁵⁹ Összehasonlításképpen 1978-ban mindösszesen 12 600 fiatalok ügye került felnőtt bíróság elé, amelyek nagy része nem volt kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmény,

míg manapság évente 200 000 fiatalok ügyét tárgyalják felnőtt bíróságok.⁶¹ Más források szerint a szigorúbb szabályozásnak köszönhetően évi 10–15 000-ről 250 000-re nőtt az átutalt ügyek száma. Sok államban született olyan szabályozás, amely szerint már egy 10 éves gyermek is a felnőtt rendszerbe kerülhet emberölésért, és 12 évesen ugyancsak a felnőtt szabályok szerint vonhatják felelősségre a törvényben meghatározott valamely súlyosabb megítélésű, vagy újabb bűncselekmény elkövetése miatt.⁶²

Az átutalás fogalma

A magyar joggyakorlattól teljesen idegen jogintézmény – amely bevett szokásnak számít az Amerikai Egyesült Államokban – legegyszerűbben akként foglalkozható össze, hogy a fiatalok ügyét bizonyos törvényi feltételek teljesülése esetén nem a fiatalok bírósága, hanem a felnőtt rendszerben működő esküdtszék bírálja el az életkori sajátosságok teljes figyelmen kívül hagyásával. Ha meg szeretnénk ragadni az egész elképzelés mottóját, akkor úgy lehetne összegezni, hogy a felnőtt bűncselekmény felnőtt elbírálást és büntetést von maga után.⁶³

A jogintézmény létjogosultságának indokát sokan abban látják, hogy egyszerűen vannak olyan veszélyes elkövetők, akikkel szemben a legsúlyosabb fiatalok büntetés már nem lenne elegendő, velük szemben a nevelő jellegű intézkedés hatékonysága minden realitást nélkülöz, csakis a felnőtt rendszerben lehet kiszabni a megfelelő szankciót.⁶⁴ Az ügy körülményei és a terhelt személyisége alapján összességében tehát az a következtetés vonható le, hogy a társadalom semmiképpen sem számíthat arra, hogy a nevelés hatására egy beilleszkedésre alkalmas, hasznos állampolgárral gazdagodik. Ekkor a fiatalok rendszere feladja eredeti létjogosultságát, lemond hatásköréről, és átutalja a terheltet a felnőtt rendszerbe, ahol ügyét felnőtt által elkövetett bűncselekményként bírálják el.⁶⁵

Fontos kiemelni, hogy csakis a büntető jogszabályokat megszegő fiatalok esetében kerülhet sor a felnőtt szabályok szerinti elbírálásra, azaz a büntető ítélezés területén kívül eső ügyekben, tipikusan a státuszcselekményeknél nem.⁶⁶ Elsődleges szempont annak meghatározása, hogy kik azok a terhelték, akik az átutalás fogalmi körébe vonhatók. Tekintettel arra, hogy minden állam maga jogosult kialakítani a prevenciós és egyéb társadalompolitikai célok alapján, hogy a terhelték mely szegmensét helyezi az átutalás-

⁵¹ Fondacaro, Mark R. – Slobogin, Christopher – Cross, Tricia: i. m. 8. o.

⁵² Polachek Emily A.: i. m. 1169. o.

⁵³ Ash, Peter: *Adolescents in Adult Courts: Does the Punishment Fit the Criminal?* 146. o. In *J Am Acad Psychiatry Law*. Vol. 34. Number 2, 2006. 145–149. o.

⁵⁴ Brink, David O.: i. m. 1562. o.

⁵⁵ Polachek Emily A.: i. m. 1169. o.

⁵⁶ Fondacaro, Mark R. – Slobogin, Christopher – Cross, Tricia: i. m. 9. o.

⁵⁷ Scott, Elizabeth S.: *Adolescence and the Regulation of Youth Crime*. 20. o. www.papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=959630 (letöltési idő: 2014. december 10.)

⁵⁸ Brink, David O.: i. m. 1561. o.

⁵⁹ Polachek Emily A.: i. m. 1170. o.

⁶⁰ Polachek Emily A.: i. m. 1178. o.

⁶¹ Neelum, Arya: *Using Graham v. Florida to Challenge Juvenile Transfer Laws*. 113. o. In *Louisiana Law Review*, Vol. 71. 2010. 99–155. o.

⁶² Slobogin, Christopher: *Treating Juveniles Like Juveniles: Getting Rid of Transfer and Expendad Adult Court*. 1–2. o. In *Texas Tech Law Review*, Vol. 46. 2013. 1–36. o.

⁶³ Brink, David O.: i. m. 1569. o.

⁶⁴ Edwards, Leonard: *The Case for Abolishing Fitness Hearings in Juvenile Court*. 598. o. In *Santa Clara Law Review*, Vol. 17. 1977. 595–628. o.

⁶⁵ Hannan, William: i. m. 202. o.

⁶⁶ Edwards, Leonard: i. m. 601. o.

sal kapcsolatos törvényi rendelkezések hatálya alá, álmanként eltérő szabályozással találkozhatunk. Meghatározó jelentőségű ugyanakkor annak a legalacsonyabb életkornak a kijelölése, amely esetén az átutalás egyáltalán szóba jöhet. Az államok tipikusan két opció közül választanak, így a bűncselekmény elkövetésekor vagy az elbírálás idején betöltött meghatározott életkor lehet az elhatároló tényező. Leginkább az elkövetés idején betöltött 12 éves életkor a választóvonal, figyelemmel arra is, hogy az elbíráláskori életkor könnyen kijátszható azzal, ha az ügyész a vádirat benyújtásának időpontját eltolja.⁶⁷ Az Egyesült Államokban ugyanakkor kialakítottak egy ajánlásként felfogható szabálykönyvet, a *Model Penal Code*-ot, amely szerint a terheltet 16 éves korától érdemes a felnőtt rendszerbe átemelni azzal, hogy az ügyésznek az eset körülményei alapján igazolnia kell ennek a szükségességét.⁶⁸

Többféle lehetőség kínálkozik arra, hogy egy gyermek ügyét a felnőtt rendszerben bírálják el. A legegyszerűbb az életkorhatár csökkentése, amely azonban nem tartozik a szó szoros értelmében vett átutalás fogalmához.⁶⁹ Lényegében három fő típust lehet elkülöníteni, amely alapján a fiatalkorú ügye felnőtt bírósági eljárás hatálya alá eshet. Ezek a kötelező átutalás, az ügyészi diszkréció és a bírói mérlegelés esetei, amelyek további alcsoportokra oszthatók, és az államok döntésétől függően lehetnek kizárólagos vagy párhuzamos esetkörök.⁷⁰ A legtöbb (46) államban a bírói döntés az általánosan elterjedt, de sok (29) helyen él a törvényi kötelező eset, míg az ügyészi diszkréciót 14 államban alkalmazzák.⁷¹

Típusok

A kötelező átutalás lényege abban ragadható meg, hogy bizonyos korhatár vagy bűncselekményi kör, illetve ezek kombinációja esetén a bűncselekményt nem bírálhatja el a fiatalkorúak bírósága. A törvényi előírás tipikusan emberölés, emberrablás, szexuális erőszak, illetve meghatározott bűnügyi priusz esetén kiemeli a terheltet a fiatalkorú eljárás hatálya alól azzal a prekoncepcióval, hogy a fiatalkorú nem alkalmas a nevelésre.⁷² *Mississipiben* pl. ide tartozik minden 17 éves kor betöltését követően elkövetett bűntett, *Arizonában* a 15. életév betöltését követően elkövetett harmadik bűntett, ha korábban két olyan bűncselekmény miatt ítélték el, amelyek rendes bíróság előtt

bűntettnek minősültek volna.⁷³ *Louisianában* a 15. életév betöltése, valamint emberölés, halált okozó testi sértés, minősített szexuális erőszak és minősített emberrablás alapos gyanúja esetén kötelező az átutalás.⁷⁴

A fentieknek két válfaja létezik: az automatikus átutalás és a törvényi kizárás esete. Automatikus átutalásnál a fiatalkorú ügy kerül át a felnőtt rendszerbe, hogy eredendően a fiatalkorúak bíróságának van hatásköre az ügy elbírálására, azonban a törvényben meghatározott valamely kritérium teljesülése esetén meg kell állapítania a bíróságnak hatásköre hiányát, és az ügyiratot meg kell küldenie a felnőtt bíróságnak.⁷⁵ Ettől csupán minimálisan, lényegében dogmatikai síkon tér el a törvényi kizárás esete, amikor a törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén azonnal a felnőtt bíróságon indul meg az eljárás. A kötelező átutalás esetében a felnőtt (rendes) bíróság megállapítja, hogy fennáll az alapos gyanú arra, hogy a fiatalkorú olyan bűncselekményt követett el, ami a kötelező átutalás hatálya alá esik. A védőnek ilyenkor nincs joga, hogy bármilyen indítványt tegyen az átutalás megakadályozására, mivel vádemelés esetén az ügyésznek kötelezően a felnőtt bírósághoz kell benyújtania a vádiratot. Egyik előbb említett esetben sincs lehetőség arra, hogy a fiatalkorú személyiségét és az ügy sajátosságait egy meghallgatás keretében vizsgálják, hanem a törvényi vélelem értelmében bármely mérlegelés nélkül felnőttnek minősül.⁷⁶ Fontos kiemelni, hogy az ügyésznek a kötelező átutalás esetén is igen jelentős szerepe van, mivel a bűncselekmény vád szerinti minősítése a bíróság hatáskörét is kijelöli, amennyiben a vád olyan bűncselekményt tartalmaz, amely az átutalás hatálya alá esik.⁷⁷

Ügyészi diszkrécióról akkor beszélünk, ha a törvény bizonyos életkor elérése, meghatározott bűncselekményi kör, vagy bűnügyi priusz esetén feljogosítja az ügyészt arra,⁷⁸ hogy a fiatalkorúak bírósága helyett a felnőtt bíróságon kezdeményezze a vád alá helyezést.⁷⁹ Ebben az esetben a két bíróságnak párhuzamos hatásköre áll fenn az ügy eldöntésére, és lényegében az ügyész egyéni mérlegelésén múlik, hogy végső soron melyik bíróság jár el. Éppen ezért sok kritika is éri az átutalás ezen formáját, mivel felülvizsgálati lehetőség hiányában a döntés teljesen szubjektív és önkényes lehet. Az ügyész a saját belátása szerint hozza meg a döntését a fiatalkorú meghallgatása és minden további indokolási kötelezettség nélkül úgy, hogy nem kötelessége a gyermek érdekeinek szem előtt tartása.⁸⁰ *Louisianában* pl. erre a 15. életév betöltését követően

⁶⁷ Browne, Elizabeth W.: i. m. 483. o.

⁶⁸ Brink, David O.: i. m. 1560. o.

⁶⁹ Browne, Elizabeth W.: i. m. 480. o.

⁷⁰ Griffin, Patrick – Torbet, Patricia – Szymanski, Linda: *Trying Juveniles as Adults in Criminal Courts: An Analysis of State Transfer Provisions*. 1. o. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, December 1998. 1–17. o.

⁷¹ Mallett, Christopher A.: *Death Is Not Different: The Transfer of Juvenile Offenders to Adult Criminal Courts*. 9. o. www.engagedscholarship.csuohio.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1017&context=elsovo_facpub (letöltési idő: 2014. 10. 30.)

⁷² Hannan, William: i. m. 205–206. o.

⁷³ Griffin, Patrick – Torbet, Patricia – Szymanski, Linda: i. m. 8. o.

⁷⁴ Lynares, Hecton – Buntun, Derwyn: *An Open Door to the Criminal Courts: Analyzing the Evolution of Louisiana's System for Juvenile Waiver*. 194. o. In: Louisiana Law Review, Vol. 71. Fall 2010. 191–230. o.

⁷⁵ Cohn, Jacob M. – Mialon, Hugo M.: *The Impact of Juvenile Transfer Laws on Juvenile Crimes*. 8. o. www.papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1606002 (letöltési idő: 2014. 12. 05.)

⁷⁶ Griffin, Patrick – Torbet, Patricia – Szymanski, Linda: i. m. 4–8. o.

⁷⁷ Hannan, William: i. m. 208–209. o.

⁷⁸ Griffin, Patrick – Torbet, Patricia – Szymanski, Linda: i. m. 8. o.

⁷⁹ Brink, David O.: i. m. 1564. o.

⁸⁰ Hannan, William: i. m. 208–209. o.

nyílik eljárási lehetőség, ha a fiatalkorúval szemben emberölés, halált okozó testi sértés kísérlete, erős felindulásban elkövetett emberölés, fegyveres rablás, minősített betöréses lopás, szexuális erőszak, illetve fegyveres súlyos testi sértés alapos gyanúja áll fent.⁸¹

Az átutalás legrégebbi és talán leghumánusabb formája az ún. *transfer hearing*, amikor a fiatalkorú egy bírói meghallgatáson hozott döntés eredményeként kerülhet át a felnőtt rendszerbe. Az egyesbíró kizárólag az átutalás körülményeire folytat le bizonyítást, majd az ott megállapított tényekhez képest határoz arról, hogy a fiatalkorú alkalmas-e a rendszerben maradásra,⁸² vagy jogi fikcióval átemeli a felnőtt büntetőeljárás keretei közé, azaz eljárásjogilag nagykorúsítja.⁸³ A bírói átutalásra tipikusan akkor kerül sor, amikor a fiatalkorú terheltén már nem lehet nevelő jellegű intézkedéssel segíteni, illetve cselekménye olyan súlyos, hogy a fiatalkorú rendszerben kiszabható maximális szankció is kevés lenne.⁸⁴ A meghallgatás lényegében egy mérlegelési folyamat, ahol a bíró a fiatalkorú személyiségét és az elkövetett bűncselekmény egyedi jellemzőit veti össze. A *Model Penal Code* szerint a 16. életév betöltését követően ajánlott élni ezzel az eljárási lehetőséggel, azonban minden államnak szem előtt kell tartani a szabályozás kialakításakor a terhelt életkorát, érettségét, a bűnügyi priuszát és a cselekmény tárgyi súlyát. *New York*ban pl. emberölésért 13 éves kortól, egyéb súlyos bűncselekmények esetén 14 éves kortól,⁸⁵ míg *Louisianában* a 14. életév betöltésétől kezdve a törvényben meghatározott 7 bűncselekmény (emberölés, halált okozó testi sértés, minősített szexuális erőszak, emberrablás, fegyveres súlyos testi sértés, fegyveres rablás és szexuális erőszak, ha a sértett legalább 2 évvel fiatalabb az elkövetőnél) egyikének elkövetése esetén megengedett az áttérés.⁸⁶

Főszabály szerint az ügyésznek kell bizonyítania azt, hogy – az eset körülményeihez képest – megfelelő szankció csak a felnőtt rendszerben szabható ki. Ezzel szemben bizonyos államokban él a megdönthető törvényi vélelem elve, amelynek értelmében a törvény az eredeti hatáskört a rendes bírósághoz telepíti egy kötelező eset meghatározásával, azonban a védőnek lehetősége nyílik arra, hogy a vélelmet megdöntve a meghallgatáson bizonyítsa azt, hogy a fiatalkorú alkalmas a nevelésre.⁸⁷ A valódi *transfer hearing* azonban egyértelműen az első változattal azonosítható.⁸⁸

A bizonyítási teher mércéje az egyes államokban eltérő. Tipikusan két elvet alkalmaznak annak megítélésénél, hogy a fiatalkorú érdemes-e nevelő jellegű intézkedésre, így a nagyobb valószínűség, vagy más megfogalmazásban a bizonyítékok túlsúlya (*pre-*

ponderence of evidence) és az egyértelmű bizonyítottság elvét (*clear and convincing evidence*). Az első eset a bizonyítottság alacsonyabb szintjével is megelégszik, míg az utóbbinál a bíróban egyértelműen annak a meggyőződésnek kell kialakulnia, hogy a bizonyítékok mérlegeléséből nem következhet más, mint hogy az ügyet egyértelműen a felnőtt rendszerben kell elbírálni.⁸⁹

A törvényi kizárás és az ügyészi indítványra történő átutalás okozta esetleges méltánytalanság enyhítése érdekében több államban lehetőség van a fiatalkorú ügyének visszautalására. Egyes államokban még bírói mérlegelés esetén is megengedett, ha a döntés megalapozatlan, vagy kivételes, egyedi körülmények merülnek fel. Ez lényegében az esküdtszéki tárgyalás előtt lebonyolított bírói meghallgatás, amelynek eredményéhez képest a bíró dönthet úgy, hogy az ügyet mégis inkább a fiatalkorúak bírósága tárgyalja.⁹⁰

Több államban él az ún. „egyszer felnőtt, mindig felnőtt elve”, tehát ha egyszer már elítélték felnőttként, onnantól kezdve automatikusan felnőttként kezelik a fiatalkorút. Az államok döntésétől függően ez vonatkozhat bármely jövőbeni bűncselekmény elkövetésére, de lehetséges, hogy ezt az eljárási lehetőséget csak bizonyos bűncselekmények elkövetése esetén tartja fent a jogalkotó. Kaliforniában még elítélés sem szükséges, ugyanis ha egyszer már átutalták a fiatalkorút a felnőtt rendszerbe, és a döntést a korábbi bűnügyi priusz vagy a kezelésre való alkalmatlanság alapozta meg, akkor függetlenül attól, hogy elítélték-e, a későbbi ügyekben automatikusan felnőttként kezelik.⁹¹

A *transfer hearing* eljárási szabályai

A *transfer hearing* eljárás a fiatalkorú terhelt számára rendkívüli jelentőséggel bír, hiszen ennek eredményéhez képest dől el, hogy ügyét a felnőtt vagy a fiatalkorúak bírósága bírálja el.⁹² Gyakran *fitness hearing*nek is nevezik, ugyanis a bíró azt vizsgálja, hogy a terhelt beleillik-e a fiatalkorú rendszer ideológiájába, azaz megfelelő alanya lehet-e egy nevelő jellegű intézkedésnek.⁹³ Az eljárást egyesbíró folytatja le, jöllehet a *Supreme Court* 2000-ben kimondta az *Apprendi*-ügyben, hogy az alkotmányos követelményeknek leginkább az lenne megfeleltethető, ha az átutalással kapcsolatos döntés is esküdtszéki hatáskörbe tartozna. Érvelése szerint minden olyan esetben, amikor a visszaesői minőségen túli további tények a törvényi maximumnál súlyosabb büntetést alapoznak meg, a vádlottnak joga van az esküdtszék

⁸¹ Lynares, Hecton – Bunton, Derwyn: i. m. 195. o.

⁸² Neelum, Arya: i. m. 109. o.

⁸³ Carrol, Jenny E.: i. m. 101. o.

⁸⁴ Hannan, William: i. m. 210. o.

⁸⁵ Brink, David O.: i. m. 1563. o.

⁸⁶ Lynares, Hecton – Bunton, Derwyn: i. m. 196. o.

⁸⁷ Griffin, Patrick – Torbet, Patricia – Szymanski, Linda: i. m. 6. o.

⁸⁸ Cohn, Jacob M. – Mialon, Hugo M.: i. m. 8. o.

⁸⁹ Griffin, Patrick – Torbet, Patricia – Szymanski, Linda: i. m. 3. o.

⁹⁰ Salekin, T. Randall – Rogers, Richard – Ustad, L. Karen: *Juvenile Waiver to Adult Criminal Courts – Prototypes for Dangerousness, Maturity-Sophistication, and Amenability to Treatment*. 382. o. In Psychology, Public policy and Law, Vol. 7. 2001. 381–408. o.

⁹¹ Griffin, Patrick – Torbet, Patricia – Szymanski, Linda: i. m. 10. o.

⁹² Anonymous Author: i. m. 397. o.

⁹³ Edwards, Leonard: i. m. 595. o.

előtti elbíráláshoz. Egy olyan döntés, amely a fiatalok-
rút áttemeli a felnőtt rendszerbe, egyben a büntetés
mértékének a növekedésével is jár, ezért az esküdtszék
előtti eljárásra vonatkozó alkotmányos tételt a *transfer
hearing* esetében is alkalmazni kell,⁹⁴ továbbá a dön-
tést megalapozó tényeket minden észszerű kétely fe-
lett állóan bizonyítottaknak kell találni.⁹⁵

A bíróságok ennek a szigorú követelménynek az
alkalmazását mindazonáltal visszautasítják, csak
Massachusetts és Új-Mexikó államok fogadják el az
esküdtszéki eljárás lehetőségét és a bizonyítottság
mértékére vonatkozó iránymutatást (*reasonable
doubt*). Más államokban tehát egyesbíró tartja a meg-
hallgatást, és dönt a felnőtt eljárásra utalásról, jóllehet
az *Apprendi*-ügy világosan lefektette azt a tételt, hogy
a fiatalok joga lenne az esküdtszéki eljáráshoz,
és ahhoz hogy az átutalás csak akkor történhessen
meg, ha ennek szükségessége minden kétséget kizáróan
bizonyított.⁹⁶ A joggyakorlat elutasító hozzáállásának
oka abban keresendő, hogy az általános megítélés
szerint az *Apprendi*-ügyben megállapított követel-
mények kizárólag a bíróság ítélkező tevékenységére
irányadóak, és nem az átutalással kapcsolatos meg-
hallgatásra, ahol a fiatalok büntetőjogi felelősségé-
ről nem születik döntés.⁹⁷

Az államok több mint felében az eljárást két fő
részre, tulajdonképpen két külön meghallgatásra le-
het tagolni: elsőként a bírónak általában azt kell eldön-
tenie, hogy fennáll-e a bűncselekmény elkövetésének
alapos gyanúja, és a fiatalok megalapozottan gyanú-
sítható-e azzal, hogy a bűncselekményt ő követte el.
Ezt követően kell határozni arról, hogy a fiatalok al-
kalmas-e arra, hogy a rendszerben maradjon, tehát
van-e vele szemben a fiatalok rendszerben kiszab-
ható megfelelő szankció.⁹⁸

Összességében 30 állam követeli meg azt, hogy az
alapos gyanú kérdésében külön döntést hozzon a bí-
róság.⁹⁹ A meghallgatást (*probable cause hearing*)
viszonylag gyorsan meg kell tartani, amely gyakran
egybeesik az előzetes letartóztatásról történő döntés-
hozattal. A külön meghallgatás célja, hogy a terhelt
először felmérhesse azt, hogy miként védekezik, mi-
vel egy egységes meghallgatáson felmerülhet, hogy
egy enyhébb nevelő jellegű intézkedés reményében,
tulajdonképpen egyfajta vádalku keretében beismeri
bűnösségét, csak hogy a rendszerben maradhasson.¹⁰⁰
Kaliforniában ugyanakkor nincs elkülönült alapos-
gyanú meghallgatás, hanem az ügyész még egy olyan
vádalku lehetőséget is felkínálhatja, hogy a beismerő
vallomásért cserébe nem kezdeményezi a felnőtt rend-
szerbe utalást.¹⁰¹ Észak-Karolinában, ha fennáll az ala-
pos gyanú, és van rá indítvány, akkor a bíró folytat-

hatja a meghallgatást, vagy arra új határnapot is tűz-
het. Kötelező új határnap kitűzése a fiatalok hozzá-
járulásának hiányában, ha a meghallgatás előtt leg-
alább 5 nappal nem kézbesítették számára az átuta-
lásra vonatkozó indítványt. Ha az alapos gyanú nem
áll fenn, a bíró megszünteti az eljárást. Ha az alapos
gyanú olyan bűncselekményre vonatkozik, amely mi-
att nincs helye átutalásnak, a bíró akár folytathatja a
fiatalok eljárást a döntéshozatal érdekében, vagy
arra újabb határnapot tűzhet.¹⁰²

A tényleges *transfer hearing* eljárási szabályai is ál-
lamonként változóak. Lényeges kiemelni, hogy a meg-
hallgatáson nem a bűncselekmény elbírálásáról, ha-
nem az átutalhatóságról kell döntést hozni, ezért az
eljárási szabályok is lazábbak. Nem alkalmazandóak
teljeskörűen a bizonyítási eljárás általános szabályai,
így például egyes államokban nem érvényesül az ön-
vádra kötelezés tilalma, illetve a fegyverek egyenlő-
ségének elve sem (*right to confrontation*),¹⁰³ továbbá
bizonyítékként felhasználható akár a hallomásból szer-
zett információ is, amelynek törvényesen beszerzett
volta kétséges lehet.¹⁰⁴

Különös szempontként, szinte már polgári jogi ka-
tegoriaként mérlegelni kell a gyermek mindenekfelett
álló érdekét, amely egy kontinentális büntetőjogász
számára idegenként hathat. A meghallgatást viszony-
lag gyorsan meg kell tartani, és azt csak alapos okkal
lehet elnapolni. Az átutalást az ügyész mellett egyéb-
ként a védő, a törvényes képviselő és a fiatalok is
indítványozhatja.¹⁰⁵ *Louisianában* pl. a felelősség meg-
állapítására irányuló indítvány benyújtásától (*delin-
quency petition*) kezdve a bíró is kezdeményezheti
hivatalból egészen a felelősségről döntő ülésig, illetve
a beismerő vallomás megtételéig.¹⁰⁶ Néhány államban
a pártfogó felügyelők előzetes vizsgálati jelentést ké-
szítenek, amelyet a meghallgatás előtt nyújtanak be a
bírósághoz,¹⁰⁷ továbbá az eljáró bíró környezettanul-
mány beszerzése iránt intézkedhet, amelyet ugyan-
csak pártfogó felügyelők vagy szociális munkások ké-
szítenek.¹⁰⁸

A fiatalok terhelt jogosult arra, hogy a nevelésre
való alkalmasságát tanúkkal, akár szakértő tanúkkal
is bizonyítsa. Ezzel ellentétben bele is egyezhet az át-
utalásba, ilyenkor természetesen nem kell bizonyítást
lefolytatni. Amennyiben a fiatalok terhelt vallomást
tesz, célszerű bünbánatot tanúsítani, és előadni, hogy
miként hajlandó együttműködni a fiatalok rendszer-
ben felkínált nevelési lehetőségek valamelyikével.
A meghallgatáson tett vallomás egyébként a későbbi-
ekben sem a fiatalok, sem az esetleges felnőtt eljá-
rás keretében nem használható fel.¹⁰⁹

Egyértelműen érvényesül a meghallgatáson a véde-

⁹⁴ Carrol, Jenny E.: i. m. 104. o.

⁹⁵ Carrol, Jenny E.: i. m. 122. o.

⁹⁶ Carrol, Jenny E.: i. m. 123. o.

⁹⁷ Carrol, Jenny E.: i. m. 132. o.

⁹⁸ Anonymous Author: i. m. 402. o.

⁹⁹ Griffin, Patrick – Torbet, Patricia – Szymanski, Linda: i. m. 13. o.

¹⁰⁰ Browne, Elizabeth W.: i. m. 485–486. o.

¹⁰¹ Edwards, Leonard: i. m. 599. o.

¹⁰² Wagman, Matthew Thomas: i. m. 654–655. o.

¹⁰³ Carrol, Jenny E.: i. m. 113–114. o.

¹⁰⁴ Edwards, Leonard: i. m. 604–605. o.

¹⁰⁵ Browne, Elizabeth W.: i. m. 487–488. o.

¹⁰⁶ Lynares, Hecton – Bunton, Derwyn: i. m. 196. o.

¹⁰⁷ Griffin, Patrick – Torbet, Patricia – Szymanski, Linda: i. m. 3. o.

¹⁰⁸ Anonymous Author: i. m. 414. o.

¹⁰⁹ Browne, Elizabeth W.: i. m. 489. o.

lemhez való jog, amely egyes államokban kötelező, de ezen jogáról a vádlott – akár a későbbi eljárásra is kiterjedő hatállyal – lemondhat.¹¹⁰ Egy felmérés szerint a fiatalokú vádlottak körülbelül fele mond le a védőhöz való jogáról,¹¹¹ így a *Gault*-ügyben elért tisztességes eljárás garanciáinak érvényesülése a gyakorlatban nem mindig biztosított.¹¹²

Egyes államok lehetővé teszik, hogy a sértett is jelen lehessen a meghallgatáson, és elmondhassa a bűncselekménnyel kapcsolatos tapasztalatait, annak életére gyakorolt káros hatásait. Amennyiben a meghallgatáson személyesen nem kíván megjelenni lehetőség van arra, hogy írásos beadványát ismertesse az eljáró bírónak (*victim statement*).¹¹³ Ez az eljárási lehetőség leginkább annak köszönhető, hogy az 1980-as években – a büntetések szigorodásával és az elszámoltathatóság iránti igény fokozódásával – előtérbe került a sértetti jogok erőteljesebb érvényesülése, a reparáció gondolatának már az eljárás kezdeti szakaszában történő meghonosítása.¹¹⁴

A bírónak valamennyi beszerzett bizonyítékot egyenként és összességében értékelve kell állást foglalnia abban a kérdésben, hogy az elkövetett bűncselekmény jellege és a fiatalokú személyisége alapján a terhelt alkalmas-e a rehabilitációra, vagy ügyét a büntetőközpontú felnőtt rendszerben kell elbírálni. A fiatalokú személyét illetően 3 fő szempontot kell figyelembe venni: a terhelt veszélyességét, érettség-belátási képességét és a kezelésre való alkalmasságát. Ezekben a kérdésekben gyakran pszichológus szakértő véleményét kéri ki az eljáró bírónak,¹¹⁵ aki tulajdonképpen kockázatelemzést készít a fiatalokúról.¹¹⁶ Úgy szintén szakértőt kell kirendelni, ha felmerül, hogy a terheltnek nincs beszámítási képessége.¹¹⁷ Ahogy már korábban is kiemelésre került a bizonyítottság mérceje államonként eltérő lehet: az alapos gyanútól az észszerű következtetésen át az egyértelmű bizonyítottság és a bizonyítékok túlsúlya mérlegelési elvekkig terjedhet.¹¹⁸ A bíróság döntésével szemben természetesen lehetőség van fellebbezésre, amelynek előterjesztésére az átutalás indítványozására jogosultaknak van eljárási lehetősége.¹¹⁹

Az átutalásnál vizsgálandó szempontok

A meghallgatást vezető bírónak legfőbb feladata, hogy a bizonyítási eljárás eredményéhez képest mérlegelje,

hogy az átutalással szemben a társadalom és a gyermek mit nyer a nevelő jellegű, rehabilitációs rendszerben maradással, figyelembe véve az esetleges bűnözői életmóddal kapcsolatos prognózisokat és a társadalom védelmét is.¹²⁰ Ennek keretében a bírónak alapvetően a terhelt társadalomra veszélyességét veti össze a nevelésre alkalmasságával, és a kettő eredőjeként hozza meg döntését. Tipikusan az idősebb, súlyos bűncselekményt elkövető, visszaeső és a korábbi nevelő jellegű intézkedésekre nem reagáló terhelt kerülnek át a felnőtt rendszerbe.¹²¹

Az államok a döntés kialakítása körében számos, lényegében hasonló kritériumot tartalmazó szempontot kodifikáltak, azonban lefektettek néhány általános elvet is. Ilyen mérlegelendő szempont lehet többek között az, hogy a bíróság alappal következtethet-e a fiatalokú nevelésre való alkalmatlanságára (*Kansas*), vagy arra, hogy a terhelt nem megfelelő alanya a kezelésnek (*Missouri, Virginia*), illetve számításba veheti, hogy a közvélemény szemében a büntető igazságszolgáltatásról lemondás vajon megfosztja-e a bűncselekményt a tárgyi súlyától (*Maine*).¹²²

A *transfer hearing* részletszabályainak kidolgozásakor ugyanakkor minden állam számára alapvető kiindulási pont volt a *Kent*-ügyben meghatározott szempontrendszer. A *Supreme Court* ajánlása szerint minden átutalással kapcsolatos esetben 8 tényezőt szükséges vizsgálni: a bűncselekmény tárgyi súlyát, azt, hogy a fiatalokú a cselekményt agresszív, erőszakos, vagy előre megfontolt szándékkal követte-e el; az személy vagyoni javak ellen irányult, az ügy várható kimenetelét; a cselekményt felnőtt terhelttel együtt követte-e el, és ebből adódóan társai ügyét a felnőtt bíróság bírálja-e el,¹²³ a terhelt belátási képességét, érettségét, bűnügyi priuszát; azt, hogy a társadalom védelme a fiatalokú rendszerben hozott döntés mellett is biztosítható-e, és annak valószínűségét, hogy a fiatalokú alkalmas-e a rehabilitációra.¹²⁴

Az államok a *Kent* kritériumok mellett számos egyedi tényezőt is beépíthetnek szabályozásukba, azokat kiegészíthetik pl. a következő mérlegelést igénylő szempontokkal: a közbiztonság védelme, milyen kezelési-nevelési lehetőségek állnak rendelkezésre az adott államban, a korábbi intézkedés sikeres volt-e, a fiatalokú mennyire hajlamos kortársai nyomásának és befolyásának engedelmessé válni, illetve hogy vannak-e vele szemben folyamatban további büntetőeljárások.¹²⁵ Úgy szintén szempont lehet a terhelt mentális-érzelmi és fizikai állapota,¹²⁶ a családi háttér, valamint a baráti kapcsolatok jellege.¹²⁷ *Minnesotában* pl. figyelembe veszik azt, hogy a fiatalokú milyen mértékben működött közre a bűncselekmény elkövetésé-

¹¹⁰ Edwards, Leonard: i. m. 602. o.

¹¹¹ Henning, Christin N.: *Wrong With Victims' Rights in Juvenile Court? Retributive v. Rehabilitative Systems of Justice* 1146. o. In *California Law Review*, Vol. 97. 2009. 1107–1170. o.

¹¹² Birckhead, Tamar R.: i. m. 16. o.

¹¹³ Henning, Christin N.: i. m. 1139. o.

¹¹⁴ Henning, Christin N.: i. m. 1108–1109. o.

¹¹⁵ Salekin, T. Randall – Rogers, Richard – Ustad, L. Karen: i. m. 381. o.

¹¹⁶ Polachek Emily A.: i. m. 1185. o.

¹¹⁷ Anonymous Author: i. m. 416. o.

¹¹⁸ Mallett, Christopher A.: i. m. 17. o.

¹¹⁹ Browne, Elizabeth W.: i. m. 494. o.

¹²⁰ Anonymous Author: i. m. 398. o.

¹²¹ Hannan, William: i. m. 203. o.

¹²² Griffin, Patrick – Torbet, Patricia – Szymanski, Linda: i. m. 4. o.

¹²³ Mallett, Christopher A.: i. m. 3–4. o.

¹²⁴ Neelum, Arya: i. m. 144. o.

¹²⁵ Mallett, Christopher A.: i. m. 14–17. o.

¹²⁶ Lynares, Hecton – Buntton, Derwyn: i. m. 197. o.

¹²⁷ Browne, Elizabeth W.: i. m. 493. o.

ben, tehát kezdeményező, tervező szerepe volt-e, jelentős részt vállalt-e a kivitelezésben.¹²⁸

Bár a *Kent*-ügy a döntést orientáló kritériumokat felsorolja, azonban nem ad támpontot, hogy azokat miként kell súlyozni. Általánosan elfogadott gyakorlat, hogy a bíró dönti el, hogy az egyes tényezőknek milyen jelentőséget tulajdonít.¹²⁹ Az elvégzett kutatások szerint a bírák a közvélemény számára tipikusan azt kommunikálják, hogy a legfontosabb szempont a fiatalokú kezelésre való alkalmassága, ám a valóságban a terheltek veszélyességét és belátási képességét helyezik előtérbe.¹³⁰ Kaliforniában az eljárási törvényben meghatározott bármely szempont teljesülése önmagában megalapozhatja az átutalást.¹³¹ A Kaliforniai Igazságügyi Tanács ezt azzal egészítette ki, hogy bármely olyan a törvényben fel nem sorolt körülmény is figyelembe vehető, ami az ügyben egyedileg releváns lehet.¹³²

A kezelésre való alkalmasság szempontjára többek között a bűnügyi priusz, a terhelt életútja, személyiségképe és az alapján vonható le következtetés, hogy a korábbi nevelő jellegű intézkedések sikerre vezettek-e, vagy azok kudarcot vallottak. Vizsgálni kell azonban, hogy a korábbi nevelő jellegű intézkedés hatása miért maradt el, így az nem a rendszer hibája-e, az intézkedés rossz megválasztásának következménye.¹³³ Ennek érdekében a meghallgatáson fel kell tární a terhelt személyiségét, korábbi élettörténetét, a bűncselekményhez vezető utat.¹³⁴ Az alkalmasság körében tisztázni kell, hogy az adott államban milyen kezelési lehetőségek állnak rendelkezésre, mert bár lehet, hogy végső soron nem lenne szükséges a terheltet áttemelni a felnőtt rendszerbe, azonban alkalmas intézkedés hiányában ez mégis megtörténik.

A bűncselekmény sértettre gyakorolt hatása is meghatározó szerepet játszhat abban, hogy a bíró átutalja-e az ügyet a felnőtt rendszerbe. A *Commonwealth v. Saez* (2007) ügyben a másodfokú bíróság úgy ítélte meg, hogy sértetti nyilatkozat hiányában is egyértelmű az ügy körülményei alapján, hogy a pártfogó felügyelő véleményével szemben a fiatalokú terhelt nem maradhat az életkora miatt rá kedvezőbb szabályok hatálya alatt az emberölés kísérlete miatti büntetőügyben. A bíróság értékelte az elkövetés módját (fegyverhasználat), a bűncselekmény következményeit, a sértettre gyakorolt hatását, illetve azt, hogy a terhelt nem mutatott együttérzést a sértett irányában, ezért a felnőtt bíróság elé utalta az ügyet.¹³⁵

Ugyancsak kiemelt szempont annak vizsgálata, hogy

a terhelt a korához szükséges belátási képességhez mérten a bűncselekmény elkövetésekor ténylegesen mennyire tudta megítélni cselekménye büntetendő jellegét és annak következményeit. A belátási képesség körében fel kell mérni a terhelt érettségét és megfontolási képességét. Az érettség vizsgálatánál meg kell határozni, hogy a terhelt megértette-e azt az igényt, amely a jogi szabályozottságot, a tilalmat létrehozta, azaz felfogta-e a cselekmény büntetendőségét igazoló érveket.¹³⁶ A megfontolási képesség körében pedig azt kell mérlegelni, hogy a fiatalokú értelmi és érzelmi adottságaihoz viszonyítva felismeri-e azt, hogy az adott helyzetben egy jogi tilalom érvényesül, és képes-e ennek a felismerésnek megfelelően cselekedni, azaz érzelmeit, vágyait és cselekedeteket a normatív elvárásokkal összhangban tudja-e kontrollálni. Figyelembe kell venni azt is, hogy az adott terhelt ténylegesen a korát meghaladó érettséggel rendelkezik-e.¹³⁷

Változások a *Simmons*- és a *Graham*-üggyel

A 2000-es évek második felétől a *Supreme Court* gyakorlatában lényeges szemléletváltozás következett be azon a téren, hogy miként kell értelmezni a fiatalokúság fogalmát, ezen átmeneti állapotnak milyen hatásai vannak a terheltre, és mennyiben kell ezt figyelembe venni a büntetés kiszabás során. A *Supreme Court* 2005-ben a *Simmons*-ügyben, majd 5 évvel később a *Graham*-ügyben elvi éllel mondta ki, hogy a fiatalokú terhelt személyiségét meg kell különböztetni a felnőttektől, és ebből adódóan még ugyanazon súlyos bűncselekmény elkövetése esetén sem lehet azonos szankciót alkalmazni velük szemben. Jóllehet a két döntés a halálbüntetés, valamint az életfogytig tartó szabadságvesztés kapcsán fogalmazta meg a fenti elvárásokat, mindezen követelmények elkezdtek beszivárogni más jogintézmények területére is, és rést ütöttek a fiatalokú terheltek felnőtt rendszerbe utalásának gyakorlatán.

A 17 éves *Chris Simmons* elhatározta, hogy társaival közösen betörnek egy előre kiszemelt asszony házába, majd szemeit leragasztva megkötözik, és egy hídról a folyóba vetik. Az elhatározást tett követte, amelyet *Simmons* a tárgyaláson egyértelműen beismerett. Az embertelen és brutális cselekedet automatikusan felvetette a halálbüntetés lehetőségét, amely az eset súlyához mérten a fiatalokú elkövetőknél is bevett gyakorlatnak számított.¹³⁸ A *Supreme Court* az ügy elbírálása kapcsán kifejtette, hogy a fiatalokú terheltek különböznek a felnőttektől, ugyanis döntéshozatali képességük, személyiségük fejletlenebb, kevésbé képesek elhárítani a külső befolyást, és jobban ki vannak téve kortársaik nyomásának. Ezen túlme-

¹²⁸ Polachek Emily A.: i. m. 1175. o.

¹²⁹ Anonymous Author: i. m. 403. o.

¹³⁰ Neelum, Arya: i. m. 146. o.

¹³¹ Kaliforniában 5 szempontot vizsgálnak az átutalásnál: az terhelt belátási képességét; rehabilitálhatóságát, ezen belül a fiatalokúak bíróság által alkalmazott korábbi szankció sikerességét; a bűnügyi priuszát, az elkövetés körülményeit és a bűncselekmény súlyát.

¹³² Edwards, Leonard: i. m. 604–605. o.

¹³³ Browne, Elizabeth W.: i. m. 484. o.

¹³⁴ Carrol, Jenny E.: i. m. 138. o.

¹³⁵ Henning, Christin N.: i. m. 1139. o.

¹³⁶ Brink, David O.: i. m. 1569. o.

¹³⁷ Brink, David O.: i. m. 1577–1578. o.

¹³⁸ Scott, Elizabeth S.: i. m. 3–4. o.

nően személyiségük átmeneti, fejlődő stádiumban van, az még nem hordozza magában a felnőttekre jellemző döntéshozatali mechanizmusra irányadó sajátosságokat.¹³⁹ Fejletlen személyiségük impulzívabb cselekedetekben ölt testet, kiforratlan egyéniségük, éretlen viselkedésük meggondolatlan, a hosszú távú következményeket figyelmen kívül hagyó lépésekre sarkallja őket.¹⁴⁰ A fiatalkorúak tehát korlátozott mértékben képesek felmérni magatartásuk jövőbeni hatását, ösztönösen cselekszenek, és nem tudják megfelelő módon kontrollálni tetteiket. Az éretlenség, a felelős döntéshozatali képesség alacsonyabb szintje csökkenti a felelősségüket,¹⁴¹ ezért nem kaphatják ugyanazt a büntetést, mint a felnőttek.¹⁴² A *Simmons* döntés hangsúlyozta, hogy fejletlen személyiségük okán a fiatalkorúak alakíthatóak, kovácsolhatóak, ezért a társadalom nem mondhat le róluk egyetlen rossz cselekedet miatt, legyen az bármennyire is súlyos.¹⁴³ Mindezen érvek alapján a *Supreme Court* úgy ítélte meg, hogy a bűncselekmény elkövetésekor 18. életévét be nem töltött személyt nem lehet halálbüntetésre ítélni.

A *Simmons*-ügyben hozott döntést az átutalást ellenzők természetesen fel kívánták használni a jogintézmény alapjainak megbontására. Érvelésük szerint a felnőtt rendszerbe utalás semmibe veszi a felnőtt és a fiatalkorú terheltek közötti különbséget; összemossa és azonos módon kezeli a két jól elhatárolható terhelti kört, melynek eltérő jellegére éppen a legfőbb bírói fórum hívta fel a figyelmet. A *Simmons* döntés ilyen széles körű értelmezését a *Supreme Court* egy ideig semmilyen módon nem támogatta, ugyanis a kifejtett elveket kizárólag a fiatalkorú elkövetők halálbüntetésének alkotmányos vizsgálatára szűkítette. Az alacsonyabb szintű bíróságok sem voltak hajlandók elfogadni azt az érvelést, hogy minden fiatalkorú általánosságban véve kevésbé felelős.¹⁴⁴

A merev értelmezésen a *Graham*-ügy változtatott elsőként 2010-ben, amikor is a 16 éves *Terrance Jamar Graham*et fegyveres rablásért és más bűncselekményekért Floridában tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. A *Supreme Court* fenntartotta a *Simmons*-ügyben kimunkált érveket azzal, hogy a feltételes szabadság kizárását egyben kegyetlen és embertelen büntetésnek titulálta, és kimondta, hogy az emberölés esetét leszámítva alkotmányellenes fiatalkorút életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélni.¹⁴⁵ Ismételten rávilágított arra, hogy a fiatalkorú döntéshozatali struktúra eltér a felnőttekétől, ugyanis a fiatalkorúak eltérően képesek felmérni döntéseik rövid és hosszú távú következményeit, beleélni magukat

azon személyek helyzetébe, akikre a döntésük kihat,¹⁴⁶ és lázadó személyiségükből fakadóan hajlamosak kockázatos cselekményekbe belevinni magukat.¹⁴⁷ Ezt követően a *Miller v. Alabama* ügyben általánosan elfogadott tétellé vált, hogy fiatalkorúval szemben alkotmányellenes tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést kiszabni függetlenül attól, hogy milyen bűncselekményt követett el.¹⁴⁸

Bár a *Supreme Court* fenti döntéseivel elméleti síkon megteremtette a lehetőségét annak, hogy a felnőtt rendszerbe utalás alkotmányosságának kérdését is támadni lehessen, idáig még nem született olyan döntés, amely elvi éllel elismerte volna, hogy a jogintézmény a fiatalkorúak alapvető jogait sértené. Egyes szerzők úgy vélik, hogy a *Graham* döntés lényegében kimondja, hogy a fiatalkorúaknak alkotmányos joguk van a rehabilitációra, a nevelő jellegű szankciókra, ezért a *transfer*, történjen az bármilyen módon is, alkotmányellenes.¹⁴⁹ Annak ellenére, hogy a *Supreme Court* még nem foglalt határozottan állást ebben a kérdésben, a *Simmons*- és a *Graham*-ügy hozománya-ként a 2000-es évek második felétől egyre több állam lazított az átutalás törvényi szabályozáson, – különösen a kötelező átutalás szűkítésével – visszaadva a terepet a fiatalkorú bírászkodásnak.¹⁵⁰

Az átutalással kapcsolatos problémák

A fiatalkorú terheltek felnőtt rendszerbe utalása számos elméleti, gyakorlati és erkölcsi problémát is felvet, amelyek egyértelműen abba az irányba mutatnak, hogy a *Supreme Court* végső soron kénytelen lesz az igazságtalan és megtorlást szolgáló jogintézmény létjogosultságát hivatalosan is kérdőre vonni. Általánosságban elmondható, hogy amint a terhelt átkerül a felnőtt rendszerbe, ügye a fiatalkorú eljárással szemben nyilvános lesz, és elveszti mindazt a védelmet, amit a speciális rendszer nyújt.¹⁵¹ Jóllehet a jogintézmény támogatói amellet érvelnek, hogy a terheltek csökkent felelőssége a felnőtt rendszerben is megfelelően értékelésre kerül, ez a korlátozott elszámoltathatóság ténylegesen nem jár jelentős kedvezménnyel, hiszen az eltúlzott mértékű felnőtt büntetésekhez képest egy akár 20–25 év tartamú szabadságvesztés is rendkívül megterhelő egy fiatalkorú számára.¹⁵²

Nagy visszhangot kiváltó eset volt Floridában, és nem csak jogi, hanem morális kérdéseket is felvetett, amikor a mindösszesen 12 éves *Lionel Tate* birkózás közben megölte a 6 éves *Tiffany Eumick*ot. A TV-ben látottak szerint oly módon bántalmazta kislányt, hogy

¹³⁹ Mallett, Christopher A.: i. m. 18. o.

¹⁴⁰ Slobogin, Christopher: i. m. 9. o.

¹⁴¹ Scott, Elizabeth S.: i. m. 13. o.

¹⁴² Hannan, William: i. m. 217. o.

¹⁴³ Polachek Emily A.: i. m. 1180. o.

¹⁴⁴ Neelum, Arya: i. m. 122. o.

¹⁴⁵ Caldwell, Beth: *Punishment v. Restoration: A Comparative Analysis of Juvenile Delinquency Law in the United States and Mexico*. 106–107. o. In Cardozo Journal of International and Comparative Law, Vol. 20. October 2011. 105–141. o.

¹⁴⁶ Ash, Peter: i. m. 147. o.

¹⁴⁷ Hannan, William: i. m. 214. o.

¹⁴⁸ Slobogin, Christopher: i. m. 9. o.

¹⁴⁹ Neelum, Arya: i. m. 124. o.

¹⁵⁰ Birckhead, Tamar R.: i. m. 30. o.

¹⁵¹ Anonymous Author: i. m. 405. o.

¹⁵² Slobogin, Christopher: i. m. 5. o.

annak leszakadt a mája, betört a koponyája, és számos más sérülése is keletkezett. Az elkövetett cselekmény súlyára tekintettel a fiú átkerült a felnőtt rendszerbe, ahol nem egyezett bele abba a vádalku ajánlatba, hogy szándékos emberölés helyett halált okozó testi sértésért feleljen, így szándékos emberölés miatt tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. Az ügyét végső soron újratárgyalták, és ekkor már a korábbi jogkövetkezmények tudatában elfogadta a vádalkut. Ennek ellenére mindenképpen elgondolkodtató, hogy a társadalom a vádalku nélküli alapeljárásban teljesen lemondott az érzelmi és értelmi szinten is éretlen 12 éves fiúról úgy, hogy személyisége még nem fejlődött ki, és a megfelelő nevelő jellegű intézkedés hatására akár pozitív irányba is alakítható lett volna.¹⁵³

A *Graham*-ügy kapcsán széles körben elismerésre került, hogy sem az esküdtek, sem a bírák nem rendelkeznek olyan csalthatatlanság képességgel, hogy meg tudják ítélni, ki az, aki javíthatatlanul romlott személyiség. Sokan kritizálják az átutalást amiatt, hogy a tévedés lehetőségére tekintettel még egyedi mérlegelés alapján sem lehet kétséget kizáróan megjósolni azt, hogy az terhelt valóban alkalmatlan-e a rehabilitációs jellegű nevelő intézkedésre, és ezért közérdekből szükséges a fiatalok rendszeréből történő kiemelés.¹⁵⁴

Az átutalás iránti igényt gyakran arra alapozzák, hogy a felnőtt rendszerben kiszabott szabadságelvonás megakadályozza a terheltet a büntetés tartamára abban, hogy ismételten bűncselekményt kövessen el, tehát erre az időre a rendszer a fiatalok kivonja a lehetséges elkövetők közül, átmenetileg megakadályozva a bűnözés növekedését. Ez a teória az elkövető veszélyességére alapoz, tehát a társadalom a kockázatos egyéntől ideiglenesen megszabadul.¹⁵⁵ A probléma mindazonáltal hosszú távon jelentkezik, hiszen a fiatalok bebörtönzése ideig-óráig ugyan megtisztítja az utcákat a bűnözéstől, de amint az elítélt visszakerül a társadalomba, még nagyobb veszélyt jelent másokra a börtöninfekció miatt, illetve abból adódóan, hogy kriminalizálódása okán nincs lehetősége a normális életre.¹⁵⁶

A börtönben eltöltött hosszú évek alatt nem ritka, hogy az elítélt bántalmazás, szexuális kizsákmányolás áldozata lesz, a rettegés hatására pszichés zavar alakul ki nála; a tanácsadó szolgáltatások és oktatás hiányában bűnözői attitűdöt vesz fel, és elsajátítja a bűnözési technikákat. Szabadulása után egy esetleges állásinterjún számot kell adni elítéléséről, így nyilvánvalóan nehezebben talál munkát, ez pedig a megélhetés fedezése érdekében visszaesést prognosztizál.¹⁵⁷ Hátulütője továbbá, hogy a börtönélet során szerzett kapcsolatok és tapasztalatok a későbbiekben ismételten bűncselekmény elkövetésére sarkallják.¹⁵⁸

Több felmérés is született azon a téren, hogy milyen hatása van a jogintézménynek a bűnözés alakulására, így csökkent-e a bűncselekmények és ezen belül a fiatalok elkövetők száma a szigorodó rendelkezések hatására. A statisztikák azt mutatják, hogy nincsen igazi visszatartó ereje az átutalást követően hozott bírói döntéseknek, sőt az eljárásjogilag nagykorúsított fiatalok csoportján belül nagyobb a visszaesők aránya, mint azok körében, akik a fiatalok rendszerben maradtak. Ez a tény az átutalás minden válfajára igaz, de a törvényileg kötelező esetben talán a legelfogadhatatlanabb, mivel itt teljes mértékben hiányzik az egyéni szempontok mérlegelése.¹⁵⁹ Mindezt egy másik felmérés is alátámasztotta, amely szerint a bűnözés konstans maradt, vagy inkább emelkedett ezen bűnözői körben.¹⁶⁰ Egy 2002-es tanulmány szerint az átutalt fiatalok 49%-a, míg a rendszerben maradtak 37%-a lett visszaeső.¹⁶¹ Egy 2007-ben készített statisztikai adatgyűjtés is kimutatta, hogy a felnőtt rendszerbe utalásnak sem a speciális, sem a generális prevenció szintjén nincs érzékelhető visszatartó ereje, továbbá számszakilag igazolható, hogy megnövekedett a visszaesők aránya azok között, akiknek ügyét nem a fiatalok rendszerben bírálták el.¹⁶²

Ugyancsak a fiatalok vádlott esélyeit rontja, hogy a sértetti nyilatkozatok nemcsak empátiát ébresztenek a sértett irányában, hanem ellenszenvet is keltenek a vádlottal szemben.¹⁶³ Figyelemmel arra, hogy a sértettnek joga van kifejezni az ügyvel kapcsolatos véleményét, ezen belül azt, hogy milyennek tartja a vádlott személyiségét, és milyen büntetést lát szükségesnek, a bíróban egyfajta rejtett negatív attitűdöt alakít ki, amely tudat alatt befolyásolhatja a döntést. Ez már csak azért is káros, mivel a sértettnek általában nincs kellő ismerete a fiatalok bíróságok működéséről és a büntetés rehabilitációs céljáról. Véleménye spekulatív, a terheltről kialakított képe többségében a bűncselekmény elkövetésekor tapasztalt egyszeri találkozón alapul.¹⁶⁴ Hasonló gondot jelent a jellemrajzok és környezettanulmányok felhasználása, amelyek többségében a barátok, közeli ismerősök, szomszédok és pedagógusok eskü, valamint figyelmeztetés nélkül felvett beszámolóin alapulnak. Ezek a bizonyítékok – szubjektivitásuk okán – mindazonáltal számos téves és elfogult véleményt, következtetést tartalmazhatnak a fiatalok személyiségét illetően.¹⁶⁵

Súlyos probléma továbbá, hogy az átutalással kapcsolatos döntés kialakítása során a bírónak mérlegelnie kell, hogy van-e az adott államban olyan alkalmas nevelő jellegű szankció, amely az elkövetett cselekmény súlyához és a terhelt társadalomra veszélyességéhez mérten kellő visszatartó hatást fejthet ki. A fia-

¹⁵³ Brink, David O.: i. m. 1556–1557. o.

¹⁵⁴ Slobogin, Christopher: i. m. 31–32. o.

¹⁵⁵ Slobogin, Christopher: i. m. 29. o.

¹⁵⁶ Hannan, William: i. m. 193–194. o.

¹⁵⁷ Polachek Emily A.: i. m. 1182–1183. o.

¹⁵⁸ Slobogin, Christopher: i. m. 30. o.

¹⁵⁹ Hannan, William: i. m. 207. o.

¹⁶⁰ Cohn, Jacob M. – Mialon, Hugo M.: i. m. 4–5. o.

¹⁶¹ Baruwa, Buki: i. m. 111. o.

¹⁶² Neelum, Arya: i. m. 141. o.

¹⁶³ Henning, Christin N.: i. m. 1143. o.

¹⁶⁴ Henning, Christin N.: i. m. 1157. o.

¹⁶⁵ Anonymous Author: i. m. 414. o.

talkorú rendszerben maradás sok esetben azon bukkint meg, hogy nincs olyan rehabilitációs program, amely az előbbi szempontoknak megfelelne. Ebből következően előfordulhat, hogy a fiatalok az állam büntetés-végrehajtás szervezetének korlátozott lehetőségei, lényegében egy a személyétől teljesen független ok miatt kerül át a felnőtt rendszerbe.¹⁶⁶

A *transfer hearing* számos hátrányát összegezve mégis egyértelműen kijelenthető, hogy az átutalással kapcsolatos eljárásjogi megoldások közül ez tekinthető a leghumánusabbnak. Bármely más változathoz képest a bírói döntés legnagyobb előnye kétség kívül az egyéniesítés és az eljárási garanciák mellett lefolytatott közvetlen meghallgatás, amely alapján az eljáró bírónak indokolt, fellebbezhető határozatot kell hoznia.¹⁶⁷ Ezzel szemben a kötelező törvényi átutalásnál a terhelt személyiségének vizsgálata teljesen elmarad,¹⁶⁸ a vádlottat nem egyénként, hanem típusként kezeli a törvényhozó,¹⁶⁹ míg az ügyészi diszkréció legnagyobb hiányossága, hogy a döntés nem fellebbezhető, és az ügyet már csak a vádemelésről döntő esküdtsek hallgatja meg.¹⁷⁰

Összegzés

Az amerikai büntetőeljárás az elkülönült fiatalok bíraskodás intézményrendszerének kiépítésétől kezdve evidenciaként kezelte, hogy a fiatalok terhelteket a felnőttekhez képest eltérően kell megítélni, így többek között személyiségük formálhatósága okán elsősorban nevelő jellegű intézkedésekkel kell visszavezetni őket a helyes útra. Ez a megközelítés mind a mai napig áthatja a büntetőeljárás szellemiségét, azonban az 1970-es évek végétől párhuzamosan szivárgott be a köztudatba az a büntetési központú irányzat, amely egyedül az elszámoltathatóságban és a megtorlásban látta a társadalom hatékony védelmét. A generális prevencióra építő szemlélet természetesen hathatós eszköztár kiépítését hívta életre, amelyet az állami jogalkotás egy már korábban is létező jogintézmény alkalmazhatóságának kiszélesítésével és szigorításával kívánt megoldani.

A fiatalok terhelteket felnőtt rendszerbe utalása egyidős az elkülönült fiatalok bíraskodás történetével, bár egyértelműen leszögezhető, hogy a törvényhozás erőteljesebb fellépését megelőzően jóval korlátozottabb keretek között érvényesült. A bírói döntés alapuló átutalás kezdetben az igazságszolgáltatás kivételes eszközeként emelte ki a vádlottat a rá eredendően irányadó kedvezőbb szabályok hatálya alól azzal a fikcióval, hogy az elkövetett tett és a terhelt személyisége összességében kizárja a nevelő jellegű intézkedések sikerét. A jelenlegi szisztémán be-

lül továbbra is jelentős szerepet tölt be a vádlott közvetlen meghallgatása és az egyéb bizonyítékok összevetése alapján kialakult szubjektív bírói meggyőződés, amely a *Kent*-ügyben lefektetett kritériumoknak köszönhetően ma is a jogintézmény legobjektívebb eleme. Ez a mérsékelt objektivitás ugyanakkor teljesen hiányzik az ügyészi diszkréción és a törvényi kötelező rendelkezésen alapuló eljárásból, mivel az alapvetően tett-büntetőjog szemlélet a terhelt személyiségét teljeskörűen likvidálja a folyamatból. Az ügyészi diszkréció nyomokban őrzi a látszólagos mérlegelés lehetőségét, azonban a fellebbezéssel nem támadható, indokolási kötelezettségtől mentes döntés meghozatala alapvetően a vádló szubjektív és olykor önkénybe hajló megítélésén, a cselekmény tárgyi súlyára összpontosító tényezőkön nyugszik. A törvényi kötelező átutalás, amely egyre gyakrabban vonja el a bíróság döntési jogkörét, kétségtelenül a legkevésbé alapjog konform megoldás, ugyanis a vádlottat egy meghatározott homogén tulajdonságokkal felruházott bűnözői csoport tagjaként kezeli. A formálódó és formálható fiatalok terheltekre rásüti a javíthatatlan bűnöző sztereotípiájának bélyegét, figyelmen kívül hagyva, hogy az élet a társadalom megfogalmazott törvényi tényállások keretei közé gyakran olyan konkrét életbeli magatartásokat is bevonhat, amelyek a valóban súlyos megítélésű cselekményektől egyértelműen elhatárolhatóak.

Az utóbbi időben számos tanulmány született a jogintézmény elméleti alapjainak és gyakorlati tapasztalatainak boncolgatásáról, amelyek kétség kívül egy irányba hatva az átutalás eltörlése mellett kardoskodnak. A témában számos szerző mutatott rá arra, hogy a társadalom globális szinten nem nyer, hanem inkább veszít a fiatalok eljárásjogi nagykorúsításával, amelyet a statisztikák is alátámasztanak. Az átutalással érintett fiatalok nagyobb arányban válnak visszaesőkkel, a szigorodó rendelkezések pedig nem eredményezik a bűncselekmények számának csökkenését. A felnőtt rendszerbe átkerült terheltek az akár több éves börtönbüntetés kitöltését követően szakképzettség nélkül, nyilvános bűnügyi priusszal, minimális munkalehetőséggel, valamint gyakran szexuális visszaélés, bántalmazás és lelki terror áldozataként lépik át a mindennapi valóság küszöbét.

A büntetési központú szemlélet eme kuriózumának, az amerikai büntetőeljárás sajátos jogintézményének bemutatásával, jelen tanulmány betekintést engedett a széles értelemben vett büntetőjogszabályok szigorítás-orientált módosításának lehetséges következményeibe, egyúttal a jogalkotás valamint a jogalkalmazás valamennyi szereplőjét a választások keresésében közös gondolkodásra hívta fel. Bármilyen irányba is formálódik a jövőben büntető anyagi és eljárási jogunk, a jelentős változások bevezetése előtt érdemes mérlegelni, hogy a kontinentális hagyományokat ápoló jogi kultúránkkal egy esetleges újító gondolat mennyiben egyeztethető össze. ■

¹⁶⁶ Slobogin, Christopher: i. m. 28. o.

¹⁶⁷ Hannan, William: i. m. 204. o.

¹⁶⁸ Slobogin, Christopher: i. m. 29. o.

¹⁶⁹ Hannan, William: i. m. 206. o.

¹⁷⁰ Mallett, Christopher A.: i. m. 9. o.

DR. CSORBA ROLAND*

Javaslatok a kiskorúak sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények bizonyítási nehézségeinek leküzdésére, különös tekintettel az orvosi vizsgálatra

Ritkán telik el egy hét anélkül, hogy a sajtó hírt ne közölne egy klasszikus gyermekbetegség gyógyítását szolgáló, új, reményteli kezelési eljárás felfedezéséről. A gyermekekkel szembeni szexuális erőszak megelőzéséért, megszüntetéséért tett erőfeszítésekről, még kevésbé a kérdésben elért szakmai sikerekről azonban alig hallhatunk. A nemi erőszak általában csak akkor kerül a figyelem középpontjába, mikor már visszafordíthatatlan, mert személyes tragédia történt.¹ Magyarországon minden második, halállal végződő erőszakos bűncselekmény „családi ügy”. A brutálisan megölt áldozatok fele nem csupán ismerte, hanem egykor szerette is gyilkosát, hiszen szülője, gyermeke, testvére, házastársa, élettársa volt.²

A kiskorúak által elszennvedett szexuális bántalmazásra az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában évtizedekkel korábban gyermek- és nőjogi mozgalmak hívták fel a figyelmet. Hazánkban csak az utóbbi években kerültek nyilvánosságra konkrét és megdöbbentő esetek.

A növekvő nyilvánosság eredményeként sokan azt a téves következtetést vonják le, hogy a gyermekekkel szemben elkövetett szexuális bűncselekmények száma nő. Valójában az információáramlás során megteremtődnek azok a feltételek, melyek az eddig titkolt, fel-

nem tárt esetek napfényre kerülését szolgálják. Korábban ezek az áldozatok úgy gondolták, hogy a helyzetük egyedi, szégyellni és titkolni való.³ Annak ellenére, hogy a szakirodalomban már 1975 óta ismert a kórkép⁴, Magyarországon még nem történt átfogó, populáció-alapú vizsgálat, az ismert és eddig felderített esetek a szexuális zaklatás áldozatainak mindössze töredékét ölelik fel. Ez pedig csupán a jéghegy csúcsa, a gyermekek elleni szexuális bántalmazás néma járványként söpör végig a világon, és ez alól hazánk sem kivétel.

A gyermekek elleni bántalmazással⁵ kapcsolatba kerülő egészségügyi dolgozók feladata nehéz és sokrétű, mivel a bántalmazást felismerni nem könnyű, a gyakran nehezen értékelhető jelek, a netán alaptalan súlyos vád elkerülése, a

megoldás nehézségei a bizonyított esetekben, a szakmai elszigeteltség és a szexuális bántalmazás ma is tabuként kezelt megítélése miatt. E cikkben arra próbálunk rávilágítani, mennyiben tudja pozitív irányban befolyásolni az ilyen jellegű bűncselekmények felderítési arányát az egészségügyben dolgozók megfelelő tájékozottsága, a bűncselekmények felismeréséről, kezeléséről ismereteinek bővítése, valamint kutatásaim eredményeit felhasználva teszünk javaslatokat az orvosi vizsgálat bizonyító erejének növelésére, a hatékonyabb igazságszolgáltatás érdekében.

A kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális jellegű bűncselekmények közös jellemzője, hogy ezek többnyire látens bűncselekmények, melyek többsége nem jut a hatóság tudomására.⁶ Már önmagában a nemi erkölcs elleni bűncselekmények is a legnehezebben bizonyítható cselekmények közé sorolhatóak felderítési mutatóik alapján⁷, s a legtöbb kriminológus szerint a nők ellen elkövetett erőszakos cselekmények a legke-

³ Editorial *i. m.* 443.

⁴ Sgroi S. M.: *Sexual molestation of children: The last frontier in child abuse*. Children Today 1975. 44:18–21.

⁵ Jóllehet a gyermekbántalmazás magában foglalja a fizikai, érzelmi és szexuális bántalmazást, valamint a gyermekek elhanyagolását, most kiemelten a gyermekek és fiatalkorúak ellen elkövetett szexuális bántalmazással, zaklatással foglalkozom.

⁶ Komp Bálint: *Adalékok az egyes nemi erkölcs elleni bűncselekmények elméletéhez és bizonyításával kapcsolatos gyakorlati nehézségekhez*. Diskurzus, 2014/1. 22.

⁷ Csontos Zsolt: *A nemi erkölcs elleni erőszakos nemi deliktumok elmélete és gyakorlata*. Rendészeti Szemle, 2007/11. 77.

* Dr. med. habil. egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem OEC Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika

¹ Editorial: *The neglect of child neglect*. Lancet, 2003. 361.

² Morvai K: *Terror a családban*. Kossuth Kiadó, 1998. 13.

vésbé dokumentált bűnügyek⁸, magától értetődően, kiskorúak esetén még kevesebb esély van rá, hogy felszínre kerüljenek. Az elkövető és a sértett között szoros érzelmi kötődés áll fenn, amennyiben a szexuális abúzus (szexuális bántalmazás, visszaélés) családon belül történik,⁹ a gyermekek pedig 12 éves korukig az érzelmeiken keresztül látnak, és nem racionálisan gondolkodnak, titkolják, hogy mi történt az otthon falai között.¹⁰ Eppen ezen okokból az elsődleges orvosi ellátást végző orvos szerepe rendkívüli jelentőségűvé válhat a büntetőeljárásban, hiszen közvetlen információkat észlel, amelyek későbbi bizonyítékként történő felhasználására feltétlenül szükség lesz. A probléma az, hogy a gyermekekkel foglalkozó szakembereknek nincs elegendő és adekvát ismerete a szexuális visszaélésekről, az áldozatok és elkövetők jellemzőiről, a bűncselekmények felismeréséről, kezeléséről és az áldozatok rehabilitációjáról. Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a szexuális bántalmazás pontos előfordulásának ismerete és a gyermekek elleni erőszak megfelelő orvosi és jogi megközelítésének megteremtése alapvető egészségügyi és társadalmi, nemzeti követelmény.

Az orvosi vizsgálat azonban csak egy része a szexuális bántalmazás felderítésére irányuló multidiszciplináris együttműködésnek. Fő feladata, hogy felderítse és kezelje az esetleges sérüléseket és fertőzéseket, igazságügyi orvosi bizonyítékokat gyűjtsön, szűrje az esetleges nemi úton terjedő betegségeket, biztosítsa a gyermeket és a családot a gyermek egészségi állapotának gyors javulása felől, és a későbbi bírósági eljárás számára pontos dokumentációt biztosítson.

A Debreceni Egyetem Orvos és Egészségtudományi Centrumának Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikája az egyetlen intézet Hajdú-Bihar megyében (lakosság: 700 000 fő), ahol gyermeknőgyógyászati betegek ellátása folyik. 1986. január 1. és 2006. december 31. között a klinikánkon szexuális bántalmazás miatt megjelent 18 éves kor alatti leányok adatait elemeztük. A munkánkat a vizsgálati periódus első 10 évében az adatok retrospektív gyűjtésével, majd 1996-tól a betegek adatainak prospektív feldolgozásával végeztük. A szexuális bántalmazásnak kitett leánybetegek kórtörténeteit kiemeltük, a bűncselekményt és annak körülményeit elemeztük, és az eseteket a bírósági eljárás végéig követtük. A bántalmazott gyermekek vizsgálatának módszerén túl tanulmányoztuk a gyermekek elleni szexuális bántalmazás, molesztálás és a nemi erőszak közötti különbségeket, rámutatva a bűncselekmények diagnosztikai nehézségeire. A bűncselekmények jogi eljárásainak eredményeit is értékeltük. Az orvosi és a bírósági adatokat folyamatosan, párhuzamosan figyeltük és összehasonlítottuk. E cikkben a

kutatás büntetőjogi vonatkozású eredményeit, tanulságait emelném ki a hatékonyabb igazságszolgáltatás megvalósítása érdekében.

Az elmúlt 20 éves időszakban 266 esetet 127 alkalommal (48%) követett rendőrségi feljelentés. Végül a jogerősen elítéltek száma 68 volt (26%). Az elkövetők elleni büntetőeljárás éveken keresztül zajlott. A feljelentések és a büntetőügyek alacsony száma és a magyar igazságszolgáltatásban ismert hosszú döntési idő akadályozza az események ismétlődésének, vagy hasonló bántalmazások bekövetkezésének hatékony megelőzését.¹¹ Az eljárások elhúzódása egyéb problémáknak is forrása, az agresszivitás ugyanis egyre durvábban nyilvánul meg az idő múlásával.¹² A hosszantartó eljárás a gyermekeket is bizonytalanságban tartja, számukra is az igazságszolgáltatás mielőbbi befejezése lenne indokolt, a mielőbbi lezárása a történeteknek. Problémát okoz az is, hogy az elhúzódó büntetőeljárások alatt az elkövetők szabadlábban védekezhetnek, a gyermekek ezért félelemben élnek az eljárások alatt. Ez összefügg a bizonyítási nehézséggel, hogy gyakran nem tesznek vallomást, vagy visszavonják vallomásukat.¹³ „A gyermekkorú tanúk megszólaltatása és vallomásuk értékelése egyébként is az egyik legnehezebb feladat, egyrészt érzelmi érintettségük miatt, másrészt, mert gondolkodásmódjukban még gyakran keverednek a valóság és a képzelet elemei.”¹⁴ Ezzel összefüggésben kiemelném, hogy az orvosnak fontos feladata, hogy a szexuális bántalmazásra utaló eseményekre az anamnézisben rá kell kérdeznie, akár burkolt, akár közvetlen formában. A közelmúltban publikált külföldi tanulmányok szerzői egyetértenek abban, hogy az áldozatok várják az esetleges szexuális zaklatást feltáró kérdéseket, de ezek az esetek nagy részében elmaradnak.¹⁵ A szülőknek, az iskolai nevelőknek és az orvosoknak egyaránt fel kell figyelni a gyermekkel való rossz bánásmódra, esetleges szexuális bántalmazására utaló apró jelekre.¹⁶ A helyzetet nehezíti, hogy a testi jelek hiánya nem zárja ki a bántalmazás lehetőségét; hogy a jelek sokszor nem egyértelműek; az áldozattól nem várható a gyanú megerősítése, így a szakembernek a szexuális és egyéb bán-

¹¹ Fontos tapasztalat, hogy az igazságügyi bizonyítékok gyűjtése a szexuális bántalmazást követően 72 órán belül nagyobb valószínűséggel eredményre vezet, bár a DNS technika bevezetése óta ez az idő már akár hetekkel kitolódhat.

¹² Jungi Eszter: *A családon belüli erőszak az útlekezési gyakorlatban*. Bírák Lapja, 2003/2. 61.

¹³ Morvai Krisztina: „A gyermekekkel szembeni rossz bánásmód” (erőszak, elhanyagolás, visszaélés) Magyarországon az ezredfordulón – büntetőbíróági ítéletek tükrében. *Collega*, 2002/3. 19.

¹⁴ Jungi i. m. 63.

¹⁵ Peschers U. M., Du Mont J., Jundt K. et al: *Prevalence of sexual abuse among women seeking gynecologic care in Germany*. *Obstet Gynecol* 2003. 101:103–108.

Adams J. A.: *Medical evaluation of suspected child sexual abuse*. *J Pediatr Adolesc Gynecol* 2004. 14:191–197.

Adams J. A.: *Evolution of a classification scale: Medical evaluation of suspected child sexual abuse*. *Child maltreatment* 2001. 6:31–36.

¹⁶ A bántalmazás gyanújelei a gyermek életkorával párhuzamosan eltérő formákban jelenhetnek meg, pubertás korban még nehezebb a normális magatartás és deviáns viselkedés elkülönítése. A gyanújelek lehetnek általánosak és specifikusak, jelentkezhetnek a szomatikus, érzelmi és viselkedésbeli szinteken, illetve azok kombinációjában.

⁸ Finkelhor D: *A sourcebook on child sexual abuse*. Beverly Hills, CA: Sage, 1986.

⁹ Szelezsán Annamária: *A gyermekek sérelmére elkövetett nemi erkölcsi elleni bűncselekmény (Beszámoló az Országos Kriminológiai Intézetben 2005. május 24-én megtartott kerekasztal-beszélgetésről)*. *Ügyészek Lapja*, 2005/4. 22–25.

¹⁰ Szelezsán i. m. 27.

talmazási formákra minden gyanús esetben gondolnia kell. Ugyanakkor nem szabad senkit alaptalanul megvádolni, tudatában kell annak is lenni, hogy a vélt áldozat sem mindig szavahihető.¹⁷ A szülő vagy a kísérő által elmondott történetet ugyancsak rögzíteni szükséges. Továbbá nagy jelentőséget kell tulajdonítani a nyugodt, alapos, minden apró részletre kiterjedő kikérdezésnek. Az anamnézis felvétel során az orvosnak olyan körülményt kell teremtenie, hogy az áldozat képes legyen minél pontosabban leírni a bántalmazás folyamatát.

Az orvosi vizsgálat csak egy része a szexuális bántalmazáson átesett sértettek ellátásának. A nyomozástól egészen a bírósági tárgyalásig gyermekbarát rendszert kell kialakítani, hiszen a fiatalkorúak első találkozása az igazságszolgáltatással sokszor az egész életükre hatással lesz. Az egész jogrendszerben szemléletváltásra van szükség azért, hogy a sértettek megfelelő bánásmódban részesüljenek, és később ne váljanak maguk is bűnözővé. Tudni kell ugyanis, hogy egy nem kielégítően felépített és elvégzett vizsgálatnál sokkal többet érthetünk az áldozatnak, mint maga az erőszak. Ezt jelenti a másodlagos viktimizáció fogalma, amikor a gyermek védelmére létrehozott rendszer rosszul működik, ezáltal hozzájárul a bántalmazás késedelmes elhárításához, vagy be nem avatkozásával folyamatos viktimizációhoz. Ide tartozik nemcsak az orvosi ellátás, de a nyomozási, a jogi eljárás során a szükséges számú és nem megfelelő képzettségű szakember által végzett kikérdezés, az indokolatlanul elhúzódó kihallgatás és vizsgálat.

A fiatalokkal szembeni bánásmód javításának több eszközét el tudom képzelni, így elsődlegesen azt, hogy a gyermekeket érintő ügyek ténylegesen is soronkivüliséget élvezzenek. Ezáltal elkerülhető lenne a gyermeknek a bántalmazó, szabadlábban védekező szülővel történő további együttélése az elhúzódó eljárás alatt.

A bírósági ügyek gyorsítására lenne szükség, az emlékek ugyanis az idő elteltével halványodnak, és minél fiatalabb a gyermek, annál nehezebben tud emlékezni. A gyermekek emlékei akár 1-2 év alatt teljesen átformálódhatnak, s ezt nehezíti, hogy az eljáró hatóság szinte lehetetlen pontosságú emlékekre kíváncsi. Ezért az a gyakorlat alakult ki, hogy rövidebb a cselekmény megtörténte után a gyermeket lehetőség szerint nyilatkoztatni kell.¹⁸

A gyermekek érdekében az életkornak megfelelő nyelvezet használata¹⁹ is éppoly hasznos lenne, mint a zárt kihallgatások biztosítása. Ezáltal áldozatbarát eljárási gyakorlat kerülne bevezetése, akárcsak az Európai Unió számos országában, ahol is a videóra vett

vallomást használják a bizonyítási eljárás során a reviktimizáció elkerülése céljából.²⁰

Az áldozatsegítés is nélkülözhetetlen, hogy minél hamarabb sor kerüljön a szakszerű gyermekvédelmi intézkedésekre, a gyermekek rehabilitációjának fogantatására. Fontos, hogy a jogrendszer megakadályozza a történetek folytatódását, vagy megismétlődését. Erre alkalmas jogintézmény lehet a távortartás. Önmagában azonban a büntető eljárásjogi, büntetőjogi eszközök sem elegendők. Holisztikus szemléletre, a probléma integrált kezelésére van szükség. Az áldozatok megerősítése, kezelése, támogatása, és az elkövetőkkel való foglalkozás is e körbe tartozik.²¹ Nem szabad utóbbiakat sem figyelmen kívül hagyni, a legtöbb elkövető ugyanis személyiségzavarban szenved, mentális problémáik vannak. Mivel betegek, következetes pszichiátriai felügyeletet is biztosító kezelésnek kell alávetni őket. Külön figyelmet kellene fordítani a börtönből szabadult elkövetőkre is, megelőzve ezzel a visszaesést.²²

A jogalkalmazók továbbképzése, a rendszer alkalmas tétel a felderítésre és kezelésre a következő, amelyre igény van. A bírói képzés kialakítása, mely a szükséges büntető anyagi és eljárásjogi ismereteken túl sokkal szélesebb és mélyebb aspektusokból – a nemzetközi jogtól a pszichológiai eredményekig terjedően – közelítene a kiskorúakhoz.

Javasolnám, hogy külön jogszabály írja le, hogy ki-nek és milyen formában kell a szexuális bántalmazást bejelenteni. Mindezek mellett prospektív tanulmányok végzése szükséges, melyek a gyermekáldozat sorsát egészen felnőttkorig követné. Ez nyújtana a legnagyobb segítséget a gyermeket érő szexuális bántalmazás hatásának vizsgálatában. Nagy-Britanniában arról folyik a vita, hogy miképpen lehetne a szociálpolitika, a gyermekvédelmi politika elméleti és gyakorlati kérdéseit integrálni, a viták középpontjában a gyermekbántalmazások, elhanyagolások állnak, nálunk nemcsak hogy hiányoznak ezek a viták, de ezen kérdések önállóan, kontextusuktól függetlenül jelennek meg.²³ Nálunk hiányzik az anyagi erőforrás, és sok helyen teljességgel hiányoznak azok az ismeretek, meggyőződés, szándék is, amelyek nélkül a pénz sem segít.²⁴

Elengedhetetlen, hogy minden cselekedetünkben arra gondoljunk, hogy a gyerekek és fiatalok nem tárgyak. Nem csak statisztikai adatok vagy ügyek. Ők jelentik a kapcsolatot a jelen és a jövő között. Nem veszítjük el őket. Ez közös felelősségünk. ■

¹⁷ Elek Balázs: *A vallomás befolyásolás a büntetőeljárásban*. TKK, Debrecen, 2008, 180. o.

Elek Balázs: *A személyi bizonyítékok megbízhatósága a büntetőperekben*. Rendészeti Szemle, 2009/3. 87–102.

¹⁸ Komp i. m. 23.

¹⁹ Elek Balázs: *Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban*. Rendészeti Szemle, 2011/március, 93–111.

²⁰ Morvai (2002) i. m. 20.

²¹ Virág György: *Családon belüli erőszak*. Belügyi Szemle, 2005/9. 21.

²² Komp i. m. 24.

²³ Herczog Mária: *A gyermekek elleni erőszak más megközelítésben – a bántalmazó rendszer*. Belügyi Szemle, 2005/9. 78.

²⁴ Herczog i. m. 79.

DR. DIÓSZEGI ATTILA*

Élt 19 évet –
Nyugodjék békében?*Firmius est Judicium,
quod plurimum sententis roboratur¹*

Napjainkban már zajlik az új – a XXI. század kihívásainak megfelelni akaró – büntetőeljárás/perrendtartás (mert a két fogalom nem azonos) kodifikációja. Ez indított arra, hogy a magyar igazságszolgáltatásban mára már elfeledett jogintézmény, az esküdtbíráskodás eljárási szabályait felelevenítsem. Céлом korántsem az, hogy ezzel az esküdtszéknek a magyar jogban történő ismételt meghonosításáért emeljek szót. Inkább csak egy több évtizede nem gyakorolt ítélezés perjogát szeretném ismertetni.

Azt pedig, hogy ezek az eljárási szabályok a jelenben továbbgondolásra érdemesek-e vagy sem, mindenki döntse el saját maga megjegyezvén, hogy a XX. század elején a legkiválóbb jogi gondolkodók érveltek ellene (Baumgarten Izidor, Balás Elemér, Vargha Ferenc) és mellette (Balogh Jenő, Finkey Ferenc, Lukáts Adolf), s időről-időre napjainkban is felbukkan a gondolata.²

Magyarországon az 1840-es évek első felében irá-

* *bíró, Debreceni Ítéletábla*

¹ „Tökéletesebb az Ítélet, ha abban többeknek vélekedéseik megegyeznek”

Az idézet A tisztebeli írás módjának saját szavai mellyek T. Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült Vármegyék Rendeléséből öszveszedettek s ujonnan kiadattak c. könyvből való, amely Pesten 1826-ban Petrózai Trattner Mátyás betűjével s költségen jelent meg, a szerző – Ottlik Dániel – 1825-ben bekövetkezett halála után Deputationalis Ülésből 3. kiadásként. A magyar nyelv használatáról szóló 1805. évi IV. tc. tette lehetővé, hogy a törvényhatóságok a királyhoz és a kancelláriához címzett felterjesztései két nyelven, latinul és magyarul íródjanak. A könyv (192 oldal) a hivatali élet és a jogalkalmazás számára készült segédlet. Tartalmaz ezért hivatalos címzési és levelezési mintákat, jogi műszótárat, eskü szövegeket, továbbá a régi római majd magyar törvényekből, valamint bírói határozatokból vett latin nyelvű idézeteket és fordításukat. Az első kiadásra 1806-ban, a másodikra 1807-ben került sor. Ottlik Dániel 1806-ban Pest vármegye főjegyzőjeként szolgált, majd másod-alispán lett ugyanott, később királyi személynöki ítélmester. (*Szinyei József: Magyar írók élete és munkái*)

² Beszélgetés Király Tibor akadémikussal és Bárd Károly büntető-eljárás-jogással. Élet és Irodalom XLVI. évf. 27. sz. 2002. július 5. Pap András László: Döntson a nép? Beszélő 13. évf. 6. szám, 2008. június

<http://kozvetlendemokracia.network.hu/blog/kozvetlen-demokraciahirei/a-reszveteli-demokracia-egy-fontos-szerve-az-eskudtbirosag>

Pokol Béla: Esküdtbíráskodás: egy régi vita felelevenítése. Magyar Nemzet, 2011. április 24.

nyult a figyelem a tőlünk nyugatra ekkorra már a kontinensen is több országban (Franciaország, Belgium, Németország³) meghonosított esküdtbíráskodás felé.

Szalay László a reformkor neves jogásza, nem utolsósorban elismert történetírója 1836 és 1839 között nyugat-európai tanulmányútján többek között a német, francia és angol jogintézményeket tanulmányozta, majd ennek hatására írta meg 1841. novem-

ber 17-én befejezett és még ebben az évben nyomtatásban kiadott 88 oldalas dolgozatát „A büntetőeljárásról különös tekintettel az eskütszékekre” címmel. Munkája jogösszehasonlítás, amelyben az angol és a francia eskütszéki rendszert, azok eltéréseit mutatja be.

Művének 10. oldalán írja:

„Részemről addig is, míg publicistáink megkísértenék e munkát, a büntető eljárás néhány pontjai felé szeretném vinni jelen észrevételeimmel a discussiót, s a büntető eljárás kellékeinek lehozásában folytonos tekintettel kívánok lenni e kérdésre is: mily úton szerzhető erősebb bebizonyítás, mily úton eszközölhető nagyobb kivilágítás, eskütszékek vagy állandó bírócollégium által-e?”⁴

Szalay ekkor az 1840-ben, a büntető törvénykönyv kidolgozására⁵ – mely az 1843-as büntető javaslatban öltött testet – kiküldött országos bizottság jegyzőjeként dolgozott együtt, többek között Deák Ferencsel, Pulszky Ferencsel, Eötvös Józseffel.

Az 1843-as javaslatban tettek először kísérletet *kisebbségi különvéleményként* az eskütszékek magyarországi bevezetésére amit a rendek 1844-ben elfogadtak, azonban a felsőház ellenkezése miatt nemcsak e jogintézmény, hanem vele együtt az egész előremutató büntetőjogi kodifikáció is megbukott. Érdekesség, hogy az Országos Választmány tagjai munkájuk megkezdésekor megállapodtak a kodifikációt meghatározó „vezérlő fő elvek” előterjesztésében, ami 1841. december 10-én meg is történt, és ebben a második helyen fogalmazódott meg az „*hogy a tény kérdése fellett ne eskütszék, hanem másféle bíróság ítéljen*”.⁶

A gondolat azonban gyökeret vert a reformkor jogászainak fejében és a sajtótörvényről szóló 1848. évi

³ Dr. Finkey Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve, Budapest, 1908. Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat, 100. oldal

⁴ Szalay László: A büntető eljárásról különös tekintettel az eskütszékekre. Pesten, 1841. Kiadja Heckenast Gusztáv

⁵ 1840. évi V. tc. 1000 év törvényei – Complex Kiadó – <http://www.1000ev.hu/index.php>

⁶ Mittermaier: A magyar büntető-törvénykönyvi javallatról Pest, Heckenast Gusztávnál 1843. Előszó VII. lapszám, A kiadvány előszavát „A Fordító” jegyzi, akit Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve c. munkájában (I. kötet. 44. oldal) Szalay Lászlóként azonosít.

XVIII. törvénycikk 17. §-a meghonosította hazánkban is az esküdtbírók intézményét, igaz csak a sajtóvétségek elbírálására.

E szakasz kimondta ugyanis, hogy a sajtóvétségek fölött nyilvánosan az esküdtszék ítélt, továbbá a minisztérium felhatalmaztatik, hogy szorosán a büntető eljárásról szóló múlt országgyűlési javaslatnak elvei szerint az esküdtbírók alakítását rendelet által eszközölje. Megjegyeztetvén, hogy esküdtszéki képességre 200 forint évenkénti jövedelem kívántatik, továbbá a főigazgatószék (*semmítőfok*) hatóságával, ideiglenesen a hétszemélyes tábla ruháztatik fel.⁷

A forradalom hadi eseményei azonban nem tették lehetővé, hogy a törvénycikk rendelkezéseit a gyakorlatba átültessék. 1867-ig erre nem is nyílt lehetőség.

Horváth Boldizsár igazságügyi miniszter 1867. május 17-ei 307-es számú törvényt pótló rendeletével életbe léptette Deák Ferenc 1848-as, függőben maradt eljárási rendeletét, amely a rá következő rendeletekkel együtt egészen 1899. december 31. napjáig alapja volt a sajtójogi eljárásnak és a sajtójogi esküdtszéknek.⁸

Megjegyzésre érdemes, hogy Olaszországban, Svájcban és Oroszországban 1864-től, Spanyolországban 1872-től létezett esküdtbíráskodás, de tért hódított Portugáliában, Dániában, Svédországban, Szerbiában és Romániában is.⁹ Ebből is érzékelhető, hogy a magyar igazságszolgáltatás nem volt lemaradva e téren az európai fősodortól.

A büntető igazságszolgáltatás egységes alaki szabályait teremtette meg az 1896. évi XXXIII. tc. a bűnvádi perrendtartásról (Bp.), az esküdtbírókokról szóló 1897. évi XXXIII. tc. (Ebt.), továbbá az e jogszabályokat legkésőbb – a törvény fogalmaz így – 1900. január 1. napjával életbeléptető 1897. évi XXXIV. tc. (Élt.).

Ezzel az esküdtszék hatáskörét a sajtóvétségeken kívül az egyéb, súlyosabban büntetendő cselekményekre is kiterjesztették. Az életbeléptetésről szóló törvény 2. §-a értelmében a két jogszabály hatálya a magyar állam egész területére kiterjedt Horvát-Szlavonországok kivételével. E sajátos hatály Ausztria és Magyarország dualista közjogi berendezkedésére és nem utolsósorban hazánk és Horvátország viszonyát a dualizmus korszakában szabályozó 1868. évi XXX. tc.-re vezethető vissza.¹⁰

A Bp. XIX. fejezete tartalmazza az esküdtbírók előtti főtárgyalás szabályait (337-377. §§), míg a perorvoslatokról szóló XX. fejezetben rögzítették (426. §) az esküdtbírók ítélete ellen is alkalmazható semmisségi panaszt.

Minden egyéb, elsősorban szervezeti kérdés az Ebt.-ben került rögzítésre (esküdtbírók tagjai, bírái, kvalifikáció, mentesség, lajstromok, napidíj, ülészakok stb.)

E külön történő törvényi szabályozás magyarázatát adja az Élt. miniszteri indokolása:

„Miután a B.P.-ról szóló tv. akkép lett megalkotva, hogy az esküdtbírók hatásköre nemcsak a sajtó útján elkövetett bcs.-ekre terjed ki, hanem eme bíróságok hatáskörébe utasítottak a legsúlyosabb btt.-ek is, ennek szükségszerű folyománya az, hogy az esküdtbírók szervezete külön tv. által szabályoztassék.

Külön tv.-t pedig azért kellett alkotni: mert az 1867. évi szervezeti szabályzat hiányos, elavult és csupán a sajtó útján elkövetett bcs.-ekre illetékes esküdtbírók szervezéséről rendelkezik; ... és nem lehetett ... az esküdtbírók szervezetről szóló intézkedéseket a B.P.-ba sem olvasztani: mert eljárás és szervezet két technicailag teljesen külön álló tv.-hozási anyag, melyeknek összefoglalása a tv.-ekbe belevinné a teljes rendszertelenséget; és mert ebben az esetben az esküdtbírók szervezetről rendelkező részt jóval előbb kellett volna életbe léptetni, mint a többi, a mi zavarokra és törvénytechnikai helytelenségekre vezetett volna.

Szükség volt tehát, hogy az esküdtbírók szervezete külön tv.-ben szabályoztassék.”¹¹

Az Ebt. 1. §-a értelmében minden törvényszéknél, melynek büntető hatásköre van esküdtbírók kell szervezni, amely az elnökkel együtt három bírói tagból és tizenkét esküdtből állt.

Ennek oka a miniszteri indokolás szerint az, hogy Magyarországon az egyes bírói intézménye még aggályokat keltett, míg az esküdt nagyobb száma garanciát nyújtott a verdikt helyességére.

Az idézett szakasz alapján az esküdtbírók két testületből állt, mégpedig a bírói tanácsból, valamint az esküdtszékből.

A 2. § rendelkezik arról, hogy az esküdtbírók elnökét és helyettesét a királyi ítélőtábla elnöke jelöli ki. Elnökké rendszerint a királyi törvényszék elnökét jelölték, de a törvény lehetővé tette, hogy jelölhetőek e posztra a királyi ítélőtábla bírái, valamint azon törvényszék bírái ahol az 1. § alapján esküdtbírók alakítottak. Ugyanakkor az elnök helyettesét a törvényszék bírái közül kellett kijelölni. A kijelölések egy évre szóltak és legkésőbb december 31-ig közzé kellett tenni a hivatalos lapban, továbbá a törvényszék hirdetőtábláján.

Erre az egy évre az esküdtbírókhoz két bírót és ugyanennyi helyettes bírót jelölt a törvényszék elnöke a vezetése alatt álló bíróság bírái, vagy a törvényszék székhelyén lévő járásbírók sorából, míg az esküdtbírók tagja albíró (a mai értelemben titkár) nem lehetett a 3. § alapján.

Ez utóbbi rendelkezést az 1912. évi VII. tc. a 3. §-ával hatályon kívül helyezte, ezért ezt követően az esküdtbírókban albírók is ítélezhetettek, azzal a kikötéssel,

⁷ 1848. évi XVIII. tc. 1000 év törvényei – Complex Kiadó – <http://www.1000ev.hu/index.php>

⁸ Dr. Kenedi Géza: A magyar sajtójogi ügy amint életben van Budapest, Franklin Társulat 1903. 45–46. oldal

⁹ Dr. Finkey Ferenc: i. m. 100. oldal

¹⁰ Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet Budapest, Politzer Zsigmond és Fia Jogi Könyvkereskedés kiadása 1946. 432–434. oldal

¹¹ Dr. Felber Arthur: A bűnvádi perrendtartás, az esküdtbírókokról szóló törvény és a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló törvény II. rész 1. oldal, Zalaegerszeg, özv. Tahy Rozália Könyvnyomdája, 1897.

hogyan a három tagú bírói tanácsban egynél több nem vehetett részt.

Az esküdtek alaplajstromába az a magyar honos férfi kerülhetett felvételre, aki a jegyzék „egybeállításának” évében a 26. életévét betöltötte, érti az állam hivatalos nyelvét (Fiumében az olaszt), azon írni és olvasni tud. Ez volt az esküdttel szemben támasztott törvényi alapfeltétel.

Ezen túl az esküdtképeség (kvalifikáció) vagyoni vagy értelmi cenzushoz volt kötve. E szerint a magyar honos 26. életévét betöltött férfi csak akkor lehetett esküdt ha vagy 20 korona egyenes állami adót fizetett évente (hogy tényleg fizetett-e, az irreleváns¹²), amennyiben időleges adómentességet élvez, 20 korona egyenes állami adónak megfelelő értékű vagyonnal bírt, vagy pedig az értelmiséghez (honorácior) tartozott, azaz köztisztviselő, lelkész, MTA tagja, tudor, okleveles tanár, ügyvéd, mérnök, építész, hajós kapitány, gazdász, gyógyszerész, vegyész, erdész, bányász, tanító, sebész, állatorvos, továbbá az aki felsőbb művészeti vagy más felsőbb szakiskolát elvégezte, végül aki a középiskolai záróvizsgát letette (Ebt. 4. §).

Az Ebt. 5. §-a sorolja föl a méltatlanság címén való kizárás eseteit:

- aki nyereségvágyból eredő büntett vagy vétség miatt jogerősen szabadságvesztésre volt elítélve,
- aki hivatalvesztésre vagy politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésére van ítélve (1878. évi V. tc. 56. §) az ítéletben írt időtartam alatt,
- aki szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alatt áll, vagy feltételes szabadságon van,
- aki ellen büntett vagy fogházzal büntetendő vétség miatt vizsgálat van folyamatban, vagy aki vád alá van helyezve,
- aki csőd alatt áll, gondnokság alá van helyezve vagy akinek kiskorúsága meg van hosszabbítva,
- aki testi vagy szellemi fogyatkozás miatt az esküdt kötelességeit teljesíteni nem tudja.

Összeférhetlenség miatt nem lehetett esküdt az Ebt. 6. §-a értelmében a miniszter, a fiumei kormányzó, a főispán, a budapesti főpolgármester, a rendőri és pénzügyőri hatóság tagjai, a fegyveres erők tartós szolgálatban álló tagja, a szabadságolt havidíjas és az ideiglenesen szabadságolt legénység, a tényleges szolgálatban lévő bíró vagy ügyész, továbbá a napszámos és a szolgálga.

A bíró és az ügyész kapcsán e rendelkezésből az következik, hogy ők amennyiben nyugállományban voltak elláthattak esküdti feladatot. Finkey ezért tartja hibásnak azt, ha az esküdteket laikus elemnek nevezik a bíraskodásban¹³, hiszen a nyugdíjas bíró és ügyész mellett esküdt lehetett az ügyvéd és a jogtanár is, így az esküdt nem mindig volt joghoz nem értő személy.

Azt én teszem hozzá, hogy az esküdtek kiválasztásának részben véletlenszerű rendszere miatt (melyről

később lesz szó) elképzelhetetlennek tartom, hogy egy konkrét ügyben mind a 12 esküdt a jogász hivatás vagy foglalkozás képviselője lett volna. Ezért véleményem szerint az esküdtek szakbírókhoz képest laikusként történő meghatározása helytálló még akkor is ha egy-egy ügy elbírálásában joghoz értő esküdt is részt vehetett, hiszen ezt nem egyedül tette, hanem egy olyan testület tagjaként amelyben többségében nem jogvégzettek szavazással ítéleztek.

Az esküdtszéki szolgálat alól mentesített volt az országgyűlés képviselőházának, főrendiházának, vagy a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságnak a tagja az ülésszak tartamára, a lelkész, a gyakorló orvos, a gyógyszerész ha segédje nem volt, a néptanító, a postánál, táviránál, vasútnál, gőzhajózásnál alkalmazott egyének, aki a 70. életévét betöltötte, aki az év folyamán valamely ülésszakban szolgálatot teljesített és a következő évben (ez kiterjedt a rendes esküdtekre és a helyettesekre, miután ezek is folytonos készségben voltak, ami a rendes foglalkozásuk folytonos gyakorlására bénítólag hat, írja ezt a szakasz miniszteri indokolása). Az esküdtbíróóság elnöke minden ülésszak végén, az utolsó ügy felvétele előtt nyilatkozott az esküdteket és a helyettes esküdteket, hogy e mentességet igénybe veszik-e (Ebt. 31. §). Ugyanakkor az igazságügy miniszter évről-évre elrendelhetette, hogy ne legyen igénybe vehető ezen mentesség ott ahol a törvényszék területén másképp az esküdtbíróóság nem szervezhető meg (Ebt. 8. §).

A miniszteri indokolás e körben azt tartalmazza, hogy a közérdek lehet irányadó ha nincs annyi esküdtképes egyén egy-egy törvényszéknél, hogy a polgárok csak minden második évben teljesítsenek szolgálatot, ezért fel kell hatalmazni az igazságügyi minisztert, hogy ily esetben e mentességet az érintett törvényszék területére felfüggeszthesse.

A városokban a polgármester, a községekben a bíró, a fővárosban a kerületi előljáró további személyekből álló ún. összeíró bizottságban készítette el az alaplajstromot. A névjegyzék betűrendben tartalmazta a polgárok nevét, életkorát, iskolai végzettségét, polgári állásának vagy foglalkozásának, továbbá lakóhelyének adatait, mennyi egyenes állami adó fizetésére kötelezett, az országban használatban lévő nyelvek közül melyiket beszéli, használja, melyik az anyanyelve (Ebt. 9. §).

Ezt az alaplajstromot június 1. napjától közhírré tették és 15 napon át azt bárki megtekinthette, majd felszólalhatott, ha valakit kihagytak a névjegyzékből, avagy olyan egyént vettek fel abba, aki esküdtnek nem alkalmas. A felszólalást írásban vagy szóban lehetett megtenni, az utóbbi esetben jegyzőkönyvet kellett felvenni. Ezeket azután a hivatali helyiségben közszemlére tették, amelyekre 8 napig észrevételt tehettek.

A miniszteri indokolás a felszólalás intézményét az alaplajstrom megbízhatóságának garanciájaként nevesíti. Éppen ezért azzal bárki élhetett, nem kötötték az esküdtképeséghez, sem korhoz, sem pedig nemhez, mivel a cél az volt, hogy a lehető legkiterjedtebb

¹² Dr. Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. T. 1915. I. kötet 147. oldal

¹³ Dr. Finkey Ferenc: i. m. 91. oldal

mértékben gyakorolható legyen. A 15+8 napos határidő elmulasztása miatt az ezt követően beadott felszólalásokat, észrevételeket nem lehetett visszautasítani, mivel az esküdképesség egyik-másik feltétele, illetve a kizáró okok legnagyobb része folyton változhatott, ami kiigazítást, helyesbítést igényelt.

Ha viszont az éves névjegyzéket már „egybeállították” akkor már senki nem kifogásolhatta, ha kihagyták abból. Ennek oka az volt, hogy az esküdtek miniszteri rendelettel megállapított számát nem lehetett felemelni (Ebt. 10. §).

Az elkészült alaplajstrom egy példányát a főszolgabíró, a polgármester, illetve a kerületi elöljáró a saját levéltárában őrizte, másik példányát a felszólalásokkal, észrevételekkel és azok mellékleteivel szeptember 1. napjáig, annak a királyi törvényszék elnökéhez volt köteles megküldeni, amely mellett az esküdtbírószervezet volt. Ha ez a törvényben megkívánt határidőre nem történt meg a törvényszék elnöke az igazságügyi miniszternek tett jelentést, aki a saját hatáskörében intézkedett a névjegyzék összeállítására, sőt elrendelhetette azt, hogy a késedelmes tisztviselő a saját költségén készítse el a lajstromot (Ebt. 12–13. §).

A királyi törvényszéknél novemberben bizottság vizsgálta meg a felszólalásokat és az ezekre tett észrevételeket, majd határozatát jegyzőkönyvbe foglalta és ennek alapján a névjegyzékre záradékot vezetett, amelyben felsorolta azokat, akiknek felvételét vagy kihagyását elhatározta.

Ebből a lajstromból választotta ki az előbbi bizottság az esküdtbírószervezethez következő évre szükséges esküdteket, helyettes esküdteket. Számukat az igazságügyi miniszter rendeletben határozta meg. A bizottság zárt ülésen, szavazattöbbséggel és végérvényesen határozott (Ebt. 14–16. §), tehát döntése ellen nem volt jogorvoslat.

A kiválasztott esküdteket névsor szerint az ún. főlajstromba, a helyettes esküdteket külön névjegyzékbe, a helyettes lajstromba írták. Ezek voltak az évi lajstromok (Ebt. 17. §).

Az ülészak megkezdése előtt legalább 15, de legfeljebb 30 nappal a királyi törvényszék nyilvános ülést tartott, melyen az elnökön kívül két bíró vett részt, és amelyre a királyi ügyészséget meg kellett hívni, az ügyvédi kamarát pedig értesíteni azzal, hogy magát megbízottal képviseltesse. Ezen az ülésen az évi lajstromból sorshúzással sorsoltak ki 30 esküdtet és 10 helyettes esküdtet. A sorsot az elnök húzta. A kisorsolt esküdtek jegyzéke lett a szolgálati lajstrom (Ebt. 19. §).

A királyi törvényszék elnöke ezt követően a szolgálati névjegyzéket megküldte az esküdtbírószervezet elnökének.

A szolgálati lajstromba felvett esküdtek bíraskodási joga akkor vette kezdetét, ha az esküdtek az esküdtbírószervezet ülésére idézésre megjelentek. Az idézést a főtárgyalás előtt legalább 8 nappal kézbesíteni kellett.¹⁴

Fontos garanciális jog volt az esküdtek indokolás

nélküli visszautasításának joga, amely megillette a vádlót és a vádlottat is. A visszautasítható esküdteknek a felét a királyi ügyész, a másik felét a terhelt utasíthatta vissza. Ha a szám páratlan volt, akkor a vádlott eggyel több esküdtet utasíthatott vissza. Ha az elnök 12 olyan esküdt nevet húzta ki az urnából, akiket egyik fél sem kifogásolt, utasított vissza, az esküdtszék megalakult (Bp. 344–345. §).

Ezt követően az elnök az esküdteket és a pót-esküdtteket a vádlott jelenlétében nyilvános ülésen – semmisség terhe mellett – egyenként megeskette.

Az eskü, elnök általi felhívásának szövegét a Bp. 349. §-a tartalmazza:

„Esküdjének önök a mindentudó és mindenható Istenre, hogy az N.N. ellen folytatott ügyben az esküdtek köteleseit híven teljesítik, a törvényt megtartják, a tárgyalás egész menetét gondos figyelemmel kísérik, a tárgyalás alatt álló ügyről határozatuk kimondásáig mással, mint esküdtársaikkal nem értekeznek és félretéve minden kedvezést, félelmet és személyes tekinteteket, mind a vádlott ellen, mind a mellette felhozott bizonyítékokat egyenlő gondossággal és pártatlan lelkiismeretességgel mérlegelik és ebből merített meggyőződések szerint, igazságosan és a törvény értelmében határoznak.”

Kiemelendőnek tartom a szövegből, hogy az esküdtek kötelesek a törvényt megtartani, határozniuk is a törvény értelmében kell, továbbá a bizonyítékokat a vádlott ellen és mellett is értékelniük szükséges, ezért a vádlottat a bizonyítékok és a törvény ellenében, pusztán a szimpátia alapján nem lehet felmenteni.

Ahogy Vámbéry Rusztem írja: „... az esküdt nem csupán lelkiismerete szerint ítélt, hanem ugyanúgy köteles tisztelni a törvényt, mint a szakbíró.”¹⁵

Említést érdemel még az esküdtbírószervezeti törvényből, hogy az esküdtek napidíjra, a nem helyben lakók pedig útiköltségre voltak jogosultak, amit az ülészak berekesztéséig kellett kérniük (Ebt. 22. §).

Indoka az volt, hogy az intézmény zavartalan és erőteljes fejlődését bénítaná meg, ha a polgárookra az esküdté válás olyan terheket róna, amelyeket nemcsak idővesztés, hanem anyagi áldozatok révén tudnának csak teljesíteni.

Az Ebt. 23. §-a szankcionálta az esküdt késedelmes megjelenését az esküdtbírószervezet ülésére, miszerint 200 koronáig terjedő pénzbírsággal volt „büntethető”. Aki pedig az idézésre esküdként nem jelent meg, vagy az ülészak befejezése előtt az elnök engedélye nélkül eltávozott 10–200 koronáig volt sújtható (Ebt. 24. §).

Az esküdtbírószervezet rendes ülészakainak számát és idejét (15 nap) rendeletben az igazságügyi miniszter állapította meg. Az esküdtbírószervezet elnöke pedig úgy osztotta el a tárgyalandó ügyeket, hogy az ülészak lehetőleg 15 napnál ne tartson tovább (Ebt. 29–30. §).

Ezután szükséges foglalkozni azzal, hogy az esküdtbírószervezet mely ügyekben jártak el, mely büntetendő

¹⁴ Dr. Angyal Pál: i. m. I. kötet 154. oldal

¹⁵ Vámbéry Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata 1916. 275. oldal

cselekményekre terjedt ki a hatáskörük. A vezérelv az volt, hogy a halálbüntetéssel, az életfogytig tartó, az öt évnél hosszabb fegyházzal, vagy államfogházzal büntetendő deliktumok kerüljenek az esküdtbíróság hatáskörébe.

Érdekes, hogy ezt nem a Bp., hanem az Élt., annak is a 15. §-a rögzítette, taxatív felsorolva azokat a bűncselekményeket, amelyekben az esküdtbíróságnak kell döntést hozni. Csak példálózóan néhány ezek közül: személyes szabadság elleni büntett, rablás, gyújtogatás, megvesztegetés, gyilkosság (1878. évi V. tc. 278. § amely a mai értelemben az előre kitervelten elkövetett emberölés), a szándékos emberölés, halált okozó testi sértés, gyermekrablás, felségértés, királybántalmazás, hűtlenség, lázadás.

Az utóbbi négy bűncselekményben, valamint a nyomtatvány útján elkövetett büntettek és vétségek esetében a királyi ítéletábrák székhelyén működő esküdtbíróságok jártak el (Élt. 15. § I. II. pont).

Voltak azonban olyan bűncselekmények, amelyek megfeleltek ugyan – a korábban írt – vezérelvként alkalmazott kritériumoknak, azonban a törvényalkotó különböző okokból mégsem utalta ezeket az esküdtbíróság hatáskörébe, hanem meghagyta a királyi törvényszék döntési jogkörében.

Ezek a pénzhamisítás, hamis tanúzás, a hamis vád, hivatali sikkasztás, a közokirat-hamisítás és a szemérem elleni bűncselekmények, továbbá a hűtlenség egyes esetei.

Az, hogy ez így alakult különböző okokra vezethető vissza:

- A miniszteri indokolás szerint a hűtlenség esetében lehetnek államtitkok, amelyeket meg kell óvni a köztudomásra jutástól.¹⁶

- A pénzhamisítás miatt emelt vádak igen nagy száma, ami nagyban megterhelné az esküdtbíróságokat, továbbá a helyes minősítéshez nagy gyakorlat, a törvénynek technikai kezelésében való jártasság szükséges, továbbá ezekben az ügyekben számos tagból álló banda került a bíróság elé.

- A hamis tanúzás és a hamis vád vonatkozásában pedig gyakran az anyagi magánjog és az eljárásjog tüzetes ismerete kell a helyes döntéshez, aminek az esküdtök többnyire híján vannak.

- A közokirat-hamisítás és a hivatali sikkasztás elbírálásához külön szakismeret (adó- és postahivatali) szükséges, ami az esküdtektől nem elvárható.

- A szemérem elleni büntettekénél a sértett fél kímélete az ami az esküdtbírósági eljárással nem összeegyeztethető, írja Lukáts Adolf¹⁷, aki amikor e sorokat papírra vetette, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen büntetőjogot adott elő, majd Trianon után Szegeden folytatta tovább jogtanári működését és oktatta a jövő jogász nemzedékét 1924-ben bekövetkezett haláláig.

Az időben előreugorva, de itt kell említést tenni az 1913. évi VII. tc.-ről, amely a fiatakorúak bíróságáról szól, és amelynek 56. §-ának (3) bekezdése úgy rendelkezett, ha a fiatakorú olyan bűncselekménnyel van terhelve, amelyre a törvény halált vagy fegyházbüntetést állapít meg és a cselekmény elkövetésekor életének 15. évét már betöltötte, az esküdtbíróság helyett a fiatakorúak törvényszéki tanácsa jár el vele szemben.

Ahogy a fiatakorú bűnelkövetőkkel szemben, úgy a katonai bünvádi eljárásban sem alkalmazták az esküdtbíráskodás szabályait.

A Bp. XIX. fejezetének III. alcíme „Bizonyító eljárás, a kérdések feltevése és az esküdtek határozata” (350–369. §§) címet viseli. E fejezet nem fogalmaz meg eltérő szabályokat a törvényszék előtti főtárgyalás XVIII. fejezetében rögzítettektől, ami azt jelenti, hogy az esküdszéki főtárgyalásra is a XVIII. fejezetben írtak az irányadók (Bp. 337. §), azzal a különbséggel, hogy a tanukhoz és a szakértőkhöz való közvetlen kérdés jog az esküdtteket is megillette (Bp. 351. §).

Az eskütételt követően az esküdtek a vádlottal szemközt elfoglalták a helyüket és következett a büntetőügy esküdszéki tárgyalása.

A tárgyalás nyelve a magyar volt. Ha azonban a kihallgatott személy nem tudott magyarul vagy az okirat, amit fel kellett olvasni nem magyarul íródott az elnök kötelezettsége volt, hogy gondoskodjon arról, hogy a szakszabályok és az esküdtök a bizonyítási eljárás alatt tett nyilatkozatokat és az ismertetett okiratok tartalmát megértsék (Bp. 350. §). Ebből nem következik, hogy az elnök az idegen nyelvű okiratot, illetve vallomást lefordítsa, mert ugyanezen törvényhely arról is rendelkezett, hogy mindezt csak megesküdt tolmács végezheti.

Az esküdtök mindegyike a kérdés jogán túl indítványokat is tehetett a bizonyítási eljárás kiegészítése végett. Ez nem volt határidőhöz kötve, tehát az a tárgyalás alatt bármikor előterjeszhető volt.¹⁸

Ha a vádlott meghalt, vagy ha a királyi ügyész a vádat elejtette a bíróság (szakszabályok) az esküdtök meghallgatása nélkül az eljárást végzést hozva megszüntette.

Ha azonban a főtárgyalás során derült ki az, hogy a vád törvényes emeléséhez nincs felhatalmazás, hiányzik a kívánat vagy indítvány, esetlegesen a magánindítványra jogosult visszavonható indítványát a kellő időben visszavonta, res iudicata esete forog fenn, illetve a bünvádi eljárás királyi kegyelem vagy elévülés miatt nem folytatható, továbbá a vádlott a 12. életévét nem töltötte be a bíróság a felek meghallgatása után, de az esküdtök meghallgatása nélkül felmentő ítéletet hozott (Bp. 352. §).

Amennyiben a fenti esetekről nincs szó, úgy a bizonyítási eljárás befejezését követően a vád képviselője

¹⁶ Dr. Felber Athur: i. m. III. Rész 34. oldal

¹⁷ Dr. Lukáts Adolf: Az esküdtbíróság, A „főtárgyalás” befejező része. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata 1910. 51–52. oldal

¹⁸ Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: A bünvádi perrendtartás magyarázata. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1909. II. kötet 524. oldal

(ügyész, magánvádló) még a perbeszéd megőrzése előtt „javaslatba hozta az esküdtsekhez intézendő kérdéseket.” (Bp. 353. §). Ez a sorrend azért volt jó, mert a vád- és védőbeszédben ki lehetett térni a kérdésekre, azokat kritika alá lehetett vonni.

Az elnök a kérdések írásba foglalása céljából az ülést rövid időre félbeszakíthatta, majd ezt követően semmisség terhe mellett a megfogalmazott és javaslatba hozott kérdéseket köteles volt felolvasatni. Ha a vádlott és az esküdtek kifejezetten kérték a kérdéseket másolatban a rendelkezésükre kellett bocsátani.

A kérdések megfogalmazása végett a vádlott, a védője és az esküdtek bármelyikének az indítványára a főtárgyalást félbe kellett szakítani.

A vádlott, a védője és minden esküdt kifogásolhatta a javasolt kérdéseket, utalhatott a hiányaira, indítványt tehetett a helyesbítésére, megváltoztatására vagy további kérdések feltevésére. Mindezekről a bíróság határozott. Az így megállapított kérdéseket fel kellett olvasni.

Az e szakaszhoz fűzött miniszteri indokolás a kérdésfeltevést az esküdtbírói eljárás legfontosabb részének tekinti, „... mert a kérdéseknek a vád és a tárgyalás anyagából mindazokat a ténykörményeket fel kell venniük, melyek a fennforgó tett és a vonatkozó törvény teljes lényegét kimerítik s ehhez képest a hozandó ítéletnek hibátlan tervezetét szolgáltatják ... A felteendő kérdések alapja a vád, mely az ítéletnek is határt tűz, következésképp ezeknek a kérdéseknek fogalmazására a legilletékesebb a vádló, a ki saját akaratának kell, hogy leghívebb kifejezője is legyen ...”¹⁹

A Bp. 354. §-a értelmében a kérdéseket úgy kellett feltenni az esküdteknek, hogy azokra csak „igen” illetve „nem” szóval felelhetek.

Amennyiben több vádlott, illetve több bűncselekmény volt, a kérdéseket mindegyik vádlott és mindegyik deliktum vonatkozásában külön-külön csoportosítva kellett feltenni, mert csak így teljes a határozat mindegyik terhelte és mindegyik bűncselekményre.

A kérdések egymásra épülő rendszeréből következik, hogy ha valamely kérdésre csak abban az esetben adható felelet, ha egy megelőző kérdés már egy bizonyos irányba eldőlt, erre külön utalni kellett, mégpedig úgy, hogy e kérdést a „Ha igen stb., Ha nem stb. szavakkal kellett kezdeni.

A kérdéseket lehetőleg egyszerűen és egyértelműen kellett megfogalmazni azért, hogy az esküdtek azokat megértsék. A kérdések száma az elbírálendő ügy terjedelme, bonyolultsága szerint változott.

A főkérdés arra irányul, hogy bűnös-e a vádlott a vád tárgyává tett bűncselekményben. A főkérdés azon tényállás és törvény szerint szerkesztendő, amelyen a vádhatározat, ennek hiányában a vádirat, amennyiben pedig a vádló vádját a főtárgyalás eredményeként megváltoztatta, ennek újabb tartalmán alapul (Bp. 355. §).

Ezzel kapcsolatban írja Finkey, hogy „A főkérdésbe úgy a tény, mint a jogkérdés, t. i. az elkövetés és a bű-

nösség, illetőleg a beszámítás kérdése összeolvasztva belefoglalandó, vagyis nem szabad külön kérdést tenni az iránt, hogy elkövette-e a vádlott a cselekményt.”²⁰

A tény és a jogkérdés elválasztása azért is lényeges mert a Kúria a semmisségi panaszok (perorvoslat, amiről később lesz szó) elbírálása során kötve van az alsóbb szintű bíróság által rögzített tényekhez, továbbá, hogy megítélhető legyen a tettazonosság kérdése, és a cselekmény elkülöníthető legyen más cselekedettől (mit, hol, mikor, milyen módon). Ez abból a szempontból is fontos, hogy egy esetleges következő vád kapcsán állást lehessen foglalni a „ne bis in idem” elvével kapcsolatban. Finkey az individualizáció címszó alatt írja azt, hogy a főkérdésbe mindig bele kell venni a vádbeli tényállást és a minősítés alapjául szolgáló tényállási elemeket, ahogy fogalmaz a törvényes tényálladási ismérveket. Példája: „Bűnös-e Kiss György vádlott abban, hogy Nagy Jánost a Svábhegyen 1907. december 14-én előre megfontolt szándékkal megölte?”²¹ Egy másik példa a főkérdés mibenlétének jobb megértésére Lukáts Adolf könyvéből való: „Btk. 301. §, Bűnös-e Nemes Juon vádlott abban, hogy sértett Felt Gligort 1899. október hó 29-én este Nagy-Czég községben egy háromágú villával testén, ismételt szándékosan, de ölési szándék nélkül akként bántalmazta, hogy ez által sértettnek 20 napnál hosszabb ideig tartott betegséget okozott?”²²

A főkérdésnek tehát a vádban írt cselekményt és annak jogi minősítését is le kellett fednie. A miniszteri indokolás e körben kitér arra, hogy ugyanarra a tette nem lehet főkérdésbe foglalni olyan két „tényálladékat” amelyek kizárják egymást, pl. a rablást és a zsarolást, avagy a szándékos emberölést (1878. évi V. tc. 278. §) és a gyilkosságot (ugyanezen tc. 279. §) mert ezekre a kérdésekre az esküdtek nem felelhetnek igenel vagy nemmel, ahogy a fentebb részletezett Bp. 354. §-a ezt előírja.

Ha a bizonyítás eredményeként a vádlott más bűncselekményben lehet bűnös, mint amit a vádhatározat vagy a vádirat tartalmaz (büntett vagy vétség, befejezett cselekmény vagy kísérlet, illetőleg az elkövető tettes vagy társtettes, esetleg részes) akkor erre külön kérdést kellett feltenni mivel „... csak ez az elj. biztosítja azt, hogy az esküdtek a konkrét tettet a tv. alá vonják ...”²³ (Bp. 356. §).

Az 1878. évi V. tc. 96. §-ával (bűnhalmazat²⁴) kapcsolatos a Bp. 357. §-a. Ennek értelmében, ha a bizonyítás alatt a vádhatározatban vagy a vádiratban írt bűncselekményeken kívül még más bűncselekmény „tényálladéka merül föl”, erre külön főkérdést kellett intézni, azzal a megkötéssel, hogy ezt csak a terhelte beleegyezésével lehetett megtenni. Ha a vádlott ehhez

²⁰ Dr. Finkey Ferenc: i. m. 442. oldal

²¹ Dr. Finkey Ferenc: i. m. 443. oldal

²² Dr. Lukáts Adolf: i. m. 105. oldal 7. pont

²³ Dr. Felber Arthur: i. m. I. rész 300. oldal

²⁴ „Ha ugyanazon személy több büntetendő cselekményt, vagy ugyanazon büntetendő cselekményt több ízben követ el: az egyes cselekményekre együttevő egy összbüntetés szabható ki. Az összbüntetés a bűnös által elkövetett cselekményre meghatározott legsúlyosabb büntetési nemben állapítandó meg...”

nem járult hozzá, akkor az „eljárás különválasztása rendelő el”.

Ez utóbbiból az következik, hogy az új bűncselekménynek a már megindult eljárás tárgyát képező „tett” keretén kívül kell állnia és attól történetileg is különböznie kell.

A főkérdés mellett ún. mellékkérdések feltételére is lehetőség volt egy kérdésbe foglalva, azonban ha az így feltett kérdés túl bonyolult lett volna, akkor a mellékkérdést külön kérdésbe foglalták.

Ilyen mellékkérdés volt a 12–18 éves fiatalok bűnelkövetők esetében annak az eldöntése, hogy a vádban megfogalmazott büntetendő cselekmény elkövetésekor az e korban lévő terheltnek meg volt-e a büntethetőségéhez szükséges belátási képessége, (1878. évi V. tc. 84. §), majd az 1907. évi XVIII. tc.-t (Btk. novellája) követően az értelmi és erkölcsi fejlettsége (Bp. 358. §).

Ugyancsak külön kérdést kellett feltenni a Bp. 352. §-ában nem rögzített büntethetőséget megszüntető okokra (pl. a párviadaltól elállás, a kísérletől elállás stb.), illetve az enyhébb büntetési nemnek vagy büntetési tételnek, továbbá súlyosabb büntetési nemnek vagy büntetési tételnek alkalmazását lehetővé tevő körülmények vonatkozásában (Bp. 359–361. §§).

Ezután hangzottak el a perbeszédék, de a büntetés kérdését nem érintik, mivel ez értelemszerűen azt követően került sorra, amikor az esküdtek marasztaló verdiktet hoztak.

Mivel a perbeszédékben még kritizálni lehetett a már megfogalmazott kérdéseket így azok elhangzása után még mód volt a kérdések módosítására, pontosítására. Mindezek után az elnök az esetleg módosított, pontosított kérdéseket aláírta és semmisség terhe mellett felolvastatja, majd útmutatást ad az esküdteknek a feladatukról, a megoldandó jogi problémákról, az alkalmazandó törvényekről és a kérdésekről. Ennek során tiltott volt, hogy a bizonyítási eljárásról, a bizonyítékokról bármiféle véleményt fogalmazzon meg. A Kúria megsemmisítette az esküdtségi eljárást és ítéletét az elnök azon fejtegetése miatt, hogy „tisztába hozva nincs, miként történt a halált okozó sértés, mert arra tanuk nincsenek, de bizonyos, hogy a halál a vádlott sértése által okoztatott”.²⁵ A fejtegetést nem volt szabad félbeszakítani és felszólalás tárgyát sem képezhetette (Bp. 363. §).

Az elnöki zárszó után – amelynek terjedelme nem volt meghatározva – a legidősebb esküdt átvette a kérdéseket az elnöktől, továbbá a tárgyaláson felolvasott okiratokat, bemutatott bűnjeleket és az esküdtek kisorsolásának sorrendjét tartalmazó jegyzéket. Ez utóbbira azért volt szükség, mert a szavazás olyan sorrendben történt, ahogy az esküdtek neve az urnából kisorsolásra került. Az esküdtek a tanácskozásuk alatt a termet nem hagyhatták el, kivéve ha többségük szerint bármely jogi kérdésben további felvilágosításra volt szükségük. Ekkor visszatértek az ülésterembe ahol az elnök az ülés megnyitása után a felek jelenlé-

tében a kért felvilágosítást megadta számukra. Ha a felek bármelyike kérte, mindezt jegyzőkönyvben kellett rögzíteni. Miután az esküdtek jogi érdeklődése kielégítést nyert visszavonultak a termükbe és folytatták a tanácskozásukat. Amennyiben az esküdtek minden lényeges kérdést megvitattak a főnök, akit nyílt szavazással, egyszerű többséggel maguk közül választottak, abban a sorrendben tette fel a megválaszolendő kérdéseket, ahogy azt az elnök rögzítette. Ha bármely esküdt kérte a szavazás titkosan történt, a főnök utolsóként adta le a szavazatát.

E procedúra során az esküdteken kívül semmisség terhe mellett más nem lehetett jelen.

A főnök a szavazás eredményét és arányát minden feltett kérdés mellé odaírta és ezt névjegyével látta el.

A szavazás eredményét az esküdteknek titokban kellett tartaniuk (Bp. 367. §).

Az esküdtek egyszerű szótöbbséggel hozták meg a határozatukat, kivéve a vádlott bűnössé nyilvánítását, továbbá a büntetőtörvénynek külön rendelkezései értelmében súlyosabb büntetési nemnek vagy tételnek alkalmazása kérdésében (minősítő körülmények) legalább 8 igenlő szavazat kellett. Amennyiben a szavazás eredménye egyenlő volt, úgy a vádlottra kedvezőbb vált határozattá (in dubio pro reo elvét szem előtt tartva). Azok az esküdtek, akik a főkérdésre nemmel szavaztak a többi kérdésnél tartózkodhattak és szavazatuk a vádlottra nézve kedvezőbb szavazatokhoz volt számítandó (Bp. 368. §).

A szavazás befejezése után az esküdtek visszatértek a tárgyalóterembe és visszaültek eredeti helyükre.

Az esküdtségi elnök az ülést ismét megnyitotta és a felhívására – a vádlott távollétében – az esküdtek főnöke „Becsületesemre és lelkiismeretemre, Isten és az emberek előtt bizonyítom, hogy az esküdtek határozata a következő ... semmisség terhe alatt felolvasta a kérdéseket a válaszokkal együtt. Ahol a törvény legalább 8 szavazatot kívánt meg ott a főnök csak annyit közölhetett, hogy az esküdtségi határozatát 7-nél több szavazattal hozta meg. A szavazati arányt más módon nem lehetett nyilvánosságra hozni, illetve a vádlottra kedvező válaszok esetében egyáltalán nem volt szabad szavazati arányt közölni. Az esküdtek felolvasott határozatát az esküdtségi elnökének és jegyzőjének aláírásával hitelesíteni kellett (Bp. 369. §), s ez az ítélet kiegészítését képezte.

Mindez még nem jelentett végleges döntést, mert „helyesbítő eljárás” volt elrendelhető mindaddig, amíg a bíróság ítéletet nem hozott.

Ezen eljárás korrekciót tett lehetővé, ha a határozat alakilag hiányos volt, ha az esküdtek válasza valamely kérdésre nem volt egyértelmű, vagy nem minden kérdésre adtak választ, illetve ha a ténymegállapítások vagy a jogi kérdésekre adott válaszok önellentmondásosak voltak. Ha tehát az esküdtek határozata nem világos és kimerítő a bíróság kinyilvánította abbéli akaratát, hogy az esküdtek pótolják a hiányosságokat és tegyék mindenki számára egyértelművé azt.

A felhívásra az esküdtek tanácskozás végett újra viz-

szavonultak a külön termükbe. Ha csak alaki kifogás történt az elnök csak ennek a kijavítására hívta fel az esküdteket, míg ha az ügy érdemében tévedtek felvilágosította őket, hogy az előbbi határozatuktól teljesen eltérhetnek.

Az új határozatot úgy kellett a kérdések mellé írni, hogy az előző is olvasható maradjon (Bp. 370. §).

A Bp. 371. §-a az esküdtbírói eljárás sajátos jogintézményeként szabályozta azt az esetet amikor az esküdtek a határozatukban a vádlott sérelmére tévedtek.

Azért tartom sajátosnak e rendelkezést, mert nem jogorvoslat, azonban a bíróság részéről, korlátozásokkal ugyan, de egyfajta felülbírálatot, korrekciót jelentett.

Ha a bíróság valamennyi tagja meg volt győződve arról, hogy az esküdtek az ügy lényegében (a bűnöség kérdése, a cselekmény minősítése, beszámítást kizáró, büntethetőséget megszüntető okok) a vádlott sérelmére hozták meg a határozatukat a bíróság a további eljárást felfüggesztette és az ügyet indokolás nélküli határozattal a legközelebbi ülészak esküdtbírói elé utalta. Ebből az is értelemszerű, hogy abban az esetben, ha az esküdtek a terhelt javára tévedtek, azaz ha felmentő ítélet született, akkor e törvényhely nem kerülhetett alkalmazásra.

Az eljárás felfüggesztése hivatalból történt, erre indítványt nem lehetett tenni. Logikusan következik ez abból, hogy a meggyőződésnek a bírókban kellett kialakulnia, ami indítványra nyilvánvalóan kizárt.

1904. február 20. napján a Magyar Jogászegylet teljesülése előtt tartott előadásában Dr. Bleuer Samu a Bp. ezt a szakaszát határozott kritikával illette, mivel „az ellenőrzés ezen jogával a bíróság alig élt még valaha ... nem függesztette még fel az esküdtbírók verdictjét az olyan esetekben sem, a mikor erre az esküdtbírói felette rászolgált volna. A törvénynek azon biztosítéka tehát, a melyet a 371. § tartalmaz, a papíron maradt ...”. Vitába szállt ezzel Edvi Illés Károly ekkor már nyugalmazott királyi ügyész, Zsitvay Leó a budapesti büntetőtörvényszék elnöke és Bródy Ernő ügyvéd is, akik példákkel alátámasztva igyekeztek ennek az ellenkezőjét bizonyítani.²⁶

Az elfogulatlanság biztosítása végett az új esküdtbírói eljárásban a korábbi esküdtek nem vehettek részt. Annak érdekében pedig, hogy ne kerülhessen sor ezen okból többszöri eljárásra a törvény úgy rendelkezett, hogy az új eljárás alapján hozott esküdti határozatot követően a bíróságnak ki kellett mondania az ítéletet.

Ha a helyesbítő eljárásnak nem volt helye az esküdtbírói eljárás elnöke intézkedett a vádlott terembe történő elővezetéséről és előtte a jegyzővel felolvastatta az esküdtek végleges döntését, míg a vádlott sérelmére történt tévedés (Bp. 371. §) esetében a bíróság határozatát (Bp. 372. §).

Amennyiben az esküdtek a terheltet nem találták

bűnösnek, illetve arra a kérdésre, hogy beszámítást kizáró ok fennforog-e igennel válaszoltak, a bíróság felmentő ítéletet hozott.

Nem volt ennyire egyszerű a határozathozatal akkor, ha a vádlottat bűnösnek találták az esküdtek. Ekkor ugyanis a vádló indítványt tett a büntetésre, majd a sértett nyilatkozott a magánjogi igényéről. Ezt követően a vádlott és a védője egy alkalommal szólhattak, de az esküdtek határozatát nem bírálhatták. A bíróság csak ezután vonulhatott vissza tanácskozássra az ítélet meghozatala céljából és a verdiktet az eljárás folytonosságának megszakítása nélkül kellett meghoznia és nyomban ki is kellett hirdetnie (Bp. 373–374. §§). Az az, a bíróság az ítélet kihirdetését nem halaszthatta későbbi időpontra.

Ugyanakkor az eljárás korábbi szakaszában az esküdtbírói főtárgyalás félbeszakítására, elnapolására a törvény lehetőséget adott, de csak addig, amíg az esküdtek a tanácskozássra vissza nem vonultak a számukra kijelölt terembe. Ilyenkor az esküdtek az elnök engedélyével a lakásukra távozhattak, de a folyamatban lévő ügyről nem beszélhettek. A törvényhely arról is rendelkezett, hogy „Egy napnál tovább tartó elnapolás vagy félbeszakítás esetében az esküdtszék újra alakítandó és a főtárgyalás mindig előről kezdendő.” (Bp. 376. §).

A Bp. 335. §-a (Bp. XVIII. fejezete) a főtárgyalás elnapolásáról vagy félbeszakításáról rendelkezik.

Elnapolás újabb határnap kitűzése nélküli, bizonytalan időre szakítja meg a főtárgyalást, tehát fogalmilag 24 óránál többnek kell lennie, míg a főtárgyalás félbeszakítása meghatározott időre történik. Ebből következően elnapolásról az esküdtbírói eljárásban nem lehet beszélni, figyelemmel az egy napnál tovább tartó elnapolás korábban írt következményeire. Ezért írta Vargha Ferenc a Bünvádi perrendtartás magyarzatában, hogy „a Bp. 376. § 2. és 3. bekezdésében az »elnapolás« szó csak tévesen csúszott be...”²⁷

Itt említem meg azt a vitát, amely a Magyar Jogászegyletben 1902. december 12. és 1903. január 17. között zajlott „Az új bünvádi perrendtartás a gyakorlatban” címmel. A vitában többek között Fayer László egyetemi tanár, aki a vitavezető volt, Barna Ignác királyi táblabíró, Székely Ferenc koronaügyész, továbbá Schacter Miksa az igazságügyi orvosi tanács²⁸ titkára szólaltak fel. Dr. Schacter éles kritikával illette az esküdtbírói intézményt és felrótta neki, hogy három év alatt, amióta az esküdtbírók a működésüket megkezdték, az orvosi tanácshoz mindössze 4 megkeresés érkezett az egész országból esküdtszéki főtárgyalásról, holott az eléjük kerülő ügyek igen nagy számában

²⁷ Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: i. m. II. kötet 599. oldal

²⁸ Az igazságügyi orvosi tanácsot az 1890. évi XI. tc.-el hozták létre. Feladata volt a miniszter felhívására szakvélemény adása az igazságügyi kormányzat és tevékenység terén felmerülő kérdésekben, ezenfelül, más egyéb feladatok mellett azon orvosi szakvélemények felülvizsgálata, amelyeket az igazságügyi hatóságok és bíróságok e tanács elé terjesztettek. Az ügyek számát korlátozandó elvárás volt, hogy csak eltérő orvosszakértői vélemények esetén vagy akkor, ha a szakvélemény alaposságához konkrét kérelmet fűl forduljanak a tanácshoz. (Lásd: Felhasznált irodalom 15. pont)

²⁶ Dr. Bleuer Samu: Az esküdtbírói rendszer hiányai. Magyar Jogászegyleti Értekezések, Budapest 1904. április 235. szám XIX. kötet 5. füzet

szükségképpen szerepel orvosi vélemény. Ezzel szemben az esküdtbíróóságok megjelenése – 1900. január 1-je – előtt a törvényszékek rendszeresen megkeresték a tanácsot az ítéletük alapjául szolgáló orvosi vélemények felülvéleményezése céljából. Ennek oka álláspontja szerint az, hogy az esküdtek semmit nem értenek az orvosi véleményből, így annak „cifrázása” nem szükséges.

Vitatta ezt a nézetet Fayer László, aki az okot arra a technikai változásra vezette vissza, amelyen a bünvádi eljárás keresztülment. Ha ugyanis korábban a főtárgyaláson olyan szakkérdés merült föl, amelyre meg kellett hallgatni az igazságügyi orvosi tanácsot, elnapolták a tárgyalást, míg az esküdtbíróóságra vonatkozó eljárási szabályok szerint a tárgyalás elnapolására nincs lehetőség, legfeljebb 24 órára függeszthető föl a tárgyalás.²⁹

Az esküdtbíróási ítélet rendelkező részének tartalma kellett a feltett kérdéseket és az azokra adott esküdti válaszokat.

Az esküdtszék határozatának eredeti példánya az ítélet eredeti fogalmazványához került (Bp. 375. §). Az ítélet indokolásában az esküdtszék bírói tagjai csak utaltak az esküdtek határozatára. Ugyanakkor a büntetés kiszabásánál értékelésre került súlyosító és enyhítő körülményeket hivatalból kötelesek voltak figyelembe venni és az indokolásban rögzíteni.

Ezzel elérkeztünk az esküdtbíróási eljárásnak a kérdésfeltevést követő, második legneuralkikusabb részéhez, a perorvoslathoz.

A Bp. jogorvoslati rendszerében (ennek részletes ismertetése nem tárgya e dolgozatnak) azon bírói határozatokkal szemben, amelyek az ügyfelek jogait érintették és nem ítéletek *felfolyamodás*-nak volt helye (Bp. 378. §).

A járásbíróóság, illetve a törvényszék első fokon hozott ítéletét *fellebbezéssel* lehetett megtámadni.

A Bp. 381. §-ának 1. pontja kizárta a fellebbezést az esküdtbíróóság ítélete ellen.

Ennek „magyarozatát” a miniszteri indokolás a következőkben adja meg: „... az esküdtbíróóság ítélete ellen nem látszott ajánlatosnak a fellebbezés körét kiterjeszteni, mert arra sem jogi szempontokból, sem hazánk külön viszonyainál fogva nincs szükség...”³⁰

Nem túl elegáns indokolás, és azt gondolom, hogy nem is lehet igazán annak tekinteni, megjegyyezve, hogy az esküdtbíróóság ítélete ellen ténykérdésben az 1907. évi angol törvényt kivéve egyetlen más ország – ahol létezett e jogintézmény – kódexe sem engedte meg a fellebbezést.³¹

Ez azonban nem azt jelentette, hogy az esküdtbíróóság döntése felülvizsgálat lehetősége nélkül maradt.

Az esküdtbíróóság ítélete ellen (Bp. 352., 373. és

374. §§) a királyi kúriához *semmisségi panasszal* lehetett fordulni (Bp. 426. §).

A Bp. 384. §-a a következők szerint általánosan sorolja fel az **alaki semmisségi okokat**:

- ha az ítéldbíróóság nem volt a törvényesen megalkotva,
- ha az ítéldbíróóságnak törvény szerint kizárt tagja volt,
- ha az ítélethozatalban olyan bíró vett részt, aki nem volt végig jelen a főtárgyaláson,
- ha az ítéldbíróóság a hatáskörét túllépte, vagy a hatáskörébe tartozó ügyet azon kívülinek mondott ki,
- ha a bíróság olyan szabálytalanságot vagy mulasztást követett el melyet a törvény semmisség terhe mellett tilt,
- ha a főtárgyaláson nem vett részt az a személy, akinek jelenlétét a törvény mellőzhetetlennek ítéli,
- ha a nyilvánosságot törvényes ok nélkül zárták ki,
- ha a perorvoslatot használó ellenkezése dacára olyan iratot olvastak fel, amit a törvény értelmében nem lett volna szabad,
- ha a bíróság a perorvoslatot használónak a főtárgyaláson tett indítványáról nem határozott,
- ha az ítélet rendelkező része érthetetlen vagy az indokolása ellentmond neki,
- ha az ítéletet törvényes vád hiányában hozták vagy a vádat nem merítették ki.

A következő szakasz szintén általános értelemben tartalmazza az **anyagi semmisségi okokat** (Bp. 385. §):

- ha a bíróság a büntetőtörvény rendelkezését nem, vagy tévesen alkalmazta,
- ha a bíróság a büntetés kiszabásakor a büntetési tételeket vagy ezeknek megengedett enyhítésénél, átváltoztatásánál, súlyosításánál a törvényben írt határokat nem tartotta be,
- ha az 1878. évi V. tc. 92. §-át (büntetésnemek változtatása rendkívüli enyhítő körülmények esetén), illetve 1879. évi XL. tc. 21. §-át (Kbtk. – a kihágásokról – értelmében, ha az enyhítő körülmények túlsúlyban vannak elzárás helyett pénzbüntetés állapítható meg) tévesen alkalmazta, vagy megtehetette volna, mégsem tette.

A Bp. 427. §-a alapján az esküdtbíróóság ítélete ellen semmisségi panasznak a Bp. 384–385. §§-okban már felsorolt alaki és anyagi semmisségi okokon kívül a következő alaki semmisségi okokból **is** helye volt amelyek speciálisan csak az esküdtbíróási eljárásra vonatkoztak, és ezt jól érzékelteti a törvényhely fogalmazása:

- ha az esküdtszék nem volt szabályszerűen megalkotva (342–347. §§),
- ha az esküdtszék határozatának meghozatalakor szavazott esküdteknek bármelyike nem volt jelen az egész főtárgyalás tartama alatt (348. §),
- ha a határozat meghozatalában olyan esküdt vett részt, akivel szemben a Bp. 343. §-ában írt kizáró okok valamelyike fennállt, kivéve ha annak aki a semmisségi panasszal élt erről az okról tudomása

²⁹ Az új bünvádi perrendtartás a gyakorlatban. Magyar Jogászegyleti Értekezések XXVI. kötet 1. füzet Budapest, Franklin-Társulat Könyvnyomdája 1903.

³⁰ Dr. Felber Arthur: i. m. 332. oldal

³¹ Dr. Angyal Pál: A magyar büntető eljárásjog tankönyve. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. T. 1917. II. kötet 188. oldal

volt, de ezt az esküdszék megalakításakor nem érvényesítette,

- ha a kérdésfeltevés (354-361. §§) során a törvény által megköveteltek megsértették,
- ha az elnök a fejtegetésében, vagy amikor az esküdtek a tárgyalóterembe visszatértek, mert további felvilágosítást kértek téves, illetve nem megfelelő felvilágosítást adott,
- ha az esküdtek határozata homályos, hiányos vagy önmagának ellentmondó.

Az utóbbi három esetben rögzített semmisségi okokat a vádlott csak akkor érvényesíthette, ha kétségtelen volt, hogy azok az érdekeit sértették, az ügyész pedig akkor, ha a vád érdekének sérelmével jártak.

Az e szakaszhoz fűzött miniszteri indokolás szerint ezen semmisségi okok bevezetését az indokolta, hogy az esküdtbíróság ítéletével szemben nem volt helye fellebbezésnek, továbbá azt a célt szolgálta, hogy a jogképzett bírákra megkövetelt garanciákat kiterjesszék az esküdtekre is és biztosítsák az esküdtbírósági eljárás főbb alaki követelményeinek a megtartását az eljárás során. Az első három pontban írtak az esküdszék helyes megalakítására ösztönzik a bíróságot, míg az utolsó három pontban írtak „az esküdtbírósági eljárás alapköveit erősítik meg”.³²

Az esküdtbírósági ítélettel szemben semmisségi panaszt az ügyész, a vádlott és a védő jelenthetett be, amelyet indokolni kellett.

A királyi kúria a határozatát köteles volt az esküdszék által valóban elfogadott tényekre alapítani, amelynek oka az, hogy a semmisségi panasz tárgyalásán bizonyítás felvételének nem volt helye, továbbá annak, hogy az esküdszék a döntését nem indokolta, azaz azt, hogy mit és miért fogadott, vagy nem fogadott el.

Ez leginkább felmentő verdikt esetében kötötte meg a kúria kezét, mert indoklás hiányában az sem derült ki, hogy elégtelen bizonyítékok, avagy jogi okokból került sor a vádlott felmentésére. A kúria a bizonyítékok kérdését nem, csak az anyagi jogi törvény alkalmazását tehette vizsgálata tárgyává. Ebből következően a legfőbb bírói fórum a felmentő határozat ellenében nem hozhatott marasztaló döntést és új eljárásra utasítással sem kísérrelhetette meg korrigálni az esküdtek esetleges, általa hibásnak vélt döntését, mert erre csak akkor volt lehetősége ha „...a valóban elfogadott tényállás hiányos, de nem akkor, ha az alsófok semmit sem fogadott el valósnak.”³³ E sorok írója Vargha Ferenc – aki akkor koronaügyész helyettes volt – egy példával érzékeltette ezt: Ha a vád tárgya rablás volt és a főkérdésben nem szerepelt az erőszak, mint tényállási elem, továbbá az esküdtek „igennel” feleltek a rablás elkövetésére, a kúria az ítélet megsemmisítésével új eljárást rendelhetett el, mert a tényállás alapján nem bírálhatta el, hogy az erőszak milyen konkrét tényre lett alapozva. Ha az esküdtek ugyanezen példában a rablásra „nemmél” válaszoltak, új eljárás el-

rendelésére nem kerülhetett sor, mert „a Curia ítéletének semmiféle ténybeli alapja nincsen.”³⁴, figyelemmel az esküdtek a nemleges feleletére.

Ha az ügyész a Bp. 385. § első bekezdésére alapította a semmisségi panaszt, nevezetesen arra, hogy az esküdtek a beszámíthatóságot kizáró okot tévesen állapítottak meg akkor a kúria a felmentő határozat ellenében büntető ítéletet hozhatott, de csak ebben az egy kivételes esetben és csak akkor, ha a beszámítást kizáró okot nem a főkérdésben, hanem külön szerepeltették. Ennek az volt az oka, hogy a mellékkérdés esetén külön megállapításra kerültek a büntethetőséget kizáró ok ténybeli alapjai, amit ennél fogva a kúria felülbírált.

Ha az esküdtbíróság marasztaló döntésével szemben téves jogi minősítés miatt jelentettek be semmisségi panaszt akkor a kúria aszerint járhatott el, hogy közönséges büntett, avagy sajtó útján elkövetett bűncselekmény volt a felülbírálandó ügy tárgya.

Az első esetben az esküdtek döntésénél súlyosabb minősítést nem állapíthatott meg, mert „a súlyosabb minősítés az enyhébbel szemben mindig több jogi elemet ... több tényt is foglal magában ...”³⁵, és a kúria nem volt feljogosítva arra, hogy vizsgálja azt, hogy az esküdtek valamely tényt miért fogadtak el valósnak. Ezért egy esetleges új eljárásra utalásra sem kerülhetett sor, hiszen az esküdteket nem orientálhatták arra, hogy egy plusz tényállási elemet is megállapítsanak valósnak, ezzel ugyanis az esküdtek jogkörét vették volna át. Ebből is következik, hogy az esküdtbírósági ítéletben nem volt a mai értelemben vett történeti tényállás megállapítva. A tényekre a kúria kizárólag a feltett fő- és mellékkérdésekből, valamint az ezekre adott esküdti válaszokból vonhatott következtetést.

Sajtóügyekben hozott esküdtbírósági döntések kapcsán tágabb jogköre volt a kúriának, mivel az inkriminált sajtóközleményt a vádirat tartalmazta, többnyire idézte azt és az esküdtek által valóban elfogadott tények ezen alapultak, így a súlyosabb minősítést meg-alapozó körülmények a felsőbb bíróság rendelkezésére álltak a döntéshez.

Amennyiben a kúria a semmisségi panasz felülbírálata során azt észlelte, hogy az esküdtbírósági eljárásban lényeges ténybeli tévedés történt nem tehetett mást, mint megsemmisítette az esküdtbíróság eljárását, mely döntését érdemben köteles volt indokolni, egyben előírhatta, hogy az ismételt eljárásban az esküdtbíróság bírói tagjai és esküdtjei, avagy csak a bírái vagy csak az esküdt tagjai nem vehetnek részt (Bp. 437. §). Érdekes, hogy ez utóbbi rendelkezésre kizárólag az esküdtbírósági eljárást érintően volt törvényes lehetősége a legfőbb bírói fórumnak.

E – véleményem szerint – meglehetősen bonyolult perorvoslati eljárás az esküdszéki jogintézmény sajátosságait viselte magán és a szűk körű revízió, ennél fogva csak minimális korrekciót lehetővé tevő sza-

³² Dr. Felber Arthur: i. m. 367. oldal

³³ Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: i. m. III. kötet 165. oldal

³⁴ Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: i. m. III. kötet 165. oldal

³⁵ Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: i. m. III. kötet 167. oldal

bályozás sok bírálatot kapott, ahogy az ügyek tárgyalása során egyre több tapasztalatra tettek szert a kor jogászaik.

A Bp. esküdtbíróági főtárgyalást szabályozó részének a kérdésfeltevésre az ezt követő eljárásra és az ítélethozatalra (353–377. §§), továbbá a semmisségi panaszra (427., 429., 430. és 437. §§) vonatkozó részét az 1914. évi XIII. tc. (Bpn.) lényegesen módosította „... amely állítólag az esküdtbíráskodás körül észlelt bajokon kívánt segíteni.”³⁶

Ennek részletes bemutatása e dolgozat terjedelmét meghaladja, de mindenképpen utalni kell a legfontosabbakra, miszerint az esküdtekhez intézendő minden kérdés két elkülönített részből állt: tény- és jogkérdésből.

Az eset körülményeihez képest egy ténykérdést több jogkérdéssel, valamint több ténykérdést egy jogkérdéssel is össze lehetett kapcsolni. A főkérdésben a ténykérdés arra irányult, igaz-e, hogy a vádlott a vád alapjául szolgáló tettet elkövette; a jogkérdés pedig arra irányult, megállapítja-e ez a tett a vádbeli bűncselekményt. Ennélfogva a ténykérdésben fel kellett sorolni mindazokat a ténykörülményeket, amelyek az alkalmazandó törvényben meghatározott tényállási elemeknek megfeleltek, és amelyek a tett megkülönböztetésére alkalmasak voltak; továbbá mindazokat az ügy megítélése szempontjából döntő jelentőségű ténykörülményeket, amelyeknek felsorolását valamelyik fél vagy valamelyik esküdt indítványozta, vagy a bíróság indítvány nélkül szükségesnek tartotta. A jogkérdésben szó szerinti idézéssel fel kellett sorolni az alkalmazandó törvényben meghatározott tényállási elemeket. A ténykérdést azon tényállás szerint, a jogkérdést pedig azon törvény szerint kellett szerkeszteni, amelyen a vád alapult (Bpn. 4–5. §§). Ezenkívül a módosítással a kúria revíziós jogköré is tágították.

A Nagy Háború (1914–1918) kitörését követően fokozatosan szűkítették az esküdtbíróóság hatáskörét. Erre a háború esetére kivételes intézkedésekről szóló 1912. évi LXIII. tc. 12. §-a adott lehetőséget amikor úgy rendelkezett, hogy a minisztérium a királyi törvényszékek hatáskörébe utalhatja a főtárgyalást az Él. 15. §-a szerint az esküdtbíróóságok hatáskörébe tartozó mindazokra a bűncselekményekre nézve, amelyek a hadviselés érdekeit érintik. A minisztérium élt is a kapott felhatalmazással és a 2731/1917. M.E. rendeletében több olyan bűncselekményre is a gyorsított bünvádi eljárás rendes szabályainak alkalmazását írta elő, amelyek egyébként az esküdtbíróóság hatáskörébe tartoztak.

A világháborút követően a 6898/1919. M.E. sz. rendelettel az esküdtbíróóságok működését ideiglenesen felfüggesztették. Ismételt alkalmazására ezt követően már sosem került sor, bár ahogy Auer György királyi ügyész 1927-ben megjelent munkájában írta: „A kormány, az illetékes helyekről elhangzott kijelentésekből ítélve, enged a több irányból nyilvánuló kívánság-

nak és az e bíróságok működésének visszaállításáról gondoskodni készül.”³⁷

Mindezek után felmerül a kérdés, hogy érdemes-e ezen jogintézményt újragondolni, van-e létjogosultsága az új – most formálódó – XXI. századi magyar büntető perjogban az esküdtbíráskodásnak, vagy végleg el kell felejteni és kizárólag a jogtörténet részének kell tekinteni a továbbiakban? ■

Felhasznált irodalom

1. A tisztbéli írás módjának saját szavai mellyek T. Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült Vármegyék Rendeléséből öszveszedettek s ujonnan kiadattak Pesten, 1826-ban Petrózai Trattner Mátyás betűjével s költségén
2. Szalay László: A büntető eljárásról különös tekintettel az eskütszékekre. Pesten, 1841. Kiadja Heckenast Gusztáv
3. Mittermaier: A magyar büntető-törvénykönyvi javallatról Pest, Heckenast Gusztávnál 1843.
4. Dr. Finkey Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve, Budapest, Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat, 1908.
5. Dr. Kenedi Géza: A magyar sajtójog úgy amint életben van Budapest, Franklin Társulat 1903.
6. Dr. Felber Arthur: A bünvádi perrendtartás, az esküdtbíróóságokról szóló törvény és a bünvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló törvény Zalaegerszeg, özv. Tahy Rozália Könyvnyomdája, 1897.
7. Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet Budapest, Politzer Zsigmond és Fia Jogi Könyvkereskedés kiadása 1946.
8. Dr. Lukács Adolf: Az esküdtbíróóság, A „főtárgyalás” befejező része Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata 1910.
9. Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: A bünvádi perrendtartás magyarázata, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1909.
10. Dr. Auer György: A magyar bünvádi eljárásjog rövid tankönyve Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1927.
11. Kassay Adolf: Az új magyar büntető törvény magyarázata a törvény eredeti szövegével összehasonlítva előbbi törvényeinkkel, az igazságügyminiszteri indokolás alapján, és több e nemből írt jelesebb külföldi művek szerint példákkal felvilágosítva Rautmann Frigyes Könyvkiadó Hivatala, Budapest, 1878.
12. Dr. Bleuer Samu: Az esküdtbíróági rendszer hiányai Magyar Jogászegyleti Értekezések, Budapest 1904. április, 235. szám XIX. kötet 5. füzet
13. Dr. Angyal Pál: A magyar büntető eljárásjog tankönyve Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.T. I. kötet 1915. II. kötet 1917.
14. Az új bünvádi perrendtartás a gyakorlatban Magyar Jogászegyleti Értekezések, Budapest 1903. XXVI. kötet 1. füzet
15. Dr. Jellachich István: Törvényszéki orvostan-medicina forensis Kiadja Politzer Zsigmond és Fia Budapesten, nyomtatott Pécssett 1902.
16. Vámbéry Rusztem: A bünvádi perrendtartás tankönyve Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata 1916.

DR. ELEK BALÁZS*

Az előzetes letartóztatás indokolása az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatának tükrében

Bevezetés

A büntetőeljárásról szóló törvény¹ kögens rendelkezéseket tartalmaz a kényszerintézkedéseket elrendelő, meghosszabbító és fenntartó végzések indokolására. A Be. 257. és 258. §-aiban található rendelkezéseket a határozatok indokolására.² A végzés elleni fellebbezés elintézésére az ítélet elleni fellebbezés szabályai az irányadók, így abszolút, feltétlen hatályon kívül helyezési okot jelent, ha az elsőfokú bíróság az indoklási kötelezettségének oly mértékben nem tesz eleget, hogy emiatt az ítélet felülbírálatra alkalmatlan.³ Mégis viszonylag ritkán kerül sor ezen végzések kapcsán a kasszációs jogkör gyakorlására, hiszen a hatályon kívül helyezés esetére nincs egyértelmű rendelkezés arra, mi legyen a sorsa a nem jogerősen, de végrehajtható módon elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatásnak. Abban az esetben, ha a megismételt eljárásban történő újabb döntésig szabaddá teszi a másodfokú bíróság a terheltet, az később már nem helyrehozható módon veszélyeztetheti az eljárás érdekeit. Arra pedig nincs rendelkezés a törvényben, hogy a megismételt döntésig fenntartható lenne a kényszerintézkedés. Ebben az esetben annak időtartama nyilvánvalóan meghaladná a törvényben előírt szigorú időtartamokat.

A hazai bíróságok gyakorlatát a strasbourgi székhelyű Európai Emberi Jogi Bíróság marasztalásai és a hazai szakirodalomban kísért viták is övezik.⁴

Az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlata a kényszerintézkedések indokolására

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a joggyakorlatában megfigyelhető jogfejlődés⁵ ellenére abban mindig következetes volt, hogy a kényszerintézkedések elrendeléséről szóló határozatok csupán abban az esetben felelnek meg az Egyez-

mény követelményeinek, ha azok megfelelő indoklással vannak alátámasztva. Már 1968-ban a *Neumeister kontra Ausztria* ügyben arra mutatott rá, hogy a nemzeti hatóságok feladata feltárni mindazokat a körülményeket, amelyek alátámasztják vagy éppen cáfolhatják a személyi szabadság tiszteletben tartásának szabályától a közérdekre történő hivatkozás címén való eltérést. Lényegében a szabaddá helyezési kérelmekhez kapcsolódó határozatokban szereplő érvek és a kérelmező által megjelölt valós tények alapján kell a Bíróságnak határozni arról, hogy az egyezmény rendelkezéseit megsértették-e.⁶

A *Toth kontra Ausztria* ügyben is arra mutatott rá a Bíróság, hogy az őrizetben tartás indokolását helyezi az egyezményesértés vizsgálata során nagytól alá.⁷ Mindebből is következik, hogy az előzetes letartóztatást megindokoló határozatokat nem lehet sematikus módon meghozni.

A *Lamy kontra Belgium* ügyben Lamy azt is kifogásolta, hogy sem a letartóztatásról döntő bírói tanács, sem a vádemelésről határozó vádtanács nem vette figyelembe eléjük terjesztett érveit. A bíróság kiemelte, hogy a vizsgáló bíró még aznap, amikor meghallgatta őt indoklással ellátott végzésben rendelte el letartóztatását és, hogy a letartóztatás kérdésében később döntő bírói tanács is megerősítette azt egymást követő indokolást tartalmazó végzéseiben. Az indokolásra tekintettel ezen eljárás megfelelt az 5. cikk (3) bekezdése elvárásainak.⁸ A megfelelően megindokolt határozatot eredményesen így nem sikerült kifogásolni.

Vayic kontra Törökország ügy lényege is az, hogy az előzetes letartóztatásnak kizárólag a bűncselek-

* tanácselnök, Debreceni Ítéletábrla, tanszékvezető egyetemi docens, DE ÁJK

¹ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.)

² A Be. 258. § (4) bekezdés külön is kiemeli, mely indoklási pontok irányadók a kényszerintézkedésekre.

³ Be. 347. §, Be. 373. § (1) bekezdés III./a pont

⁴ Matusik Tamás: Gondolatok az előzetes letartóztatás hazai gyakorlatát ért kritikák kapcsán. Magyar Jog, 2015, 5. szám, 289–293. o., Szabó Krisztián: Gondolatok az előzetes letartóztatás gyakorlatáról. Magyar Jog, 2014., 12. szám, 725–729. o.

⁵ Gál István László: A pénzmossás elleni küzdelem régi és új irányai a nemzetközi jogban és az EU-jogban, Európai Jog 2007/7. 12–23.

⁶ Vincent Berger: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata Budapest, 1999, 101. oldal *Neumeister kontra Ausztria* ügy 1968. június 27-i ítélet

⁷ Vincent Berger: i. m. 107. oldal

⁸ Vincent Berger: i. m., 135. oldal – *Lamy kontra Belgium* ügy

mény súlyára és a bizonyítási eljárás állására való hivatkozással történt többszöri meghosszabbítása és ugyanezen sztereotípiáknak új elem nélküli ismételtetése az egymást követő határozatokban nem igazolhatja az előzetes letartóztatás több, mint öt évig történő fenntartását, amely intézkedés így ellentétes az egyezmény 5. cikkével.⁹

T. W. kontra Málta elleni ügyben az egyezmény 5. cikk 3. pontjának megsértése (szabadsághoz és biztonsághoz való jog) azért került megállapításra, mert a letartóztatott kérelmező fogva tartásának bírói felülvizsgálata nem terjed ki a fogva tartást megalapozó, illetve az ellene szóló körülmények alapos vizsgálatára.¹⁰

A Letell Lier kontra Franciaország ügyben a kérelmező szabadon bocsátásának elutasítását a nemzeti bíróságok alapvetően négyféleképpen indokolták. Először is arra a veszélyre hivatkoztak, hogy az érintett megpróbál nyomást gyakorolni a tanúkra, azonban az ilyen veszély a bíróság szerint az idő múlásával egyre csökkent vagy meg is szűnt.¹¹ A döntésből következően az előzetes letartóztatás indokai az idő múlásával szükségszerűen változnak, az indokolásnak arra is ki kell terjednie, hogy a bíróság az előzetes fogva tartásban töltött idő múlása ellenére azt miért tartja mégis indokoltnak.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a *Hagyó Miklós kontra Magyarország* ügyben:

A kérelmező a panaszában azt adta elő, hogy a fogva tartását meghosszabbító határozatok meghozatala során nem vették figyelembe egyedi körülményeit, megromlott egészségi állapotát, megfelelő indokolással nem támasztották alá szökés, elrejtőzés, sem más feltételezett elkövetőkkel való összejátszása vagy bűnismételő magatartása veszélyét. A határozatok nem tartalmazták más enyhébb kényszerintézkedések alkalmazási lehetőségének értékelését. A védelem érvelései, kérdésfeltevései nagyrészt megválaszolatlanok maradtak. A nemzeti igazságügyi hatóságok feladatkörébe tartozik annak biztosítása, hogy egy adott ügyben a gyanúsított tárgyalást megelőző fogva tartása ne haladja meg az ésszerű időtartalmat, ennek érdekében a közérdek védelem tényleges követelménye mellett és ellen szóló valamennyi tény meg kell vizsgálniuk, amennyiben az ártatlanság vélelme elvének megfelelő figyelembevételével el kívánják térni az egyéni szabadság tiszteletben tartását előíró szabálytól és a szabadlábra helyezési kérelmeket elutasító határozataikban valamennyi vizsgált tény meg kell jelölniük. A Strasbourgi Bíróságnak ezen határozatok indokolásai és a kérelmező fellebbezéseiben hivatkozott tényleges körülmények alapján kell állást foglalni abban a kérdésben, hogy a bepanaszolt állam megsértette-e az egyezmény 5. cikkének (3) bekezdését. Az

indokoknak relevánsnak, elégségeseknek kell lenni és a nemzeti hatóságoknak különös gondossággal kell eljárni. A bíróság megállapította, hogy a fogva tartás meghosszabbításáról döntő különböző fokú bíróságok által ismételten hivatkozott veszélyességi tényezőket a szökés, elrejtőzés és más feltételezett elkövetőkkel való összejátszás potenciális veszélye jelentette, azonban ezen tényezőket a hatóságok szemében pusztán a vád és ahhoz kapcsolódóan a kiszabható büntetés súlyossága, valamint a kérelmező szökése, elrejtőzése szándékára mutató egyes a védelem számára soha nem konkretizált és soha fel nem tárt bizonyítékok támasztották alá. A vádak súlyossága önmagában nem képezhetett elégséges alapot a kérelmezőnek az egész kérdéses időszakban történő fogva tartásához. A bíróság nem hagyhatta figyelmen kívül azt a tényt, hogy a kérelmező szökésének, elrejtőzésének szándékára utaló állítólagos bizonyítékot soha nem tártak fel. Mindemelllett a kérelmező fogva tartását meghosszabbító bírósági határozatok nem tartalmazták valamennyi vonatkozó tény és körülmény elemzését, az inkább sztereotip jellegű határozatok, nem foglalkoztak a kérelmező érdemi érveivel.

A Hunvald kontra Magyarország ügyben a bíróság azt fejtette ki, hogy minden egyes ügyben az adott ügy sajátosságai alapján kell megítélni, hogy indokolt-e a vádlott fogva tartása. Egy adott ügyben a folytatólagos fogva tartás csak akkor tekinthető jogosnak, ha vannak olyan tényleges közérdekre utaló specifikus jelek, melyek az ártatlanság vélelmétől függetlenül nagyobb súllyal esnek latba, mint a személyi szabadság tiszteletben tartásának szabálya. A nemzeti igazságügyi hatóságok felelőssége annak biztosítása, hogy egy adott ügyben a megvádolt személy előzetes letartóztatása ne haladja meg az indokolt időtartamot. E célból meg kell vizsgálni az összes olyan tényezőt, mely az ártatlanság vélelmének elvét szem előtt tartva a személyes szabadság tiszteletben tartásának szabályától való eltérését indokoltá tevő tényleges közérdek mellett vagy ellen szól, s azokat fel kell sorolniuk a szabadlábra helyezési kérelmeket elutasító döntéseikben. Az Emberi Jogok Európai Bíróságnak alapvetően az ilyen döntésekben foglalt indoklások és a kérelmező által a fellebbezéseiben megemlített tények alapján kell az egyezmény sértéséről állást foglalni. Annak a megalapozott gyanúja, hogy a letartóztatott személy törvénysértést követett el sine qua non feltétele a folytatólagos fogva tartás törvényességének, de egy bizonyos idő elteltét követően már nem elégséges feltétele. Ilyen esetekben a bíróságnak meg kell állapítani, hogy vajon az igazságügyi hatóságok által megadott egyéb okok továbbra is indokolták-e a személyes szabadságtól való megfosztást. Ahol ezek az okok relevánsak és elégségesek voltak a bíróságnak arról is meg kell győződnie, hogy a nemzeti hatóságok különleges gondossággal jártak el. Az ügyben a bíróságok az elrejtőzés és az összejátszás potenciális kockázatát látták, továbbá hogy a kérelmező esetlegesen újabb bűncselekményt követhetett el, amint a fogva tartást meghosszabbító bírósági szin-

⁹ Vayic kontra Törökország ügy 2006. június 20-án hozott ítélet 18078/02. számú kérelem, hivatkozva: Czine – Szabó – Villányi 2008, 269. oldal

¹⁰ 271. oldal T. W. kontra Málta elleni ügy 1999. április 29-én hozott ítélet Európai Jogi Füzetek 2000/1. szám 27. oldal

¹¹ Letell Lier kontra Franciaország ügy. Hivatkozva: Vincent Berger: i. m. 104. oldal

tek szinte mindegyike megismételte, az elrejtőzés kockázatát alapvetően a vádak súlyossága és a várható ítélet szigorúsága igazolta a hatóságok szemében, illetve egy bizonyos a kérelmező elrejtőzési szándékára utaló bizonyítási elem, melyet azonban sohasem nevesítettek vagy fedtek fel a védelem előtt. Ezen túlmenően a hatóságok úgy tartották, hogy az állítólagos bűncselekmény szervezett jellege, illetve az érintett pénzeszegek nagysága magukkal vonták az összebeszélés és az ismételt bünelkövetés kockázatát. Mindezt anélkül gondolták így, hogy bármilyen módon elemzésekbe bocsátkoztak volna azt a módot illetően, ahogy ezek a megállapítások és feltételezések kapcsolatban álltak egymással. A védelem érvelése egészségügyi kérdéseket is tartalmazott, e tekintetben a bíróság megállapította, hogy az 5. cikk (3) bekezdése nem értelmezhető úgy, mint amely kötelezi a nemzeti hatóságokat a fogvatartott egészségügyi okokból történő szabadlábra helyezésére. Azt, hogy a fogvatartott személy egészségi állapota kompatibilis-e a folyamatos fogva tartásával alapvetően a nemzeti bíróságoknak kell eldönteniük, általános értelemben véve nem kötelesek a fogvatartottat egészségügyi okokból szabadlábra helyezni vagy polgári kórházban elhelyezni, lehetővé téve számára, hogy ott speciális orvosi kezelésben részesüljön. Jelen esetben az Emberi Jogi Bíróság nem tulajdonít nagy jelentőséget ennek a kérdésnek, mivel a kérelmező számára fogva tartása idején is elérhető volt a szükséges kezelés, s a kérelmező volt az, aki kifejezetten elutasította ezt a lehetőségét. A bíróság arra a következtetésre jutott, hogy azok az okok, amelyekre a bíróságok támaszkodtak döntéshozataluk során nem voltak elégségesek annak igazolására, hogy a kérelmezőt a kérdéses időtartamig fogva tartásuk.¹²

A *Maglódi kontra Magyarország* ügy határozatában az indokolási kötelezettséggel kapcsolatosan is történt marasztalás abban a kérdésben, hogy indokolt volt-e a vádlott fogva tartása. Minden esetben az ügy speciális vonásaira tekintettel kell megítélni. A bírósági határozatokban kifejtett indokolások továbbá a kérelmező fellebbezéseiben előadott jól dokumentált tények alapján kell döntenie arról, hogy az 5. cikk (3) bekezdését megsértették-e. 2000. április 10-től a bíróságok kizárólag a szökés veszélyére hivatkozva hosszabították meg és hagyták helyben a kérelmező fogva tartását. E veszély folyamatos fennállását semmilyen specifikus bizonyítékkal nem támasztották alá. Bár a kérelmező állította, hogy családi és személyes körülményei miatt a szökés veszélye nagyon valószínűtlen volt, a bíróságok anélkül ismételték újból és újból, hogy a vád tárgyát képező bűncselekmény súlya önmagában indokolta a fogva tartást, hogy rámutattak volna olyan konkrét indokra, amely alapján a hatóságok észszerű módon arra a feltételezésre jutottak, hogy a kérelmező megszökne, vagyis anélkül tartották fenn az előzetes letartóztatást, hogy annak szükséges-

ségét megmagyarázták volna. Ilyen körülmények között csak nagyon kényszerítő okok győznék meg a bíróságot a kérelmező előzetes letartóztatása meghosszabbításának szükségességéről, amelynek tartalma a periódus végére elérte a négy évet. A bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a bírósági határozatokban hivatkozott indokok nem voltak elégségesek ahhoz, hogy igazolják a kérelmező fogva tartását a szóban forgó időszakban. Mindezek alapján állapította meg az egyezmény 5. cikk (3) bekezdésének sérelmét az Emberi jogi Bíróság.¹³

A terhelt bűnösségének vizsgálata

A hazai bíróságok rendszeresen utalnak arra, hogy a kényszerintézkedés elleni felülbírálat keretében nem vizsgálható a bizonyítékok hitelt érdemlősége, és azok mérlegelésére sincs lehetőség. Az előzetes letartóztatás szükségessége¹⁴ a büntetőeljárás törvényben meghatározott¹⁵ különös okok és a konkrét ügy jellemzőinek egybevetett vizsgálata eredményeként válik megítélhetővé.¹⁶ Az előzetes fogvatartás kérdésében döntéskor a vádlott (gyanúsított, terhelt) ártatlanságára hivatkozás nem vizsgálható, a bűnösség kérdésében döntés kizárólag az érdemi határozat feladata lehet. A vádlottak esetében az vizsgálendő, hogy az előzetes letartóztatás indokoltsága tényszerű alapon áll-e, amely észszerűen alátámasztott-e, az abból vont következtetés okszerű-e, s ekként a kényszerintézkedés alkalmazása célszerű-e.¹⁷ „A még folyamatban levő ügy tárgyalási szakában a bíróság nem foglalhat állást az egyes bizonyítékok bizonyító erejéről, ezért téves az előzetes letartóztatás erre való hivatkozással történő megszüntetése.”¹⁸ „A strasbourgi gyakorlat szerint azonban az alapos (megalapozott) gyanú fennállása vonatkozásában hozott döntés nem mellőzhető, és egy olyan álláspont, amely szerint a nyomozási bíró nem értékelheti a nyomozó hatóság, illetve az ügyész által benyújtott bizonyítékokat, már önmagában egyezményesértést eredményez, függetlenül attól, hogy a

¹³ Emberi Jogok Európai Bírósága *Maglódi kontra Magyarország* ügy 30103/02. számú kérelem, Strasbourg 2004

¹⁴ Az előzetes letartóztatással kapcsolatosan érdekes kritikákat fogalmaz meg Kőhalmi Lásd bővebben: Kőhalmi László: A jogállami büntetőeljárás egy fontos kívánalma: a védelemhez való jog. In: Elek Balázs, Háger Tamás, Tóth Andrea Noémi (szerk.): *Igazság, ideál és valóság: Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére*. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2014. 258–263. oldal

¹⁵ Kőhalmi László: *Jogállam és büntetőjog – avagy kételyeim az ezredforduló krimináljoga körül*. In: Karsai Krisztina (szerk.) *Keresztmetszet: tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2005. 135–137. oldal

¹⁶ BH 2007.403.

¹⁷ EBH 2009.2025.

¹⁸ BH 2002.88. Meg kell azonban jegyezni, hogy az ügy előrehaladtával fokozatosan kialakulhat a bíróban az a meggyőződés, ami az ügydöntő határozatának az alapját is képezni fogja. Amennyiben a vádlott ártatlanságáról alakul ki a meggyőződése, nem várható el, hogy a kényszerintézkedés különös okainak formális fennállására hivatkozva tartsa fenn a terhelt előzetes letartóztatását.

¹² Emberi Jogok Európai Bírósága *Hunvald kontra Magyarország* ügy 68435/10. számú kérelem, 2013. december 10-ei ítélet

különös okok fennállnak-e.”¹⁹ Megjegyzendő, hogy ezzel az állásponttal a 93. BK vélemény is összhangban van. A Kúria rámutatott így arra, hogy az előzetes letartóztatás fenntartása tárgyában hozott határozat meghozatalakor a bíróság döntésének olyan adaton kell alapulnia²⁰, amelynek megléte (tényszerűsége) a döntés időpontjában más adattal alátámasztott, észszerű érveléssel indokolt, igazolt, és ezáltal okszerű következtetés vonható arra, hogy a kényszerintézkedés alkalmazása a törvény céljai érdekében – és az adott vádlott személyi szabadsága ellenében – szükséges, célszerű.²¹ Kétségtelen ezért az, hogy az előzetes letartóztatás fenntartása – az ún. különös okok fennállása – kérdésében való döntés mindig mérlegelést igényel, ekként az adott vádlott személyére konkretizált döntést kell hozni, amely pedig feltételezi nemcsak a tárgyi, hanem az alanyi szempontok egybevetett figyelembevételét.

A bíróság köteles az ügy konkrét körülményeit egybevetni az előzetes letartóztatás különös feltételeivel és ez alapján eldönteni, hogy a kényszerintézkedés általános okai mellett a döntés idején az előzetes letartóztatás mely különös oka vagy okai állnak fenn.²² Az előzetes letartóztatás fenntartásakor illetőleg meghosszabbításakor folyamatosan vizsgálni kell az előzetes letartóztatás általános, illetőleg különös okainak a fennállását. A Be. 129. § (2) bekezdés a), b) és c) pontjaiban fennálló különös okokat egyenként kell megvizsgálni, s az indokolásban meg kell jelölni, hogy milyen körülmények alapozhatják meg ezeket az okokat illetőleg azt is, hogy milyen okok szólhatnak ezen okok fennállása ellen. A különös okok fennállása mellett és ellen szóló okokat összevetve lehet csak következtetést levonni arra, hogy az egyes különös okok fennállnak-e vagy nem. Nem fogadható el olyan indokolás, hogy: „Fennáll továbbá annak veszélye is, hogy a tanúk befolyásolásával a bizonyítást megnehezítené.” Az e fajta „indokolás” csak a rendelkező részben megállapított letartóztatási okot definiálja, és nem a fennállását valószínűsíti a konkrét esetben.

Az előzetes letartóztatás elrendelésénél vagy meghosszabbításánál kerülni kell a korábbi határozatok indokolásának szó szerinti beemelését, és törekedni kell a lehető legrészletesebben, ügy specifikusan és egyéniesítve meghatározni a különös okokat. Számos bírósági határozat és kollégiumi ülésen hozott állásfoglalás rögzíti, hogy az előzetes letartóztatásról való döntés esetén a törvényi előfeltételek vizsgálata során az előzetes letartóztatás általános és különös feltétele-

inek a meglétét vagy hiányát kell vizsgálni. Az indítvány megalapozottságát valószínűsítő, az észszerű kétértelműeknek ellentmondó bizonyítékokat szükséges a határozatban felsorolni.²³

Ehhez kapcsolódóan utalt arra a Kúria, hogy az előzetes letartóztatás elrendelése, fenntartása (meghosszabbítása) különös okai közte a Be. 327. § (2) bekezdése kérdésében való döntés mindig mérlegelést igényel. A kényszerintézkedés oka olyan jövőbeli nem kívánatos esemény veszély, aminek alapjaként a törvény csupán példálózva sorol fel bizonyos körülményeket, akkor előbb azok tényszerűsége, igazolhatóságának észszerűsége a mérlegelés tárgya. Amennyiben ez fennáll, akkor kell mérlegelni, hogy a kényszerintézkedés alkalmazása a törvényi célok érdekében és a vádlott személyi szabadsága ellenében szükséges-e. Ha a törvényben kifejezett valamelyik konkrét, bekövetkezett (múltbeli) körülmény a jövőbeni nem kívánatos esemény, veszély alapja, vagy önmagában a kényszerintézkedés oka [mint a Be. 327. § (2) bekezdése vagy a 129. § (2) bekezdés a) pontja esetében], akkor az csupán megállapítást nem pedig mérlegelést igényel. Ez azonban nem jelenti, hogy az adott körülmény megléte, illetve megállapítása kizárja a további a kényszerintézkedés szükségességében való mérlegelés lehetőségét. Ilyenkor is az adott vádlott személyére konkretizált döntést kell hozni, ami pedig feltételezi nem csak a tárgyi, hanem az alanyi szempontok egybevetett figyelembevételét.²⁴

Nyilvánvaló azonban, hogy a törvényi fenyegetettségnek hatása van a vádlott személyére, ami – értelemszerűen – függ a fenyegetettség mértékétől. Ez pedig nem hagyható figyelmen kívül bizonyítás érdeke illetve a folyamatban lévő bizonyítási eljárásban biztosítandó vádlotti jelenlétéhez fűződő törvényi érdekek szempontjából. A vád nem ítéleti bizonyosság, adatai nem tények s megállapított tényről a jogerős ítéletig valójában nincs szó, az eljárásnak csupán tényszerű adatai lehetnek. Kétségtelen azonban, hogy a vádban foglalt adatok alapján következtetés vonható a törvény szerinti eljárási érdek veszélyeztetettségére, ami még koránt sem jelenti a bűnösség kérdésének eldöntését. Az eljárás, a bizonyítás lefolytatásának érdeke és a vádlott személyi szabadságához fűződő (éppen az ártatlanság vélelméből fakadó) érdeke között kell döntenet. Az előzetes letartóztatás indokoltságának²⁵ vizsgálata szempontjából viszont közömbös a bizonyítékok mikénti értékelése, az ugyanis az ügy érdemi elbírálásának tárgya.²⁶

Szükséges utalni arra, hogy nem tekinthető indokolásnak a törvény szövegének egyszerű lemásolása és esetleges kifejtése. Minden olyan indokolás törvény-

¹⁹ Kádár András Kristóf – Kiss Eszter – Lukovics Adél – Moldova Zsófia – M. Tóth Balázs: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Előzetes Letartóztatással kapcsolatos gyakorlata. Kézikönyv Bírák számára. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2014, 10. o.

²⁰ Az előzetes letartóztatás elrendelésével kapcsolatosan kritikai hangokat fogalmaz meg Kóhalmi. Lásd: Kóhalmi László: Jogállami büntetőeljárás: véddői észrevételek. In: Jacsó Judit (szerk.) Bízalom – Társadalom – Bűnözés: V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés: Szeged, 2005. október 6–7. Bibor Kádó, Miskolc, 2006. 53–57. oldal

²¹ BH 2012.285.

²² ÍH 2011.145.

²³ Erre példa: Fővárosi Ítéletábla 2004. november 30. napján megtartott kollégiumi ülésen meghozott 15/2004. (XI. 30.) állásfoglalása.

²⁴ Legfelsőbb Bíróság Bkf. III. 519/2011/2.

²⁵ Kóhalmi bírálja az előzetes letartóztatás elrendelésének gyakorlatát. Kóhalmi László: A védő magyar büntetőeljárásban. In: Gál István László (szerk.) Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2011. 385. oldal

²⁶ Debreceni Ítéletábla Bel.II.846/2011/4., Kúria Bkf.III.4/2012/2.

ellenes, amelyet bármely más esetre alkalmazni lehet, hiszen ilyenkor nem a terhelt előzetes letartóztatását indokolja a bíró, hanem azt fejt ki, hogy a Be. szerint mikor lehet helye előzetes letartóztatásnak. Abban az esetben, ha az előzetes letartóztatást elrendelő végzés személyi bizonyíték befolyásolásának veszélyére utal, akkor az indokolásban mindig konkrétan meg kell határozni, mely személy vagy személyi körre utal a határozat. Legalább arra szükséges hivatkozni, hogy a bűncselekmény szemtanújára, a terhelt alibijét megcáfolni képes tanúra, vagy például további sértettek kihallgatására van szükség. Ha ugyanis az előzetes letartóztatást állítólag megalapozó befolyásolandó tanúkat még csak úgymond fajlagosan sem sorolja fel az indoklás, akkor a terhelt mindaddig előzetes letartóztatásba lenne tartható, amíg minden tanút meg nem találják, ki nem hallgatnak és ellentmondás esetén a terhelttel vagy más tanúval nem szembesítenek. Az előzetes letartóztatás elrendelésének oka ebben az esetben nem a tanú megfélemlítése lenne, hanem a terhelteknek a bizonyítás végéig fogságba helyezése.²⁷

Az előzetes letartóztatás hivatkozható indokai

Az előzetes letartóztatás elrendelésének általános feltétele, hogy szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény miatt folyjon az eljárás, amelyre nézve a megalapozott gyanú fennáll, és a konkrét ügyben a nyomozás el is lett rendelve. Ezen általános okokon túl a Be. 129. § (2) bekezdés a)–d) pontjaiban rögzített különös okok fennállását kell igazolni. A strasbourgi bíróság esetjogában az előzetes letartóztatás huzamosabb fenntartását megalapozó indokok a szökés veszélye, az eljárás megghiúsításának veszélye, a bűnismétlés veszélye, a közrend védelme, és a fogvatartott biztonsága. A magyar szabályozásban a közrend védelme, és a fogvatartott biztonsága nem szolgálhat alapul a szabadságelvonásra, minthogy nincs ezen okokat megalapozó belső jogi norma.²⁸ A közrend védelme egyébként is csak kivételesen, abban az esetben szolgálhat a legsúlyosabb kényszerintézkedés alapjául a strasbourgi gyakorlat szerint, ha igazolt, hogy a közrend ténylegesen veszélybe kerül, ha a kérelmezőt szabadlábra helyezik. A közrend fenntartására utaló közbiztonság érdekei mégis megjelennek a hazai végzések indokolásában. „A vádlottakkal szemben kiemelkedő tárgyi súlyú vagy on elleni erőszakos bűncselekmények miatt van folyamatban az elsőfokú bírósági eljárás, cselekményeiknek jellege nagyfokú veszélyt jelentett a közbiztonságra megalapozottá teszi azt a következtetést, hogy szabadlábra kerülésük esetén a felelősségre vonás elől megszöknének vagy elrejtőznék-

nek.”²⁹ Megítélésem szerint azonban a közbiztonság veszélye inkább a bűnismétlést megalapozó okok köré illeszkedne.

A közrend mellett megjelenik a közérdek is a határozatok indokolásában, amire a strasbourgi bíróság is felhatalmazást ad. A *Labita kontra Olaszország* ügyben a strasbourgi bíróság úgy fogalmazott, hogy „A fogvatartás fenntartása csak abban az esetben indokolható, ha kimutatható az a valódi közérdek, amely az ártatlanság védelmének elve ellenére is nagyobb súllyal esik latba, mint a személyes szabadság tiszteletben tartásának követelménye.”³⁰

Számos esetben jelenik meg érvként az, hogy az elbírálás alatt álló ügyben a hosszabb ideje tartó kényszerintézkedés fenntartását indokoló közérdek nagyobb súllyal esik latban, mint a személyi szabadság sértetlenségének követelménye.³¹

Az enyhébb kényszerintézkedés lehetőségének vizsgálata

Az előzetes letartóztatásról szóló határozatok indokolásának szükségszerűen arra is ki kellene térniük, hogy enyhébb kényszerintézkedésre van-e, vagy miért nincs törvényi lehetőség.³² A terhelt személyi szabadságának elvonása ugyanis csak a legvégső esetben jöhet szóba, mint a legsúlyosabb kényszerintézkedés. Abban az esetben, ha az enyhébb kényszerintézkedés lehetőségével kapcsolatban a határozatban kellően színvonalas indoklás nem található, az egyezmény-sértés megállapításához vezethet.

A *Neumeister kontra Ausztria* ügyben a strasbourgi bíróság az óvadékkal kapcsolatban azt rögzítette, hogy ahogy közeledett az óvadékként felajánlott összeg mértéke ahhoz az összeghez, amelyet ésszerűen elégségesnek lehetett ítélni a kérelmező tárgyaláson való megjelenésének biztosítására úgy vált egyre nehezebben indokolhatóvá, hogy miért nem voltak hajlandóak tekintettel lenni arra. Az óvadék mértékét pedig kizárólag arra alapozni, hogy a kérelmező a vád szerint mekkora sérelmet okozott nem felel meg az 5. cikk (3) bekezdésének, ugyanis az óvadék a tárgyaláson való jelenlét biztosítására szolgál, nem pedig a sérelem orvoslását kívánja garantálni.³³

A *Hagyó Miklós kontra Magyarország* ügyben a Strasbourgi Bíróság észrevételezte, egyben kifogásolta, hogy a fogva tartás alatt nem merült fel ténylegesen az a megfontolás, hogy a kérelmezővel szemben enyhébb kényszerintézkedést, például óvadék ellenében történő szabadlábra helyezést vagy házi őrizetet alkalmazzanak. Az Emberi Jogi Bíróság mindezt *kü-*

²⁹ Kúria Bpkf.I.486/2014/2. szám

³⁰ *Labita kontra Olaszország* ügyben (26772/95. sz. kérelem, 152–153. §)

³¹ Kúria Bpkf.I.1146/2014/2., Kúria Bpkf.II.340/2014/2. szám, BH 2009.7.

³² BH 2007.217.

³³ *Neumeister kontra Ausztria* ügy 1968. június 27-ei ítélet, hivatkozva: Vincent Bergerim. 101. oldal

²⁷ Herke Csongor: Az előzetes letartóztatás elrendelése a terhelt várható magatartása alapján. *Jogtudományi Közlöny*, 2002. január, 13–26. oldalig.

²⁸ Kádár András Kristóf – Kiss Eszter – Lukovics Adél – Moldova Zsófia – M. Tóth Balázs: i. m. 13. o.

lönösen aggasztónak tartotta annak fényében, hogy az eljáró hatóságok az előzetes letartóztatás kezdete óta tisztában voltak a kérelmező súlyos egészségügyi problémáival. A kérelmező fogva tartását azonban fenntartották annak ellenére is, hogy egészségi állapota tovább romlott a büntetés-végrehajtási intézetben. Mindezek alapján állapította meg a bíróság, hogy a kérelmező meghosszabbított fogva tartása nem volt szükséges a büntetőeljárás sikeres lefolytatásának biztosítása érdekében.³⁴

Az X. Y. kontra Magyarország ügyben az egyezmény-sértést megalapozta, hogy nem vizsgálták meg a hatóságok, hogy a személyi szabadságot kevésbé korlátozó kényszerintézkedéssel ki lehet-e váltani az előzetes letartóztatást, hiszen a terhelt legális jövedelméből kiskorú gyermekét és családját is eltartotta, lakáshitelt fizetett, és a vele szemben korábban folyamatban volt büntetőeljárásban minden tárgyaláson megjelent.³⁵

Ezen szemléletnek megfelelően rögzítette az ítélet-tábla, hogy a Be. 60. § (2) bekezdése alapján, ha a törvény kényszerintézkedés alkalmazása esetén az érintett személy alkotmányos jogainak korlátozását megengedi, az ilyen cselekmény elrendelésének az egyéb feltételek megléte mellett is csak akkor van helye, ha az eljárás célja kisebb korlátozással járó más cselekménnyel nem biztosítható.³⁶

A házi őrizet, mint enyhébb kényszerintézkedés lehetőségének elvetése is körültekintő indokolást igényel. A házi őrizet az eljárás adott szakaszában még elektronikus nyomkövető technikai eszközzel sem alkalmas az előzetes letartóztatás különös okai közül a bizonyítási eljárás megghiúsítása és megnehezítése veszélyének kiküszöbölésére, mert az csupán a házi őrizet szabályai megtartásának hatékony ellenőrzését és a szabályok megszegése esetén a gyors rendőri intézkedést biztosítja. Más esetben azzal indokolta a Kúria a rendőrségnél rendszeresített, a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszközzel kapcsolatos védelmi érvelés elvetését, hogy a lakhelyelhagyási tilalom, illetve a házi őrizet szabályainak nyomkövető eszközzel történő ellenőrzése nem a szökés, illetve az elrejtőzés veszélyét küszöböli ki, hanem azt biztosítja, hogy a rendőrség a műszaki eszköz jelzése, rendellenes működése esetén a megfelelő, a belső szabályzatokban előírt – élőerős ellenőrzést el tudja végezni, és a terhelt szökése vagy a nyomkövető eszköz megrongálása esetén a szükséges rendőri intézkedéseket mihamarabb meg tudja kezdeni.³⁷ A házi őrizet mellett sem zárható ki a bizonyítékok eltüntetésének és a tanúk befolyásolásának a veszélye, hiszen a gyanúsított távközlési eszköz útján a nyomozás látókörébe még nem került személyekkel, illetőleg a kihallgatandó tanúkkal a kapcsolatot felveheti, és őket ily módon az

ingatlan elhagyása nélkül is képes lehet a vallomásuk megtételében befolyásolni.

Az enyhébb kényszerintézkedés alkalmazása ellen szólhat a kiemelkedő tárgyi súlyú és jelentős számú bűncselekmények felderítésének és bizonyításának időigényessége és bonyolultsága, illetve az előzetes letartóztatást lehetővé tevő okok halmozódása.

Lakhelyelhagyási tilalom akkor rendelhető el, ha az előzetes letartóztatással elérni kívánt célok ezzel is biztosíthatók. A törvény a lakhelyelhagyási tilalom elrendelhetőségét eleve az előzetes letartóztatás alternatívája gyanánt szabályozza. A Be. az előzetes letartóztatás helyettesíthetőségét a bűncselekmény jellegére, a terhelt személyi és családi körülményeire, vagy az eljárás során tanúsított magatartására tekintettel teszi lehetővé.

E szempontok tükrében értékelhető, ha a vádlottnak rendezettek az egzisztenciális körülményei, az a tény, hogy az eljárás folytatását soha nem akadályozta, és az elhúzódó eljárás során valamennyi idézésre megjelent. A terhelt által előzetes letartóztatásban töltött időtartam hosszára tekintettel ugyancsak különös gonddal vizsgálendő az enyhébb kényszerintézkedés alkalmazásának lehetősége.

A terhelt szökésére, elrejtőzésére alapozott előzetes letartóztatási ok indokolása [Be. 129. § (2) bekezdés a) pontja]

A Be. 129. § (2) bekezdés a) pontja szerinti előzetes letartóztatási ok, ha a terhelt megszökött, a bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság elől elrejtőzött, vagy szökést kísérelt meg, illetőleg az eljárás során el-lene újabb, szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény miatt eljárás indult. Ezen fordulat szerinti ok a legtöbb esetben mérlegelést nem, csak megállapítást igényel, ami azonban nem jelenti azt, hogy az adott körülmény megléte, illetve megállapítása kizárja a további a kényszerintézkedés szükségességében való mérlegelés lehetőségét. Ilyenkor is az adott vádlott személyére konkretizált döntést kell hozni, ami pedig feltételezi nem csak a tárgyi, hanem az alanyi szempontok egybevetett figyelembevételét.

A Be. 129. § (2) bekezdés a) pontja szerinti különös előzetes letartóztatási ok megállapítható volt abból a tényből, hogy a terhelt megszökött és huzamosabb ideig bujkált. A vádlott így elfogató parancs alapján került ismételt őrizetbe, majd előzetes letartóztatásba. A büntetőeljárás alóli kibúvás veszélyét tovább fokozó tényezőként értékelhető a terheltnek személyében rejlő társadalomra veszélyességre vonható következtetés.³⁸

³⁴ Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a Hagyó Miklós kontra Magyarország ügyben

³⁵ X. Y. kontra Magyarország ügy (4888/08 számú kérelem)

³⁶ Debreceni Ítéletábla Bkf.II.38/2010/2., Legfelsőbb Bíróság Bkf.I.194/2010/2.

³⁷ Kúria Bpkf.I.462/2014/2. szám, BH 2014.9.268.

³⁸ Debreceni Ítéletábla Bkf.II.23/2010/2., Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Bkf.I.138/2010/2.

Ezen fordulatot megalapozhatja, ha

- vádlott felkutatására irányuló rendőri intézkedések nem vezettek eredményre,
- a bejelentett lakóhelyén nem él életvitelszerűen,
- tényleges tartózkodási helye ismeretlenné vált,
- telefonon is elérhetetlen,
- a postai küldeményeket nem veszi át személyesen,
- az eljárás kezdetén ismert tartózkodási helyéről ismeretlen helyre távozott, kizárólag az elfogató parancs alapján tudta a nyomozóhatóság kézre keríteni,
- a terhelt tartózkodási helye megváltozása bejelentésének elmulasztása elrejtőzésnek minősül,³⁹
- a vádlott a bűncselekmény elkövetését követően azonnal megszökött, külföldre távozott, holott az elene folyamatban lévő büntetőeljárásról tudomása volt,
- mindezt erősíti, hogy elfogásakor hamis tartalmú okiratokkal próbálta igazolni magát,
- a terhelttel szemben az alapeljárás során újabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény miatt eljárás indult, ami megalapozza a Be. 129. § (2) bekezdés a) pontjának záró fordulata szerinti okát. Az előzetes letartóztatás ezen oka szerinti kockázat szempontjából közömbös, hogy az aktuális alapügy indult-e a más ügyben folyt büntetőeljárás alatt, avagy fordítva. Mindazonáltal mindez a bűnismétlés veszélyét, így az előzetes letartóztatás Be. 129. § (2) bekezdés d) pontja szerinti okát szintén megalapozza.⁴⁰

- A Kúria arra is rámutatott, hogy a szökés, elrejtőzés bekövetkezett tényére való reakció az elfogatóparancs kibocsátása, azaz közömbös, hogy magáról az elfogatóparancsról tudott-e a vádlott.⁴¹

- A terhelt tulajdonában lévő, vagy általa képviselt gazdálkodó szervezet a székhelyén, telephelyén vagy fióktelephelyén sem feltalálható, a terhelt tulajdonában álló gazdálkodó szervezet kapcsán közhitelű nyilvántartásba olyan személy került bejegyzésre a gazdálkodó szervezet képviselőjeként, akinek lakóhelye, tartózkodási helye ismeretlen.⁴²

A terhelt szökésének, elrejtőzésének veszélyére alapított előzetes letartóztatási ok indokolása [Be. 129. § (2) bekezdés b) pont]

A Be. 129. § (2) bekezdésének b) pontjában rögzített különös letartóztatási ok a terhelt szökésének vagy el-

rejtőzésének veszélyére tekintettel teszi lehetővé az előzetes letartóztatást, vagy ha más okból megalapozottan feltehető, hogy az eljárási cselekményeknél a jelenléte másképp nem biztosítható. A szökés veszélye általánosságban akkor áll fenn, ha bizonyos adatok alapján nagy a valószínűsége, hogy a terhelt kivonná magát a büntetőeljárás alól. Ebben a körben a szökés, elrejtőzés irányába ható érveket a szökés, elrejtőzés ellen szóló érvekkel szükséges összevetni.⁴³

„A (strasbourgi) Bíróság őszinte megütközésének adott hangot” a tekintetben, hogy a kérelmezőt tizenöt hónap alatt összesen egyetlen egy rövid szembesítésre vitték, más esetben nem hallgatták meg. A hatóságok által felhozott szökés veszélyét vizsgálva a bíróság úgy ítélte meg, hogy az nem mérhető fel csupán az alapján, hogy a vádlott társa kijelentései folytán a kérelmező súlyos polgári jogi és büntetőjogi szankcióktól tartott. Egyéb körülmények is közrejátszanak, így az érintett személyisége, erkölcsisége, lakóhelye, foglalkozása, jövedelem forrásai, a családjával továbbá azzal az országgal való kapcsolata, ahol az eljárás folyik ellene. Az őrizetben töltött idő függvényében szükségszerűen csökken a szökés veszélye miután az előzetes letartóztatás tartamát nagy valószínűséggel beszámítják majd a kiszabott szabadságvesztésbe.⁴⁴ Mindezen döntésből következik, hogy különös gondal kell azt is vizsgálni, hogy az előzetes letartóztatás elrendelésétől, a korábbi fenntartástól számítottan eltelt idő alatt történt-e érdemi eljárási cselekmény.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a *Letell Lier kontra Franciaország* ügyben a szökés veszélyével kapcsolatban emlékeztetett arra, hogy ennek megítélésénél nem lehet kizárólag a várható büntetés súlyosságára hivatkozni, azt egy sor más elem fényében kell felmérni. A szökés esélyét a terhelt személyiségére, lakóhelyére, jövedelmére, foglalkozására, családra, egyéb kötésekre való figyelemmel kell felmérni. Olyan tényezőket is figyelembe kell venni, mint a terhelt erkölcsisége, lakhatása, foglalkozása, munkahelye, vagyona, családi kapcsolatai, az országhoz való kötődései.⁴⁵ A szabadlábra helyezési kérelmek elbírálásakor a szökés veszélye nem mérhető fel pusztán azon az alapon, hogy milyen súlyos büntetéssel kell a terheltnek szembenéznie.⁴⁶

A strasbourgi bíróság Magyarországot marasztaló döntésben a kérelmezőt zsarolás minősített esetével kereskedéssel, üzletszerű kéjtelgesséssel gyanúsították. A bíróságok ismétlődően a súlyos szankció kilátására figyelemmel fennálló szökés és elrejtőzés veszélyére, valamint a nyomozásba való tanúk befolyásolásával és megfélemlítésével történő beavatkozásra hivatkoztak. Az Emberi Jogok Európai Bírósága úgy vélte, hogy az

³⁹ Debreceni Ítéletábrla Bkf.I.102/2009/2. számú végzés

⁴⁰ Kúria Bfv.III.175/2014/7. szám

⁴¹ Kúria Bpkf.II.259/2014/2. szám

⁴² Gál István László: Új magyar büntetőjog a XXI. században: szemelvények az új Btk. Különös részének újdonságaiból. Jogtudományi Közlöny, 2015/7–8. szám, 325–336. oldal (336. oldal)

⁴³ Debreceni Ítéletábrla Bnyf.II.394/2008/2.

⁴⁴ Neumeister kontra Ausztria ügy 1968. június 27-i ítélet, hivatkozva Vincent Berger: i. m. 101. oldal

⁴⁵ Letell Lier kontra Franciaország ügy (12369/86. sz. kérelem), hivatkozva Vincent Berger: i. m. 104. oldal, Kádár András Kristóf – Kiss Eszter – Lukovics Adél – Moldova Zsófia – M. Tóth Balázs: i. m. 15. oldal

⁴⁶ Európai Jogi Füzetek 1997/2. szám 44. oldal, Európai Jogi Füzetek 1998/3. szám 20. oldal

idő múlásával ezen megfontolások már nem voltak elegendők, különösen, hogy a vádak tárgyi súlyán kívül a bíróságok az eljárás egyetlen szakaszában sem hoztak fel érvet annak alátámasztására, hogy a kérelmező megszökhet vagy elrejtőzhet, amit a bíróság zavaronak talál annak fényében, hogy eredetileg maga a kérelmező jelentkezett a rendőrségen. A bíróság számára ebben az összefüggésben lényegtelen, hogy a kérelmező egyik társa elszökött és elrejtőzött, mivel az a körülmény semmilyen hatással nem volt a kérelmező előre látható magatartására.⁴⁷

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a *Hagyó Miklós kontra Magyarország* ügyben a döntését részben arra alapozta, hogy a vádak súlyossága önmagában nem képezhetett elégséges alapot a kérelmezőnek az egész kérdéses időszakban történő fogva tartásához. Mindez egyértelműen jelzi, hogy azon korábbi, és részben még ma is élő bírói gyakorlat, mely szerint az 'alapos gyanút' képező cselekmény tárgyi súlya önmagában megalapozhatta az előzetes letartóztatást elrendelését⁴⁸, már nem tartható fenn. Ennek ellenére igen gyakran megjelenik azon érv az előzetes letartóztatást fenntartó végzésekben, hogy az eljárás tárgyát képező bűncselekmények törvényi fenyegettsége önmagában is olyan mértékű, amely megalapozhatja a szökés, elrejtőzés veszélyét, amely miatt megalapozottan feltehető, hogy a terhelt az eljárás alól kivonná magukat.⁴⁹

Más esetben a Kúria azt hangsúlyozta, hogy a bűncselekmény büntetési tételben kifejeződő tárgyi súlya önmagában, az előzetes letartóztatásban töltött idő tartamához hasonlóan nem elegendő érv, csupán egy szempont. A tárgyi súly csak a konkrét ügy speciális jellemzőivel együtt jut szerephez, illetve ad következtetési alapot.⁵⁰ Még elvi határozatban is arra az álláspontra jutott a legfőbb bírói fórum, hogy abban az esetben, ha az emberölés büntetékének életfogytig tartó szabadságvesztéssel is fenyegetett súlyosabb minősítését több körülmény is megállapíthatóvá teszi, akkor ez a terhelt szökésének, elrejtőzésének veszélyét olyan mértékben alapozza meg, hogy azzal szemben a terhelt kedvező személyi körülményeire hivatkozás súlytalan, és az előzetes letartóztatásnál enyhébb kényszerintézkedés szóba sem kerülhet.⁵¹

A Bírósági Határozatokban is közzétett döntés utalt arra, hogy az előzetes letartóztatás feltételeinek vizsgálatánál konkrét, az adott ügyre vonatkozó tényeken alapulhat az a következtetés, hogy fennáll a szökés, elrejtőzés vagy a bűnismétlés veszélye. A hosszú időn át tartó kényszerintézkedés fenntartását az a közérdek indokolhatja, ami nagyobb súllyal esik latba, mint a személyi szabadság sérthetlenségének követelménye (*Emberi Jogok Európai Bírósága, Imre kontra*

Magyarország ügye). Az előzetes letartóztatás feltételeinek vizsgálatánál annak a következtetésnek, mely szerint fennáll a szökés, elrejtőzés veszélye tényeken kell alapulnia. Az Emberi Jogok Európai Bírósága több esetben kifejtette, hogy az elhúzódó fogva tartás csak akkor lehet indokolt, ha az ártatlanság vélelme ellenére a kényszerintézkedés fenntartását a közérdek indokolja, ami nagyobb súllyal esik latba, mint a személyi szabadság tiszteletben tartásának követelménye. A szökés veszélyére való hivatkozást azonban emellett is konkrét, kizárólag az adott ügyre vonatkozó tényekkel kell alátámasztani (*Imre kontra Magyarország ügy*). Az, hogy a vád tárgyává tett bűncselekmény nagy tárgyi súlyú, illetve az emiatt kiszabható szabadságvesztés tartama igen súlyos valóban ilyen tény, önmagában azonban csak ebből az a következtetés, hogy terhelt jelenléte az eljárási cselekményeknél a továbbiakban sem biztosítható másképp, mint a szabadság elvonásával járó és hosszú ideje tartó kényszerintézkedéssel még nem vonható le. Ebből a következtetéshez vizsgálni kell az egyéb, elsősorban a terhelt személyéhez fűződő körülményeket is. A Legfelsőbb Bíróság arra mutatott rá, hogy a terhelt elfogása előtt állandó munkahellyel és lakóhellyel rendelkezett, életviszonyai rendezettek voltak, így személyi körülményei nem támasztják alá, hogy a legsúlyosabb kényszerintézkedés fenntartása több mint két év után is indokolt lenne.⁵²

Az előzetes letartóztatás fenntartásának azon okból, amely szerint a vádlott szökésétől, elrejtőzésétől kell tartani, konkrét tényeken kell nyugodnia. Az előzetes letartóztatás szükségességét mindig a Be. szerinti különös okok és a konkrét ügy speciális jellemzőinek egybevetésével kell vizsgálni. A bűncselekmény – büntetési tételben kifejeződő – tárgyi súlya önmagában az előzetes letartóztatásban töltött idő tartamához hasonlóan nem elegendő érv, csupán egy szempont.⁵³ A szökés, elrejtőzés veszélyére való hivatkozást a bűncselekmény tárgyi súlyán túl is az ügyre és a terheltre vonatkozó tényadatokkal kell alátámasztani.⁵⁴

Rendszeresen előfordul, hogy a védői fellebbezésben történik utalás arra, hogy a döntés, és általában a magyar bírói gyakorlat ellentétes az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény rendelkezéseivel. Ennek kapcsán az egyik esetben a védő hivatkozott az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára, ezen belül is irányadónak tekintve a *Darvas kontra Magyarország* ügyben 2011. január 11-én, valamint a *Neumeister kontra Ausztria* ügyben 1968. június 27-én hozott ítéleteket. A Kúria azonban rámutatott, hogy a védelem által hivatkozott esetekben – ellentétben a konkrét üggyel –, a nyomozási szakaszban elrendelt és fenn-

⁴⁷ A-B kontra Magyarország, 2013. április 16.

⁴⁸ BH 1996.578., BH 1995.505., FBK.1993/33

⁴⁹ Kúria Bpkf.III.350/2014/2. szám, Kúria Bpkf.II.340/2014/2. szám, Kúria Bpkf.II.929/2014/2. szám

⁵⁰ Kúria Bpkf.I.531/2014/2. szám

⁵¹ Kúria B.1/2014. számú elvi határozat

⁵² BH 2009.7.

⁵³ BH 2007.403., Kúria Bpkf.I.531/2014/2. szám

⁵⁴ BH 2014.268.

tartott megalapozatlan, illetve indokolatlanul hosszú tartamú kényszerintézkedés elrendelését, illetve fenn tartását kifogásolta az Emberi Jogok Európai Bírósága. Ehhez képest a nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés hosszú tartama önmagában is megalapozza a szökés, elrejtőzés veszélyét, és ennek megakadályozása leghatékonyabban az előzetes további fenntartásával biztosítható.⁵⁵

Úgy vélem, hogy az új büntetőeljárási törvény kodifikálása során a német megoldáshoz hasonlóan érdemes elgondolkozni azon, hogy konkrétan meghatározott, kimagasló büntetési tétellel fenyegetett bűncselekmények esetén pusztán ezen okból elrendelhető és fenntartható legyen az előzetes letartóztatás. A strasbourgi bíróság jelenleg jogosan hiányolja az érveket, és a megfelelő indokolást, hiszen a hatályos büntetőeljárási törvényben nincs olyan letartóztatási ok, amely pusztán a büntetési tételre lenne alapozható. A bűncselekmények büntetési tételben is kifejeződő kiemelkedő tárgyi súlya valójában olyan körülmény, amely nem önmagában való, hanem mögötte adatok vannak, amelyek tisztázása végett folyik a büntetőeljárási. Nyilvánvaló azonban, hogy a törvényi fenyegetettségnek hatása van a terhelt személyére, ami értelemszerűen függ a fenyegetettség mértékétől. Ez pedig nem hagyható figyelmen kívül a bizonyítás érdeke, illetve a folyamatban lévő bizonyítási eljárásban biztosítandó gyanúsított, majd vádlotti jelenléthez fűződő törvényi érdek szempontjából.

A szökést, elrejtőzést valószínűsítő tényezők a következők lehetnek a bűncselekmények kiemelkedő tárgyi súlya, és magas büntetési tétellel fenyegetettsége mellett:

(Az elrejtőzés veszélyre nagyjából ugyan azok a körülmények utalnak, mint a szökés veszélyére, bár vannak olyan cselekmények, amelyek inkább szökési előkészületekre jellemzőek, például a repülőjegy vásárlás, külföldi szállásfoglalás, munkahelyen felmondás.⁵⁶),

- a szocializálódottság hiánya,
- hajléktalan állapot,
- a terhelt külföldön tulajdonnal, vállalkozással, bankszámlával bír,
- fiatalabb életkor, ami nagyobb mozgékonytágot feltételez, különösen, ha egyedülálló,
- szökés veszélye különösen fennáll a gyenge, labilis jellemű embereknél, azoknál, akik szerencsejátékra hajlamosak, esetleg drogfüggésben szenvednek,⁵⁷
- állandó munkahely, foglalkozás, szakma, jövedelem hiánya is gyengíti az adott helyhez való kötődést, egyes szakmák pedig külföldön is jól hasznosíthatóak,

- állandó jövedelemforrás hiánya, de ezzel ellentétesen az ingó vagyon léte, vagy megfelelő anyagi háttér a büntetőeljárás előli akár huzamosabb ideig tartó elrejtőzésre lehet alkalmas,

- egyedülálló, gyermektelenül felmerül a kötődés hiánya,

- a vádlott a kiskorú gyermekéről ténylegesen nem gondoskodik⁵⁸, a kiskorú gyermek gondozása jelenleg más személynél biztosított,

- pszichológus-szakértői véleményre tekintettel – amely szerint a vádlott családi kötődése alacsony hőfokú,

- feltűnő lakcímcseré, állandó tartózkodási lakhely hiánya,

- eljárás során tett esetleges nyilatkozatok,

- szökési kísérlet, elfogatóparancs alapján történő kézre kerülés, (adat került fel az eljárás során arra, hogy elfogását megelőzően előkészületeket tett arra, hogy lebukása esetére a hatóságok előli elszökését, illetve külföldre távozását megszervezze,⁵⁹

- hamis név és papírok használata,

- szökési előkészületek,

- szervezett bűnözői csoportokkal való kapcsolat,
- meg nem térített nagyobb mértékű kár, különösen, ha annak megtérítésére nem is látszik remény,

- a vádirat szerinti bűncselekmény huzamos, hosszabb időn keresztül történő szervezett elkövetése, valamint a bűncselekményből származó anyagi haszonszerzésre törekvés a bűnözői életforma kialakítása és folytatása ugyancsak a szökés, elrejtőzés veszélyét fokozó tényező,

- a külföldi kapcsolatok megléte, adatok arra, hogy más országok bűnözőivel is kapcsolatot tart fenn, a folyamatban lévő büntetőeljárásnak külföldi szála is van,

- a terhelt életkora és eddigi életvitele alapján is viszonylag nagyobb mozgékonytágot lehet feltételezni, amire többszöri külföldre utazásból – többek között az Egyesült Államokba – is lehet tényszerű következtetést levonni, egyedülálló, nőtlen, gyermektelen családos állapotú és saját vagyon hiánya miatt is könnyen mobilizálható személy,

- általában a szökés veszélye fokozottan fennáll a gyenge, labilis jellemű embereknél, illetve azoknál is akik drogfüggésben is szenvednek,

- a vagyontalan, ingatlanlansal nem rendelkező könnyebben változtat helyet, könnyen mobilizálható, nagy vagyon viszont szökés esetén megélhetési forrásként szolgálhat, lehetőséget nyit új életet kezdeni,

- a vádlottak megfelelő anyagi háttérrel rendelkeznek a bíróság előli, akár huzamosabb tartamú elrejtőzéshez, (A nagyobb vagyon a szökés, elrejtőzés veszély elleni érv is lehet, hiszen egy adott (ingatlan) vagyon kötődhet egy adott helyhez, helyiséghez, országhoz.

⁵⁵ Kúria Bpkf.I.529/2014/2. szám

⁵⁶ Herke: i. m. 13–26. oldal

⁵⁷ Az okokat elsőként Herke Csongor gyűjtötte csokorba hivatkozott tanulmányában, melyeket ugyancsak beépítettem a felsorolásba. Herke: i. m. 13–26. oldal

⁵⁸ Debreceni Ítéletábla Bkf.II.23/2010/2., Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Bkf.I.138/2010/2.

⁵⁹ Debreceni Ítéletábla Bnyf.II.165/2015/2. szám

Ennek a súlyát lényegesen csökkenti az, ha a nyomozó hatóság a terhelt ismert vagyonát zár alá vette.)

- gyanúsítás, vád szerinti bünszervezetben történt elkövetési mód, bünszövetséghez, bűnbandához való tartozás, szervezett bűnözésre utaló jelek.

A bíróság a Be. 129. § (2) bekezdés b) pontjában írt ok fennállását megállapíthatónak tartotta, ugyanis a terhelt esetében a konkrét ügy speciális jellemzői kapcsán nem lehet figyelmen kívül hagyni a vádiratban terhére rótt cselekmények hosszabb ideig tartó és körültekintően megszervezett elkövetését, amely mögött valójában a bűnözés megszervezésének ismérvei fedezhetőek fel. Ez a szervezett elkövetési mód a fokozott társadalomra veszélyességén túlmenően a benne résztvevők személyében rejlő, a konspirációban megnyilvánuló a társas elkövetéssel együtt járó hangsúlyosabb értékelést igényel. Ilyen esetben a büntetlen előélet jelentősége eleve kisebb vagy akár el is enyészhet a kényszerintézkedés fenntartásának alapjául megállapított indok nyomatékának értékelése körében. A vádlott terhére rótt bűncselekmények hosszabb időre szóló összehangolt működést célzó szervezetsége olyan - a felrótt bűncselekmények büntetési tételben kifejeződő kiemelkedő tárgyi súlyán túlmenő, személyben rejlő kockázatot mutató - körülmény, mely miatt a szökés, elrejtőzés veszélye reális, és amelyre tekintettel megalapozottan feltehető, hogy a terhelt jelenléte az eljárási cselekményeknél másképp nem biztosítható,⁶⁰

- a terhelt fényképével készült, más nevére készült személyi okmányok lefoglalása,

- adatok felmerülése arra, hogy előzetes letartóztatásának megszüntetése esetén Dél-Afrikában található ingatlanába távozna,

- a házi őrizet, lakhelyelhagyási tilalom szabályainak megszegése,

- előző büntetése alól is kivonta magát,

- az elkövetés körülményei, a vádlottak életvezetési körülményei,

- a vádlott a bejelentett lakóhelyén letartóztatása előtt sem tartózkodott, hajléktalan életmódot folytatott,

- rendezetlen személyi körülménye,

- a külföldi állampolgárságú, magyarországi kötődéssel, Magyarországon megélhetést biztosító jövedelemmel nem rendelkező, az ország területén csak átutazó, Magyarországon bejelentett lakóhellyel vagy tartózkodási hellyel, Magyarországon családi kötődéssel nem rendelkező, magyarországi egzisztencia hiánya,⁶¹ (Szükséges azonban utalni arra, hogy az állampolgárság alapján történő különbségtétel aggályos lehet az Európai Emberi Jogi Bíróság előtt, hiszen egy stabil egzisztenciájú, családi kötődésű terhelt esetében még más tagállami lakóhely esetén sem szükségszerű a szökés, elrejtőzés veszélye.);

- bűnözésből származó vagyonát ismeretlen helyre elrejtette,

- előkészületek arra, hogy lebukása esetén a hatóságok elől elsökik, illetve külföldre távozik,

- valótlan adatokat tartalmazó személyi okmányok készítés,

- szabályszerű idézésre nem jelent meg a terhelt.

Nem lehet azonban egyetlen okot sem kizárólagosan értelmezni. Előfordult, hogy a vádlott az egyik folytatólagos tárgyaláson szabályszerű idézés ellenére nem jelent meg, s a bíróság a mulasztás igazolásaként általa előadottakat nem fogadta el, azonban ezen egy mulasztásból nem lehet a későbbi egész eljárásra vonatkozó következtetést levonni, hiszen az előzetes fogvatartásban töltött idő előrehaladtával a bűnözői kapcsolatok meglazulásával, megszűnésével nem csak a bűnisméltés reális veszélye szűnhet meg [Be. 129. § d) pont], hanem az idő előrehaladta lecsökkenti vagy meg is szüntetheti a sikeres szökés lehetőségét, illetőleg annak veszélyét.⁶²

- Annak is jelentősége lehet, hogy a terheltet korábban erőszakos bűncselekmény miatt már szabadságvesztésre ítélték, és e szabadságvesztést a börtönbüntetés végrehajthatóságának elévülése miatt nem lehetett végrehajtani, mivel a végrehajtás érdekében ellene kibocsátott elfogatóparancs az elévülési időn belül nem vezetett eredményre;

- a terhelt szakmája, szakismerete, speciális tudása (például számítógép szervizes szakmája) olyan tudást és ismeretet jelent számára, ami akár külföldön is jól hasznosítható,⁶³

- a bünszövetséghez, bünszervezethez való tartozás, és a szervezett bűnözésre utaló jelek;

- A szökés, elrejtőzés irányába ható érv a terhelt többszörösen büntetett előléte. A terhelt előléte alapján is lehet következtetni az esetleges szökési szándékára. Az előéleten belül is vizsgálhatja a bíróság, hogy volt-e már büntetve és ha már volt, akkor korábbi eljárásban, eljárásokban mennyire tett eleget megjelenési kötelezettségének, mennyiben tanúsított olyan magatartást, amely a büntetőeljárás alóli menekülésre utal. Egy többszörösen büntetett előéletű, esetleg az alvilágban is jártas terhelt számára a szökés, elrejtőzés sokkal könnyebb lehet, mint egy első büntettesnek. Ismerheti, hogy melyek azok a helyek, ahol a hatóság elől huzamosabb ideig el lehet rejtőzni, mik ennek a fortélyai, esetleg hogyan lehet hamis papírokhoz jutni.

A szökés, elrejtőzés elleni érvként felhozhatóak a következők:

- a büntetőeljárás elhúzódása, hosszantartó kényszerintézkedés, (Arra is találhatunk azonban döntést, mely szerint „az előzetes letartóztatásban töltött hosszabb idő önmagában az előzetes letartóztatás szük-

⁶⁰ BH 2007.403., a Legfelsőbb Bíróság Bkf.II.193/2007. számú ügy

⁶¹ Kúria Bpkf.II.1268/2014/2. szám, Kúria Bpkf.I.1129/2014/4. szám, Fővárosi Ítéltábla Bel.1.10030/2014/2, Fővárosi Ítéltábla 1.Bel.10.654/2014/2.

⁶² Debreceni Ítéltábla Bel.II.500/2011/2. számú végzése

⁶³ Debreceni Ítéltábla Bkf.II.38/2010/2., Legfelsőbb Bíróság Bkf.I.194/2010/2.

ségességét kizáró érv nem lehet.⁶⁴⁾ A több mint három és fél évet előzetes fogva tartásban töltött vádlott esetében, akinek feltételes szabadságra bocsátása sem kizárt, a nem jogerős büntetés tartamából a szökés, elrejtőzés veszélyére nem lehet következtetni. Ezt megerősíti, hogy édesanyja súlyos beteg, aki ma már közvetlenül a vádlott tartására szorul, így a Be. 327. § (2) bekezdésében és a 129. § (2) bekezdés d) pontjában foglalt okok már nem állnak fenn, ezért a Legfelsőbb Bíróság az előzetes letartóztatást megszüntette, egyben a terhelt szabadlábra helyezését rendelte el.⁶⁵⁾ Mindezzel némileg ellentétes döntés szerint a „A kényyszerintézkedés elrendelése, illetve fenntartása szempontjából a vádlott családjának szociális helyzete, vagyoni, jövedelmi viszonyai, illetve a családtagok egészségi állapota olyan körülmények, amelyek nem vehetők figyelembe.”⁶⁶⁾

- A terhelt életkora, családi állapota, gyermekekről, más hozzátartozókról történő gondoskodás, rendezett családi háttér,

- a szülei tulajdonában álló lakcímen lehetősége van állandó tartózkodásra,
 - munkavállalási szándék,
 - családtag (szülő, gyermek, feleség) betegsége,
 - állandó bejelentett lakóhely, („A vádlott által bejelentett a szülei lakcímén lévő állandó lakóhely lehetősége önmagában nem zárja ki a szökés veszélyét. Ugyancsak nem zárja ki a lehetséges munkaviszony sem, hiszen vizsgálni kell mennyire kötődik munkájához, arra mennyire van rászorulva, ott hagyhatja-e a munkahelyét az eljárás alóli menekülés céljából. A vádlott előzetes letartóztatása előtt állandó bejelentett munkahellyel nem rendelkezett, ami erősítené az adott munkahelyhez való kötődését.”⁶⁷⁾;

- a szocializálódottság,
 - a konszolidált körülmények léte,
 - külföldi kapcsolatok hiánya,
 - idősebb életkor,
 - a bűncselekmény kisebb súlya,
 - büntetlen előélet,
 - vallásos meggyőződés,
 - szilárd jellem,
 - hosszabb ideje egy munkáltatónál fennálló munkaviszony,
 - helyhez kötött vállalkozás léte,
 - speciálisan helyi klientúrára,
 - egy adott ország klientúrájára épülő szakma, például jogász, színész, tanár közigazgatásban dolgozó főleg, ha nincs más jövedelem forrása,
 - rendezett anyagi körülmények,
 - nehezen mobilizálható vagyon, például ingatlanok, termőföldek, vállalkozások,

- állandó bejelentett lakcím, tartózkodási hely, ahonnan a terhelt idézhető.

Az állandó lakóhely megléte önmagában még nem zárja ki a szökés veszélyét továbbá a bejelentett munkaviszony sem, hiszen vizsgálni kell, hogy mennyire kötődik munkájához, arra mennyire van rászorulva, otthagynak-e munkahelyét az eljárás előli menekülés céljából. Az eljárás adatai, köztük a terhelt vallomása szerint is a fő megélhetését nem helyhez kötött munkahely jelentette, így az a szökés, elrejtőzés veszélyét nem zárja ki.

- Az eljárás alatti őszinte, megbánó magatartás,
 - rossz egészségi állapot,
 - szervezett bűnözéssel való kapcsolat hiánya,
 - okozott kár megtérítése,
 - nem szökött meg, nem voltak szökésre irányuló előkészületei,
 - a lakhelyelhagyási tilalom alatt annak szabályait nem szegte meg,
 - a hatóság idézéseire maradéktalanul megjelent,
 - házas, főleg ha kiskorú vagy idős ember tartásáról gondoskodik kivéve, ha családtag sérelmére történt az elkövetés,
 - rendezett családi kapcsolatok, kiskorú gyermek tartása, róluk való gondoskodás,
 - más büntetőeljárás nincs ellene folyamatban,
 - hosszabb idejű előzetes letartóztatásban töltött idő,
 - bejelentett, állandó munkahely és rendszeres jövedelem,
 - az előzetes letartóztatás megszüntetése mellett a másik ügyben nyomkövetővel történő ellenőrzés melletti házi őrizet alkalmazására került sor, és amíg a vádlott előzetes letartóztatását ezen ügyben ismétleten fogamatba nem vették, a vádlott annak szabályait nem szegte meg.

Mindezzel részben ellentétes döntés szerint „A lakhelyelhagyási tilalom szabályainak megtartása - a nem jogerős bírósági ítélet ismerete előtt - olyan törvényi kötelezettség teljesítése, amelynek megszegése súlyosabb kényyszerintézkedés elrendelését is maga után vonhatja, következésképpen önmagában e törvényi előírások megtartásából - immár a nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés tartamának ismeretében - még nem lehet a szökés, elrejtőzés veszélyének a hiányára következtetni.”⁶⁸⁾

- A jelen ügyben a vádlott a nyomozás során együttműködő volt, nem kívánta magát kivonni a büntetőeljárás hatálya alól.

- Idős életkora, igazolt betegségei folyamatos orvosi ellátását teszik szükségessé. Ezen személyi körülmények ismeretében a terheltnél a szökés, elrejtőzés kockázata nem áll fenn, ha az életét veszélyeztetné azzal, ha kivonná magát az orvosi ellátás, felügyelet alól. A szökés, elrejtőzés ellen ható érv így az, ha egészségi állapota szabadságvesztése alatt jelentősen megromlott, (példaként említhetőek a cukorbetegség, művese-

⁶⁴⁾ Debreceni Ítéletábla Bkf.II.38/2010/2., Legfelsőbb Bíróság Bkf.I.194/2010/2.

⁶⁵⁾ BH 2009.42., a Legfelsőbb Bíróság Bkf.I.894/2008.

⁶⁶⁾ Kúria Bpkf.III.305/2014/2. szám

⁶⁷⁾ Debreceni Ítéletábla Bkf.II.38/2010/2., Legfelsőbb Bíróság Bkf.I.194/2010/2.

⁶⁸⁾ Kúria Bpkf.III.202/2014/2. szám

kezelésre járók, egyes daganatos megbetegedésben szenvedők, súlyos magas vérnyomás betegségben szenvedők, mozgáskorlátozottak),

- gyermekét váró kismama,
- Magyarországon jelentős vagyoni érdekeltséggel rendelkezik,
- a terhelt beismerő vallomása,
- rendszeres munkavégzés, valamely hivatás, vállalkozás hosszabb idő óta történő folyamatos gyakorlása,
- a kár megtérítése.

A bizonyítás meghiúsításának, megnehezítésének veszélyére alapított előzetes letartóztatási ok indokolása [Be. 129. § (2) bekezdés c) pont]

A Be. 129. § (2) bekezdés c) pontjában meghatározott előzetes letartóztatási ok az, ha megalapozottan feltehető, hogy szabadlábon hagyása esetén, különösen a tanúk befolyásolásával vagy megfélemlítésével, tárgyi bizonyítási eszköz, okirat megsemmisítésével, meghamisításával vagy elrejtésével megghiúsítaná, megnehezítené vagy veszélyeztetné a bizonyítást. A megalapozott feltevés lényegében egyfajta jövőbeli cselekményekre, körülményekre vonatkozó gyanú. Kétségtelenül a jövőre vonatkozó feltevéseket esetenként nehézkes adatokkal alátámasztani, s éppen ez az oka annak, hogy az ilyen feltevéseken alapuló előzetes letartóztatási hivatkozásokat sokan megkérdőjelezik. Erre a letartóztatási okra is igaz azonban, hogy csak tényekből levont következtetésekkel lehet rá hivatkozni. A hivatkozás természetesen csupán egy feltevés marad azonban követelmény erre a feltevésre, hogy az megalapozott legyen. A különös letartóztatási okokat az ügyészi indítványnak tényekkel kell alátámasztani és természetesen az ügyészi indítványból ki kellene, hogy tűnjön, hogy melyik az az érv, amely ezt a letartóztatási okot támasztja alá.⁶⁹

Az Európai Emberi Jogi Bíróság 2013. április 16-ai *A-B kontra Magyarország* ügyében hozott döntése értelmében az előzetes letartóztatás indokai csakis együtt, egymást erősítve értelmezhetőek. A strasbourgi testület szerint az eljáró hazai bíróságok döntő jelentőséget tulajdonítottak a tanúk kérelmező általi befolyásolásának veszélyére. Indokolásaik azonban a kérelmező és társai terhére rótt bűncselekmények szervezett jellegén kívül semmilyen ilyen veszélyre utaló konkrét elemet nem tartalmaztak. Igaz, hogy az egyik tanú számára kibocsátott idézést az egyik vádlottnál találták meg, az azonban nem világos, hogy ez

a személy maga a kérelmező volt-e s ez olyan körülmény, amely a bíróság szemében még a tanúvédelem fontosságát emlékeztetben tartva is csökkenti ezen megfontolás relevanciáját. A bíróság számára a szervezett bűnözés vádjára hivatkozó meglehetősen általános érvelés nem ad magyarázatot az elhúzódozó tartamú letartóztatásra, különösen annak fényében, hogy a hatóságok csekély érdeklődést mutattak a kevésbé szigorú intézkedések megfontolása tekintetében és ismétlődően elutasították a kérelmező óvadék ellenében történő szabadlábra helyezés iránti kérelmeit.⁷⁰

A nyomozás kezdetén a bonyolult ügyben az összebeszélés veszélye is oka lehet a letartóztatásnak. Hosszabb távon azonban a nyomozás követelményei már nem alkalmasak még ilyen ügyben sem az őrizet jogszerűvé tételére a dolgok rendes menetében, amikor az állított veszély csökkent az időmúlással a nyomozás lefolytatása során, amikor már vallomásokot tettek és az ügy alátámasztását végrehajtották.⁷¹

A bizonyítás megnehezítése vagy veszélyeztetése mellett felhozható okok:

- Azon személyeknél, akik a vád szerint a bűnszervezet vezetői, ezen pozícióból fakadóan esetükben feltétlen tartani lehet a bizonyítási eljárás megnehezítésétől.

- A terhelttel összefüggésben befolyásolási kísérletek történtek.

A terheltet összebeszélése, amely a bizonyítási eljárást megnehezítené, esetleg megghiúsítja nem egyértelműen felhozható letartóztatási indok. Nincs ugyanis tilalmazva a terheltet összebeszélése a törvényben, még valótlan is mondhatnak vallomásukban. Az összebeszélés mégis hordozhat jelentős kockázatokat az eljárás eredményességére nézve. A c) pontos fennállását annak megalapozott feltevésére alapította a bíróság, hogy további gyanúsítottakkal történő összebeszéléssel megnehezítené vagy veszélyeztetné a bizonyítást.⁷²

A Kúria döntésében a „Be. 129. § (2) bekezdés c) pontjában rögzített előzetes letartóztatási ok azért áll fenn, mert a vádirat szerint a harmadik elkövető társ jelenleg is szökésben van, ellene nemzetközi elfogatóparancs van kibocsátva, ezért alappal lehet tartani attól, hogy az egyébként külföldi állampolgárságú, magyarországi tartózkodási hellyel nem rendelkező II. rendű vádlott szabadlábra kerülése esetén a szökésben lévő társal felvenné a kapcsolatot, ekképp törekedne a harmadik társal összefüggően a bizonyítás megghiúsítására és megnehezítésére.”⁷³ Szükséges azonban megjegyeznünk, hogy ezen érv minden több terheltet érintő büntetőügyben lenne felhozható. Teljesen természetes reakció lehet a terheltet részéről a

⁶⁹ A-B kontra Magyarország, 2013. április 16

⁷¹ Európai Jogi Füzetek 1997/2. szám 44. oldal

⁷² Miskolci Törvényszék 11.Bny.49/2015/2. szám, Debreceni Ítéltábla Bnyf.II.413/2015/2. szám

⁷³ Kúria Bpkf.II.10/2014/2. szám

vallomások egyeztetése, ami azonban az eljárási érdek szempontjából kétségtelenül hordoz kockázatokat.

- A kihallgatandó tanúk túlnyomó része a vádlott lakókörnyezetéből kerül ki, akikkel részben ismeret-ségi, részben hozzátartozói viszonyban van,

- tanúkat, kihallgatni tervezett személyeket előnyös vallomás tételére, hamis vallomás tételére, valótlán tartalmú, visszadátumozott szerződések készítésére igyekezett rávenni,

- terhelt részéről az eljárás többi szereplőjét fenyegetés érte,

- adatok arra nézve, hogy a terhelt közli beszélgető társaival, hogy a rendőrségi kihallgatáson mit kell majd vallani,

- adatok arra, hogy a terhelt illetőleg a védelem által bejelentett tanúknál felmerült a betanítottság gyanúja, ami az azonos kérdésekre adott azonos válaszok mellett a kontrol kérdéseknél történő elbizonytalanodásból volt lemérhető,

- megkeresték a tanút olyan célból, hogy az ügygel kapcsolatosan hamis tanúzásra bírják rá,

- ha a büntetőeljárásnak tárgya több hamis illetőleg színlelt dokumentum és szerződés, nem zárható ki illetőleg megalapozott feltevés vonható tárgyi bizonyítási eszközök okiratok meghamisítására esetleg elrejtésére,

- fogvatartásból kijuttatott leveleiben másokat hamis vallomás tételére, visszadátumozott szerződések elkészítésére igyekezett rábírní,

- már az adóigazgatási eljárásban (illetve a büntetőeljárást megelőző közigazgatási eljárásban) is az eljárás megnehezítésére törekedett, és azt akarta elérni, hogy az érintett cégek vezetői a bünszervezet számára kedvező vallomást tegyenek.

Az eljárás megnehezítése ellen felhozható érv lehet:

- beismerő vallomást tett a terhelt,
- az eljárás elhúzódása.

A strasbourgi bíróság esetjoga abban is egyértelmű, hogy a nyomozás végének közeledtével az eljárás meghúzásának veszélye már nem lehet hivatkozási alap a szabadságelvonásra. Emellett az is egyezményesítéshez vezet, ha hosszú idő elteltével a nyomozás azért nem közeledik a végéhez, mert a hatóságok nem tanúsítanak 'különös gondosságot'.⁷⁴ Amennyiben a nyomozó hatóság indokolatlanul késlekedik egyes eljárási cselekmények foganatosításával, az egyúttal arra a következtetésre is alapot ad, hogy álláspontja szerint a kérdéses ügygel összefüggésben nem áll fenn olyan nyomós közérdek, amely a soronkívüliséget szükségessé teszi. Ilyenkor azonban a bíróság is aggálytalanul levonhatja azt a következtetést, hogy hiányzik az a körülmény is, amely a szabadságelvonás fenntartását valóban indokoltá teszi.⁷⁵

A terhelt bűnismétlésére alapított előzetes letartóztatási ok indokolása [Be. 129. § (2) bekezdés d) pont]

A Btk. 129. § (2) bekezdés d) pontja szerinti különös előzetes letartóztatási ok, ha megalapozottan feltehető, hogy a terhelt szabadlábon hagyása esetén a megkísérelt vagy előkészített bűncselekményt véghezvinné. A d) pontos előzetes letartóztatási ok első fordulatanál egy még kísérleti vagy előkészületi szakban lévő bűncselekmény miatt rendel el a bíróság előzetes letartóztatást azért, mert fennáll a bűncselekmény befejezésének a veszélye. A bűncselekmény befejezésének a veszélyénél sem maradhat a bíróság az általános megállapításoknál, hiszen szinte minden befejezetlen bűncselekmény esetén fennállhat a lehetőség, hogy a terhelt megpróbálja azt befejezni. A végzésben tehát adatokkal kell alátámasztani, hogy miért áll fenn az elkövetés befejezésének a veszélye. Meg kell indokolni mi támasztja alá, hogy egyáltalán be lehet fejezni a bűncselekményt (objektív lehetőség fennáll) és azt, hogy a terhelt be is kívánja fejezni (szubjektív viszonyulás). A kettő közül az előbbit lehet inkább adatokkal alátámasztani a terhelt szubjektumára cselekedeteiből, például újabb eszköz vásárlása, kijelentéseiből, például sértett megfenyegetése, a megbánás hiányából, a terhelt életkörülményeiből és előéletéből stb. lehet következtetést levonni.⁷⁶ Az újabb bűncselekmény elkövetésének veszélyénél a bíróság részéről a megalapozott feltevés megindokolása, az újabb várható bűncselekmény megjelölése illetőleg annak alátámasztása szükséges, hogy fennáll az objektív lehetősége az elkövetésnek és a terhelt szubjektív viszonyulása ehhez. A végzésben konkrétan kell jelölni milyen bűncselekmény elkövetésének a veszélyét látja, legalább annyit, hogy például vagyoni elleni bűncselekmény. E nélkül a végzés érdemben nincs alátámasztva, hiszen elvileg bárkinél fennállhat valamilyen bűncselekmény elkövetésének a veszélye. Arra is figyelemmel kell lenni, hogy a határozatban megjelölt veszély nem csökkent-e azáltal, hogy a bűncselekmény elkövetése óta megváltoztak az elkövetést lehetővé tevő viszonyok.⁷⁷

Az újabb bűncselekmény elkövetésére a következő okokból lehet következtetést levonni a bírói gyakorlat alapján:

- a vádirati elkövetés utáni elítélések,
- a terhelti életvezetés,

⁷⁴ Kádár András Kristóf – Kiss Eszter – Lukovics Adél – Moldova Zsófia – M. Tóth Balázs: i. m. 15. oldal

⁷⁵ Uo. 23. o.

⁷⁶ Herke: i. m. 13–26. oldal

⁷⁷ Herke: i. m. 13–26. oldal

- a folyamatban lévő egyéb büntetőeljárások ténye,⁷⁸
 - a bűncselekményeknek a vádiratban körülírt módja, a szervezettség, az érintett személyi kör, a megvalósítás időtartama, a szökés, elrejtőzés veszélyét megerősítő voltán túl annak a reális következtetésnek a levonására is alkalmas, hogy a bűnisméltés veszélyével is számolni kell, amit a vádlott korábbi büntetettsége is alátámaszt,⁷⁹

- a vagyon elleni bűncselekmények elkövetője, ha nem rendelkezik vagyonnal, állandó jövedelemmel, munkahellyel s feltehető, hogy bűncselekmények elkövetéséből tartja fenn magát,⁸⁰

- a megalapozott gyanú tárgyát képező cselekményt a legutolsó szabadságvesztés büntetését kitöltve, szabadulását követően rövid határidőn belül követte el,

- ha a terhelt büntetett előéletű,

- a vádlott marasztalása esetén kriminológiai értelemben visszaesőnek tekintendő.⁸¹

A bűnisméltés veszélyét illetően nem elégséges a terhelt előéletére történő hivatkozás.⁸² Más esetben a Debreceni Ítéltábla a Be. 129. § (2) bekezdés d) pontjában foglalt okot nem látta már megállapíthatónak, mert a több mint hét évvel korábbi elítélés önmagában nem alapozza meg az arra történő megalapozott következtetést, hogy szabadságvesztéssel büntetendő újabb bűncselekményt követne el azon ténnyel együtt értékelve, hogy a vádlott miközben szabadlábon védekezett nem kísérelte meg újabb bűncselekmény elkövetését.⁸³

- Ha a testi sértés elkövetője a cselekményt a sértett sérelmére már többször elkövette,

- költségvetési csalás esetében, ha a fantomcég tulajdonosa és a fiktív számlák kibocsátásából származik a jövedelme,⁸⁴

- hasonló cselekmények miatti korábbi elítélések,

- a cselekmények jelentős számú halmazata,

- a gyanúsított kedvezőtlen jövedelmi és vagyoni helyzete,

- elkövetés módja, jellege, az elkövetés huzamosabb ideje,

- az adott ügy tárgyát képező bűncselekményt az ellene folyamatban lévő büntetőeljárások hatálya alatt követte el,

- az adott ügy tárgyát képező bűncselekményt vagy végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt követte el,

- terhére rótt cselekmények szervezettsége,

- a jelen büntetőeljárás alapjául szolgáló cselekményeket feltételes szabadság tartama alatt valósította meg a megalapozott gyanú, vagy a vád adatai alapján,

- a nem jogerős ítélet szerint a vádlott sorozat-bűncselekményeket követett el,⁸⁵

- a jelen eljárás tárgyát képező bűncselekmény vádirat szerinti elkövetési idejéig összesen hat büntetőeljárás indult, így az elsőfokú ítéletben terhére rótt bűncselekmény elkövetési ideje nagyszámú párhuzamos eljárás hatálya alá esik,

- a vád tárgyává tett cselekményét a nem jogerős ítélet szerint felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt elkövető vádlott,

- a vádlottat, mint különös, vagy többszörös visszaesőt, erőszakos többszörös visszaesőt vádolja,

- a vád tárgyává tett cselekmények időpontja a számára engedélyezett feltételes szabadság tartama alatti,

- terhelttel szemben további büntetőeljárások is folyamatban vannak,

- a vádlott személyi körülményei, előéleti adatai, életvezetése,

- több bűncselekmény elkövetése is felrovásra került, és a vádlottal szemben folyamatban lévő más büntetőeljárások önmagukban is utalnak erre a veszélyre,⁸⁶

- az üzletszerűen elkövetni látszó bűncselekmények tetemes rendbeliségéből, a megalapozott gyanú szerint rendszeres jövedelemszerzés érdekében valósította meg a bűncselekményeket,⁸⁷

- vádlottal szemben korábban a vádemelést elhasztották,

- a vádlott a terhére megállapított bűncselekményeket a korábban vele szemben alkalmazott próbára bocsátás próbaideje alatt, vagy a próbaidejének lejártát követően rövid idővel követte el,

- hosszú elkövetési időszakot felölelő sorozat-bűncselekmények miatt folyik a büntetőeljárás,

- vádlottnak munkahelye és rendszeres legális jövedelme nincs, a felrótt cselekményeket más büntetőeljárás hatálya alatt látszik elkövetni,

- a többszörös bűnhalmazat,

- a vádlottak személyi körülményei, előzetes letartóztatásukat megelőző életkörülményei,

- a cselekmény jellege, az elkövetési idő, a legális jövedelem hiánya, a terhelt tartozásainak nagysága,

- a terhelt kedvezőtlen jövedelmi és vagyoni viszonyai,

- szervezeten elkövetett bűncselekmény-sorozat-ról van szó, bűnszervezetben történt elkövetés.

A bűnisméltés veszélye kapcsán utalni lehet arra, ha konkrét adatok vannak az ügyben arra vonatkozóan, hogy több olyan vagyona, vagyontárgya, ingatlana van, amely a nyilvántartásokban nem az ő nevében szerepel. Ezen ingatlanok vonatkozásában valószínűleg csak további bűncselekmény elkövetése útján lehetséges a valós tulajdoni viszonyok helyreállítása. Ez megalapozza azt a valós felvetést, hogy szabadlábba kerülés esetén a korábbi bűncselekményeit befejezné vagyoni érdekből

⁷⁸ Debreceni Ítéltábla Bkf.II.23/2010/2., Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Bkf.I.138/2010/2.

⁷⁹ Debreceni Ítéltábla Bel.II.829/2013/2.

⁸⁰ Herke: i. m. 13–26. oldal

⁸¹ Kúria Bpkf.I.339/2014/4. szám

⁸² Európai Jogi Füzetek 1998/3. szám 20. oldal

⁸³ Debreceni Ítéltábla Bel.II.500/2011/2. számú végzés

⁸⁴ Herke: i. m. 13–26. oldal

⁸⁵ B.1/2014. Elvi Határozat

⁸⁶ BH 2012.285. I.

⁸⁷ Miskolci Törvényszék 11.Bnyf.49/2015/2. szám, Debreceni Ítéltábla Bnyf.II.413/2015/2. szám

motiváltan, és esetleg újabb közbizalom elleni vagy gazdasági bűncselekményt követne el.

– A rabláshoz használt gáz- és riasztópisztolyt, valamint hamis közokiratokat a terhelt magánál tartotta, amiből a bűnismétlés veszélyére lehetett következtetni, pontosabban arra nézve, hogy fennáll annak a veszélye, hogy a vádlott szabadlábra kerülése esetén újabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt követne el,⁸⁸

- többször volt büntetve,
- röviddel e cselekmények elkövetése előtt is bűncselekményt követett el, amelyért őt próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte a bíróság,
- figyelemmel a vádlottak személyi körülményeire, előzetes letartóztatásukat megelőző életkörülményeikre,
- a terhelt kijelentései.

A bűnismétlésre, illetve a bűncselekmény befejezésére alapított előzetes letartóztatás elleni érvek a következők lehetnek:

– ha egy speciális helyzetet például hivatali állást, munkakört használt ki a terhelt, de ebből a pozícióból már eltávolították,

– az alkalmosság is ellene szól, például közlekedési baleset okozása esetén,

– a bűnelkövetést szorosan vett szituációból fakadt és a szituáció ismétlődése kizárt vagy azt például kizárhatja lakhelyelhagyási tilalom (például olyan haragossal való találkozás váltotta ki, aki más településen lakik),⁸⁹

– az évekkel korábbi elítélés önmagában nem alapozza meg az arra történő megalapozott következtetést, hogy szabadságvesztéssel büntetendő újabb bűncselekményt követne el azon ténnyel együtt értékelve, hogy a vádlott miközben szabadlábon védekezett nem kísérelte meg újabb bűncselekmény elkövetését,

– ha a terhelt korábbi elítélései sem jellegükben, sem súlyosságukban nem hasonlíthatók a letartóztatás alapjául szolgáló cselekményhez, akkor nem szolgálhat alapul a bűnismétlés megállapításának,⁹⁰

– a mulasztásos vagy gondatlan bűncselekmények esetén a bűnismétlés veszélyét nem lehet értelmezni,

– az előzetes letartóztatás hosszabb tartama.

A Kúria például nem értett egyet a Be. 129. § (2) bekezdés d) pontjában meghatározott előzetes letartóztatási ok felhívásával a bűnismétlés veszélyére vonható következtetésre utalással, ugyanis a vádlott előzetes fogva tartását követően több mint 4 éve szabadlábra került és a szabadlábon töltött időszak alatt nem követett el olyan cselekményt, ami miatt büntetőeljárás indult volna ellene, „*ekként pedig a bűnismétlés ve-*

szélyére hivatkozás korrektnek nem tekinthető”.

A szabadlábon töltött 4 éves időtartamban egyetlen hatóság sem tekintette a bűnismétlés veszélyét olyan súlyúnak, hogy a vádlott előzetes letartóztatásának elrendelésére erre alapítottan sor került volna a korábbi hasonló cselekmény miatti elítélés ellenére. Az eltelt hosszú időtartamra figyelemmel a bűnismétlés veszélye még egyéb előzetes letartóztatási ok jelentkezése mellett sem hívható fel.⁹¹

A nem jogerős elítélés után elrendelt előzetes letartóztatás kapcsán a Kúria rámutatott arra, hogy a vádlottal szemben eddig is alkalmazott lakhelyelhagyási tilalom, mint kényszerintézkedés szabad mozgást biztosított számára Debrecen város teljes területén, így a nagyvárosi körülmények között a vádlott a korábbi egyetlen elítélésének és a jelen eljárásnak is tárgyát képező bűncselekményekhez hasonló cselekmények folytatásában e kényszerintézkedés alapján sem volt kizárt, de még különösen gátolt sem. Eppen ezért a vádbeli időszakhoz képest eltelt öt éves időmúlás tükrében, melynek nagy részét előzetes fogva tartásban töltötte a vádlott, a bűnismétlés veszélye már nem áll fenn, annak kiküszöbölésére lakhelyelhagyási tilalom elrendelése nem célszerű.⁹²

A Legfelsőbb Bíróság még a kereskedéssel megvalósított kábítószerrel visszaélés elkövetőivel szemben is úgy látta, hogy a bűnismétlésnek e bűncselekmény jellegéből származó elvont veszélye nem elégséges ok az előzetes letartóztatásra. A bűnismétlés veszélyére ilyen esetben is az eset konkrét körülményeinek ezek között a bűnözői beszerzési kapcsolatoknak pontos elemzésével lehet következtetni. Az előzetes letartóztatás hosszabb, esetleg több éves tartama a bűnözői kapcsolatok meglazulásával, megszűnésével járhat s ezzel a bűnismétlés reális veszélye is megszűnhet.⁹³

A nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés tartamára alapított előzetes letartóztatási ok indokolása [Be. 327. § (2) bekezdés]

A Be. 327. § (2) bekezdése akkor is lehetővé teszi az előzetes letartóztatást, ha az ítéletben kiszabott szabadságvesztés tartamára figyelemmel a vádlott szökésétől vagy elrejtőzésétől kell tartani. Ezen ok kapcsán rögzítette a Legfelsőbb Bíróság, hogy ez olyan külön előzetes letartóztatási ok, amely a Be. 129. § (2) bekezdésében felsoroltakon kívül esik, azokhoz képest új ok és ez esetben a szökés, elrejtőzés veszélye önmagában a nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés tartamára tekin-

⁸⁸ Kúria Bpkf.II.550/2014/2. szám

⁸⁹ Herke: i. m. 13–26. oldal

⁹⁰ Kádár András Kristóf – Kiss Eszter – Lukovics Adél – Moldova Zsófia – M. Tóth Balázs: i. m. 18. o.

⁹¹ Kúria Bkf.II.1381/2012/3. szám, Debreceni Ítéletábra Bf.II.514/2012/19. szám

⁹² Kúria Bpkf.III.1.248/2014/4., Debreceni Ítéletábra Bf.II.449/2014/7.

⁹³ BH 2009.42., a Legfelsőbb Bíróság Bkf.I.894/2008.

tettel vizsgálándó.⁹⁴ Korábban hivatkozott újabb kúriai döntéseknél láthattuk azonban, hogy ez nem jelenti, hogy az adott körülmény megléte, illetve megállapítása kizárja a további a kényszerintézkedés szükségességében való mérlegelés lehetőségét. Ilyenkor is az adott vádlott személyére konkretizált döntést kell hozni, ami pedig feltételezi nem csak a tárgyi, hanem az alanyi szempontok egybevetett figyelembevételét.⁹⁵ A nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés tartama nem a vádlottak korábbi eljárási magatartásától függ, és a személyi körülmények, a büntetlen előélet, a rendezett munkahelyi és családi háttér is kisebb súllyal esik latba.⁹⁶

A Be. 327. §-ának (2) bekezdése szerinti letartóztatási ok esetén a kényszerintézkedés már nem csupán a vádlottnak a másodfokú bíróság eljárási cselekményeinél történő jelenlétét kívánja biztosítani, hanem a nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés majdani végrehajtásának, foganatba vételének feltételeit is megteremteni.⁹⁷

A vádlott szökésének, elrejtőzésének veszélyét megalapozza a vele szemben nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés tartama, amellyel az első fokon eljáró bíróság a személyére konkretizálta a vád szerinti bűncselekmények tárgyi súlyát.

A Kúria adott ügyben arra mutatott rá, hogy a Be. 327. § (2) bekezdésében foglalt hiányának megállapítása kapcsán szükségtelen utalni a vádlott feltételes szabadságra bocsátásának az elsőfokú ítélet szerint törvényben nem kizárt voltára. A feltételes szabadságra bocsátás lehetősége ugyanis a szökés, elrejtőzés veszélyének megállapíthatósága kapcsán nem meghatározó jelentőségű. A feltételes szabadságra bocsátás ugyanis akkor sem alanyi jog, ha az a törvény alapján nem kizárt, hanem csak olyan törvényi lehetőség, amelynek alkalmazása minden esetben az ugyancsak törvényben rögzített időben később bekövetkező feltételek teljesülésétől függ. Éppen ezért a nem jogerős ítélettel kiszabott szabadságvesztés nyomatékának meghatározása során akkor sem „számítható le” automatikusan a feltételes szabadság lehetséges tartalma, a teljes szabadságvesztés mértékéből, ha az az adott ügyben nem törvényileg kizárt. Ezzel szemben az előzetes letartóztatásban töltött idő beszámítása mivel az kötelező a szabadságvesztés tartamának szökésre, elrejtőzésre sarkalló nyomatékának vizsgálata során nem hagyható figyelmen kívül. Annak lenne nyomatéka, ha a kiszabott szabadságvesztéshez a nem jogerős ítélet alapján olyan további joghátrány társulna, például feltételes szabadság megszüntetése, ami a kiszabott szabadságvesztéssel együtt már elérné a szökés, elrejtőzés veszélyét megalapozó szintet.⁹⁸ Ezen érveléssel nem teljesen összhangban, más esetben úgy érvelt a Kúria, hogy „a kényszerintézkedés törvényi,

szökés veszélyében rejlő okai meglétének vizsgálatánál jelentősége van az előzetes letartóztatásban töltött idő és a nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés – esetleges feltételes kedvezménnyel csökkentett tartamának. Ugyanakkor a nem jogerős ítéletben kiszabott szabadságvesztés tartama miatti szökés vagy elrejtőzés veszélye akkor is az előzetes letartóztatás fenntartása mellett szól, ha az előzetes fogvatartásban már eltöltött idő viszonylag hosszabb.”⁹⁹

A Be. 327. § (2) bekezdésében rögzített előzetes letartóztatási ok felhívását erősítik a következők:

- korábbi végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának elrendelése is erősíti ezen ok hivatkozhatóságát,

- a nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés, és mellette a megszüntetett feltételes szabadságok idejének tartama is erősíti,

- a feltételes szabadságra bocsátás kizártságának ténye,

(a román állampolgárságú, magyarországi kötődéssel nem rendelkező I. rendű vádlott esetében a nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés tartama),¹⁰⁰

- a büntetés súlyosítása érdekében az ügyész fellebbezést jelentett be,¹⁰¹

- ellenérv lehet a kényszerintézkedéssel szemben, ha a vádlottnak a nem jogerős ítélet személyi részében részletezett egészségügyi problémái vannak, (mindez nem zárja ki a legsúlyosabb kényszerintézkedést, ha az ítélet azt is tartalmazza, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben megfelelő egészségügyi ellátásban részesül, illetőleg a betegsége fogvatartása mellett is kezelhető),

- önmagában a tárgyalási jelenlét olyan törvényi kötelezettség teljesítését jelenti, amelyből – különös tekintettel immár a nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés tartamának ismeretére – nem következik a szökés, elrejtőzés veszélyének a hiánya.¹⁰²

Vitatott lehet, hogy a Be. 327. § (2) bekezdésében foglalt előzetes letartóztatási ok mellett a szökés elrejtőzés veszélyére alapított Be. 129. § (2) bekezdés b) pontjában rögzített ok megállapítható-e. A nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés tartamára tekintettel elrendelt előzetes letartóztatás mellett mellőzte a Kúria a Be. 129. § (2) bekezdésének b) pontja szerinti előzetes letartóztatási ok megállapítását, „mivel a bírói gyakorlat szerint a szökés, elrejtőzés veszélye a nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés tartamára tekintettel magában foglalja azt is, hogy a vádlottak jelenléte a további eljárási cselekményeken másképp, mint az előzetes letartóztatás fenntartásával nem biztosítható.”¹⁰³ Más esetekben azonban a Kúria nem látta akadályát a Be. 327. § (2) bekezdés és a Be. 129. § (2) bekezdés b) pontja szerinti ok egyidejű megállapításának.¹⁰⁴

⁹⁴ BH 2009.8., Legfelsőbb Bíróság Bkf.III.902/2008.

⁹⁵ Legfelsőbb Bíróság Bkf.III.519/2011/2.

⁹⁶ Kúria Bpkf.I.462/2015/2. szám

⁹⁷ BH 2004.135.

⁹⁸ Kúria Bpkf.III.1.248/2014/4., Debreceni Ítéletábrla Bf.II.449/2014/7.

⁹⁹ Kúria Bpkf.I.462/2015/2. szám

¹⁰⁰ Kúria Bpkf.III.263/2014/2. szám

¹⁰¹ Bpkf.II.460/2014/2. szám

¹⁰² Kúria Bpkf.III.305/2014/2. szám

¹⁰³ Kúria Bpkf.I.462/2015/2. szám

¹⁰⁴ Kúria Bpkf.II.141/2014/2. szám, Kúria Bpkf.II.304/2014/2. szám, Kúria Bpkf.II.430/2014/2. szám

Záró gondolatok

Nem véletlenül hívta fel több alkotmánybírósi határozat is a figyelmet arra, hogy az előzetes letartóztatás magyarországi szabályozása és gyakorlata nem kompatibilis az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglaltakkal, figyelemmel az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára. „Mindaddig, amíg vagy az Alkotmánybíró nem változtat joggyakorlatán (...), vagy ameddig a hazai jogalkalmazói gyakorlat nem változik meg, ha kell, a magyar jogalkotó megfelelő lépése nyomán, féltő, hogy a magyarországi előzetes letartóztatások ügyében, az Emberi Jogok Európai Bírósága részéről a *Hagyó kontra Magyarország* (52624/10) ügyben 2013. április 23-án hozott ítéletben, a *Baksza kontra Magyarország* (59196/08) ügyben 2013. április 23-án hozott ítéletben, és a *Hunvald kontra Magyarország* (68435/10) ügyben 2013. december 10-én hozott ítéle-

tekben kimondottak mechanikus ismétlésére lehet számítani.”¹⁰⁵

Mindezek elkerülésének kézenfekvő módja lehet a hazai bíróságok kényszerintézkedéssel kapcsolatos határozatainak még színvonalasabb indokolása. Ebben segítség lehetne, ha a jogalkotó további kötelező szempontokat is adna az új büntetőeljárás törvényben, vagy a Kúria a joggyakorlat egységesítő és fejlesztő tevékenysége körében kollégiumi véleményben rögzítené a legfontosabb szempontokat. Mindez nem lenne példa nélküli, hiszen a büntetés kiszabása során figyelembe vehető enyhítő és súlyosító alanyi és tárgyi tényezőket is kollégiumi véleményben foglalta rendszerbe.¹⁰⁶ Mindez olyan indokolási támaszt adhatna, ami egyben a kiszámítható jogalkalmazást is segítené. ■

¹⁰⁵ Dr. Kovács Péter alkotmánybíró különvéleménye 3002/2014. (I. 24.) AB végzés

¹⁰⁶ Kúria Bkv. 56

VADÁSZOK, HALÁSZOK A BÜNTETŐJOG HÁLÓJÁBAN

SZERZŐ: Elek Balázs

Igazi halásszá, horgásszá az válhat, aki betartja az írott és íratlan szabályokat, állapítja meg Elek Balázs bíró úr legújabb könyvében. A szerző a szenvedélyes, a természetet szerető, a halállományt tiszteletben tartó halászhoz, horgászhoz is segítséget nyújt a tudományos igényű elemzett jogeseteken keresztül, a jogi környezet bemutatásával. A művet minden érdeklődőnek, valamennyi horgásztársunknak szeretettel ajánlom.

Balla Lajos,
a Debreceni Ítéltábla elnöke

A mű szerzője a vadászati büntetőjog jeles szakértője, könyvében azonban arról is tanúbizonyságot tesz, hogy a halászati és a horgászati jog ismerete sem áll távol tőle. Saját bevallása szerint írásának elsődleges célja és feladata, hogy elősegítse a szükséges büntetőjogi előírások megismertetését a vadászattal, halászattal és horgászattal kapcsolatba kerülőkkel.

Mint sportvadász és büntetőbíró ajánlom a könyvet minden természetkedvelőnek, vadásznak, halásznak és horgásznak, bízva abban, hogy elolvasásával e két nemes szenvedély és életforma veszélyeinek megismerésén keresztül hozzájárul a vadászat körében előforduló balesetek csökkenéséhez, az orvvadászat, orvhalászat és egyéb bűncselekmények visszaszorításához.

Makai Lajos,
a Pécsi Ítéltábla elnöke

Ára: 4500 Ft

GÁBRI ANGÉLA*

Titkos adatszerzés a hatékony bűnüldözés szolgálatában

1. Bevezetés

A titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés (együtt: titkos adatgyűjtés) nélkül a mai világban köztudottan nehezen lehetne felvenni a versenyt a bűnözőkkel szemben. Ugyan az állampolgárokból általában félelmet, ellenszenvet vált ki a titkos adatgyűjtés¹, hiszen komoly beavatkozást jelent a magánszférához, az emberi méltósághoz való jogba, és bárki alanyává válhat², mégis az e körbe tartozó eljárások szükségessége megkérdőjelezhetetlen. A közrend, a közbiztonság, a nemzetbiztonság védelme, mint alkotmányosan elismert államcélok, indokolták teszik a titkos eszközök és módszerek alkalmazását.³ Így van ez a szervezett bűnözés esetében, a konszenzuális, konspiratív jellegű és minden egyéb olyan bűncselekmény esetén, amely elkövetése nem vagy észlelhető, azonosítható nyomot, így egyéb kriminalisztikai módszerek alkalmazásával való felderítése, illetőleg bizonyítása nehézségeket mutat, sőt talán lehetetlen.⁴ Az imént említett kriminális magatartások visszaszorításának igénye egyre nagyobb mértéket ölt. Alapfeltevésem, hogy a felderítésükhöz szükséges eszközök, módszerek szabályozásának gyakorlat tükrében történő módosítása a bűnüldözés nagyobb eredményességét szolgálja. Jelen cikk keretei között a titkos adatszerzés hatályos jogszabályi hátterének vizsgálatát követően, javaslatokkal kívánok élni a büntető igazságszolgáltatás ha-

* joghallgató, DE ÁJK

¹ Magyarországra (és a többi volt szocialista országra) ez fokozottan igaz, hiszen a diktatúra állambiztonsági szerveinek tevékenységét a társadalom elutasította, így a mai új, demokratikus nemzetbiztonsági szolgálatokkal szemben is bizalmatlanság nyilvánul meg, annak ellenére, hogy jogállamban sem nélkülözhetők a biztonsági szolgálatok, ezek elengedhetetlenek a demokratikus államrend és a társadalom biztonságos működésének garantálása érdekében.

² A témáról lásd: HESZ Tibor – KÓHALMI László: *A védői titok, mint speciális információ*. In: Gál István László – Nagy Zoltán (szerk.): *Informatika és büntetőjog*, 2006. PTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék. Pécs. 111–114.

³ 2/2007. (I. 24.) AB határozat. V. 5.3.

⁴ Kis László: *A titkos adatgyűjtés szerepe a büntetőeljáráshoz, különös tekintettel az Európai Unió keretében folytatott együttműködésre (PhD-értekezés)*. 2009. Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Miskolc. 12.

tékonyágának növelését szolgáló lehetőségekről. Úgy vélem, hogy amennyiben az említett kriminális magatartások felderítéséhez szükséges eszközök, módszerek jogszabályi hátterét a gyakorlat tükrében vetjük górcső alá, mindenki számára felismerhető módon, olyan problémákra akadunk, amelyek az ilyen eszközök alkalmazásából származó bizonyítékok felhasználhatóságát a büntetőeljáráshoz megnehezítik, a bíróság

ugyanis gyakran rekeszti ki őket a bizonyítékok köréből. Álláspontom szerint a későbbiekben felvázolt problémák megoldása mindezek alapján hatékonyan hozzájárulna e bűnözési formák elleni küzdelemhez.

2. A titkos adatszerzés alkalmazása során felmerülő gyakorlati problémák

A téma valamennyi szakértője egyetért abban, hogy az első és legfontosabb probléma a titkos adatszerzés szabályozásával gyakorlati oldalról, hogy vajon indokolt-e a titkos információgyűjtéstől elkülönülten szabályozni, miért különböztesse meg egymástól e két adatgyűjtési módot a jogalkotó, s ennek eredményeképp a bűnüldöző hatóságok.

Magyarországon az 1990. évi X. törvény és a 26/1990. (II. 14.) Mt. rendelet szabályozta először bárki számára hozzáférhető módon a magánszférába való beavatkozás lehetőségét.⁵ Az 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) már a jogállami követelményeknek megfelelően magában foglalja kifejezetten a titkos adatszerzés (tasz.) szabályait, figyelembe véve, hogy a büntetőeljárás megindítását követően a titkos eszközök alkalmazása többletgaranciát igényel, így törvényben kell szabályozni.⁶ A titkos adatszerzéstől azonban elhatároljuk a titkos információgyűjtést (tigy.), és az utóbbira vonatkozó szabályok továbbra is a Be.-n kívül, különböző szintű jogszabályokban találhatóak, így a titkos adatgyűjtés szabályozása nemcsak kettős, de meglehetősen széttagolt is, ez nyilvánvalóan sérti a jogbiztonságot. Az alkotmányossági aggályok mellett azonban tekintettel kell lenni a jogszabályi rendelkezések nyomozó hatóságok általi követhetőségére,

⁵ BALLA Lajos: *Adalékok a titkos információgyűjtés, valamint a titkos adatszerzés kriminalisztikai és eljárási problémáihoz*. <http://www.debreceniitlotabla.hu/doc/bunteto/TitkosAdatgyujtes.pdf>

(2014.08.20.) 6.

⁶ EJE 8. cikk.

az ilyen széttagolt szabályozás igencsak problémás lehet a hatékony alkalmazás és a későbbi büntetőeljárásban történő felhasználás tekintetében. Felmerül a kérdés, hogy vajon tényleg szükséges-e a két fogalom elhatárolása egymástól, indokoltak-e az eltérő rendelkezések? *Bejczy Alexa* úgy gondolja, a hatályos szabályozás szerint nem egyértelmű, hogy mikor alkalmaz a hatóság titkos információgyűjtést és mikor titkos adatszerzést, így a tasz. eltérő rendelkezéseinek indokltsága megkérdőjelezhető.⁷

Álláspontom szerint oka van annak, hogy eltérő a szabályozás. A nyomozó hatóságok a két adatgyűjtés során ugyanis más szemszögből néznek a titkos adatokra, egyértelműen más szándékok vezérlik őket és más módszereket alkalmaznak az adatgyűjtés során. Közös bennük a bűnügyi célú felderítés, azonban a titkos információgyűjtés esetén ez büntetőeljárás részcélú szolgál, míg titkos adatszerzés során igazságszolgáltatást, utóbbi célja ugyanis az adatok bizonyítékként történő felhasználása a büntetőeljárásban, míg az előzőnél még nincs a hatóság minden információ birtokában, arra keresi a választ, vajon a megfigyelés alanyai követnek-e el bűncselekményt, vagy sem.⁸ Ezek alapján véleményem szerint az eltérő szabályrendszer és meghatározás a jogelmélet szempontjából helyénvaló. Annak azonban nem látom akadályát, hogy miért ne szabályozzuk a titkos információgyűjtést is a Be. keretein belül, tekintve, hogy „egy jogállamban szükséges az alapjogokat súlyosan sértő állami beavatkozások eljárási rendjének nyílt, a normavilágosság követelményének megfelelő, külső kontrollmechanizmusokat is tartalmazó szabályozása”.⁹ Azonban nem csak erről az oldalról lehet megközelíteni a problémát. Napjainkban a bűnözés kérdése erőteljesen politikai témává vált, a bűnmegelőzés kriminológiai koncepciója pedig átértékelődött. A titkos eszközök alkalmazása olyan kulcs a bűnözés elleni harc számára, amely alkalmas arra is, hogy elrettentse a bűnözőket a (további) bűnelkövetéstől. Természetesen ehhez az szükséges, hogy a nyomozó hatóságok hatékonyan vessék be ezeket az eszközöket, a jogszabályi háttér egyértelmű legyen, az adatok bizonyítékként való felhasználása megtörténjen. Az átgondolt és hosszú távú bűnmegelőzési koncepció szükségessége napjainkra egyértelművé vált, álláspontom szerint ennek része kell, hogy legyen a jogszabályi rendelkezések gyakorlati érvényesülésének vizsgálata. A bűnüldöző hatóságok legnagyobb problémája pedig nem más, mint a titkos eszközök alkalmazása során az eltérő, különféle jogszabályok alkalmazása különböző követelményekkel, határidőkkel stb. *Finszter Géza* a titkos információgyűjtés kapcsán arra hívja fel a figyelmet, hogy annak társadalmi rendeltetése az igazságszolgáltatás előkészítése, így javasolja, hogy a tigy. teljes szabályozása az

eljárási kódexben szerepeljen. „A titkos felderítés szükséges és arányos bevetésével a korrupció legsúlyosabb eseteiben, beosztásra és pártállásra tekintet nélkül, mindenkivel szemben érvényesíthető lehet az állam büntetőigénye, ami valódi visszatartó erőt képviselhet, kizárva mind a bűnüldözés átpolitizálódását, mind pedig a politika kriminalizálódását.”¹⁰ Érdekes gondolat, hogy a titkos felderítés a legveszélyesebb bűnözési formák elleni küzdelmet szolgálja, de megfelelő ellenőrző mechanizmusok és garanciák híján kihasználható politikai célokra is.¹¹ A Be. mindenképpen többletgaranciákat nyújt, a törvény 2002 óta tartalmazza a titkos adatszerzés követelményeit, szigorúbb részletszabályait, melyek erősítik a korlátozással érintett személyek jogainak védelmét¹², ezáltal azonban meg is akadályozzák az efféle aggályok térnyerését. (A titkos adatszerzésre a nyomozás elrendelését követően, így ügyészi kontroll mellett, bírói engedéllyel kerülhet sor, vagyis az igazságszolgáltatási ellenőrzés elve magától értetődően érvényesül.) Azonban még a titkos adatszerzés látszólag kielégítő szabályozásának értékét is rontja, ha a hatóság nincs tisztában azzal, hogy adott esetben a tigy. vagy tasz. alkalmazása szükséges-e, így szigorúbb feltételeknek kell-e megfelelni. Előfordulhat ugyanis, hogy ugyanazon ügyben ugyanazon célszemélyre két törvény alapján végeznek titkos eszköz alkalmazást.¹³ Mindezek alapján, a nyomozó hatóság munkáját megkönnyítendő, olyan rendelkezések kidolgozására lenne szükség, melyek közelítik egymáshoz a tigy. és tasz. alkalmazása esetére előírt garanciális szabályokat.

Tekintve, hogy jelen cikk a titkos adatszerzésre fókuszál, így a továbbiakban ennek szabályozásával kapcsolatban említek meg néhány problémát. Az első, amit kiemelnék, hogy a Be.-ből a *magánlakás átkutatásának engedély-kötelessége hiányzik*.¹⁴ *Fekcs Gyula*¹⁵ úgy gondolja, ezen eszköz lehetőségének elmaradása az „új” Be.-ben súlyos hiba a jogalkotó részéről, melyet a lehető legrövidebb időn belül pótolni kellene. A jogszabály indokolása szerint, ha ilyen tevékenységre kell sort keríteni, azt a nyílt, általános szabályok szerint kell lefolytatni a nyomozás elrendelése, illetőleg a vádemelés közötti időszakban.¹⁶ A magánlakásba történő behatolás nem igényel speciális garanciát, ahhoz az Rtv. és a Be. alapján sem kell külön engedély, talán éppen ezért lenne indokolt a hiányos-

⁷ FINSZTER Géza: *A korrupció nyomozása*. Belügyi Szemle. 2011/11. 97.

⁸ BEJ CZI Alexa: *A titkos felderítés hatékonysága és törvényessége*. Belügyi Szemle. 2011/7–8. 153.

⁹ POLYÁK Zsolt: *A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés*. Belügyi Szemle. 2006/6. 14.

¹⁰ A tigy. a nyomozás elrendelésekor ugyan átvált a Be. által szabályozott titkos adatszerzésre és annak garanciára, de mindez csak a külső engedélyköteles tevékenységekre vonatkozik. Így a belső engedélyköteles eszközöket a nyomozás elrendelése után is az ágazati törvények szerint kell alkalmazni.

¹¹ A Be. 200. § (1) bekezdése a magánlakással kapcsolatban, csak az abban történtek technikai eszközzel történő megfigyelését és rögzítését köti engedélyhez.

¹² FEKCS Gyula: *Titkos információgyűjtés, vagy titkos adatszerzés?* Belügyi Szemle. 2005/6. 46–55.

¹³ BALLA: i. m. 50.

⁷ BEJ CZI Alexa: *A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés hazai szabályozásának útvesztőjében*. Belügyi Szemle. 2010/11. 50.

⁸ FINSZTER Géza: *A titkos információgyűjtés szabályozása a hatályos jogban*. 2000. Kriminológiai Tanulmányok. 101–122.

⁹ Uo. 154.

ság pótlása, érzékeltetve, hogy a kutatáshoz már engedély kell. Más szerzők eltérően gondolkodnak. Nyíri Sándor szerint ezen eszköz alkalmazása a bűnüldözéssel kapcsolatban már vitatható, tekintve hogy a hatóságtól elvárható, hogy birtokában legyen annyi információnak, ami alapján a Be. szerint nyílt házkutatást tarthat, az ott szabályozott garanciák érvényre juttatása mellett. Hozzáteszi továbbá, hogy a nyílt eszközök alkalmazásával beszerzett bizonyíték megbízhatóbb, mint a titkos módszerekkel beszerzett.¹⁷ Ezzel én is egyet tudok érteni annyiban, hogy legalábbis egyszerűbbnek tűnik a nyílt eszközökkel beszerzett bizonyíték felhasználása a büntetőeljárásban, mint a tasz. során beszerzett bizonyítékoké, hiszen utóbbinál jóval több esély is van az eljárási szabályok megsértésére, a többletgaranciák miatt.

Gyakorlati problémát jelenthet, hogy mikor titkos információgyűjtésből titkos adatszerzés lesz a nyomozás elrendelését követően,¹⁸ *szükség lenne-e újabb engedély beszerzésére*. Az Alkotmánybíróság határozatában így rendelkezik: „amennyiben azonos ügyben korábban tigy. folyt, a nyomozás elrendelése után azt titkos adatszerzéssé kell átalakítani”.¹⁹ Ennek elvi háttere az Alkotmánybíróság szerint, hogy az anyagi igazságosság érvényesülésének jogállami követelménye csak a jogbiztonságot szolgáló jogintézmények keretein belül maradván valósulhat meg.²⁰ Míg van, aki azon az állásponton van, hogy nem szükséges az újabb engedély, feltéve, ha a külön törvény alapján engedélyezett titkos információgyűjtés módja és jogalapja megfelel a Be. 201. §-ban foglalt, titkos adatszerzésre vonatkozó szigorúbb feltételrendszernek²¹, egyes szerzők szerint az új engedély beszerzése mindenféleképpen szükséges lenne, tekintettel arra, hogy más feltételrendszer mellett más személy hozza meg az engedély megadásával kapcsolatban a döntést²². A tasz. engedélyezéséről ugyanis a nyomozási bíró határoz. A nyomozási bíró „abban az ügyben, amelyben eljár, az érdemi határozat meghozatalában nem vehet részt”²³. Így nem lehet ugyanaz a bíró a tigy. és tasz. engedélyezője. A nyomozási bíró eltérő funkciójának éppen az az értelme, hogy a nyomozásban felmerült igen súlyos, pl. emberi jogokat korlátozó, vagy kényes kérdések (pl. tanúvédelem²⁴, és ilyen a tasz. is) meg-

nyugtató megoldását, eldöntését a kontradiktórius jelleg biztosíthatja.²⁵ A Debreceni Ítéltábla ítéletei alapján a nyomozás elrendelését követően folytatott tigy. eredményei új engedély nélkül nem használhatóak fel a büntetőeljárásban. Indokai alapján ugyanis a nyomozás elrendelését követően a titkos információgyűjtést titkos adatszerzéssé kell átalakítani és a tasz.-ra előírt alaki kötöttségeket is alkalmazni kell abban az esetben, ha annak eredményét az ügyész a büntetőeljárásban bizonyítékként kívánja felhasználni. Mindezek alapján a nyomozás elrendelését követően beszerzett tigy. anyaga a gyakorlatban kirekesztésre kerül a bizonyítékok köréből. Számomra ebből az következik, hogy az engedély beszerzésének kötelessége meg kellene, hogy jelenjen a törvényi szabályok között, tekintettel arra, hogy ezeknek az adatoknak a felhasználása kulcsfontosságú lehet, a bizonytalanságok következményeit tekintve nem érdemes kockáztatni. A vesztegetés bizonyíthatóságát például kifejezetten nehezíti, hogy sokszor a bizonyítékok titkos információk által szerzettek, melyek nem minden esetben felelnek meg eljárási szabályoknak és a nyílttá tételük is korlátozott.²⁶ A korrupció és a szervezett bűnözés elleni harcnak a hatékonysága kérdőjeleződik meg akkor, ha ilyen adatok kirekesztésével hoznak enyhébb, netán felmentő ítéletet a bíróságon.²⁷

Az engedéllyel kapcsolatos problémák azonban ezzel még nem értek véget. A tasz. engedélyezése 90 napra lehetséges, de ez egy alkalommal meghosszabbítható további 90 nappal. Felmerül a kérdés, melyet a jogszabály nem rendez, hogy *mi történik akkor, ha továbbra is szükséges lenne a titkos adatszerzés folytatása?* Ebben az esetben *kell-e új engedély?* A Debreceni Ítéltábla ítéletében²⁸ rámutatott arra, hogy a 74/2009 BKv.-ben nyomatékosított szigorú időbeli keret praktikus megfontolások miatt nem bővíthető ki. Az időbeli korlátokon kívül titkosszolgálati eszközökkel szerzett információ, adat, mint „más tiltott módon szerzett bizonyíték”, szükségképpen kirekesztendő a bizonyítékok sorából.²⁹ Ez a megállapítás igaz arra az esetre is, amikor jogszabályellenesen maga az engedély tartalmaz 2-szer 90 napnál hosszabb időtartamot. Az ítélet alapján a 90 plusz 90 napos határidő nem hosszabbítható meg, azonban lehetőség van új engedéllyel eltérő módszerek alkalmazására, melynek eredményeként beszerzett bizonyítékok már felhasználhatóak lesznek a büntetőeljárásban, így a bűnözőkkel szembeni fellépés hatékonysága ilyen módon bizto-

¹⁷ NYÍRI Sándor: *A titkos adatszerzés*. 2000. BM Kiadó, Budapest. 108–109.

¹⁸ Be. 200. § (4) bek.: „ha a nyomozás elrendelését megelőzően külön törvény alapján a bíró, illetőleg az igazságügyért felelős miniszter által engedélyezett titkos információgyűjtés végrehajtása során az ügyben a nyomozást elrendelik, a titkos információgyűjtést a továbbiakban csak e törvény szerint, mint titkos adatszerzést lehet folytatni”.

¹⁹ 2/2007. (I. 24.) Abh

²⁰ 9/1992. (I. 30.) Abh

²¹ BALLA: i. m. 51.

²² Lásd KIS László: i. m. 46., vagy MAKAI Lajos: *A bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés és a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés az új büntetőeljárás jogi törvény tükrében*. In: Gál István László – Kóhalmi László (szerk.): *Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára*. 2005. PTE ÁJK, Pécs. 226.

²³ Be. 21. § (3) bek. a) pont

²⁴ Lásd bővebben: HESZ Tibor – KÓHALMI László: *A tanúvédelem a terhelt védőjének aspektusából*. In: Mészáros Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*. 2009. PTE ÁJK Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet. Pécs, 2009. 97–103.

²⁵ HERKE – FENYVESI – TREMMEL: *A büntető eljárásjog elmélete*. 2012, 2014. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs. 247.

²⁶ FINSZTER: (2011) i. m. 75.

²⁷ Csupán egy állítás és egy tagadás ugyanis valószínűleg felmentő ítéletet fog eredményezni, ha nincs egyéb okirati bizonyíték. Korrupciós bűncselekmények esetén pedig ritka, hogy rendelkezésre álljanak okirati bizonyítékok. „A múltban megtörtént események 99%-ának nincsen okirati bizonyítéka, amennyiben van, személyi bizonyítási eszközökre, tanúvallomásokra tudnak hagyatkozni a nyomozók.” (INZELT Éva – KERESZSI Klára – LÉVAY Miklós: *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében*. 2014. ELTE ÁJK 92.)

²⁸ Debreceni Ítéltábla Bf. II. 357/2009/28.

²⁹ Be. 78. § (4) bek.

sítható. Szemmel láthatóan itt is igény merült fel arra, hogy a törvényi szabályozás jelölje ki egyértelműen az eljárásban érintettek jogait, feladatait, kötelezettségeit.

3. Összegzés

A korrupciós bűncselekményeket, a szervezett bűnözés súlyosabb formáit az esetek többségében kizárólag titkos eszközök alkalmazásával lehet felderíteni. Megállapítható, hogy a titkos felderítések jogszabályi környezetét azért fontos átgondoltan, pontosan és gyakorlat-orientált módon kidolgozni, mert az annak alapján végzett bűnüldözési tevékenység és a bírósági jogalkalmazás alapjaiban befolyásolja az ilyen bűncselekmények büntetésének sikerességét, így közvetetten a bűnelkövetők speciális és generális elrettentését a bűnözéstől. Ha a titkos adatszerzés szabályozásában rejlő hiányosságok miatt a hatóság határidőn túlmenően, vagy újabb engedély beszerzését nélkülözve, így jogellenesen szerzi be a bűncselekményekre vonatkozó leleplező, akár perdőntő bizonyítékokat, melyeket kirekesztenek a bizonyítékok köréből, a büntető igazságszolgáltatás céljaiban csődöt mond. A jogalkotásnak mindezek alapján számos problémára kell tekintettel lennie, például a jogszabály rendelkezéseinek a nyomozó hatóság általi követhetőségére/követhetlenségére, ezen problémakörön belül a tgy. és tazs. különböző szabályainak közelítésére, továbbá a bíróságok által alkalmazott eltérő jogértelmezésekre és a bizonyítékok büntetőeljárásban történő felhasználhatóságának megkönnyítésére. Fontosnak tartom, hogy a büntető igazságszolgáltatás valóban a bűnözésre, és magára a bűnözőre is tudjon hatást gyakorolni, ezáltal legyen hatékony, ne csak formálisan lássa el feladatát, a titkos adatokat tartalmazó súlyos akták pedig ne csupán az irattárak számára készüljenek. ■

Felhasznált források

- 2/2007. (I. 24.) Abh
9/1992. (I. 30.) Abh
74/2009 BKv
Debreceni Ítéltábla Bf. II. 357/2009/28.
BALLA Lajos: *Adalékok a titkos információgyűjtés, valamint a titkos adatszerzés kriminalisztikai és eljárási problémáihoz*. <http://www.debreceniitotabla.hu/doc/bunteto/TitkosAdatgyujtes.pdf> (2014.08.20.)
BEJCZI Alexa: *A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés hazai szabályozásának útvessztőjében*. Belügyi Szemle. 2010/11. 44–58.
BEJCZI Alexa: *A titkos felderítés hatékonysága és törvényessége*. Belügyi szemle. 2011/7–8. 152–178.
FEKECS Gyula: *Titkos információgyűjtés, vagy titkos adatszerzés?* Belügyi szemle. 2005/6. 46–55.
FINSZTER Géza: *A korrupció nyomozása*. Belügyi Szemle. 2011/11. 75–97.
FINSZTER Géza: *A titkos információgyűjtés szabályozása a hatályos jogban. 2000. Kriminológiai Tanulmányok*. 101–122.
HERKE Csongor – FENYVESI Csaba – TREMMEL Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. 2012, 2014. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
INZELT Éva – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós: *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében*. 2014. ELTE ÁJK.
KIS László: *A titkos adatgyűjtés szerepe a büntetőeljárásban, különös tekintettel az Európai Unió keretében folytatott együttműködésre (PhD-értekezés)*. 2009. Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Miskolc.
MAKAI Lajos: *A bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés és a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés az új büntetőeljárás jogi törvény tükrében*. In: Gál István László – Kóhalmi László (szerk.): *Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára*. 2005. PTE ÁJK, Pécs. 222–234.
NYÍRI Sándor: *A titkos adatszerzés*. 2000. BM Kiadó, Budapest.
POLYÁK Zsolt: *A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés*. Belügyi szemle. 2006/6. 5–34.

HATI CSILLA*

Büntetőeljárásunk történeti alakulása – különös tekintettel a közvetlenség elvének érvényesülésére

Büntetőeljárásunk – azt meghatározó eljárási elvek és intézmények – társadalmi, politikai, gazdasági okok és célszerűségek okán folyamatos formálódásban van. Büntetőeljárásunk történeti alakulását az érvényesítendő és érvényesülő alapelvek – kifejezetten a közvetlenség elvének megjelenése oldaláról veszem górcső alá. Miként alakult ki a közvetlenség elve, milyen jelentőségre tett szert, mennyiben ragadható meg alapelvi jelentősége napjaink eljárásaiban?

I. A legjelentősebb európai büntetőeljárásai modellek és fejlődési szakaszok

1. Az ógörög és a római jog eljárásrendje

A tiszta vádrendszerű ógörög eljárásjogban a vádemelés minden polgár számára, sőt a védelem joga is biztosítva volt, a bírói teendőket pedig maga a nép vagy általa választott bíróság gyakorolta. A bíraskodási feladatot el látó tanácsnak az előkészítést követő 30 napon belül meg kellett tartania a tárgyalást, a lefolytatott tárgyalás alapján halasztást nem tűrően döntést kellett hoznia. Láthatjuk tehát a közvetlenség elv – mai kifejezésünkkel élve – kontinuitás komponensének érvényesítésére való törekvés korai megjelenését. Ami szintén a közvetlenség elv korai megjelenésére utal – a tárgyalásról történő távolmaradás súlyos következményekkel járt.¹

A görög-római korban a köztársasági állam-berendezkedés kialakulásával a nép egyre nagyobb szerepet kaphatott az ítélkezési tevékenység folyamatában. Ezt példázza az athéni népbíróság (héliia) vagy a római népgyűlési állandó bizottságok (questiones perpetuae), mint büntetőügyek fóruma. A 300 tagú népgyűlési állandó bizottságokban esetenként jelölték ki azt az 50–75 fős bíróságot, amely praetor elnökelete alatt működött, csupán a bűnösség kérdésében foglalhatott állást (a büntetés mértékét a törvény egzakt módon meghatározta). Az eljárást a nyilvánosság, szóbeliség, kontradiktórus

eljárás, és a bizonyítékok szabad mérlegelésének érvényesítése jellemezte. A közvetlenség elvének érvényesülését azon előírás is biztosította, miszerint az eljárásban mindkét felet meg kellett hallgatni.

Az állandó népgyűlési bizottságok helyét a császárkorban a császári rendkívüli ítélkezés, illetve a hivatalnokok megnövelt bíraskodási hatalma vette át.²

A rómaiak szintén kidolgoztak néhány büntetőeljárás jogi elvet, például senkit nem lehetett távollétében elítélni, mert abban az esetben nem lenne lehetősége a védekezésre. Láthatjuk, hogy a közvetlenség elvének, vagy legalább is a közvetlen észrevételezés jogának biztosítására már ebben a korban is figyelmet szenteltek. A római eljárás kevésbé volt hatósági jellegű a mai eljáráshoz képest, ugyanis Rómában nem létezett ügyészégi szervezet, bármelyik polgár vádat emelhetett, sőt a sértett feladata volt az. A görög és római eljárásban megjelenő elemek a később kialakuló és nevesítésre kerülő akkuzatórius eljárás gyökerei.

Nem helyeselhető a római büntetőeljárás bizonyítási eljárásaként alkalmazott vallatás, tortúra.³

Augustus császár azt rendelte, hogy a nyomozást nem szabad kínvallatással kezdeni, és azt nem is kell a nyomozás hiteléhez eleve felhasználni.

Hadrianus császár Sannius Sabinushoz intézett levele a következőképpen fogalmaz:

„Akkor kell a rabszolgák kínvallatásához fogni, ha a vádlott komolyan gyanús, és más bizonyítékok alapján a nyomozás annyira

articles/12332/file/Juhasz_Bogi_dolgozat_v.pdf (letöltve: 2015. 08. 23.) 13–16. o.

² FÖLDI András – HAMZA Gábor: A római jog története és institúciói. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007. 163–164. oldal.

³ DIÓSDI György: A római jog világa. Gondolat, 1973. 201–203. oldal.

* PhD-hallgató, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

¹ MISKOLCZINÉ Juhász Boglárka: A büntetőeljárás szabályok továbbfejlesztésének lehetséges iránya. „c” értekezés. <https://jak.ppk.hu/uploads/>

*előrehaladt, hogy már csak a rabszolgák vallomása hiányzik.*⁴

Hadrianus császár Claudius Quartinusnak írt levele szerint

*„a nyomozást a leggyanúsabbal kell kezdeni, és akitől a bíró véleménye szerint a legkönnyebben lehet az igazat megtudni.”*⁵

Marcus Aurelius és Lucius Verus császárok Cornelius Proculusnak írt levele szerint

*„egy rabszolga vallatására nem lehetett a vád hitelét alapítani, hanem az érvek összefüggését kellett vizsgálni.”*⁶

A római jogtudósok tisztában voltak a kínvallatás tökéletlenségével.

A császári rendeletek hangsúlyozták, hogy a vallatás eredményének nem mindenben kell hitelt adni.

*„Törékeny és veszélyes dolog az, és sokszor csak az igazság látszatát hozza. Sokan tűrőképesebbek és edzettek a kínzásokra, és olyan vallomást tesznek, hogy az igazságot belőlük nem lehet kiszorítani. Mások annyira érzékenyek, hogy inkább bármit hazudnak, csak ne kelljen kínzást elviselniük. Így aztán különböző vallomásokat tesznek, és nem csak magukra, hanem még másokra is bűncselekményeket fognak.”*⁷

Ulpianus modernnek értékelhető gondolata szerint a bírácoknak tartózkodni kell olyan szuggesztív kérdések feltételétől a kihallgatás során, melyek sugallják a választ, a vádlott, illetve a tanú esetleges befolyásolásának elkerülése érdekében.⁸

A rómaiak nem választották külön a perjogot az anyagi jogtól, perjogi szövegeket elszórta találhatunk a Corpus Iuris Civilis egész anyagában. Később a római és az egyházi jogászok felismerték egy racionálisabb perjog bevezetésének szükségességét, a római jog glosszátorainak köszönhetően több jelentős perjogi irodalmi munka jelent meg a XII. századtól. A kiemelkedő eljárásjogi irodalmi művek sorát érdemes többek között Bulgarus, Bassianus, Guilelmus Durantis alkotásaival kezdeni. A perjogi irodalom tetőpontjaként tarják számon Guilelmus Durantis Speculum iudiale (A bírászkodás tükrö) című, 1271-ben elkészült művét. A Speculum négy könyvében rögzítette a büntetőper menetére vonatkozó szabályokat. A római-kánoni perrend alapját a római államrend rakta le, ezt a papi bíróságokon dolgozták tovább és fejlődött ki a világi bíróságokon is alkalmazott eljárási

rendé. Az eljárás alapvetően írásbeli és tanult ügyvédek által lefolytatható eljárás volt.⁹

2. Az akkuzatórius modell

A ókori római és görög, illetve újkori angol gyökerekkel bíró akkuzatórius (vádlevél) rendszer Európa jelentős részének uralkodó eljárási rendszere volt egészen a XIII. századig. Tekintettel arra, hogy a bűncselekmény nemcsak az egyén, hanem a közösségi lét biztonságát is veszélyeztette, megjelent a népvád intézménye. A bizonyítási eljárás célja nem ténybizonyítás volt, hanem a bűnösség kérdésének eldöntése isteni beavatkozás segítségével.¹⁰ Az eljárás célja a jogi igazság feltárása volt, tehát a jog által lehetővé tett keretek közötti megállapítás.¹¹ Az akkuzatórius modell alapvetően az egyenlő felek közötti vita fórumát teremtette meg, ahol a sértett volt az ügy ura, szóbeliség, nyilvánosság, közvetlenség, ártatlanság vélelme és a bizonyítékok szabad értékelése jellemezte. Tekintettel azonban az egyenrangú feleken kívülálló döntéshozó fórum többnyire laikusokból álló tagjaira, a bizonyítási eszközök törvényességének előmozdítása érdekében a vonatkozó szabályanyag kidolgozása és fejlesztése vált szükségessé.¹²

Fantoly álláspontja szerint az akkuzatórius tárgyalások kevésbé megbízható tényállást felderítő eljárások, a felek célja ugyanis inkább saját igazuk fenntartása, mint az igazság felderítése.¹³

Az akkuzatórius eljárás Damaska megfogalmazás szerint egyenrangú felek közti fair küzdelem, egyik fél csak a másik kárára győzhet, viszont mindkét fél részére lehetőséget kell biztosítani saját érveik bemutatására, hiszen csak ebben a helyzetben tud a bíró megfelelően mérlegelve döntést hozni. Az akkuzatórius eljárás ezzel, vagyis a feleknek biztosított egyenlő bánásmóddal az igazság kérdését és biztosításának követelményét teljesítettnek tekinti.¹⁴

A középkori perjog sajátos intézménye a későbbi közvetlenség elve szempontjából igazán jelentős magatartási jegyzőkönyvek intézménye. Ezen jegyzőkönyvek rögzítették a kihallgatást kísérő arcjátékokat, arckifejezéseket, magatartásokat, megnyilvánulásokat. Majd az inkvizíciós perjog bírása ezeket a közvetlenség hiánya okán nem észlelhette, így nem is rögzíthette.¹⁵

⁹ STEIN, Peter: A római jog Európa történetében. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 78–80. o.

¹⁰ FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007. 29–31. o.

¹¹ MEZÖLAKI Erik: A funkciómegosztásról, különös tekintettel a vádlói és a bírói feladatok különüléséről. In: Jogi Fórum publikáció 2014. 08. 24. [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezolaki_erik__a_funkciomeszlasrol\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezolaki_erik__a_funkciomeszlasrol[jogi_forum].pdf) (letöltve: 2015. 08. 23.)

¹² FANTOLY Zsannett: Akkuzatórius vagy inkvizitórius büntetőeljárást? (versengő rendszerek). In: Tudományos előadókülés a Bűnügyi Oktatók Országos Találkozóján, Szeged, 2009. 06. 05. 34. o.

¹³ FANTOLY Zsannett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012. 27–30. o.

¹⁴ DAMASKA, M. R.: The faces of justice and state authority: A comparative approach to the legal process. New Haven, CT: Yale University Press, 1986.

¹⁵ BOTOS Gábor: A büntetőeljárás jogi története. Budapest, 2000. 99–100. o.

⁴ DIÓSDI i. m.

⁵ DIÓSDI i. m.

⁶ ULPIANUS D. 48. 18. 1. pr.-4.

⁷ ULPIANUS D. 48. 18. 1. 23.

⁸ ULPIANUS D. 48. 18. 1. 21.

3. Az inkvizitórius modell

A keresztény egyház számos büntett felett magához ragadta az ítélkezést. Az eljárás kezdetben nyilvános és szóbeli volt, sokáig ellen tudott állni az istenítéletek és a formalisztikus germán bizonyítási rendszernek, annak teljes nélkülözésére azonban nem volt képes. Később a kánonjogi eljárásban a nyilvánosság korlátozását a vádlott érdekeivel indokolták, a szóbeliség helyett az írásbeliség bevezetésére pedig annak érdekében került sor, hogy a másodfokon ítélkező tartományi zsinat, illetve a harmadfokon bíraskodó pápa is megfelelően képes legyen gyakorolni büntető joghatóságát. Az eljárás tehát fokozatosan felvette az inquisitionalis jelleget, melyet a IV. lateráni zsinat (1215) rendes eljárássá tett.

A XII–XIII. század fordulóján alakult ki Európában az inkvizitórius eljárás (nyomozóelvű) esküvel, párbajjal, kínvallatással istenítélettel. A modell gyökerei tehát a kánonjogig, illetve a középkori német és francia jogig, az abszolút monarchiák jogáig nyúlnak vissza. Az inkvizitórius eljárás célja az objektív igazság feltárása volt, a bíró aktívan részt vett az eljárásban, a terhelt csupán tárgya volt annak, a közvetlenség elve nem érvényesült.¹⁶ A bíró az, aki kihallgatta a tanúkat, aki értékelte a vallomásokot és aki döntött a bűnösség kérdésében is. A bíró ezen széles körű feladatkörét Hermann, Joachim a következő szempontból látta kritikusnak. Álláspontja szerint ilyen esetben könnyen előfordulhat, hogy a bíró a vallomások értékelése körében saját maga által végzett kihallgatás hatékonysága felől kénytelen dönten.¹⁷ A bizonyítás célja és eszköze már nem az isteni beavatkozás segítségül hívásában merült ki, inkább a tényállás „valóságghű” felderítésére törekvésben. Az elítélésre kezdetben kizárólag a vádlott önkéntes beismerése alapján – mint a bűnösség bizonyításának egyetlen lehetséges módja – kerülhetett sor, így alakult ki a beismerés tortúrával, kínzással való kicsikarásának eljárási rendje. Az akkuzatórius rendszerrel összehasonlítva, az inkvizitórius rendszer vonatkozásában talán kijelenthetjük, hogy az igazság elérése közvetlen célként jelenik meg, az akkuzatórius eljárásra jellemző fair eljárási pozíció biztosítása a felek részére – feláldozhatóvá válik.¹⁸ Ezen eljárási rendszer kialakulása (erős központi hatalom függvénye) Franciaországban a XIII. századra, Németországban majd a XVII–XVIII. századra tehető. Az eljárást alapvetően az írásbeliség és a titkosság jellemezte. Ellentétben az akkuzatórius rendszerrel az inkvizitórius modellben a releváns bizonyítékok eljutnak a bíróhoz, aki mérlegeli azokat.¹⁹

Az elsősorban olasz glossátorok által kialakított nyomozórendszer jellemzői a korábbi vádelvi eljárással szemben elsősorban a korlátlan bírói jog, a véde-

lem kizárása, illetve jelentős korlátozása, titkosság, közvetlenség, írásbeliség, vagyis a napjainkban megfogalmazott elvi jelentőségű tételeinek teljes ellentéte. A nyomozórendszer elvének fényében léptette életbe V. Károly 1532-ben Constitutio Criminalis Carolinát, mely törvénykönyv alapköve lett a fejlődési folyamatnak egészen a XIX. század első feléig a Német-római Birodalom területén. Endlicher Rechtstag, mint szóbeli végtárgyalás megmaradt ugyan, mely nyilvános tárgyaláson a felek tárgyalhattak is, viszont az ítéletet már a megelőző titkos és írásbeli eljárási szakaszban meghozta a bíróság jogtudóktól kért előzetes szakvélemény alapján.²⁰

Az angol jog tartotta fenn csupán Európa számára a vádrendszer alapelvei érvényesülésének igényét a nyilvánossággal és a szóbeliséggel. Míg Angliában a vádrendszer a kor szükségleteit kielégítő eljárásként volt jelen, a kontinentális Európában az inkvizitórius rendszer tűrhetetlen állapotokhoz vezetett, szükségessé vált a büntetőeljárás reformja.

Vámbéry a nyomozó eljárásról a következőképpen vélekedett:

„Bár a nyomozó eljárástól nem tagadható meg az érdem, hogy a büntettek üldözésének állami jellegét, az állam büntető igényének közjogi természetét nyomatékkal juttatta kifejezésre, mégis sokkal nyomatékosabbak a visszaélések, amelyeknek szülőoka volt. Így különösen az önkényuralom kezében a politikai és vallásos üldözésnek lett eszköze...”²¹

Álláspontja szerint²² joggal írhatta Voltaire, hogy

„Franciaországban a büntető kodex a polgárok vesztére, Angliában oltalmukra látszik irányzottnak.”

Egyes források a mennyiségi szemlélet hozományaként nem ritkaságként 20–30 tanú kihallgatásáról számolnak be a XVIII. század vonatkozásában.²³

4. Vegyes rendszer

A XVIII. századi perjogi irodalom egyre nagyobb figyelmet szentelt a tanúkihallgatás módszerének fejlesztésére. Felismerte az észlelési folyamatot befolyásoló körülmények jelentőségét, az érzelmek, indulatok, magatartások, arckifejezések mondanivalóját. Így a korábbi gyakorlattól eltérően – kötött kérdőpontok – összetett kérdések, összefüggő választ igénylő kérdések feltevését javasolta a szakirodalom.²⁴

¹⁶ MEZŐLAKI: i. m.

¹⁷ HERMANN, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában. In: Magyar Jog, 1993. 5. szám 299. o.

¹⁸ DAMASKA: i. m.

¹⁹ FANTOLY: (2009) i. m. 34. o.

²⁰ FANTOLY: (2009) i. m. 12–15. o.

²¹ FANTOLY: (2009) i. m. 18. o.

²² FANTOLY: (2009) i. m.

²³ BOTOS: i. m. 65. o.

²⁴ BOTOS: i. m. 64–70. o.

A nyomozó eljárás megszüntetése és az angol eljárási minta megvalósítása iránt tett lépésként értékelhető Franciaországban az 1791. évi francia forradalmi Bp., mely lehetővé tette a bizonyítékok szabad értékelését, teljes nyilvánosságot és közvetlenséget. A XIX. század kezdetére kialakult a vád- és a nyomozórendszer elveit összeegyeztető francia vegyes rendszer, mely számos követőre talált Európában. A kialakult vegyes rendszer tehát alapvetően az inkvizitórius eljárás elvetésén alapult. A kialakuló rendszer megtartotta viszont az addig kialakult előnyösnek vélt inkvizitórius sajátosságokat a mintául választott és alapul szolgáló angol akkuzatórius eljárás előnyös eljárási szabályai mellett. A Code D'instuction Criminelle (1808. Napóleon) teremtette meg a büntetőeljárásban a kompromisszumot a nyomozó és az angol eljárás között, mely később az egész kontinens számára mintául szolgált, és Anglia kivételével számos ország kodifikálta a XIX. század végén, XX. század elején. A büntető per két részre oszlott, előkészítésre és ítélelhozatalra. Míg az előkészítés szakában inkább a nyomozóelvi, az ítélelhozatal szakában a vádeljárás elveinek engedtek nagyobb teret. Az eljárás ítélelhozatali részében mindenütt érvényesült a nyilvánosság, szóbeliség, a felek egyenjogúsága és a kontradikció.

Az olasz felvilágosodás büntetőeljárást érintő újításainak gyakorlati érvényesítését a francia megszállás feltartóztatta, így az olasz kódexek követték a francia vegyes rendszer előírásait is. 1865-ben elfogadott olasz büntetőeljárás kódex szakított azon korábbi előírással, miszerint ítéletet a bírónak a tárgyalás befejezését követő napon kell hirdetni. Új szabálya kiemelt figyelmet szentelt a bizonyítási eljárás közvetlen hatásának, a bíró köteles volt a tárgyalás napján ítéletet hirdetni.²⁵

A felvilágosodás során jelent meg a szabad bizonyítás elve, mely alapján meggyőződését teljesen szabadon, kötöttségek nélkül alakíthatta ki az ítélező bíró. „Ez az elv a maga teljességében – hasonlóan a tortúrához – a kiszámíthatatlan, önkényes, a tényállás valós felderítésére legkevésbé sem alkalmas igazságszolgáltatási gyakorlatnak adott lehetőséget.”²⁶

II. A magyar büntetőeljárás jog alakulása

1. Büntetőeljárásunk kezdetleges formái, közvetlenség elv gyökereinek megjelenése

Hiteles információink csupán Szent István király uralkodásának időszakától vannak, viszont fejlődéstörténetről nem beszélhetünk.

Vámbéry álláspontja szerint:

„a mai bünvádi eljárási jog a történeti fejleményektől függetlenül kizárólag külföldi minták után jött létre”²⁷

Balogh Jenő álláspontja szerint:

„a működő büntetőeljárás rendszerünk, illetve működő bíróságaink nem régi magyar jogfejlődés eredményei, hanem a kontinentális vegyes rendszer figyelembevételével törvényhozóink alakították ki”²⁸

Az Árpád-házi királyok perjoga a vádelven alapult, a tárgyalás a nyilvánosság, a közvetlenség és a szóbeliség elvei szerint zajlott le. III. Béla óta jegyzőkönyv is készült a tárgyalásokról.

A vegyesházi királyok korában kialakult a nyomozóelvi, viszont a tárgyalás továbbra is szóbeli, közvetlen és nyilvános volt. Írásbeli per folyt a nemesekkel szemben, illetve súlyosabb esetben a nem nemes emberekkel szemben is.

Az okirati bizonyítás kialakulását szolgálta a közhitelű pecsétek elterjedésével az okiratok bizonyító erejébe vetett bizalom térnyerése.²⁹

A tanúk kihallgatásának általános szabályát Mátyás 1485:VI. D. 10 cz (Decretum Maius) nyújtja.

Megállapítást nyert, hogy a büntető igazságszolgáltatási rendszer korszerűtlen volt, nehézkesen működött, nem biztosított hatékony fellépést a jogsértésekkel szemben, ráadásul jelentős eltérések mutatkoztak az ország különböző területei között. Mindezek okán szükség mutatkozott Magyarországon egy egységes törvénykönyv megalkotására. II. Ulászló király Werbőczy István országbírói ítélmestert bízta meg „az ország minden jogainak, törvényeinek, bevett és jóváhagyott szokásainak s rendeleteinek egybeszedésével, címekre és fejezetekre osztásával”. A kodifikációs mű el is készült, a király meg is erősítette, azonban kihirdetése és törvényerőre emelkedése elmaradt. Ennek ellenére Werbőczy az alkotását saját költségén 1517-ben Bécsben kinyomatta, a vármegyéknek megküldte, a bíróságokon alkalmazni kezdték, és mint szokásjog 1848-ig jelentős hatással volt a magyar jogalkalmazásra. Megállapítható, hogy a korabeli emberek ugyancsak feladatává tették az igazságszolgáltatásnak a törvényességet és az igazságosságra törekvést, beláthatjuk azonban, hogy az eljárási garanciák lényegesen alulmaradtak még a jelen kor garanciáitól, az eljárási jog ugyanis párhuzamosan fejlődött az igazságszolgáltatással.

„Arra pedig, hogy az ítéles az igazság cselekvése legyen háromféle dolog szükséges.

²⁵ MISKOLCZINÉ: i. m. 21. o.

²⁶ VADÁSZ Viktor: A szabad bizonyítás elve és a bizonyítékok felhasználásának törvényi tilalma. In: Ügyészek Lapja, 2009. 6. szám 6. o.

²⁷ VADÁSZ: i. m. 22. o.

²⁸ BOTOS: i. m. 34. o.

²⁹ MISKOLCZINÉ: i. m. 55–56. o.

*Először, hogy az igazságra való hajlandóságból; másodsor, a bíró hatalmából és joghatóságából származzék; harmadszor, hogy az ész józan megfontolásának kifolyása legyen. Mert ha az ítézés akár az egyenes igazsággal ellenkezik, akár olyanoktól ered, a kiknek ítélő hatalmuk nincsen; akár pedig a józan megfontolást nélkülözi, akkor nem helyes, hanem hibás és tiltott ítélésnek tartjuk.*³⁰

A többnyire feudális magánjogi intézményeket tartalmazó Hármaskönyv számos perjogi, köztük közjogi, büntetőjogi intézményt is tartalmazott.

Ezek közül érdemes kiemelni a Tripartitumnak a bizonyítás, és a közvetlenség elvének szempontjából oly jelentős tanúbizonyítás korabeli, kezdetleges intézményét. A XIV. századtól egyre gyakrabban alkalmazott módszerré vált a közös tanúvallatás, mely értelmében a jogvita eldöntését tanúk és ellentanúk állításával segítették elő. Ezen intézményt Werbőczy a következők szerint fogalmazta meg:

*„...a közös tanúvallatás nem egyéb, mint a peres felek bíró előtt tett szóváltásaiból származó kétségnek határozott tisztázása tanúk vallomása alapján.”*³¹

A Tripartitumban az is részletes rögzítést nyert, hogyan kell a tanúvallatást helyesen mérlegelni:

*„Hogy pedig minden közös tanúvallatás helyesen és törvényes módon mehessen végbe, öt feltételt kell szem előtt tartanunk, ugymint: a szabadságot, az életkort, a módot, az állapotot és a hitletételt.”*³²

Werbőczy Hármaskönyve tanúzási kötelezettséget is megállapított.

„S nehogy valaki, a kit netalán a másik fél kedvezéssel elcsábított vagy ajándékkal megvesztegetett, avagy félelembe ejtett, vagy a kit belső gyűlölség ösztönöz, az ilyen bizonyágtétel és igazmondás elől kitérhessen és kibujhassék: azért, ha annak a vármegyének ispánját vagy alispánját, a hol a tanúvallatás történik és végbemegy, úgy közönséges végzeményünk erejénél fogva, mint régi és hosszú idő óta gyakorlatban levő szokásunk értelmében, a rendes bírónak eziránt kelt ítélő vagy más, csakhogy meghagyásképen szóló levele által megkeresik, teljes hatalmában áll ugyanazon vármegye minden nemesét ama bizonyágtétel és közös

*tanúvallatás eszközlése végett, tizenhat nehéz gira bírság alatt [...]összehívni és összegyűjteni.”*³³

Nem nemes vádlottal szemben súlyosabb esetekben alkalmazták a kínvallatást.

Az inkvizitórius perjog sajátosságai Magyarországra is elérték, viszont a nemesség ügyelt arra, hogy olyan jogintézmény ne honosodjon meg hazánkban, mely privilégiumaikat veszélyeztetné. A nemesekkel szemben nyomozó eljárásnak nem lehetett helye, megillette őket a szabad védekezés joga, tortúrát velük szemben csak a legritkább esetben lehetett alkalmazni. Éppen ezért a perbeli bizonyítást a XVIII. század közepéig elsősorban a Tripartitum rendszerének és elveinek megfelelően bonyolították le. III. Ferdinánd Praxis Criminalis-a alapján az inkvizitórius eljárás egyes elemei felerősödtek, úgy mint az előkészítő eljárás jelentősége, a kínvallatás, a kötött bizonyítás és az írásbeliség. III. Károly uralkodása alatt is a hivatalbóli eljárás, a kötött bizonyítás, a rendiség és az írásbeliség jellemezte a büntetőeljárást.

A XVIII. század végén Mária Terézia kínvallatást korlátozó rendeletet vezetett be, bár a nem-nemesekkel szemben ezt követően is a testi és a lelki kínzások (verés, koplaltatás, fogós kérdések...) széles körének alkalmazásával kívánták az inkvizitórius eljárás bűnösség bizonyításának egyetlen módját, vagyis a beismerő vallomást kicsikarni.

II. József Bírósági Rendtartása a tanúkihallgatást érintően részletes útmutatást tartalmazott. A gyanúsított indulataira utaló „reszketést, színváltozást, kedélyváltozást, izgalmat” szigorúan fel kellett jegyezni. Ezzel lehetővé vált – természetesen lényegesen korlátozott mértékben a közvetlenség elv hiányának ellensúlyozása a bíró bizonyítékértékelési tevékenységében.

2. Felvilágosodás szele – közvetlenség elv jelentőségének felismerése

Szalay László tanúvallomások értékelésével kapcsolatos haladó álláspontja a következő: „A tanúvallomás meggyőződést maga után vonó bizonyító ereje csak az adott esetben, individuális viszonyaiban gondolható, nem mint olyas, melyet a tanúk physical és erkölcsi képessége már magában eleve s általában követel ... s ezen individuális viszonyokban csak a tanú s bíró közötti közvetlenség hoz világot.”³⁴ A személyi bizonyítékok létrejöttével, illetve értékelésével kapcsolatos emberi megismerés pszichikai törvényszerűségei a XVII. században tárultak fel, a XIX. század elejére Magyarországon is kialakult a pszichológia, viszont ezen törvényszerűség érvényesítésének hiányát Katona Géza a következőkkel indokolta: „Sem a

³⁰ WERBŐCZY István Hármaskönyve, Előbeszéd 14. cím (A M. Tud. Akadémia által gondozott harmadik kiadás, Budapest, 1894.)

³¹ I. m. Második Rész 27. cím

³² I. m. Második Rész 27. cím

³³ I. m. Második Rész 28. cím

³⁴ SZALAY László: Thèmes. Értekezések a jog körében. II–III. füzet. Pest, 1839. 46. o.

perbeli bizonyítás elvei, sem a jogszolgáltatási szervek alacsony kulturális és szakmai színvonala nem tette lehetővé ezen törvényszerűségek tudatos érvényesítését.³⁵

Szalay László Pesti Hírlapban megjelent cikksorozatában rendszerbe foglalta és elemezte az általa szükségesnek vélt, a büntetőeljárás átalakításához szükséges követelményeket. Ennek során elemezte többek között a szóbeliség, a nyilvánosság, a közvetlenség alapelvét, melyek rögzítést nyertek az 1843/44. évi törvényjavaslatban is, tekintet nélkül arra, hogy a törvényjavaslatok megghiúsultak.³⁶

Deák Ferenc igazságügyi miniszter 1848. április 29. napján kiadott sajtóesküdszéki rendelete volt az első modern, demokratikus perrendi szabály, mely nem ismerte a rendi különbségeket, és a szóbeliség, nyilvánosság, közvetlenség, kötelező védelem elvei mentén épült fel.

Debrecenben, 1849. február 13. napján az államellenes bűncselekmények tekintetében elfogadott törvény szintén a szóbeliség, nyilvánosság és közvetlenség elvei mentén épült fel.

3. Az 1853-as büntetőeljárás kódexről a 'Sárga Könyv'-ig

1853-ban hatályba léptetett, bár nálunk pusztán 1861-ig érvényben lévő osztrák büntető perrendtartás a kor vívmányaihoz viszonyítva visszalépésként értékelhető. Korlátozta a szóbeliséget és a nyilvánosságot, inkább az inkvizitórius elvek érvényesülésének biztosított teret.

Az 1861-ben életbe lépő Ideiglenes Törvénykezési Szabályok visszaállították a szóbeliséget a büntető perben, alapvetően visszaállította a régi magyar büntetőeljárás, nagy fejlődést eredményezett viszont azáltal, hogy megteremtette a jogegyenlőséget, tehát megszüntette a nemes és a nem-nemes elkövetővel szemben addig érvényesült eljárási különbségtételt. A büntetőeljárás alapvető jogforrásává a bírói gyakorlat vált, melynek egységesítését szolgálta az 1872. évi eljárási javaslat.³⁷

1872-től a Sárga Könyv-ként elnevezett Ideiglenes eljárási szabályzat alapvetően a vádelvet követte, viszont sem a szóbeliség, sem a közvetlenség elvét nem juttatta teljesen érvényre.

Csemegi Károly gondolatai a közvetlenség alapelv jelentősége tárgyában: „Minden garancia között, melyet a bűnvádi eljárás nyújtani képes, a legelső és a legföltelelenebb a közvetlenség. A legnagyobb vívmány, melyet az újkor követelményeinek megfelelő bűnvádi eljárási törvények megvalósítani töreksenek és melynek biztosítására a legtöbb, a legóvatosabban körülírt,

gyökeres intézkedést tartalmaznak, abban foglalható össze, hogy vádlott terhére nem róható oly körülmény, mozzanat, melyre vonatkozólag a bizonyíték vagy az ő és a vád fölött határozó valamennyi bíró (és esetleg esküdszéki tag) jelenlétében lefolyt főtárgyalás (illetőleg esküdszéki tárgyalás) alatt nem vétetett ki, vagy mely – a szorosán meghatározott kivételes esetekben – a főtárgyalás alkalmával felolvastatván, arra vonatkozólag bírái jelenlétében nyilatkozni alkalom nem adatott.”³⁸

4. Megszületett első magyar büntetőeljárás kódex – középpontban az egyéni eljárási jogok érvényesítése

Az 1896. évi Bűnvádi perrendtartás főbb alapelvei között megtalálhatjuk a hivatalból történő eljárást, a közvetlenség, szóbeliség és nyilvánosság elvét, bizonyítékok szabad mérlegelését, a védelem szabadságát. A szóbeliség és a közvetlenség elve az inkvizitórius eljárás sokat támadott írásbeli és közvetett jellegének tagadásaként került a vegyes rendszerű Bp. alapelvei közé. Az elv érvényesítését a büntetőeljárás jogtudomány művelői által már meghatározott azon cél elérése érdekében nevesítették a jogalkotók, hogy a való tényállásnak teljesen megfelelő bizonyító anyag beszerzését biztosítsák, illetve a bíróság a bizonyító anyagnak minden részletéről teljes és alapos értesülést tudjon szerezni. A Bp. a szóbeliség és a közvetlenség elvének következetes érvényesülését kizárólag a főtárgyalás vonatkozásában rögzítette.

A szóbeliség értelmében az ítéldbíró a felekkel szóbelileg érintkezett és ítéletét az élőszóval előadott bizonyító anyagra alapította. Vámbéry a szóbeliség előnyét abban látta, hogy az hűbben adta vissza a történéseket, élénkebb benyomást gyakorolt a bíróságra, lehetővé tette a kétségek azonnali eloszlását, és gyorsabb eljárást biztosított. Hátrányaként értékelte az elv érvényesülésének az élőszó mulékonyságát, illetve azt, hogy ezáltal a bíróság részére sok esetben nem biztosít elegendő időt a döntés megfontolására.³⁹ Az okirat, mint bizonyítási eszköz alkalmazhatóságát korlátozza a szóbeliség elve. Mivel a szóbeliség a legteljesebb mértékben a főtárgyaláson érvényesül, az okirati bizonyítás a főtárgyaláson esik korlátozás alá. Az okirat a határozat meghozatalánál alapul kizárólag akkor szolgálhat, ha a főtárgyaláson felolvasták.

A közvetlenség elve tágabb körű a szóbeliség elvénel, a közvetlenül bíróság előtt lejátszódó pernél lényegesen nagyobb jelentéssel bír. Az elv értelmében „a felek, mint a személyi és tárgyi bizonyítékok a bíróság érzéki észlelete alá essenek, s a bíróság a releváns tényekkel lehetőleg közvetlen érintkezésbe lépjen, ami természetesen nem zárja ki a távolabbi bizonyíté-

³⁵ KATONA Géza: Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 387–393. o.

³⁶ KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 104. o.

³⁷ ANGYAL Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve. Athenaeum, Budapest, 1915. 28–29. o.

³⁸ CSEMEGI Károly: A bűnvádi eljárás alapelvei. Budapest 1882. 50. o.

³⁹ VÁMBÉRY Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve. Harmadik kiadás, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1916. 58–60. o.

kok felhasználását sem. A szóbeliség általában feltétele a közvetlenségnek, viszont például egy néma írásbeli nyilatkozata éppúgy lehet közvetlen, mint egy szóbeli nyilatkozat közvetett (származékos). A közvetlenség elve folytán lehetővé válik a bíróság számára, hogy a törvényszéki lélektan által meghatározott elvi tételek aktuális igazságáról közvetlen meggyőződést szerezzen, és annak megfelelően értékelje a bizonyítékokat. A törvényszéki lélektan tapasztalati megfigyelések és tudományos kísérletek alapján rögzítette például, hogy a teljesen megbízható vallomás csupán kivételes, minél kimerítőbb a vallomás, annál megbízhatatlanabb, a tévedés a tárgyak, illetve a személyek azonoságának felismerésében a leggyakoribb, különböző a vallomás értéke a vallomástevő neme, kora, foglalkozása szerint.

Már Ayrault is megfogalmazta a XVII. században, hogy

„ha a száj nem szól, az arc és a testmozdulatok beszélnek”.

Az ítéelő bírák és esküdtek kizárólag a főtárgyaláson felmerült bizonyítékra, és az ott tapasztalt benyomásra alapozhatják ügydöntő határozataikat, és azt is csak akkor, ha az egész főtárgyaláson jelen voltak.

A szóbeliség és a közvetlenség elve megkívánja, hogy a főtárgyalás az ítéelőbíró előtt lehetőleg egy huzamban folyjon le és ezáltal a bíróság a döntését friss benyomásaira alapozza. A bizonyítási eljárás újakezdésének szabályai az elnapolás időtartamához viszonyítva lényegesen szigorúbbak voltak a mai büntetőeljárás szabályaihoz képest. A mai hat hónapot meghaladó elnapolás esetére kötelezően előírt újakezdés a Bp. alapján már egy hónapot meghaladó elnapolás esetére is előírta a főtárgyalás újakezdését. Nyolc napnál hosszabb, viszont egy hónapot meg nem haladó elnapolás esetén pedig a változatlan összetételű bírói tanács tagjainak megítélésére bízta az újakezdést, a Bp. szellemében ugyanis ők tudják leginkább megítélni, hogy a korábbi főtárgyaláson szerzett benyomások mennyire frissek az emlékezetekben.

Vámbéry álláspontja szerint:

„a főtárgyalás szóbeliségét gyakran lerontja az a benyomás, melyet az elnök az előkészítő eljárás irataiból nyert, az esküdt vagy a bíró hiába van jelen a főtárgyaláson, ha nem figyel a tárgyalás menetére. Agyműködést kikényszeríteni nem lehet.”⁴⁰

Főszabály szerint tehát a tanúkat a főtárgyaláson előszóval kellett kihallgatni. Abban az esetben, ha a tanú a tárgyaláson személyesen nem hallgatható meg, az előkészítő eljárásban tett vallomásáról szóló jegyzőkönyv felolvasásával tehető vallomása az ítélet meghozatalához felhasználható bizonyítékká. Korábbi val-

lomásának felolvasása előtt azonban számos akadály állhat, így tehát kizárólag akkor olvasható fel, ha a tanú a tanúskodást a főtárgyaláson törvényes ok hiányában tagadta meg, meghalt, beszámíthatatlan állapotba került, holléte ki nem tudható, megjelenése nehézséggel vagy aránytalan költséggel járna, területenkívüliség vagy személyi jogon mentes, vagy kizárólag a lakásán lenne kihallgatható. A szóbeliség és a közvetlenség főtárgyaláson való következetes érvényesítése érdekében a Bp. nemcsak a tanúvallomási jegyzőkönyv, hanem az okiratok felolvasásának lehetőségét is korlátozta. A Bp. a szembesítést csak a főtárgyaláson engedte meg. Erdei Árpád a Bp. bizonyítási eszközökre vonatkozó szabályozás érdekes vonásának tartotta, hogy az külön nem szól a tárgyi bizonyítási eszközökről, holott más rendelkezésekből kitűnően jelentőségeket elismerte.⁴¹

Vámbéry Rusztemnek az 1896. évi Bp. nyomán megírt tankönyve a következőképpen mutatja be az akkor hatályos szabályok fényében a bünvádi perrendtartást.⁴² A büntető per előkészítő eljárása alapvetően a vádemelést készíti elő, az ezt követő közbelső eljárás pedig a főtárgyalást. Vámbéry tankönyve szerint a főtárgyaláson születik döntés mind ténykérdésben, mind jogkérdésben, ott összpontosul a bizonyítás és „folyik le az elhatározó ütközet a vád és a védelem között. Megállapítható, hogy a főtárgyaláson érvényesülnek leginkább a modern bünvádi eljárás alapelvei, többek között a szóbeliség, a nyilvánosság, a közvetlenség elve. Ezt esetlegesen egy perorvoslati szak követheti, az állami büntető igény pedig valójában a végső szak, a végrehajtás foganatosításával érvényesült.

Az anyagi igazság a határozatban megállapított tények és a valóság azonossága, melyet az eljárási szabályok megvalósítani törekednek, többek között kifejezésre juttatja ezt a főtárgyalási szakra vonatkozó szóbeliség és közvetlenség elvének, valamint a szabad bizonyítás elvének érvényre juttatása. Az elv alóli kivételként kell értékelni például a tanúzás alól lehetővé tett mentességet, a terhelt távollétében tartható tárgyalás esetét.

Erdi megállapítása szerint az inkvizitórius eljárás középpontjában lévő beismerő vallomás a Bp. rendelkezéseiben sokat veszített királynői méltóságából, nagy bizalmatlanságot állítva vele szemben.⁴³

Vámbéry Rusztem tankönyvének sorai szerint a főtárgyaláson érvényesült a vádelv: a tárgyalás a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság lehető legteljesebb érvényesítésével zajlott. „A vádelvnek felel meg, hogy a terhelt az elnökön kívül senki sem intézhet kérdést, viszont a nyomozó elv nyilvánul meg abban, hogy rendszerint az elnök és pedig az iratokból szerzett perismerete alapján vezeti a bizonyítást, mert a törvényben megengedett keresztkérdés a gyakorlatban

⁴¹ ERDEI ÁRPÁD: Az 1896. évi Bp. bizonyítási rendszerének néhány sajátossága. In: Magyar Jog, 1996. 11. szám 657. o.

⁴² VÁMBÉRY: i. m. 195–353. o.

⁴³ ERDEI: (1996) i. m. 657. o.

⁴⁰ VÁMBÉRY: i. m. 23. o.

a kir. Ügyészek és a védők kényelemszeretete miatt nem tudott érvényesülni.⁴⁴

„Közvetlenség és szóbeliség a főtárgyaláson felvett bizonyítás vezérével.” Szabályszerint tehát a tanúkat előszóval és a főtárgyaláson kell kihallgatni. A főtárgyaláson ki nem hallgatható tanú előkészítő eljárás során történt esetleges kihallgatásán készült jegyzőkönyv – törvényben meghatározott kivételektől eltekintve – felolvasható volt. A törvény szerint azonban betegség miatt lakásán kihallgatott tanú vallomását nem volt szabad felolvasni, amennyiben időközben felépült. A tanúvallomás jegyzőkönyveken túlmenően a vádlottat terhelő okiratok felolvasását is korlátozta a törvény (pl. Főtárgyalásra meg nem idézett tanú vallomása).⁴⁵

Az eljárási törvények a vegyes rendszer több árnyalatát jelenítették meg attól függően, hogy elveiben a védelmi vagy a nyomozóelvi alapelvek nyernek-e inkább érvényesülést. Összességében a Bp. vegyes rendszere közelebb állt a védelmi eljáráshoz – mely közismerten jobban garantálta az egyéni jogok érvényesítését – mint későbbi eljárási törvényeink bármelyike.⁴⁶

A világháborúk időszakában a Bp. által nevesített garanciák egyrészt a gyorsaság okán szükségessé váló egyszerűsítési törekvések, másrészt politikai megfontolások okán nem nyertek érvényesülést.⁴⁷

„A büntető igazságszolgáltatás önmaga tagadásába torkollott: deklarált elveinek ellenkezője érvényesült, fogalmai kiüresedtek, majd hirtelen egészen más tartalommal töltődtek meg, s a tisztességes eljárás gerincét adó alapvető jogintézményei enyésztek el pusztán politikai megfontolásból.”⁴⁸

5. Szocialista jogalkotás korszaka – inkvizitórius sajátosságok erősödése

A szovjet jog recepciója egyértelműen a vegyes rendszer inkvizitórius jellegét erősítette meg. Az inkvizitórius elvek ugyanis azok, melyek az egyéni jogok figyelmen kívül hagyásával az állam mindenhatóságát leginkább garantálni képesek. Az 1951. évi III. törvény I. fejezetében tárgyalt Alapvető elvek között nem nevesítette a közvetlenség elvét, annak léte a törvény egyéb rendelkezéseiből következett, a tárgyaláson elvileg érvényesülni kellett a szóbeliség, a nyilvánosság, a közvetlenség elvének.

Kabódi Csaba véleménye szerint az 1951. évi III. tör-

vény a magyar jogtörténet talán egyetlen „vegytisztá” inkvizitórius modellje.⁴⁹

Az 1951. III. törvény a közvetlenség elvének erejét gyengítve bevezette azon rendelkezést, mely alapján lehetővé vált a tanú korábbi vallomásának felolvasása abban az esetben, ha az a tárgyaláson tett vallomásától eltért [165. § (2) bek. b) pont]. A hatályos kódex szerint [291. § (4) bek., 297. § (1) bek.] ezen eljárási lehetőség továbbra is biztosított, ráadásul szélesebb alkalmazási lehetőség körével. Gyakorlati tapasztalatok szerint a rendelkezés negatív árnyéka vetül le, miszerint a cselekményhez való időbeli közelség okán a tanú nyomozás során tett vallomását nagyobb súllyal veszi figyelembe a bíróság a tárgyaláson – a közvetlenség elvének érvényesülése mellett – tett némileg eltérő vallomáshoz képest.⁵⁰

A fellebbezési rendszer reformatórius volt, súlyosítási tilalom nem érvényesült, így a közvetlenség elvének teljes figyelmen kívül hagyásával lehetővé vált a másodfokú bíróság számára olyan vádlott terhére határozatot hozni, akit nem is látott.

„Összességükben nem a jogi garanciák hiányoztak, hanem nem működtek azok a politikai garanciák, amelyek nélkül a jogi garanciák sem működnek.”⁵¹

Az 1962. évi 8. tvr. kiemelte a nyomozás jelentőségét, mely alapvetően a büntetőeljárás fő szakaszává lépett elő. Gyakorlatilag már ott eldőlt az ügyek függetlenül attól, hogy a jogerős döntést formálisan a bíróság hozta meg. Láthatjuk tehát, hogy a közvetlenség elvének tételei nem igazán nyertek alkalmazást, tekintettel elsősorban arra, hogy az ítéletet meghatározó bíróság nem személyesen, közvetlenül megvizsgált, eredeti bizonyítási forrásokra alapozta ügydöntő határozatát, a bíróság szerepe tehát formálissá vált.

Cséka Ervin a büntető ténymegállapításról 1968-ban kiadott tudományos munkájában⁵² a szocialista törvényesség tartalmát két tényező együttes érvényesülésében látta, vagyis az ügyek valóságos tényállásának objektíve igaz megállapításában és igazságos döntés meghozatalában. A valóságos tényállás megállapítása az igazságszolgáltatás ténymegalapozottságát jelenti, melynek kiemelt jelentőségét hangsúlyozta az író. Álláspontja szerint a valós tények megállapítása széles körű elméleti és gyakorlati felkészültséget igényel, többek között marxista filozófiai és jogelméleti, büntetőjogi, kriminalisztikai, kriminológiai, közgazdaságtudományi, szociológiai, pszichológiai, orvosi, műszaki és természettudományi aspektusból.⁵³ A büntető ténymegállapítási folyamat a következő fázisokból épült fel: a büntetőeljárás megindulási szakaszából a büntetettre utaló adatok észlelése, azokról érte-

⁴⁴ VÁMBÉRY: i. m. 43. o. Érdemes megemlíteni, hogy Kóhalmi véleménye szerint a hatályos büntetőeljárás kódexünkben a keresztkérdézés rendszer bevezetésének elmaradása a védői és az ügyési kar számára is kedvezőbb volt. Lásd: KÓHALMI László: Jogállami büntetőeljárás: védői észrevételek. In: Jacsó Judit (szerk.) Bízalom – Társadalom – Bűnözés: V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés: Szeged, 2005. október 6–7. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. 53. o.

⁴⁵ VÁMBÉRY: i. m. 247–252. o.

⁴⁶ KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 60. o.

⁴⁷ 1921. évi XXIX. törvénycikk és 1930. évi XXXIV. törvénycikk

⁴⁸ BELIZNAY – HORVÁTH – KABÓDI – KIRÁLY – LŐRINCZ – MÁTHÉ – MEZEY – POMOGYI – RÉVÉSZ T. – ZLINSZKY: Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 384. o.

⁴⁹ BELIZNAY – HORVÁTH – KABÓDI – KIRÁLY – LŐRINCZ – MÁTHÉ – MEZEY – POMOGYI – RÉVÉSZ T. – ZLINSZKY: i. m. 394. o.

⁵⁰ SZÉKELY György László: Alapelvetek érintő változások a büntetőeljárás törvényben. In: Ügyészek Lapja 2014. 1. szám 50. o.

⁵¹ KIRÁLY Tibor: A magyar büntető eljárásjog fél évszázados történetének vázlata. In: Belügyi Szemle 2003. I. 19–20. o.

⁵² CSÉKA Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968.

⁵³ CSÉKA: i. m. 10–20. o.

sülés; nyomozás teljesítése; nyomozási anyag mérlegetése a további nyomozási munka irányvonalának meghatározása céljából; a nyomozás eredményének megállapítása és a vádirat elkészítése; előkészítő ülésen az addigi nyomozati anyagok vizsgálata tárgyalás tartás szükségességének megállapítása céljából; bíróság előtti bizonyításfelvétel; a ténymegállapítás betetőzésként az ügydöntő bírósági határozat meghozatala. Cséka a szocialista törvényesség érdekében történő valós és objektív igaz tényállás megállapításához az egyik legfontosabb szakasznak a nyomozás teljesítését tekintette, a tényfelderítés érdemi munkájaként értékelte. Ebben a szakban sor kerülhetett a terhelt és a tanúk kihallgatására, tárgyi bizonyítékok beszerzésére, szemle tartására, szakértők meghallgatására. Bár a tényfelderítés érdemi szakaszának Cséka a nyomozási szakaszt tartotta, a bíróság előtti bizonyításfelvételnek is döntő fontosságot tulajdonított, természetesen más aspektusból. Az objektív igaz tényállás megállapítása céljából a bíróság előtti szak azért értékelhető kiemelt fontosságúnak, mert ott a közvetlenség elvének érvényesítése által „közvetlen felvétele, majd önálló, a korábbi ténymegállapításokhoz semmiben sem kötött, belső meggyőződésen alapuló, átfogó ténybeli értékelése történik a bűnügy egész anyagának”. E szak tehát a korábbi nyomozás során megszerzett tényadatok közvetlen vizsgálatával, ellenőrzésével képes azok hiteltérdemlősége tárgyában határozni és esetlegesen további nyomozás lefolytatását elrendelni. A két kiemelt szakasz vonatkozásában közös tehát a cél és azonosak a cél megvalósításához szolgáló tevékenység keretei is, viszont eltérő a tevékenység alapja. A nyomozásnál ugyanis a ténykérdés alapja elmosódott, a nyomozó alapvetően ténykutatást végez, illetve szükségszerűen megvalósul a ténymegállapítási és ténykutatási funkció a dinamikus nyomozati szakban. Ehhez képest a bíróság statikus tevékenysége alapvetően bizonyíték-felvételre és bizonyíték-értékelésre szolgál. A bizonyítékok kutatásának három köre ismeretes: az inquisitio generalis (a cselekményre); az inquisitio specialis (az elkövetőre); az inquisitio generalissima (általános). Míg a nyomozás alapvetően az inquisitio generalissima-ra irányul, addig a bírói bizonyítás körébe az inquisitio generalis és az inquisitio specialis tartozik. Cséka hangsúlyozta azt is, hogy a ténymegállapítás fogalma nem azonos a bizonyítás fogalmával, a ténymegállapítás folyamatában a bizonyításon kívül ugyanis számos egyéb részfunkció szerepel, úgy, mint például a tények, felderítése, nyomozása, összegyűjtése, rögzítése, megvizsgálása.⁵⁴

Az 1973. évi Be. büntetőeljárás alapelveként deklarálta a 10. §-ban a szóbeliség és a közvetlenség elvét.

A nyomozás céljának meghatározásában a kódex lényegi változást hozott: „A nyomozás során a valóságnak megfelelő tényállás felderítése érdekében haldéktalanul meg kell tenni minden törvényes és célszerű intézkedést” [131. § (1) bek.]. A rendelkezés jog-

politikai indoka azt sugallja, hogy ártatlansági vélelem ide vagy oda, a nyomozó hatóság által megállapított ha formálisan nem is, de tartalmi szempontból irányadó, így „akit a nyomozó hatóság bűnösnek tart, csak ideig-óráig, amíg a bíróság rá nem üti a pecsétet, takarózhatsz az ártatlanság vélelmével”.⁵⁵

Cséka Ervin 1985-ben kiadott, a büntető jogorvoslatok tárgyában írt tudományos művében megfogalmazta, hogy a szocialista törvényesség és igazság megvalósítása az eljárás minden szakaszában irányadónak volt tekinthető, ez viszont nem zárta ki, hanem inkább feltételezte az annak eléréséhez legalkalmasabb eszközök kiválasztását, az egyes eljárási szakaszok sajátos szabályozását. Megállapította, hogy „a szóbeliség, a közvetlenség, a bizonyítékok szabad értékelése, a kontradiktórius elv a bíróság előtti jogorvoslati eljárásban korlátozásokkal, ahhoz igazodóan érvényesült, amit a jogorvoslati eljárás rendeltetése és sajátosságai megkívánnak”. Beláthatjuk ugyanis hogy az imént felsorolt alapelveknek inkább a bizonyítás során van kiemelt szerepük, bizonyításra pedig a jogorvoslatok jelentős részében nem kerülhet sor (pl. kasszációs rendszerben a fellebbviteli bíróságon; a törvényességi óvás elbírálásánál a Legfelsőbb Bíróságon), vagy csak korlátozott mértékben kerülhet sor (másodfokú eljárás).⁵⁶

A közvetlenség elv, mint általános processzuális elv érvényesülését, annak a kódexben történő nevesítésétől függetlenül, „nem jelentéktelen negatív irányú eltérésekkel” jellemezte Cséka a korábbi joghelyezet-höz képest 1998-ban. Az alapelv követelményeit véleménye szerint a kor jogalkotása túlzottan merevnek tartotta és tartja, mely következtében fokozatosan felerősödnek a közvetlenség elvének töreseiént értékelhető rendelkezések. E körben nevesítette például, hogy közvetlen bizonyítékok helyett a gyakorlatban sokszor objektív akadályok körén kívül is lehetővé vált a közvetett bizonyítás forrásainak alkalmazása, vagy a tárgyalás folytonosságára vonatkozó eljárási szabályok szigorának enyhítése (korábbi egy, majd kettő, majd három hónapra hat hónapra emelése annak az időtartamnak, mely alatt a bíróság változatlan összetételben megismétlés nélkül tovább folytathatja).⁵⁷

Erdei Árpád megállapította, hogy a szocialista jogban fokozatosan nőtt a törvénybe iktatott alapelvek száma, viszont álláspontja szerint ezen elvek rögzítését nem minden esetben követte összhangban álló szabályozás. Az alapelvek bő listája azt a látszatot keltette, hogy az eljárási törvény megfelel a XX. század második fele által a büntetőeljárás szemben megfogalmazott igényeknek. Az alapelvek normába foglalása eligazítást ad a jogalkotói szándékról, viszont Er-

⁵⁵ Böcz Endre: A nyomozási szakasz néhány alapkérdése az új büntetőeljárás törvényben. In: Belügyi Szemle, 1998. 7–8. 130. o.

⁵⁶ CSÉKA Ervin: A büntető jogorvoslatok alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985.

⁵⁷ CSÉKA Ervin: Korszerűsödő alapelvek a büntetőeljárásban. In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica, Tomus LIII. Fasciculus 1–25., Emlékkönyv dr. Szabó András egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged, 1998. 114–117. o.

⁵⁴ CSÉKA: i. m. 264–281. o.

dei fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy az alapelvek érvényesülését nem a nevesítésük, hanem a hatókörükbe tartozó rendelkezések tartalma biztosítja. Ennek a megállapításnak tehát kifejezetten a szovjet jogban deklarált büntetőeljárás alapelvek tényleges jelentősége vonatkozásában volt aktualitása.⁵⁸

Fontos rögzíteni, hogy a vegyes rendszer nem szakított teljes egészében az inkvizitórius eljárás elveivel. A nyomozás inkvizitórius jellege nehezen tagadható, kontradiktóriusnak nevezett tárgyalási perszakasza sem mentes az inkvizitórius hatásoktól. Aligha erősíti a kontradiktórius vonásokat például az, amikor sem a vádló, sem a védő jelenléte⁵⁹ nem kötelező a bírósági tárgyalások jelentős részében.⁶⁰ Erdei Árpád 1998-ban az inkvizitórius elemek nagyszámú jelenlétére hívta fel a figyelmet. „Úgy látszik, bármihez is nyúlok eljárásunkban, nem kerülhetem el, hogy az inkvizitórius hagyomány jegyeit fedezzem fel.” Hangsúlyozta azonban, hogy az inkvizitórius elemek nem szükségképpen bírálatra, a kontradiktórius jegyek pedig dicséresre érdemesek. Eredetüktől függetlenül céljainknak megfelelő elemeket kell törvénybe foglalnunk a célnak megfelelő hatás és gyakorlat kialakítása céljából.⁶¹

Erdei hangsúlyozza vita esetére a kontradiktórius tárgyalás megtartásának szükségességét, emellett azonban a beismerésen alapuló, időszerűség követelményét szolgáló, rendelkezési jog érvényesülését is biztosító tárgyalás elkerülésére való törekvést. Az eljárás beismerésre alapított egyszerűsítését a tárgyalás mellőzéses eljárástól eltérően, a bíróság és a terhelt feltétlen találkozását nem nélkülöző formában javasolja önteni.⁶²

6. A közvetlenség elvének küzdelme napjainkban

A Kormány 2002/1994. (I. 7.) határozatában és annak mellékletében meghatározta az elkészítendő új büntetőeljárás törvény tervezeténél szükségszerűen érvényesítendő szempontokat (büntetőeljárás koncepciója). Ezek között szerepelt többek között az, hogy „Olyan eljárást kell kialakítani, amelyben – legalábbis az alaptípust tekintve – érvényesül az a tétel, hogy a büntetőjogi felelősség kérdése a közvetlenség elvének tiszteletben tartásával a tárgyaláson dől el, és amelyben erő-

teljesebben érvényre jut a kontradiktórius elv, ezen belül pedig a felek rendelkezési joga.” (IX.2. pont).

Az 1998. évi Be. nem nevesíti a közvetlenség alapelvét, csupán a bírósági eljárás általános szabályai között találhatunk utalást a létezésére, érvényesülésére.

A nevesítés elmaradását Tremmel Flórián lényeges hiányosságnak tartja, az Alkotmányban rögzített alapelvek „átlagához” viszonyítva jelentősebbnek, fontosabbnak tartja a Be.-ben sem nevesített közvetlenség elvét.⁶³

Kertész Imre álláspontja szerint:

„A vallomások írott formában való kifejtése esetén hiányzik a nyomozó és a kihallgatott közötti személyes kontaktus, nincs lehetőség menet közben tisztázni a vallomás homályos, nehezen érthető részeit, kiegészítő, ellenőrző kérdéseket feltenni...”⁶⁴

Botos a közvetlenség elvének jelentőségét alátámasztva rögzítette a következőt:

„az emberi test bizonyos határok között visszatükrözi a jellemet, a temperamentumot, és a lelki folyamatokat”⁶⁵

Az egyes törvényeknek a bíróságok hatékony működését és a bírósági eljárások gyorsítását szolgáló módosításáról szóló 2010. évi CLXXXIII. módosító törvény elsősorban a büntetőeljárás kódexben az időbeliség követelményének érvényesülését biztosítja a közvetlenség elv tényleges érvényesülésének hátrányára, viszont a jogalkotói indokolás alapján csupán az eljárásban résztvevő személyek eljárási jogait ténylegesen nem szolgáló, formális garanciákat biztosító szabályok megváltoztatása terén teszi azt. A korábbi vallomások felolvasása helyett a vallomás ismertetését tette főszabállyá, tekintettel a nagyszámú vádlottal szemben, több éven keresztül folytatott nyomozást követő bírósági eljárásban a felolvasás okán keletkezett jelentős nehézségre, mely terjedelmes vallomások esetén több tárgyalási napot is igénybe vevő felolvasásokat jelenthet.

III. Záró gondolatok

Az alapelvek történeti képződmények, korszakoként, alapvetően a politikai, jogi, társadalmi, történelmi változásokhoz igazodóan többé-kevésbé változó tartalommal jellemezték az országok büntetőeljárás rend-

⁵⁸ ERDEI ÁRPÁD: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. ELTE Kiadó, Budapest, 2012. 130–131. o.

⁵⁹ A közelmúltban kisebb szakmai vihart okozó eljárási kódex módosításról lásd: KÓHALMI László: A jogállami büntetőeljárás egy fontos kívánalma: a védelemhez való jog. In: Elek Balázs, Háger Tamás, Tóth Andrea Noémi (szerk.) Igazság, ideál és valóság: Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2014. 258–266. o.

⁶⁰ A közvetlenséget (és a védői jogokat) sértőnek tartja Kóhalmi a közelmúlt néhány kodifikációs kísérletét. Lásd: KÓHALMI László: A védő magyar büntetőeljárásban. In: Gál István László (szerk.) Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2011. 385. o.

⁶¹ ERDEI ÁRPÁD: Az inkvizitórius és a kontradiktórius vonások a büntetőeljárás jogrendszerében. In: Jogtudományi Közlöny, 1998. Április 127–130. o.

⁶² ERDEI ÁRPÁD: Felújítás vagy megújítás. A büntetőeljárás jog választási lehetőségei. In: Magyar Jog 1993. 8. szám 455–456. o.

⁶³ TREMMEL Flórián: A büntetőeljárás alapelvei az új alaptörvény tükrében. In: Magyarország új alkotmányossága (szerk.: Drinóczi Tímea) Pécs, PTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2011. 181. o. http://old.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/karikiadvanyok/magyarorszag_uj_alkotmanyossaga_kotet_11.pdf (letöltve: 2015. 08. 23.)

⁶⁴ KERTÉSZ Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 286. o.

⁶⁵ BOTOS: i. m. 34. o.

szerét.⁶⁶ A történeti fejlődés során tehát az érvényesülő alapelvek folyamatos formálódásban vannak. Egyes elvek az idők folyamán veszíthetnek erejükből, míg új alapelvek születnek, vagy tovább él az elv ugyan, viszont a megváltozott társadalmi környezetben már lényegesen eltérő jelentéstartalommal.⁶⁷

E számos körülmény által befolyásolt történeti változás kapcsán Erdei Árpád is rámutatott arra, hogy a szóbeliség és a közvetlenség elve változatlanul az egyik legfontosabb tárgyalási alapelvünk, viszont értelmezése más megközelítést igényel. A korábbi írásbeli és közvetett inquisitios eljárás tagadásaként megjelent eljárásjogi elveket ma már inkább más kiemelt eljárásjogi elvek, elsősorban a gyorsaság és a hatékonyság követelménye ellen való hatásuk alapján érdemes megközelíteni.⁶⁸

Meglátásom szerint helyesnek fogadható el Király Tibor azon meglátása, mely szerint a közvetlenség azon alapelvek közé tartozik, melyek bár eltérnek kivételeket, az esetek túlnyomó többségében mégis érvényesülnek, megmarad rendszerjellemző tulajdonságuk.⁶⁹

Az új büntetőeljárás törvény kodifikációja során határozott állásfoglalás szükséges a jogalkotótól, hogy a közvetlenség alapelvi szintű rögzítése indokolt-e a törvénybe. Nyilvánvaló, hogy ezen alapelv nem az egész eljárást átható elvek felsorolásának, hanem kizárólag a tárgyalási elveknek lehet a része.

„Alapelvek fenntartása ügyében érdemes konzervatívnak mutatkozni. Az újító szellem inkább akkor szárnyalhat szabadon, amikor az elvek racionális megvalósításának útjait a mai kor igényei között keressük.”⁷⁰ ■

Irodalomjegyzék

- ANGYAL Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve. Athenaeum, Budapest, 1915.
- BELIZNAY – HORVÁTH – KABÓDI – KIRÁLY – LÓRINCZ – MÁTHÉ – MEZEY – POMOGYI – RÉVÉSZ – ZLINSZKY: Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 1996.
- BOTOS Gábor: A büntetőeljárás jog története. Budapest, 2000.
- BÓCZ Endre: A nyomozási szakasz néhány alapkérdése az új büntetőeljárás törvényben. In: Belügyi Szemle, 1998. 7–8.
- CSEMEGI Károly: A bűnvádi eljárás alapelvei. Budapest, 1882.
- CSÉKA Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968.
- CSÉKA Ervin: A büntető jogorvoslatok alaptanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985.

⁶⁶ CSÉKA: [1998] i. m. 103–104. o.

⁶⁷ ERDEI: (2012) i. m. 138–141. o.

⁶⁸ ERDEI Árpád: Kodifikációs megfontolások a büntető eljárás elvei ürügyén. Rendészeti Szemle, 10/1993. 220–221. oldal.

⁶⁹ KIRÁLY: (6. Lábjegyzet 2003) i. m. 105. o.

⁷⁰ ERDEI: (1993) i. m. 453. o.

CSÉKA Ervin: Korszerűsödő alapelvek a büntetőeljárásban. In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica, Tomus LIII. Fasciculus 1–25., Emlékkönyv dr. Szabó András egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged, 1998.

DAMASKA, M. R.: The faces of justice and state authority: A comparative approach to the legal process. New Haven, CT: Yale University Press, 1986.

DIÓSDI György: A római jog világa. Gondolat, 1973.

ERDEI Árpád: Felújítás vagy megújítás. A büntetőeljárás jog választási lehetőségei. In: Magyar Jog 1993. 8. szám

ERDEI Árpád: Kodifikációs megfontolások a büntetőeljárás elvei ürügyén. Rendészeti Szemle, 10/1993.

ERDEI Árpád: Az 1896. Évi Bp. bizonyítási rendszerének néhány sajátossága. In: Magyar Jog, 1996. 11. szám

ERDEI Árpád: Az inkvizíciós és a kontradiktórius vonások a büntető eljárási jogrendszerekben. In: Jogtudományi Közlöny, 1998. április

ERDEI Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárás jog tudományában. ELTE Kiadó, Budapest, 2012.

FANTOLY Zsanett: Akkuzatórius vagy inkvizitórius büntetőeljárást? (versengő rendszerek). In: Tudományos előadóiülés a Bűnügyi Oktatók Országos Találkozóján, Szeged, 2009. 06. 05.

FANTOLY Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.

FARKAS Ákos – RÓTH Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007.

FÖLDI András – HAMZA Gábor: A római jog története és intézményei. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007.

HERMANN, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában. In: Magyar Jog, 1993. 5. szám

KATONA Géza: Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977.

KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

KIRÁLY Tibor: A magyar büntetőeljárás jog fél évszázados történetének vázlatja. In: Belügyi Szemle 2003. I.

KERTÉSZ Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965.

KÓHALMI László: Jogállami büntetőeljárás: védői észrevételek. In: Jacsó Judit (szerk.) Bizalom – Társadalom – Bűnözés: V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés: Szeged, 2005. október 6–7. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006.

KÓHALMI László: A védő magyar büntetőeljárásban. In: Gál István László (szerk.) Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2011.

KÓHALMI László: A jogállami büntetőeljárás egy fontos kívánalma: a védelemhez való jog. In: Elek Balázs, Háger Tamás, Tóth Andrea Noémi (szerk.) Igazság, ideál és valóság: Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tan-széke, Debrecen, 2014.

MEZŐLAKI Erik: A funkciómegosztásról, különös tekintettel a vádlói és a bírói feladatok elkülönüléséről. In: Jogi Fórum publikáció 2014. 08. 24. [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezolaki_erik_a_funkciomegoszlasrol\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezolaki_erik_a_funkciomegoszlasrol[jogi_forum].pdf) (letöltve: 2015. 08. 23.)

MISKOLCZINÉ JUHÁSZ Boglárka: A büntetőeljárás szabályok továbbfejlesztésének lehetséges iránya. „c” értekezés. https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Juhasz_Bogi_dolgozat_v.pdf (letöltve: 2015. 08. 23.)

STEIN, Peter: A római jog Európa történetében. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

SZALAY László: Thémés. Értekezések a jog körében. II-III. füzet. Pest, 1839.

SZÉKELY György László: Alapelveket érintő változások a büntetőeljárás törvényben. In: Ügyészek Lapja 2014. 1. szám

TREMMEL Flórián: A büntetőeljárás alapelvei az új alap-törvény tükrében. In: Magyarország új alkotmányos-sága (szerk.: Drinóczi Tímea) Pécs, PTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2011.

ULPIANUS D. 48. 18. 1. pr.-4.

ULPIANUS D. 48. 18. 1. 23.

ULPIANUS D. 48. 18. 1. 21.

VADÁSZ Viktor: A szabad bizonyítás elve és a bizonyítékok felhasználásának törvényi tilalma. In: Ügyészek Lapja, 2009. 6. szám

VÁMBÉRY Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve. Harmadik kiadás, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1916.

A KRESZ ÉRTELMEZÉSE A JOGGYAKORLATBAN

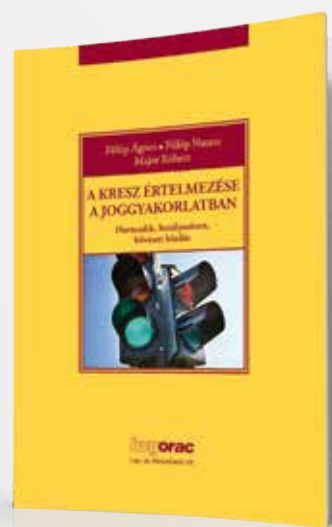
Harmadik, hatályosított, bővített kiadás

SZERZŐK: Fülöp Ágnes, Fülöp Natasa, Major Róbert

A 2014. szeptember 30-án életbe lépett módosításokat is tartalmazza!

Amikor az Olvasó e könyvet kezébe veszi, nem egy hagyományos KRESZ tan-könyvvel találkozik. A kézikönyv rendszerbe foglalja a KRESZ egyes alapelvi szintű rendelkezéseit, értelmezi a leggyakrabban használt fogalmait, majd tematikusan vezeti végig az olvasót a közúti közlekedés szabályainak értelmezésén. Az elemzés során a szerzők a szabálysértési és büntető közlekedési ügyek rendőrségi, bírósági és szakértői tapasztalataiból indulnak ki, előtérbe helyezve a felsőbb bíróságok iránymutató jellegű esetei döntéseit is. A szerzők számos kérdésben egzakt tartalommal töltik meg az általánosabb megfogalmazású jog-szabályi rendelkezéseket, feltárlják a közúti közlekedési szabályok értelmezésé-nek még nyitva maradt kérdéseit, melyekre lehetséges válaszokat is felajánlanak. A könyv nagyszámú közlekedési esemény példa jellegű bemutatásával elemzi a közlekedési szabályszegéssel elkövetett büntető- és szabálysértési ügyekben lefolytatott bizonyítást és a bírói felelősségelemzés logikai menetét.

A könyvet CD egészíti ki, melyen a hivatkozott jogszabályok mellett azon bírósági határozatok is olvashatóak, melyek egyes konkrét ügyekben jelentős, iránymutatónak számító elvi megállapításokat adnak. A CD ezen kívül a jogi szabályozást megértését segítő táblázatokot, valamint – a bemutatott és elemzett közlekedési hely-zetek illusztrálására – száznál több fényképfelvételt és számos videofelvételt tartalmaz.

Ára: 7200 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

DR. HÁGER TAMÁS*

A büntetőtörvény időbeli hatályára vonatkozó rendelkezések mint alapvető alkotmányos, garanciális szabályok

„Quotiens idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum excipiatur, quae rei gerendae aptior est.”
(Kétes értelmű kifejezés esetén azon jelentést kell választani, amelyik az adott ügy lebonyolításához jobban illik.)¹

1. Alapvetés

A többéves kodifikációt követően a 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 2013. július 1-jei hatályba lépése igen fontos állomása a magyar büntetőjog fejlődésének. Az új törvény nem vitásan számos jogalkalmazási kérdést vet fel a büntetőeljárásban, különösen a büntetőperben. A jogalkalmazó, de a laikus számára is kétségtelen, hogy az új törvény hatályba lépése mindig számos jogalkalmazási problémát okoz.² A törvény a klasszikus általános részi rendelkezéseket, a hosszabb jogfejlődés során részletesen kimunkált jogintézményeket megtartotta. Egyes büntethetőségi akadályoknál, a szankciórendszerben és a különös részi törvényi tényállásoknál azonban jelentős változások figyelhetők meg, melyek indoka, hogy a törvény megfelelőbben tudjon reagálni a társadalmi fejlődés előidézte új körülményekre. Megítélésem szerint a bírói gyakorlatban még várhatóan hosszabb ideig az egyik legaktuálisabb, jogértelmezést feltétlen, de akár jogszabály módosítást is igé-

* bíró (Debreceni Ítéltábla), óraadó (DE ÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék).

¹ IULIANUS D. 50,17,16. L. NÓTÁRI Tamás, *Jogi regulák és szentenciák latinul és magyarul*, Lectum Kiadó, Szeged, 2013,149.

² CSOMÓS Tamás, *Az új Btk. időbeli hatályra vonatkozó rendelkezései a gyakorló jogász szemével*, Magyar Jog, 2014/1, 32.

nyelhető kérdés a törvény időbeli hatálya, azaz annak eldöntése, hogy az új törvény hatályba lépése előtt elkövetett és a Btk. hatályba lépése után elbírált bűncselekményeknél a bíróság melyik jogszabályt, főszabályként az elkövetéskor hatályos normát, vagy az új büntetőtörvényt alkalmazza.³ A tanulmány nem térhet ki a Btk. valamennyi általános és különös részi normájának összevetésére, ezért elsősorban az elméleti, dogmatikai és a bírói gyakorlatban hangsúlyosan felmerülő kérdésekre helyezi a hangsúlyt.

2. A büntetőtörvény hatálya

A jogszabály, így a büntető törvény tekintetében is meg kell különböztetnünk a norma érvényességét és hatályát. Ha a jogalkotásra feljogosított szerv, a törvény esetében az Országgyűlés a maga akaratát a jogalkotási törvényben foglaltak szerint kifejezésre juttatta, azt az előírt módon kihirdették, a közzétett jogszabály érvényes, mely alapvetően alkotmányjogi kérdés.⁴ Hatályos pedig az a jogszabály, mely alkalmazható. Földvári nyomán megállapíthatjuk, hogy minden hatályos jogszabály érvényes, azonban nem minden érvényes jogszabály hatályos.⁵ Gondolhatunk itt például az 1998. évi XIX. törvényre (Be.) melyet érvényesen elfogadtak 1998-ban, azonban érvényessége mellett, módosított formában csak 2003-ban lépett hatályba, de a jogalkotó a Btk. elfogadása után is majd egy év felkészülési időt hagyott az érvényes jogszabály hatályba léptetéséig.⁶ A Btk. hatálya kapcsán a fő kérdés, hogy mikor és hol elkövetett bűncselekményekre alkalmazható a büntetőtörvény. A hatálynak három fő formája van, különbséget teszünk büntető jogszabály időbeli, területi és személyi hatálya között.

³ ELEK Balázs – HÁGER Tamás, *A perbíró dilemmája az alkalmazandó büntetőtörvényről*, Ügyvédek Lapja, 2014/3, 2.

⁴ A modern kor egyik legfőbb jogforrása a törvény. A törvényhozás az állami főhatalom által elsődlegesen és kifejezetten eszközölt jogszabályalkotás. L. ANGAL Pál, *A jogbölcsészet alaptételei*, V. Kiadás, Dunántúl R.-T. Egyetemi Nyomdája, Pécs, 1926, 73–75. Az Alaptörvény Állam Részének I. cikke (2) bekezdés a) pontja szerint az Országgyűlés alkotja a törvényeket. A jogszabályalkotás részletszabályait a 2010. évi CXXX. (Jat) tv. határozza meg.

⁵ FÖLDVÁRI József, *Magyar büntetőjog általános rész*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 64.

⁶ A Btk. kihirdetése 2012. július 13-án történt meg. – H. T.

3. Az időbeli hatály

A büntetőtörvény időbeli hatálya arra vonatkozik, hogy mikortól kezdve és meddig alkalmazható a büntető jogszabály. A Btk. 2. §-ának általános előírása szerint a bűncselekmény elkövetésekor hatályos büntetőtörvényt kell alkalmazni, ez alól kivétel az elbíráláskori enyhébb büntetőtörvény visszaható ereje.⁷ A nullum crimen sine lege elvéből következik, hogy az új bűncselekmény⁸ megállapító, vagy az elbírálást szigorító büntetőtörvénynek visszaható ereje nem lehet. Az idézett elv lényege, hogy csak olyan cselekmény képezhet bűncselekményt, amelyet a törvény már az elkövetése előtt azzá nyilvánított és nem alkalmazható súlyosabb büntetés annál, mint amit a törvény az elkövetés előtt kilátásba helyezett.⁹ Mindezt megköveteli a visszaható hatály tilalmát magában foglaló jogbiztonság, az előreláthatóság és a kiszámíthatóság, ami a jogállamiságból következik.¹⁰ A szabályozás lényegében a legalitás¹¹ részét képező nullum crimen et nulla poena sine lege elvén alapul.¹² Az alapvető elvet már hosszú ideje alkalmazzák a büntetőködexek. Első egységes büntető törvényünk az 1878. évi IV. törvény (Csemegi-kódex) az I. fejezetben a bevezető intézkedésekben fogalmazta meg a részletezett elvet, valamint az enyhébb elbírálást lehetővé tevő kivételt is.¹³ Edvi Illés Károly törvénymagyarázata szerint a bűnösség megállapítására csak a törvényben meghatározott büntett vagy vétség elkövetésekor kerülhet sor és senkit sem szabad más büntetéssel bün-

⁷ NAGY Ferenc, *A magyar büntetőjog általános része*, Korona Kiadó, Budapest, 2001, 92.

⁸ Erre kiváló példa a terrorizmus finanszírozása, amely a terrorcselekmény részeként ugyan szerepelt már a korábbi Btk.-ban is 2003. március 1-je óta, de a 2012. évi C. törvény önálló tényállásban, kibővített tartalommal szabályozza. Lásd ezzel kapcsolatban GÁL István László: *A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása* (In: KORINEK László, KÓHALMI László, HERKE Csongor (szerk.): *Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára*. 260 p. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2004. pp. 37–42.), GÁL István László: *A XXI. század új bűncselekmény-típusa: a terrorizmus finanszírozása*, *Rendészeti Szemle* 57:(6) pp. 61–90. (2009), GÁL István László: *A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása az új magyar büntetőjogban*, *Belügyi Szemle* 61:(6) pp. 26–56. (2013), valamint GÁL István László: *A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata*, Budapest: HVG-ORAC Kiadó, 2012. 518 p.

⁹ NAGY Ferenc – TOKAJI Géza, *A magyar büntetőjog általános része*, JATE, Szeged, 1993, 13–14.

¹⁰ 11/1992. (III. 5.) AB határozat.

¹¹ Nagy Ferenc szerint a törvényesség elve a jogállamiság formai követelményének, a jogbiztonságnak a megtestesülése (legalite), melynek fő eleme a nullum crimen/nulla poena sine lege elve. Lásd NAGY Ferenc, *Speciális büntetőjogi alapelvek*, In: BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály, *Büntetőjog I. a 2012. C. törvény alapján* (lektor: BUSCH Béla), HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2012, 65.

¹² KARSAI Krisztina, *A magyar büntető joghatóság*, In: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről* (KARSAI Krisztina szerk.), Complex Kiadó, Budapest, 2013, 32. Lásd még CSOMÓS i. m. 32.

¹³ Az 1878. évi IV. törvény 1. § szerint büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít. A büntett vagy vétség miatt senki sem büntethető más büntetéssel, mint a melyet arra az elkövetése előtt, a törvény megállapított. A 2. § értelmében ha a cselekmény elkövetésétől, az ítélethezágig terjedő időben, egymást különböző törvények, gyakorlat vagy szabályok léptek hatályba, ezek közül a legenyhébb intézkedés alkalmazható.

tetni, mint azzal, mely az általa elkövetett bűntettre, vagy vétségre, annak elkövetése előtt a törvény megállapított.¹⁴ Irk Albert is rámutatott, miszerint az enyhébb törvénynek visszaható ereje van. Az enyhébb törvény megválasztása „az összes anyagi és alaki jogi következmények lemerésével történhetik meg.”¹⁵

Az alkotmányos, garanciális elvet alapvető nemzetközi és európai jogi normák is megfogalmazzák. Az Egyesült Nemzetek Szervezete által 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának¹⁶ 15. cikke szerint rögzíti többek között rögzíti a nullum crimen/nulla poena elvet és az enyhébb büntető törvény visszaható hatályát.

Mindezt meghatározza az Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről (Egyezmény)¹⁷ 7. cikke is. A cikk 1. pontja szerint ugyanis senkit sem szabad elítélni olyan cselekményért, vagy mulasztásért, amely az elkövetése idején a hazai vagy a nemzetközi jog alapján nem volt bűncselekmény. Ugyancsak nem lehet a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni. Ugyanakkor a cikk 2. pontja kimondja, hogy nincs akadálya olyan személy bíróság elé állításának és megbüntetésének, aki olyan cselekményt követ el, amely az elkövetése idején a civilizált nemzetek által elismert jogelvek szerint bűncselekmény volt.

Alaptörvényünk XXVIII. cikkének (4) bekezdése is deklarálja, hogy senki sem nyilvánítható bűnösnek és sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar – vagy nemzetközi szerződés, illetve Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.

A nullum crimen elve a már utaltak szerint hosszabb ideje érvényesül, kivételként említhető a II. világháború után a náci vezetők felelősségre vonása, mely során a nürnbergi perben olyan, egyébként számos köztörvényes bűncselekmény elemeit hordozó, de korábban nem szabályozott emberiség elleni és háborús bűncselekmények miatt ítétek több politikai, illetve katonai vezetőt halálra és hosszú tartamú szabadságvesztésre 1946 októberében.¹⁸ A történelem során sokan vitatták a Nemzetközi Katonai Törvényszék joghatóságát és főként az eljárás jogalapját, figyelemmel arra is, hogy a vádlottak bár becstelen és embertelen normák alapján, de nagyrészt Németország érvényes és hatályos törvényei szerint jártak el.

A Btk. 2. § (1) bekezdésének általános szabálya alól kivételt jelent, részben a vádlottnak nyújtott kedvez-

¹⁴ EDVI Illés Károly, *A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata*, Harmadik, teljesen átdolgozott kiadás, Első kötet, Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-T. Kiadása, Budapest, 1909, 37–38.

¹⁵ IRK Albert, *A magyar anyagi büntetőjog*, Dunántúl Egyetemi Nyomdája, Pécs, 1928, 56–58.

¹⁶ Az Egyezségokmány az 1976. évi 8. tvr. által lett a hazai jog része 1976. április 22. napjával.

¹⁷ Az Egyezményt az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki.

¹⁸ <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/nuremberg/alstotter.htm#Commentary> (letöltés: 2015. február 5.). Lásd még POLTORAK, Arkagyij I., *Nürnbergi Epilógus*, Magvető Kiadó, Budapest, 1967, 582–589.

mény (favor defensionis) elvéből is levezethető azon eset, amikor a vizsgált bűncselekmény az elbíráláskor hatályos törvény szerint nem büntetendő, vagy enyhébben bírálendő el [Btk. 2. § (2) bekezdés]. Ekkor, az enyhébb elbírálás lehetősége folytán az elbíráláskor hatályos, új büntetőtörvény alkalmazásának van helye.¹⁹ A törvényhely megfogalmazása konkrét és egzakta. Első látszatra jelentősebb dogmatikai vagy jogalkalmazási problémát nem vet fel. Az eljárási helyzet azonban nem vitásan más, mert a törvény egy alapmodellt szabályoz, a gyakorlatban azonban számtalan olyan perjogi szituáció alakulhat ki, mely árnyaltabbá és bonyolulttá teszi az igen lényeges anyagi jogi kérdést. Amint a híres amerikai bírósági és jogi realista, Jerome Frank kifejtette, számolnunk kell azzal, hogy a jogalkotó az élet minden egyes részterületét mozaikszerűen, teljesen hű modellt állítva nem szabályozhatja.²⁰ Mindez a kontinentális, vegyes jellegű jogrendszerünkben²¹ értelemszerűen nem vezethet bírósági jogalkotáshoz, de nyilvánvalóan szükségessé tesz olyan mélységű bírósági jogértelmezést, mely választ ad a törvény által részletekbe menően nem szabályozott kérdésekre.

Az általános normához képest kivétel továbbá, hogy a törvény előírja, miszerint az új büntetőtörvényt vizsgálható hatállyal kell alkalmazni a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai alapján büntetendő cselekmény elbírálásakor, ha az az elkövetés idején a magyar büntetőtörvény szerint nem volt büntetendő [Btk. 2. § (3) bekezdés]. Miként Busch Béla helytállóan rámutat, e szabály európai uniós standard és európai jogi kötelezettségeink része, mely az Egyezményben is megjelenik.²²

A főszabálytól eltérésre említhető e részben a Legfelsőbb Bíróságnak az időbeli hatállyal kapcsolatos jogegységi határozatában foglalt anyagi és egyben eljárásjogi helyzet, mely szerint, ha a Btk. Különös Részeinek valamely rendelkezése ún. keretdiszpozíció, és az annak keretét kitöltő jogszabályi rendelkezésekben a bűncselekmény elkövetése után olyan mértékű változás következik be, amely a kötelezettség megszűnésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszüntette, e változás – a meghatá-

rozott időre szóló jogszabályok kivételével – a Btk. 2. § második mondatára figyelemmel az elbíráláskor hatályban lévő büntetőjogi szabályozás visszaható hatályú alkalmazását alapozza meg.²³

Megjegyzendő, hogy a bűncselekmények elbírálására alapvetően a bíróság jogosult. Egyes esetekben azonban a törvény az ügyészhez is telepít elbírálási lehetőséget, gondolhatunk itt a megrovás alkalmazására vagy a vádemelés elhalasztására, mely eljárás során az ügyésznek is figyelemmel kell lennie az időbeli hatály szabályaira, megállapítható ezért, hogy a büntetőeljárásban elbírálásra kompetens valamennyi hatóságot köti a Btk. 2. §-a.²⁴

4. A bűncselekmények elkövetési idejéről

A Btk. 2. § alkalmazásakor fel kell tennünk a kérdést, hogy mikor tekinthetők elkövetettnek az olyan bűncselekmények, amelyek elkövetési magatartás részei nem egy alkalommal, hanem időben elhúzódva valósulnak meg. A jogirodalom e tekintetben alapvetően három fő elméletet fogalmazott meg.²⁵

A magatartáselmélet szerint az elkövetési időt az az időpont jelenti, amikor az elkövetési magatartásnak az utolsó mozzanatát kifejtik, mulasztásos bűncselekménynél pedig amikor a kötelezettnek cselekednie kellett volna.

Az eredményelméletben az elkövetési idő a törvényi tényállásban meghatározott eredmény bekövetkezésének időpontja.

A cselekményegység elmélete szerint a bűncselekmény azon a helyen és időben van befejezve, ahol és amikor a törvényes fogalmához tartozó bármely eleme megvalósult. Büntetőjogunkban mindhárom elmélet megjelenik.

Az eredmény-bűncselekményeknél az elévülési idő múlásának kezdőnapja az eredményelméleten alapszik. Több ország területén elkövetett bűncselekményeknél a területi hatály a cselekményegység elméletét követi. Nagy szerint az időbeli hatály tekintetében azonban a magatartáselmélet a leghelyesebb, mert az elkövető csakis ekkor képes felmérni a büntetőjog következményeit.²⁶ Álláspontját osztom. E körben utalni lehet arra, hogy egyes eredmény-bűncselekményeknél akár hosszabb időtartamra is elválhat az elkövetési magatartás kifejtése és az eredmény bekövetkezése. Példaként hozható fel a Btk. 160. §-ában szabályozott nyitott törvényi tényállású eredmény-bűncselekmény, az emberölés, ahol akár hónapok is eltelhetnek, míg az elkövetési magatartással okozati összefüggésben,

¹⁹ A követt bírósági gyakorlat szerint az elbírálás időpontja alatt az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésének időpontját kell tekinteni (BH 2014.35.)

²⁰ FRANK, Jerome, *Law and the modern mind*, Anchor Books Doubleday & Company, Inc. Garden City, New York, 1963, 3–23, lásd még ELEK – HÁGER: *i. m.* 2–3.

²¹ „A büntetőeljárás vegyes rendszere a vádelvű és a nyomozóelvély eljárás elemeit egyesíti.” Célja az volt, hogy átvegye a nyomozórendszer és a vádrendszer helyes elemeit és azokat a jogállamiság elveit szem előtt tartva korszerűen foglalja össze. Ennek érdekében létrehozta a funkciómegosztást, elválasztva a vád, a védelem és az ítélezés feladatát, meghatározva, hogy büntetőeljárás csak vád alapján indulhat, a terhelt ügyfél és megilleti a védelem joga. A pert előkészítő szakasz, vizsgálat előzi meg, melyben nem érvényesül a nyilvánosság. A hivatalból való eljárás elve megmarad, a bírósági főszabályként a felek indítványa nélkül is kötelező mindent megtenni az igazság feltárása érdekében. Lásd KIRÁLY Tibor, *Büntető eljárásjog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 30–32.

²² BUSCH Béla, *Meghiúsult remények az új Btk. kapcsán – az időbeli hatály és a bűncselekmény fogalma*, <http://ujbtk.hu/dr-busch-bela-meghiusult-remenyek-az-uj-btk-kapcsan-az-idobeli-hataly-es-a-buncselekmény-fogalma/> (letöltés: 2015. február 6.)

²³ Lásd az 1999. február 15-én meghozott 1/1999. Büntető Jogegységi Határozat.

²⁴ POLT Péter, *A magyar büntető joghatóság*, In: *Új Btk. kommentár 1. kötet* (POLT Péter főszerk.), Nemzeti Közzolgálati és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013, 33.

²⁵ NAGY – TÓKAI: *i. m.* 14.

²⁶ NAGY: [2001] *i. m.* 92–93.

tehát tényállásszerűen az eredmény beáll. Az időbeli hatály alkalmazásánál a jogállamiság elvének, valamint a legalitásnak, összhangban a nullum crimen és nulla poena elvével, nyilvánvaló, hogy a magatartásmélet felel meg leginkább.

Az elkövetési idő kapcsán kell utalni rá, hogyha a természetes vagy törvényi egységként jelentkező bűncselekmény bármely részcselekményének az elkövetése a terheltre nézve akár hátrányosabb, akár az előnyösebb törvényi rendelkezés hatályba lépése utáni időszakra esik, az újabb büntetőtörvény alkalmazásának van helye.²⁷

Folytatólagos egység alapján elbírált bűncselekményeknél a legutolsó részcselekmény elkövetése idején hatályban lévő büntetőtörvény jelenti az elkövetéskor hatályos jogot.²⁸

5. Melyik törvény biztosít kedvezőbb elbírálást?

A Btk. hatályba lépése után elkövetett bűncselekményeknél az alkalmazandó büntetőtörvény tekintetében érdemi jogértelmezési kérdés nem merül fel, mert a régi, a cselekmény véghezvitelekor már nem hatályos törvény alkalmazásának nyilvánvalóan nincs helye.²⁹ Azon bűncselekményeknél, melyeket 2013. július 1-je, azaz a Btk. hatályba lépése előtt az 1978. évi IV. törvény hatálya idején követték el, azonban gondos bírói vizsgálódás és értékelő, elemző tevékenység szükséges ahhoz, hogy a bíróság helyesen döntsön az alkalmazandó büntetőtörvényről.

Várhatóan még évekig várnak elsőfokú, másodfokú, avagy harmadfokú jogerős elbírálásra olyan ügyek, ahol az elkövetési idő a Btk. hatályba lépése előtti időpontra, vagy időszakra esik. Ismerve főként a bonyolultabb ügyek nyomozási határidejét, valamint különösen az elsőfokú bírósági pertartamot, ezzel reálisan számolnunk kell. Nagy a jogerős ítéletet hozó bíróság felelőssége, mert a Kúria több eseti döntésében kifejtette, hogy az időbeli hatály vizsgálatának kérdése nem tartozik a felülvizsgálati okok közé, ezért az időbeli hatály téves alkalmazására hivatkozó felülvizsgálati indítványok eredményre rendszerint nem vezethetnek.³⁰ Kiemelendő azonban, hogyha a büntetőtörvény téves alkalmazása kihatott a bűnösség megállapítására, törvénysértő büntetés kiszabását eredményezte, akkor alappal támadható a jogerős ítélet felülvizsgálati indítvánnyal.³¹

Nagyon fontos kérdés megválaszolása vár a bíróra, miszerint melyik büntetőtörvény eredményezhet enyhébb elbírálást. A jogkérdést bonyolítja, hogy a Btk.

több részében, így például a pénzbüntetés napi alsó összegének csökkentése, a feltételes szabadságra bocsáthatóságra vonatkozó előírások módosulása, illetve a jogos védelem szabályainak változása által enyhébb, mint az 1978. évi IV. törvény számos más rendelkezés azonban szigorította a büntetőjogi felelősségre vonatkozó szabályokat.

Véleményem szerint a kérdésre a törvény időbeli hatályára vonatkozó normája nem ad teljesen pontos választ, ezért hangsúlyos a felsőbb bíróságok, különösen a Kúria jogértelmező tevékenysége. A Legfelsőbb Bíróság már évekkel ezelőtt rámutatott arra, hogy a bíróságnak minden esetben vizsgálnia kell jogszabályváltozáskor, hogy az új törvény nem eredményezhet-e enyhébb elbírálást.³² Ugyanakkor a két törvény tartalmi azonosságakor a gyakorlat ilyen vizsgálatot nem követelt meg,³³ de úgy gondolom, hogy itt is megjelenik egy bírói vizsgálat, annak kontrollja, hogy valóban nem történt-e változás a büntetőtörvényben. A Btk. hatályba lépése előtt ugyanis igen nagyszámban módosították a különböző novellák a büntetőtörvényt, mely részben indoka volt egy teljesen új, a társadalmi fejlődésnek megfelelő modern kódex megalkotásának. A Btk. hatályba lépése egyértelműen olyan új helyzetet teremtett, mely minden konkrét ügyben elengedhetetlenné teszi annak vizsgálatát, hogy a bíróság az elkövetéskor, vagy az elbíráláskor hatályos büntetőtörvényt alkalmazza.

A már évek óta alapvetően követett ítélkezés szerint bűnhalmazatban álló bűncselekmények esetén a Btk. időbeli hatályának alkalmazása során elsődlegesen azt kell áttekinteni, hogy valamennyi vád tárgyává tett cselekmény az új büntetőtörvényi rendelkezés szerint is bűncselekmény-e. Amennyiben van olyan cselekmény, amely már nem az, akkor ennek jogkövetkezményét le kell vonni, és csak a többi bűncselekmény vonatkozásában vizsgálandó, hogy azokra összességében nézve az új rendelkezések enyhébb elbírálást tesznek-e lehetővé.³⁴ A felsőbb bírósági jogértelmezésben egy kétmozzanátú elemző folyamat jelenik meg, mely elméleti szempontból kombinatív törvényalkalmazási elemeket hordoz és nem áll összhangban azon elvvel, hogy nem lehet az egyik szempontból az egyik törvényt, más tekintetben pedig a másik törvényt alkalmazni, hanem összehatásukban kell egybevetni és kiválasztani az enyhébbet.³⁵ Jávorszki Tamás az időbeli hatályról készített tanulmányában ezen elv áttörését látja a bírói gyakorlat által alkalmazott kétlépcsős vizsgálatban.³⁶ Kétségtelen, hogy a Földvári nyomán idézett elv módosul a gyakorlatban, mindez azonban a vádlott javára történik. Akként látom, hogy a Legfelsőbb Bíróság által kialakított és a Kúria által is köve-

³² BH 2005.377., BH 1995.380., BH 1995.72.

³³ Legf. Bír. Bfv.II.651/2008/7.

³⁴ BH 2013.232, Kúria Bhar.II.1513/2012/9.

³⁵ FÖLDVÁRI József, *Büntetőjog Általános Rész, 4., Átdolgozott kiadás*, Osiris Kiadó, 2000, 66.

³⁶ JÁVORSZKI Tamás, *Az időbeli hatály értelmezése az új Btk. általános Részének egyes rendelkezései kapcsán*, Jogelméleti Szemle, 2013/2, 2, <http://jesz.ajk.elte.hu/javorszky54.pdf> (letöltés: 2015. február 6.).

²⁷ BH 1996.179. Lásd még Fővárosi Ítéletábrla 1/2013. (VI. 24.) BK vélemény II/D. pont.

²⁸ KARSAI: i. m. 33.

²⁹ ELEK – HÁGER: i. m. 2–4.

³⁰ Kúria Bfv.I.534/2014/5., Bfv.I.438/2014/5., Bfv.III.96/2014/5.

³¹ BH 2014.293.II.

tett gyakorlat helyes és összhangban áll a legalitás elvével, de érvényre juttatja a favor defensionis elvét is. Egyes bűncselekményeknek az új törvényben történő dekriminalizációja mellett ugyanis számos olyan rendelkezés lehet, mely terheesebb a vádlottra, mint a főszabályként alkalmazandó, elkövetéskor hatályos törvény. Helyesnek tartom ezért két szakaszra való vizsgálatot.

Ki kell emelni, hogy kizárólag a bűnösséget megállapító ítéletben a büntetőtörvény időbeli hatályára vonatkozó rendelkezés egy vádlott tekintetében nem vezethet az elkövetéskor hatályos és az elbíráláskori büntetőtörvény kombinatív alkalmazásához.³⁷ Több vádlottnál ugyanakkor törvényes eljárási lehetőség van arra, hogy egyes terheltekre nézve a bíróság az elkövetéskor, másokra pedig, kedvezőbb elbírálás lehetősége folytán az elbíráláskor hatályos törvényt alkalmazza.³⁸ A kombinatív törvényalkalmazást ugyanis a törvényen alapuló ítélezési gyakorlat csak egy vádlottra nézve zárja ki.

A Kúria iránymutatásának megfelelően, figyelembe véve a dogmatikai szempontokat és a büntetőtörvény rendszertani, grammatikai értelmezését is, egy „lépcsőzetes” gondolati, jogalkalmazói folyamat során juthat el a bíró ahhoz, hogy megalapozottan döntsön az alkalmazandó anyagi jogszabályról. Lényeges, hogy a bíróságnak a határozatában nem csak azt kell rögzítenie, hogy az elkövetéskor hatályos vagy az elbíráláskori büntető törvénykönyv rendelkezéseit alkalmazza, hanem arról is számot kell adnia, milyen indokokra tekintettel alkalmazta az elbíráláskor hatályban lévő törvény rendelkezéseit.³⁹ A bíróságot tehát e döntés tekintetében is indokolási kötelezettség terheli, melynek elmulasztása nem vitásan eljárási szabálysértés, azonban jogorvoslati eljárásban kasszációt nem eredményezhet, mert az indoklás e részben a fellebbezési bíróság által pótolható.

A helyes döntéshez szükséges ítélezési folyamatban úgy gondolom jelentős szerep jut a bírói meggyőződésnek és az azt meghatározó logikai és pszichológiai alapú folyamatoknak is. Moór Gyula utal rá, hogy a jogi logika egyik nézete, az ún. szillogizmus elmélet a bírói működésben nem lát egyebet, mint logikai tevékenységet, szubszumpciót, szillogizmusalkotást. Ezzel ellentétben a szabadjogi mozgalom felfogása, mely szerint a bíró nem pusztán logikai funkciót végez, hanem feladata elsősorban az, hogy a konkrét ügy számára, annak összes körülményeit figyelembe véve, a társadalmi érdekre, a célszerűsége és az erkölcsi felfogásra tekintettel a helyes döntést elérje. Moór a szabadjogi elmélettel szemben kifejti, hogy a jogalkalmazás elsősorban szubszumpciót és szillogizmusalkotást jelent, a bírói ítélet pedig mindig egy logikai következtetés formájában jelenik meg.⁴⁰ Moór érvelését

alapvetően osztom, az ítélethozatalhoz vezető folyamatban valóban a logika, a szillogizmus a meghatározó, de nyilvánvalóan a bíró nem függetlenítheti magát, különösen a joghátrány megválasztásakor a társadalmi elvárásoktól sem, hiszen azok a büntetés céljaiban is megjelennek az egyéni és általános megelőzés által.⁴¹

Az idézetek szerint a időbeli hatály kapcsán történő döntés szillogisztikus folyamatában az első lépés annak a megvizsgálása, hogy a vádbeli, illetve elbírálendő bűncselekmény az új törvény szerint büntetendő-e. Úgy gondolom ez különösebb jogértelmezési nehézséget nem okoz, a törvény különös részi és értelmező rendelkezéseinek tükrében a büntetendőség kérdése rendszerint egyszerű módon meghatározható. Kivételt jelenthet azonban a jogos védelmi vagy végszükségben elkövetett helyzet megállapítása, mely mélyrehatóbb jogértelmezést igényel.

Az ítélezési tapasztalatok szerint elsősorban a nagyon elleni bűncselekményeknél az értékhatároknak a terhelte nézve kedvezőbb változása (emelkedése), valamint az utóbbi évek jogalkotását érintően például a számviteli bűncselekmények törvényi tényállásának módosításai eredményezték az új törvény szerint büntetlenséget az elkövetéskor hatályos büntetőtörvénnyel szemben. A dekriminalizáció feloldja a visszaható hatály tilalmát, erre sor kerülhet a törvényi rendelkezésnek a jogalkotó általi hatályon kívül helyezésével, avagy az Alkotmánybíróság döntése által is. Mindkét esetben a büntetőjogi tilalom feloldásáról van szó.⁴²

Amennyiben a vizsgálat e lépcsőjében a bíróság azt állapítja meg, hogy a vádbeli cselekmény már nem bűncselekmény, főszabályként – ha nem az eljárás megszüntetéséről kell határozni – felmentő ítéletet hoz.⁴³ Ha az elsőfokú eljárás idején szűnik meg a büntetlenség, értelemszerűen a felmentésről az elsőfokú bíróság rendelkezik. Ha az elsőfokú ítélet meghozatala után változik a terhelte nézve kedvezőbben a törvény, és szűnik meg a vádbeli cselekmény büntetendősége, akkor fellebbezés esetén a másodfokú bíróság vonja le a jogkövetkezményt és határoz a vádlott felmentéséről. E döntése joghatályosan megnyitja a másodfellebbezés jogát, mind a vád, mind a védelem részéről. Ez tipikusan többcselekményes ügyekben fordul elő, de nem zárható ki természetesen egy cselekménynél sem, ha az ügyész nem ért egyet a felmentés okával, vagy a védelem a felmentés jogcímét sérelmezi. Joghatályos másodfellebbezés esetén a döntés joga a harmadfokú bíróságként eljáró Kúriára vagy az ítéltáblára száll, mely felsőbb bírósági fórumok határozatai ellen fellebbezésnek már nincs helye. Hangsúlyos, hogy az ítélet jogerőre emelkedése után sem enged a törvény visszaható hatályt az enyhébb büntetőtörvénynek.⁴⁴

³⁷ BH 2010.264.II., BH 2001.254., EBH 2003.925. Lásd még Fővárosi Ítéltábla 1/2013.(VI. 24) BK vélemény.

³⁸ Debreceni Ítéltábla Bf.II.601/2014/10., Fkf.II.951/2013/6.

³⁹ Fővárosi Ítéltábla 1/2013. (VI. 24) BK vélemény rendelkező része.

⁴⁰ MOÓR Gyula: *A logikum a jogban*, In: *Logikai olvasókönyv joghallgatók számára*, BÓDIG Máttyás – SZABÓ Miklós (szerk.), Bíbor Kiadó, Miskolc, 1996, 168–189.

⁴¹ HÁGER Tamás: *A bírói meggyőződés, szubjektív elemek az ítélezésben*, Jura, 2014/2, 72–78.

⁴² KARSAI: *i. m.* 33.

⁴³ Lásd Be. 331. §, valamint 6. § a) pont.

⁴⁴ ELEK – HÁGER: *i. m.* 3.

Hiába szűnik meg tehát egy korábbi törvény szerint büntetni rendelt cselekmény büntetendősége, a korábban jogerősen elítélt terhelt javára ilyen ok miatt rendkívüli jogorvoslati eljárás nem indítható.

Ha az elbíráláskor hatályos törvény szerint is büntetendő az elbírált bűncselekmény, akkor elsődlegesen a két anyagi jogszabály törvényi tényállásából a szankciókat, a büntetési tételeket kell összevetni annak eldöntése érdekében, hogy melyik törvény biztosít kedvezőbb elbírálást a terhelt számára. E vizsgálat során nem csak a legsúlyosabb büntetések rendelkezéseit, hanem az egyéb, a szankcióban jelentkező joghátrányokat is figyelembe kell venni.⁴⁵ A szankciórendszernek már a 2010. május 1-jei jelentős változása, valamint a Btk. szerinti, az 1978. évi IV. törvényhez képest bővülő joghátrányok sok esetben nehezzé teszik annak felismerését, hogy melyik törvény eredményezhet a vádlottnál enyhébb elbírálást. A követett ítélkezési gyakorlat szerint az általános és különös részi rendelkezéseket összevetve, összességében kell megítélni, hogy enyhébb-e az elbíráláskori törvény vagy sem.⁴⁶

Ha az új törvény büntetési tétele szigorúbb nem kerülhet sor az elbíráláskor hatályos törvény alkalmazására. Szigorúbbnak tekintendő a szankció, ha a szabadságvesztés generális alsó határa emelkedik, de tipikusan a felső határ emelkedése jelzi a szigorítást. Ilyen esetben a feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó kedvezőbb rendelkezések sem eredményezhetik az új törvény alkalmazását, mert a lépcsőzetes vizsgálat során a büntetési tétel nagysága, mint az elbírálás fő fogalmi eleme, megelőzi a végrehajtáshoz kapcsolódó, de későbbiekben részletezettek szerint szintén az elbíráláshoz sorolható kérdés elsőségét.

A különös részi szankciók vizsgálata, illetve esetleges azonosságának, változatlanságának megállapítása után a bíróságnak a büntetőtörvény általános részi rendelkezéseinek összevetésével kell választ keresnie arra, hogy melyik törvény minősíthető enyhébbnek. Az általános rész számos rendelkezése változott, de különösen hangsúlyosak a büntetésekre, illetve a büntetéskiszabási elvekre, szempontokra vonatkozó szabályok.

Miként Jávorszki a már idézett tanulmányában megjegyzi, súlyosító hatást kell tulajdonítani az új törvényben (Btk. 36. §) annak, hogy a büntetési tétel alsó határa két hónapról három hónapra, a felső határ pedig tizenöt évről húsz, bünszervezetben, különös és többszörös visszaesőként elkövetésnél, illetve halmazati és összbüntetésnél huszonöt évre emelkedett. Súlyosabb az új törvény az elzárás bevezetése és pénzbüntetés helyett egyes bűncselekményeknek azzal való szankcionálása által, mint ahogy a közérdekű munka legkisebb mértékének emelése folytán. A pénzbüntetésnél a napi tétel összege jelentősen csökkent, de a

maximális mértéke nőtt.⁴⁷ Megítélésem szerint a napi összeg felső határának emelése ellenére az alsó határ nagymérvű csökkentése folytán az új törvény e tekintetben enyhébbnek tekinthető, ami ilyen szankció alkalmazása során az elbíráláskori törvény alkalmazását teszi szükségessé.

Minden érintett törvényi rendelkezésre ki nem térve megállapítható továbbá, hogy súlyosabb az új törvény annyiban is, hogy a járművezetéstől eltiltás különös méltánylást érdemlő esetet kivéve kötelező az ittas vagy bódult állapotban elkövetett járművezetés esetén [Btk. 55. § (2) bekezdés]. Szigorodtak az új törvényben a feltételes elítélésre vonatkozó szabályok is, mert a szabadságvesztés nem csak az erőszakos többszörös visszaesőnél, hanem a többszörös visszaeső elkövetőnél sem függeszthető fel próbaidőre [Btk. 86. § (1) bekezdés a) pont].

Kiemelendő, hogy a törvényi rendelkezéseket összehatásukban kell vizsgálni, az egyéniesítés azonban nem szakadhat el a lépcsőzetes vizsgálat fő szakaszától. A Btk. 2. §-ához fűződő elvek helyes alkalmazását csak az eredményezheti, ha kizárólag azon szabályoknak tulajdonít a jogalkalmazó jelentőséget, amelyek az elkövetővel szemben ténylegesen alkalmazásra kerülnek. Minden olyan esetben, amikor állást kell foglalni, hogy melyik büntető jogszabály alkalmazandó, a konkrét magatartást gondolatban mindkét jogszabály szerint el kell bírálni, és azt kell enyhébbnek tekinteni, amelynek alkalmazása enyhébb elbíráláshoz vezet. A döntéshez vezető folyamatban ekként nem lehet általánosságban elemezni az egyes törvényi rendelkezéseket, hanem azokat az egyéniesítésnek és az ügy, valamint az elkövető speciális helyzetéhez viszonyítva kell vizsgálni. Egy büntetlen előéletű elkövetőnél nyilvánvalóan nem súlyosítanak az új törvénynek a többszörös visszaesőkre vonatkozó szigorító rendelkezései, de példaként hozható fel, hogy az első büntényes, egymozzanatú egy rendbeli cselekményt elkövető vádlottnál a szabadságvesztés büntetési tételeinek szigorodása, avagy a bünszervezetben elkövetőkkel szembeni szigorító normák súlyosító hatását ellensúlyozza a pénzbüntetés napi alsó összegének jelentős csökkentése, ami az új törvény alkalmazását indokolhatja.

Az általam is helyesnek tartott bírói gyakorlat szerint a vizsgálat során figyelembe kell venni azt is, hogy a büntetési tétel középértékes kiszabására vonatkozó norma miként alakul a két törvényben.⁴⁸ Ha az elkövetéskor hatályos törvény azt nem írta elő, az új viszont már igen, akkor az elbíráláskori törvény enyhébbnek nem tekinthető, ezért főszabályként az elkövetéskor hatályos büntetőtörvény alkalmazásának van helye, függetlenül attól, hogy a terhelt terhére jelentettek-e be fellebbezést. A súlyosítási tilalom, mint büntető eljárásjogi intézmény ugyanis figyelmen kívül marad az időbeli hatály vizsgálatakor.

⁴⁵ BH 1980.43.

⁴⁶ ELEK – HÁGER: *i. m.* 4.

⁴⁷ JÁVORSZKI: *i. m.* 3.

⁴⁸ ÍH 2013. 44.

Fel kell tenni azonban mégis a kérdést, ügyészi terhes fellebbezés hiányában a középértékes büntetés-kiszabási elv bevezetésétől függetlenül nem lesz-e kedvezőbb a vádlott helyzete a feltételes szabadságra bocsáthatóság normáinak változása folytán? A törvényi rendelkezéseket összehatásukban szükséges vizsgálni és amint a Kúria nyomán Busch kifogástalanul rámutat, a cél, hogy a „vádlott a legjobban járjon”.⁴⁹ A vádlott ugyanis a középértékes büntetés-kiszabási előírásról függetlenül feltehetően jobban járna az új törvény alkalmazása mellett, mert hosszabb tartamú büntetésnél évekkel kevesebb időt kellene büntetés-végrehajtási intézetben töltenie. Az eljárási helyzet több mint elgondolkodtató, hiszen bizonyos dogmákat, elveket, döntéseket követve határoz a bíróság, de lehet, hogy a törvény szellemével szemben mégsem biztosít kedvezőbb elbírálást ilyen szituációban a vádlottnak.

A Btk. a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos rendelkezései lényegesen enyhültek az 1978. évi IV. törvényhez képest. A Btk. 38. § (2) bekezdés a) pontja szerint, amennyiben az elkövető nem visszaeső, illetve ha a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége nem kizárt, annak legkorábbi időpontja a büntetés kétharmad részének, de legkevesebb három hónapnak a kitöltését követő nap, szemben az 1978. évi IV. törvény 47. § (2) bekezdésével, mely szerint fegyház fokozatnál a büntetés négyötöd, börtön fokozatnál pedig a háromnegyed rész letöltését követően nyílt meg a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége. Az új törvény szerint a fogház, a börtön és a fegyház fokozatnál is egységesen kétharmad rész kitöltése után kerülhet sor a feltételes szabadságra bocsátásra, kivéve, ha az elkövető visszaeső. Börtön és fegyház kiszabása esetén ezért az új törvény rendelkezései kétségtelenül kedvezőbbek az elkövetőre. A Btk. hatályba lépése után kezdetben az ítélezési gyakorlat nem volt egységes abban a kérdésben, hogy a szabadságvesztés végrehajtásához kapcsolódó feltételes szabadságra bocsátás olyan, a büntetéssel összefüggő kérdés-e, mely az elbírálás körébe vonható. E körben eltérő döntések születettek, melyek felvetették a jogegységi eljárás szükségességét. A Kúria végül jogegységi határozatot nem hozott, hanem kollégiumi véleményben foglalt állást. A 4/2013. (X. 14.) BK vélemény szerint határozott tartamú szabadságvesztés esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének legkorábbi, törvény erejénél fogva kötelező időpontjára vonatkozó rendelkezés a Btk. 2. § (1)–(2) bekezdése szerinti elbírálás fogalmába tartozik. Megváltozása ekként alapot ad – enyhébb elbírálás címén – a módosító törvény alkalmazására. A kúriai iránymutatásnak megfelelően így, eltérően a bírói gyakorlatban is megjelenő, más dogmatikai állásponttól,⁵⁰ a feltételes szabadságról szóló rendelkezés nem kizárólag olyan végrehajtási kérdés, mely kívül esik a büntetés-kiszabáson. E jogi

állásponttal szemben jogtudományi és dogmatikai érvek felhozhatók ugyan, de álláspontom szerint a Kúria helyes jogi álláspontra helyezkedett, melyet a jogegység érdekében az iránymutatással ellentétes, kötelező erejű norma meghozataláig követendőnek tartok.⁵¹ A vélemény csak rendelkező részt tartalmaz, deklarációt indokolást hozzá nem fűztek, mely meggyőző erejét nyilván csökkenti, de deklaráció mögötti tartalom helytálló, mert a feltételes szabadságra vonatkozó szabályok enyhülése hosszabb tartamú büntetésnél akár évekkel rövidebb szabadságvesztés letöltéséhez vezethet. Korábban más volt a felsőbírósági álláspont, egy eseti döntésben⁵² a bíróság azt fejtette ki, hogy a feltételes szabadságra bocsátás a cselekmény elbírálásán kívül eső, a szabadságvesztés végrehajtása során alkalmazható lehetőség, önmagában ezért a kedvezménytel kapcsolatos normák enyhülése nem eredményezheti az új törvény alkalmazását.⁵³

Megjegyzendő, hogy már a Btk. hatályba lépése előtt is született olyan határozat, mely nagy hangsúlyt helyezett az időbeli hatály vizsgálatakor a feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezéseknek.⁵⁴

E körben utalni kell viszont arra, miként a Kúria is rámutatott, hogy a feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó kedvezőbb elbírálási lehetőség a Btk. 2. § szempontjából csak akkor vehető figyelembe, ha minden más rendelkezés terheltre kiható következménye az elkövetéskori és az elbíráláskori törvényben azonos.⁵⁵ A Kúria kifejtette azt is, hogy a feltételes szabadságra vonatkozó kedvezőbb rendelkezések ellenére sem állapítható meg az enyhébb elbírálás lehetősége, ha a vád tárgyát képező bűncselekmény az új törvény szerint 1 rendbeli helyett többrendbelinek minősülne és a bűncselekményre előírt különös részi büntetési tétel három évről öt évre szigorodik.⁵⁶

Az alkalmazandó büntetőtörvény megválasztásakor a már említettek szerint még számos általános részi rendelkezés lehet releváns, így az alkalmatlan kísérletnél az elkövető már nem felel a maradék-bűncselekményért (Btk. 10. §), ami enyhülést jelent. A büntethetőségi korhatár leszállítása egyes súlyos, erőszakos bűncselekményeknél a Btk. 16. §-ában egyértelmű súlyosítja a törvényt. Enyhébb elbírálást eredményezhetnek azonban a jogos védelemnek a kedvezőbb szabályai (Btk. 22. §). A felhozottak mellett még számos más általános részi rendelkezés képezheti a vizsgálódás tárgyát, melyre a tanulmány, terjedelmi okok miatt sem térhet ki, csak az ítékezésben leggyakrabban problémákat felvető eljárási helyzeteket elemzi.

⁵¹ Debreceni Ítéltábla Bf.II.871/2013/8.

⁵² BH 2006.173.

⁵³ ELEK – HÁGER: *i. m.* 4.

⁵⁴ BH 2003.223.

⁵⁵ Legf. Bír. Bfv.III.96/2014/5.

⁵⁶ BH 2015.1.

⁴⁹ BUSCH: *i. m.* 4.

⁵⁰ Lásd pl. Nyíregyházi Törvényszék 2.B.876/2012/19.

4. Zárszavak

A Btk. hatálybalépése óta viszonylag rövidebb idő telt el, a bírói gyakorlat azonban elsősorban a Kúria iránymutatásainak megfelelően egyre egységesebben foglal állást a fontos jogkérdésben. Megítélésem szerint azonban indokolt lett volna a büntető törvényben, vagy külön hatályba léptető rendelkezésben a bírói gyakorlat által kialakított vizsgálati folyamat legfontosabb, követhető lépéseit rögzíteni. Már történt rá utalás Frank nyomán, hogy a jogalkotó minden élethelyzetet és jogi szituációt nem szabályozhat, azonban a vizsgált probléma, jogkérdés olyan szerzeágazó és összetett, mely jogalkotói választ, de legalább kötelező kúriai iránymu-

tatást, azaz jogegységi döntést igényelne. Az is nehezíti a jogalkalmazó döntését, hogy a már kifejtettek szerint a jogalkotói szigorítási szándék ellenére az új törvény több részben is enyhébb elbírálást eredményezhet. Az eltérő döntések, eltérő gyakorlat kialakulásának elkerülése érdekében ezért fontos lenne a bíróságok számára kötelező norma meghozatala, melyet úgy gondolom, hogy megkíván a törvény előtti egyenlőség és a fegyveregyenlőség elve is. Az időbeli hatály ugyanis olyan fontos jogintézmény, melynek helyes alkalmazása meghatározó nemzetközi jogi és európai standard, emellett garanciális, alkotmányos kötelezettség, melynek a jogalkalmazó csak úgy tehet megfelelően eleget, ha a törvényi szabályozás, avagy kötelező norma egyértelmű, félreértésre, eltérő jogértelmezéseknek lehetőségét nem teremtő iránymutatást ad. ■

BTK. FORDÍTÓKULCS Oda-Vissza

SZERKESZTŐK: Czine Ágnes, Fiedler Laura

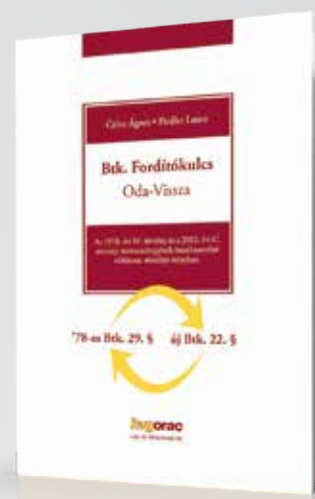
Ez a kiadvány a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény ('78-as Btk.) és a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (új Btk.) összehasonlítását tűzi ki céljául, annak érdekében, hogy az Olvasó számára könnyebbé tegye az új Btk. rendelkezéseinek megismerését és az alkalmazásukra történő felkészülést.

A könyv első felében az összehasonlítás megkönnyítése érdekében a bal oldali hasáb az új Btk. szövegét tartalmazza annak eredeti sorrendjében, a jobb oldali hasábban pedig a '78-as Btk. rendelkezései találhatók az új Btk. szabályainak megfelelő rendben. Így az Olvasónak nem kell keresnie, hogy az új Btk. egyik szabályának a '78-as Btk. melyik rendelkezése felel meg. A könyv második felében található feldolgozás pedig a '78-as Btk. eredeti törvényi sorrendjét követi és ahhoz rendeli az új Btk. szabályait.

Az összehasonlítás nem csak az egyes szakaszok párosításával, **hanem minden esetben a bekezdések szintjén**, az egymásnak megfeleltethető bekezdések (sőt, adott esetben az egyes bekezdéseken belüli alpontok) egymás mellé rendezésével történik. Az új Btk. azon rendelkezései, melyek a korábbi kódexhez képest újdonságként jelennek meg, az összehasonlítás mindkét irányában **külön jelölést** kaptak, egyértelműen felhívva a figyelmet a '78-as Btk.-ban nem szereplő új szabályokra. A kiadvány így könnyen kezelhetően, áttekinthetően és felhasználóbarát módon segít a két kódex összevetésében, legyen az Olvasó célja akár az egyezőségek, akár az újdonságok megismerése.

A Fordítókulcs különös jelentőségét azok az esetek adják majd, amikor a bűncselekményt a '78-as Btk. hatálya alatt követték el, de a bíróság 2013. július 1-je után bírálja el, és az új Btk. enyhébb szabályt tartalmaz, tehát az utóbbi törvénykönyvet kell alkalmaznia.

A kézirat lezárásának dátuma 2013. szeptember 1-je, így a kiadvány az új Btk.-nak mind a kihirdetés és a hatálybalépés között elfogadott, mind a 2013. augusztus 1-jén hatályba lépett módosításait tartalmazó szövegváltozatát tartalmazza!

Ára: 6990 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

DR. KELEMEN JÓZSEF*

A költségvetés kiadási oldalát sértő cselekmények szabályozástörténeti fejlődése Magyarország harmadik Büntető Törvénykönyvében, és az azzal kapcsolatban felmerült jogalkalmazási problémák

I. Bevezetés

Az állam a költségvetési bevételekből, esetleg hitelek-ből fedezi a közfeladatok ellátását, melyeket a gazdaság szereplői nem vagy nem kellő hatékonysággal tudnának ellátni. A költségvetési bevételek büntetőjogi védelmén kívül az államnak szükséges a költségvetésből származó kiadásokat is büntetőjogi oltalomban részesíteni.

Az államháztartás alrendszerei az államháztartás egészét tekintve egységes egészet alkotnak. Lényegében mindegyik alrendszer közhatalmi alapon látja el a hatáskörébe tartozó feladatokat. Az alrendszerek egymástól eltérő feladatai és elkülönült gazdálkodásuk folytán önállóan működnek.¹

Bende-Szabó Gábor szerint szervezet megközelítésben az államháztartás egésze a közhatalmi szervek, illetve a közhatalmi szervekhez tulajdonjogilag és irányítás szempontjából egyaránt kötődő közintézmények pénzügyi, vagyoni és gazdálkodási rendszerét jelenti. Egy ország államháztartási rendszere több alrendszert

foglal magában. Az alrendszerek száma és funkciója, bár kétségtelen, hogy vannak stabil elemek, helytől és időtől függően változhat. Gondolhatunk itt például az egészségügy, az oktatás állami finanszírozására vagy éppen a társadalombiztosítási alrendszer változásaira.²

Magyarországon a rendszerváltást megelőzően az állami pénzügyek rendszerét, irányításának, működésének és ellenőrzésének legfőbb szabályait az állami pénzügyekről szóló 1979. évi II. törvény határozta meg. Az állami költségvetés a központi költségvetést és a tanácsok költségvetését foglalta magában, mely rendszerbe beletartoztak még az elkülönített állami pénzalapok is.³

Az államháztartás alrendszereit a rendszerváltást követően az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény (Áht.) határozta meg. Az Áht. sze-

rint az államháztartás alrendszerei a 2009. év végéig a központi kormányzat költségvetése, az elkülönített állami pénzalapok költségvetései (például a Munkaerőpiaci Alap, a Nemzeti Kulturális Alap, a Kutatási és Technológiai Innovációs Alap, a Szülőföld Alap), a társadalombiztosítás költségvetései (egészségbiztosítás és nyugdíjbiztosítás) és a helyi önkormányzatok költségvetései voltak.

2010. január 1. napjától kezdődően a módosított Áht. alapján az államháztartás két, a központi és az önkormányzati alrendszerből állt. Az államháztartás központi alrendszerébe tartozott az állam, a költségvetési szerv, az államháztartás központi alrendszerébe sorolt köztestület és az ilyen köztestület által irányított köztestületi költségvetési szerv. Az államháztartás önkormányzati alrendszerébe tartozott a helyi önkormányzat, a nemzeti önkormányzatok, a társulás, a térségi fejlesztési tanács és a helyi önkormányzati, valamint a nemzetiségi önkormányzati költségvetési szervek. Ki kell emelni, hogy ettől az időponttól kezdődően a társadalombiztosítási költségvetések és az elkülönített állami pénzalapok nem tartoztak az államháztartás alrendszerei közé.

* Fővárosi Főügyészségen kirendeléssel szolgálatot teljesítő budapesti X. és XVII. kerületi ügyészségi ügyész; PhD-hallgató, PTE ÁJK Doktori Iskola

¹ 1992. évi XXVIII. tv. 1–11. §-ához fűzött indokolás

² Bende-Szabó Gábor: Alapvetés a magyar államháztartási jog tárgyában, különös tekintettel az államháztartás helyi szintjére. In: Pósnán László (szerk.): *Collectio Iuridica Universitatis Debrecensis*. Debrecen, 2001. 53. oldal

³ 1979. évi II. tv. 4. § (1) bekezdés

Az állam ezeknek az államháztartási alrendszernek költségvetéseinek a terhére különböző pénzügyi támogatásokat nyújtott különféle gazdaságpolitikai, szociálpolitikai célok megvalósulása érdekében.

A költségvetés kiadási oldalát sértő bűncselekmények törvényi tényállásában meghatározott gazdasági előny alatt az államháztartás egyes alrendszerei költségvetésének terhére a gazdálkodás körében a gazdálkodó szervezetek részére ellenérték nélkül biztosított ingyenes vagy kedvezményes forrást értjük.⁴

Ezek a pénzügyi támogatások a gazdálkodó szervezetekhez jellemzően állami dotációként, árkiegészítésként, kedvezményes kamatozású kölcsönként, tartozás elengedéseként, állami garancia- vagy kezességvállalásként jutottak el a tervgazdálkodás időszakában.

A pénzügyi támogatásokkal kapcsolatos visszaéléseket megvalósító bűncselekményeket a jogalkotó Magyarország harmadik Büntető Törvénykönyvében, a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényben a gazdasági bűncselekményeket tartalmazó fejezetben, a gazdálkodási kötelességeket és a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekményeket tartalmazó címében helyezte el, ezért a védett jogtárgyra figyelemmel az ilyen bűncselekményeket csak a gazdálkodás körében, jellemzően gazdálkodó szervezetek vagy egyéni vállalkozók követhették el, míg természetes személyek ilyen minőségükben nem.

Ahhoz, hogy pontosan mit kellett a gazdálkodás és a gazdálkodás rendje alatt érteni, a törvény nem határozta meg.

Gál István László szerint a gazdasági rend a büntetőjogban használatos szakkifejezésként a gazdaság szabályszerű, zavartalan működését jelenti, míg a gazdálkodás egy adott gazdasági egység által a termelési erőforrások felhasználásával történő folyamatos mérlegelést és döntéshozatalt jelent, szembeállítva a várható hasznot a lehetséges költségekkel.⁵

Tóth Mihály szerint a gazdasági tevékenység valamiféle rendszeres, s a pillanatnyi személyes szükségletek kielégítését meghaladó pénz-, áru- vagy szolgáltatásforgalom lebonyolítását jelenti.⁶

II. A népgazdaság szerveinek megtévesztése

A költségvetés védelme, ezáltal pedig a szocialista tervgazdálkodás hatékony működésének biztosítása érdekében a jogalkotó megalkotta a népgazdaság szerveinek megtévesztése tényállását, és azt az 1978. évi IV. törvény gazdasági bűncselekmények címet viselő

XVII. fejezetében, a gazdálkodási kötelességeket sértő bűncselekmények elnevezésű I. címében helyezte el.

288. § (1) Aki jogtalan gazdasági előny szerzése végett a népgazdaság döntésre jogosult szervét megtéveszti és ezzel jelentős hátrányt okoz, vétéséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény a népgazdaságnak hátrányt okoz.

A bűncselekmény védett jogi tárgya a támogatások tervszerű szétosztásához, ezáltal pedig a tervgazdálkodáshoz fűződő állami-társadalmi érdek volt.

A bűncselekmény célzatos materiális bűncselekmény volt, melyben a tényállásszerű eredmény a jelentős hátrány bekövetkezése volt. A jelentős hátrány bekövetkezése nem összeghatárhoz volt kötve, hanem annak megállapítására akkor kerülhetett sor, ha az adott előny nem töltötte be azt a gazdasági funkciót, amelyre szánták. Mivel a bűncselekmény a jogtalan gazdasági előnyt mint célzatot tartalmazta, ezért azt kizárólag csak egyenes szándékkal lehetett elkövetni. Fontos kiemelni, hogy a célzat a jogtalan gazdasági előny volt, ezért aki a népgazdaság döntésre jogosult szervét olyan gazdasági előny szerzése érdekében tévesztette meg, melyre egyébként jogosult lett volna, a bűncselekményt nem valósította meg.

Álláspontom szerint ilyen esetben nem csupán a tényállásszerű célzat zárta ki a bűncselekmény megvalósulását, hanem az is, hogy az elkövetőnek jogszerűen járó gazdasági előny megszerzésével a tényállásban meghatározott jelentős hátrány bekövetkezése fogalmilag kizárt volt, mivel nem merülhetett fel, hogy az egyébként jogszerű előny ne töltse be azt a gazdasági funkciót, amelyre azt szánták.

A bűncselekmény elkövetési magatartása a megtévesztés volt, míg a passzív alanya a népgazdaság döntésre jogosult szervei voltak, melyek a minisztériumok, az országos hatáskörű szervek, a hitelnyújtásról rendelkező pénzügyintézetek, valamint a tanácsi szervek voltak.⁷

A bűncselekmény kísérletét az valósította meg, aki jogtalan előny szerzése érdekében a népgazdaság döntésre jogosult szervét megtévesztette, azonban a jelentős hátrány mint eredmény nem következett be, azonban az általa kifejtett elkövetési magatartás erre alkalmas lett volna.

A bűncselekmény alapesete két évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett vétés volt, míg az öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetni rendelt minősített eset megállapítására csak a népgazdasági hátrány mint eredmény bekövetkezése esetén kerülhetett sor. A népgazdasági hátrány alatt a több irányú gazdasági érdeksérelmek halmozódását kellett érteni. Ha egyegy kötelességszegés nemcsak a kötelességgel közvet-

⁴ 2001. évi CXXI. tv. 54. §-ához fűzött indokolás

⁵ Gál István László: A gazdasági válságok, a gazdasági bűnözés és a gazdasági büntetőjog egyes összefüggései. In: Virág György (szerk.): OKRI Szemle, 2. kötet. Budapest: OKRI-KJK, 2012. 121. oldal

⁶ Tóth Mihály: A gazdasági bűnözés és a bűncselekmények néhány aktuális kérdése. MTA Law Working Papers, 2015, 4. szám, 5. oldal

⁷ 1978. évi IV. tv. 288. §-ához fűzött indokolás

lenül érintett területen zavarta meg a tervszerű gazdálkodást, hanem hatása több irányú volt, a több irányú hatás olyan zavart kelthetett a tervgazdálkodás rendszerében, amely már a népgazdaságnak is hátrányt okozhatott. A népgazdasági jelentőségű hátrány akkor volt megállapítható, ha a bűncselekmény következményei az egyes gazdasági ágak zavartalan működését, a gazdasági ágazatok közötti együttműködést, a gazdasági folyamatok zökkenőmentes lebonyolítását, a tervszerűen szabályozott piac áru- és pénzviszonyainak funkcionálását, a szabályozóeszközök hatásának zavartalan érvényesülését akadályozták, vagy az állammal szemben fennálló jelentős kötelezettségek teljesítésének elmaradásához vezettek. A népgazdaság érdekeinek sérelme azonban megvalósulhatott olyan esetekben is, amikor viszonylag kisebb értékű káros következménnyel járt a cselekmény, de zavarok keletkeztek például a lakosság ellátásában alapvető árucikkekből.⁸

Külön kiemelendő, hogy a jogalkotó a bűncselekmény elkövetési értéke alapján a büntetési tétel tekintetében nem alkalmazott megkülönböztetést, így annak figyelembevételére csak a büntetés kiszabása körében kerülhetett sor.

A tényállás rendszertani elhelyezéséből eredően a bűncselekményt kizárólag gazdálkodás körében lehetett elkövetni. A szabályozás hiányossága álláspontom szerint az volt, hogy a tényállásszerű eredménnyel kapcsolatban a törvény nem tartalmazott értelmező rendelkezést, így azt a jogalkalmazásnak kellett kidolgoznia a törvény indokolásának segítségével.

III. Jogosulatlan gazdasági előny megszerzése

A rendszerváltást követően, a piacgazdaságra történő áttérés után szükségessé vált a megváltozott piaci környezethez és az állami berendezkedéshez igazítani a Büntető Törvénykönyvet, már csak azért is, mert a népgazdaság szerveinek megtévesztése törvényi tényállás kiüresedett annak következtében, hogy a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 1989. október 23. napján hatályba lépett módosítása szerint Magyarország gazdasága népgazdaság helyett piacgazdaság lett, és így a tényállás szerinti passzív alanyok, a népgazdaság döntésre jogosult szervei a megváltozott jogszabályi környezetre figyelemmel megszűntek.

Az 1978. évi IV. törvény 288. §-át a jogalkotó az 1993. május 15. napján hatályba lépett 1993. évi XVII. törvénnyel módosította, és a harmadik Büntető Törvénykönyvbe beiktatta a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése tényállást.

A rendszerváltozás kezdetén a gazdasági élet és mű-

ködés büntetőjogi szabályozásának felszámolását tervezték, mondván: a szabad piac a maga természetes és szerves szabályozó ágenseivel kiváltja a tervutasításos gazdaság sajátjának tartott adminisztratív és büntetőjogi védelmet.⁹

Az 1993. évi XVII. törvény volt az első olyan jogszabály, amely általános érvénnyel végigvezette a büntetőjog alapvető szabályain azt a gondolkodásmódbeli és paradigmaváltást, amit a rendszerváltás hozott. A paradigmaváltás a büntetőjogi terület különböző szereplőit más-más cselekvésre indította: a büntetőtudomány új kriminálpolitikai koncepciót fogalmazott meg, míg az igazságügyi kormányzat új büntetőjogi szabályokat alkotott. A törvény a korábbi tekintélyelvű politikai rendszer büntetőjogából igyekezett jogállami büntetőjoggá formálni az 1978. évi IV. törvényt.¹⁰

288. § Aki gazdasági előny megszerzése érdekében a döntésre jogosult szervet vagy személyt megtéveszti, és ezáltal maga vagy más részére jogtalanul szerzi meg az állam által biztosított gazdasági előnyt, büntetett követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A bűncselekmény a népgazdaság szerveinek megtévesztéséhez hasonlóan célzatos materiális bűncselekmény volt, melyben a tényállásszerű eredmény az állam által biztosított gazdasági előny bárki részére történő jogtalan megszerzése volt. Az eredmény nem volt összeghatárhoz kötve, ezért a bűncselekmény akár 10 fillér jogtalan megszerzésével is megvalósult. Kiemelendő, hogy a jogalkotó eredményként a jogtalan gazdasági előnyt határozta meg, ezért ha az elkövető vagy más személy a megtévesztés következtében jogszerű gazdasági előnyhöz jutott hozzá, a bűncselekmény nem valósult meg. A törvényi tényállás a gazdasági előny megszerzését célzatként tartalmazta, ezért a bűncselekményt csak egyenes szándékkal lehetett elkövetni. A bűncselekmény elkövetési magatartása a megtévesztés, míg a passzív alanya a döntésre jogosult szerv vagy személy volt.

Mivel a bűncselekménynek csak alapesete volt, ezért az elkövetési érték figyelembevételére kizárólag a büntetés kiszabása körében kerülhetett sor.

A bűncselekmény kísérlete akkor valósult meg, ha az elkövető a gazdasági előny megszerzése végett a döntésre jogosult szervet vagy személyt megtévesztette, azonban az állam által biztosított gazdasági előny jogtalan megszerzésére nem került sor, azonban az elkövetési magatartás erre alkalmas lett volna.

A tényállás rendszertani elhelyezéséből eredően a

⁹ Ligeti Miklós: Büntető- és kriminálpolitika, illetve büntetőjog-alkotás Magyarországon 1993–2003 között, III. rész. Ügyészek Lapja, 2007, 3. szám, 51. oldal

¹⁰ Ligeti Miklós: Büntető- és kriminálpolitika, illetve büntetőjog-alkotás Magyarországon 1993–2003 között, II. rész. Ügyészek Lapja, 2007, 2. szám, 53. oldal

⁸ 1978. évi IV. tv. XVII. fejezet I. címéhez fűzött indokolás

bűncselekményt kizárólag gazdálkodás körében lehetett elkövetni.

A joggyakorlatban kérdésként merült fel, hogy ha az elkövető a passzív alanyt hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú magánokirat felhasználásával téveszti meg a gazdasági előny megszerzése érdekében, és így jut hozzá bárki az állam által biztosított gazdasági előnyhöz úgy, hogy arra egyébként nem lenne jogosult, az elkövető a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése mellett a magánokirat-hamisítást is elköveti-e. A Legfelsőbb Bíróság szerint a két bűncselekmény halmazata valóságos, tehát az elkövető a gazdasági bűncselekmény mellett megvalósítja a közbizalom elleni bűncselekményt is.^{11, 12}

Mivel egyrészt a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése törvényi tényállása a megtévesztéssel kapcsolatban nem tartalmazta sem a hamis, hamisított vagy más nevére szóló közokirat felhasználását, sem pedig a hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú magánokirat használatát, másrészt a gazdasági bűncselekmény és a közbizalom elleni bűncselekmények találkozási pontja nem volt szükségszerű, harmadrészt az eltérő jogtárgysértésekre – melyet a törvényi tényállásoknak az eltérő fejezetekben történő elhelyezése is kifejez – figyelemmel, a Legfelsőbb Bíróság jogi álláspontja dogmatikailag is helyesnek tekinthető.

A jogalkotó 2002. április 1. napjától kezdődően a 2001. évi CXXI. törvénnyel módosította az 1978. évi IV. törvényben a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének tényállását, valamint értelmező rendelkezést is beiktatott.

288. § (1) Aki

a) a központi költségvetésből, a helyi önkormányzati költségvetésből vagy az elkülönített állami pénzalapokból jogszabály alapján,

b) külföldi állam vagy nemzetközi szervezet által céljelleggel

nyújtott pénzügyi támogatást vagy más gazdasági előnyt úgy szerez meg, hogy evégett valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz, avagy valótlan tartalmú, hamis vagy hamisított okiratot használ fel, büntetést követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a céljelleggel nyújtott támogatást a jogcímétől eltérően használ fel, és az ebből eredő visszafizetési kötelezettségének nem tesz eleget, úgyszintén az, aki a pénzügyi támogatás felhasználásával kapcsolatban előírt elszámolási vagy számadási

kötelezettség teljesítésekor valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz, illetőleg valótlan tartalmú, hamis vagy hamisított okiratot használ fel.

Értelmező rendelkezés

288/A. § A 288. § alkalmazásában a külföldi állam vagy a nemzetközi szervezet által nyújtott támogatáson magyar közigazgatási szerv vagy pénzügyi intézmény által, a külföldi állam vagy a nemzetközi szervezet nevében kezelt támogatást is érteni kell. A 288. § nem alkalmazható, ha a bűncselekményt az Európai Közösségek által vagy nevében kezelt pénzalapokból származó támogatásokkal, illetőleg az Európai Közösségek által vagy nevében kezelt költségvetésbe történő befizetésekkel kapcsolatban követik el.

A törvényi tényállás két alapesetet tartalmazott. Az első alapeset az (1) bekezdésben került meghatározásra, és a korábbi szabályozáshoz hasonlóan továbbra is célzatos és materiális volt. A bűncselekmény eredménye a meghatározott forrásból származó pénzügyi támogatás vagy más gazdasági előny megszerzése volt. Ezeket a forrásokat a jogalkotó kimerítően felsorolta, így ide tartoztak a központi költségvetés, a helyi önkormányzati költségvetés, az elkülönített állami pénzalapok, az Európai Közösségek által vagy nevében kezelt pénzalapokon kívül a külföldi állam vagy nemzetközi szervezet költségvetése. Kiemelendő, és hiányságként felróható, hogy az államháztartás alrendszerei közül a társadalombiztosítások költségvetései már nem tartoztak az e tényállás által védett költségvetési körbe, valamint az, hogy a hazai költségvetésekből származó pénzügyi támogatást vagy más gazdasági előnyt a tényállás csak abban az esetben védte, ha annak nyújtására jogszabály alapján került sor, továbbá az, hogy a külföldi állam vagy nemzetközi szervezet által csak a céljelleggel nyújtott pénzügyi támogatás vagy más gazdasági előny állt oltalom alatt.

A hazai forrásokból származó gazdasági előny indokolatlan szűkítése oda vezetett, hogy a nem jogszabály alapján nyújtott támogatás megszerzése érdekében kifejtett elkövetési magatartás esetén a bűncselekményt nem lehetett megállapítani. Így nem kerülhetett sor a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése megállapítására az ún. Széchenyi kártya konstrukcióhoz kapcsolódó támogatás megszerzése érdekében kifejtett tényállásszerű elkövetési magatartás esetén, mivel az ilyen támogatás nyújtására kormány határozat alapján került sor.¹³ A kormány határozat azonban nem jogszabálynak, hanem az állami irányítás egyéb jogi eszközének minősült¹⁴, ezért a támogatás nem tartozott a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése által védett gazdasági előny körébe.

A társadalombiztosítási költségvetéseknek az oltal-

¹¹ Az állami támogatás és az előny megszerzése érdekében részben hamis tartalmú pályázati kérelem benyújtása esetén a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének büntette és a magánokirat-hamisítás vétsége bűnhalmazatban állapítandó meg (BH 1997.262.).

¹² A jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének büntette és ezzel halmazatban magánokirat-hamisítás vétsége valósul meg, ha a helyi önkormányzat tisztviselője a céljelleggel nyújtott pénzügyi támogatás megszerzése érdekében elvégezni nem szándékolt munka szükségességét tünteti fel a pályázatban, és hamis számlák benyújtásával azt a látszatot kelti, hogy e munkát elvégezték (BH 2008.84.).

¹³ Első alkalommal az 1213/2012. (XII. 23.) Korm. határozat alapján.

¹⁴ 1987. évi XI. tv. 46. §

mazott költségvetési körből történt kivétele következtében az egészségbiztosítás vagy a nyugdíjbiztosítás által finanszírozott támogatásokra elkövetett cselekmények nem minősültek jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének, azokat – ha az egyéb törvényi tényállási elemeknek egyébként megfeleltek – legfeljebb vagyron elleni bűncselekményeknek lehetett minősíteni. Ebből adódóan azonban a társadalombiztosítási költségvetésekből folyósított pénzügyi támogatás felhasználásával kapcsolatban előírt elszámolási vagy számadási köteletség teljesítésekor történő valótlan tartalmú nyilatkozattétel, illetve valótlan tartalmú, hamis vagy hamisított okirat felhasználása sem gazdasági, sem pedig vagyron elleni bűncselekménynek nem minősült, ezért annak elkövetőjét csupán valamely, jóval enyhébb büntetési tétellel fenyegetett közbizalom elleni bűncselekmény miatt lehetett felelősségre vonni.

A jogosulatlan gazdasági előny megszerzése – bár az jellegében a csaláshoz hasonló bűncselekmény – sem a jogtalan haszonszerzési célzat, sem a kár nem volt tényállási eleme, tehát önmagában a pénzügyi támogatás hamis okirat felhasználásával való megszerzésével elkövethető volt.¹⁵

Fontos még azt kiemelni, hogy a tényálláshoz fűzött értelmező rendelkezés alapján a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése nem volt alkalmazható, ha a bűncselekményt az Európai Közösségek által vagy nevében kezelt pénzalapokból származó támogatásokkal, illetőleg az Európai Közösségek által vagy nevében kezelt költségvetésbe történő befizetésekkel kapcsolatban követték el, mivel az ilyen forrásokból származó támogatásokat a jogalkotó önálló törvényi tényállással, a később bemutatandó Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértésével védte.

A jogosulatlan gazdasági előny megszerzése bűncselekményi értékhatára 2007. május 31. napjáig 50 001 Ft, ezt követően 100 001 Ft volt.¹⁶

A bűncselekmény elkövetési magatartása a korábbi szabályozáshoz képest szűkebbé vált, az a megtévesztés helyett már a valótlan tartalmú nyilatkozattétel, a valótlan tartalmú hamis vagy hamisított okirat felhasználása lett.

A korábbi szabályozáshoz képest az új tényállás első alapesete már nem csak a jogosulatlan támogatás megszerzését rendelte büntetni, hanem a tényállásszerű elkövetési magatartás kifejtésével olyan gazdasági előny megszerzését is, melyre az elkövető egyébként is jogosult lett volna.

Az Áht. meghatározta, hogy a költségvetési támogatás abban az esetben volt biztosítható, ha a támogatási igény benyújtója megfelelt a rendezett munkaügyi kapcsolatok követelményeinek, valamint előírható volt, hogy ne legyen esedékessé vált és meg nem fizetett adó-, járulék-, illeték- vagy vámtartozása (köztartozásmentesség).¹⁷ A támogatási kérelem benyújtásakor te-

hát ilyen tartalmú nyilatkozatot kellett tenni, valamint a meghatározott feltételek igazolására volt szükség. A pályázatnak tartalmaznia kellett továbbá a költségvetési támogatásból megvalósítani tervezett tevékenységek, feladatok, beszerzések részletes ismertetését, azok tervezett szakmai hatásait, összefüggéseit a pályázati felhívásban megjelölt pályázati céllal, valamint az ezekhez kapcsolódó részletes költségtervet, szükség szerint költség-haszon elemzést és megvalósíthatósági tanulmányt. Csatolni kellett továbbá az igazolást is a saját forrás rendelkezésre állásáról.¹⁸

A valótlan tartalmú nyilatkozattétel, illetve a valótlan tartalmú hamis vagy meghamisított okirat felhasználása jellemzően az előzőekben bemutatott okiratokkal kapcsolatban merült fel.

A bűncselekmény első alapesetének kísérlete akkor valósult meg, ha az elkövető a gazdasági előny megszerzése érdekében valótlan tartalmú nyilatkozatot tett, illetve valótlan tartalmú hamis vagy hamisított okiratot használt fel, azonban a gazdasági előny megszerzésére nem került sor, azonban a kifejtett elkövetési magatartás erre alkalmas lett volna.

A bűncselekmény második alapesetének megvalósulására csak a gazdasági előny jogszerű megszerzését követően kerülhetett sor. Ennek az alapesetnek két fordulata volt. Az első fordulata az elkövető azzal valószínűsítette meg, ha a céljelleggel nyújtott támogatást a támogatás jogcímétől eltérően használta fel, és az ebből eredő visszafizetési kötelezettségének nem tett eleget.

A támogatást a kedvezményezett kizárólag a jogszabályban, a támogatói okiratban vagy a támogatási szerződésben meghatározott cél érdekében használhatta fel. Abban az esetben, ha ezt a kötelezettségét megsértette, a költségvetési támogatást ellenőrző szervezet kötelezte a kedvezményezettet a céltól eltérően felhasznált támogatási összeg visszafizetésére. A második alapeset első fordulata az elkövetési magatartása kettős volt, egyrészt a céljelleggel nyújtott támogatásnak a jogcímtől eltérő felhasználása, másrészt pedig az ebből eredő visszafizetési kötelezettség nem teljesítése. A bűncselekményt kizárólag mindkét elkövetési magatartás kifejtésével lehetett elkövetni. Ebből következett, hogy ha az elkövető a támogatást ugyan a jogcímtől eltérően használta fel, azonban a támogatásnak megfelelő összeget az erre történő kötelezést követően visszafizette, akkor nem követett el bűncselekményt.

A második alapeset első fordulata szerinti bűncselekmény miatt a gyakorlatban a büntetőeljárás csak jóval a támogatás jogcímtől eltérő felhasználását követően indulhatott meg, mivel a bűncselekmény gyanúja csak azt követően állt fenn, ha a visszafizetésre kötelező okiratban megjelölt határidő eredménytelenül eltelt.

A második alapeset második fordulata az elkövetési magatartása a pénzügyi támogatás felhasználásá-

¹⁵ BH 2012.283.

¹⁶ 1979. évi 5. tvr. 27. § (3) bekezdés a) pont

¹⁷ 1992. évi XXXVIII. tv. 15. § (1) bekezdés

¹⁸ 292/2009. (XII. 19.) Korm. rendelet 133. § (1) bekezdés

val kapcsolatban előírt elszámolási vagy számadási kötelezettség teljesítésekor történő valótlan tartalmú nyilatkozattétel, illetve a valótlan tartalmú, hamis vagy hamisított okirat felhasználása.

A támogatás felhasználására vonatkozó elszámolási vagy számadási kötelezettségekkel kapcsolatosan az Áht. előírta, hogy a kedvezményezett beszámolási kötelezettség terhelte a költségvetési támogatás rendeltetésszerű felhasználásáról. A kedvezményezett köteles volt a költségvetési támogatások lebonyolításában részt vevő és a költségvetési támogatást ellenőrző szervezetekkel együttműködni, az ellenőrzést végző szerv képviselőit ellenőrzési munkájukban a megfelelő dokumentumok, számlák, a megvalósítást igazoló okmányok, bizonylatok rendelkezésre bocsátásával, valamint a fizikai teljesítés vizsgálatában a helyszínen is segíteni.¹⁹

A kedvezményezett számára a támogatói okiratban, a támogatási szerződésben a költségvetésből nyújtott támogatás rendeltetésszerű felhasználásáról beszámolási kötelezettséget kellett előírni. A támogatás megfelelő felhasználásáról elsősorban a kedvezményezett által készített beszámoló útján kellett meggyőződni. A beszámolónak a támogatói okiratban, a támogatási szerződésben előírt tartalommal és formában kellett ismertetnie a támogatás felhasználásának, illetve a támogatott tevékenység megvalósításának szakmai vonatkozásait, tapasztalatait, elemeznie kellett a megvalósítás eredményességét, továbbá részletes pénzügyi elszámolást kellett adnia a támogatás felhasználásáról. A kedvezményezett kizárólag a támogatói okiratban, a támogatási szerződésben meghatározott időtartam alatt felmerült és a támogatott tevékenység megvalósításához kapcsolódó költségeket számolhatta el a beszámolóban.²⁰

A valótlan tartalmú nyilatkozattétel, illetve a valótlan tartalmú, hamis vagy hamisított okirat felhasználása jellemzően a beszámoló elkészítésével, valamint annak mellékleteivel kapcsolatban merült fel.

Látható, hogy a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének első alapesete és a második alapeset második fordulója ugyanazt az elkövetési magatartást tartalmazta, csak míg az első alapesetben az elkövető az elkövetési magatartást a támogatás megszerzése érdekében fejtette ki, addig a második alapeset második fordulatában a támogatás felhasználásával kapcsolatban előírt elszámolási vagy számadási kötelezettség teljesítésekor tanúsította ezt.

A második alapeset mindkét fordulója immateriális bűncselekmény, melyek célzatot nem tartalmaztak, így azokat eshetőlegesen szándékkal is el lehetett követni.

Fontos kiemelni a szabályozásnak azt a hiányosságát, hogy az elszámolási vagy számadási kötelezettség nem teljesítését nem rendelte büntetni a törvény.

IV. Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése

Az Európai Unió költségvetése egy sajátos rendszer, amely speciális elvek mentén gyűjti össze, és osztja el újra az anyagi erőforrásokat. Ez a fajta újraelosztás továbbgyűrűzik a tagállamokba is, mert a részletek kidolgozása, a projektek és kedvezményezettek kiválasztása és a kifizetések teljesítése már a nemzeti hatóságok feladata, amelyhez megfelelő belső rendszert kellett kiépíteni. A kiadások kapcsán az Európai Unió tárgyalások keretén belül határozza meg az egyes tagállamok által lehívható összeget, vagyis azt, hogy az Unió közös költségvetésén belül a kiadásokból melyik tagállam mekkora összegben részesül. Az anyagi erőforrások pályázatok formájában válnak elérhetővé, melyek többségében a magyar központi költségvetés társfinanszírozóként jelenik meg.²¹

A jogosulatlan gazdasági előny megszerzése törvényi tényállás 2002. április 1. napi hatállyal történt módosítással egyidejűleg, a 2001. évi CXXI. törvénnyel a jogalkotó a harmadik Büntető Törvénykönyvbe iktatta az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése tényállását, részben jogharmonizációs kötelezettség teljesítéseként.

Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése bűncselekmény a költségvetés csorbításán keresztül a gazdasági integrációhoz fűződő érdeket, illetve annak alapját, a belső piac egységességét bontja meg. Viszonylag könnyen belátható, hogy az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelme elsősorban gazdasági szükségszerűség. Márpedig a gazdasági érdekei védelmére a Közösség bevonja a büntetőjog eszközeit is. Ezért került sor az Európai Közösségek pénzügyi érdekei védelméről szóló Egyezmény megalkotására, ami – formáját tekintve – harmadik pilléres szerződés, azonban közvetlenül védi az Európai Unió első pilléres, tehát közösségi érdekeit, nevezetesen az integráció magját képező gazdasági alapszabadságok érvényesülését, az egységes belső piacot.²²

Az 1995. július 26. napján elfogadott Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló Egyezmény minden tagállamot megfelelő lépések megtételére kötelez annak érdekében, hogy biztosítsa az Európai Unió kiadásait és bevételeit sértő csalások (bűnszegély, felbujtás és kísérlet is) hatékony, arányos és elrettentő erejű büntetőjogi szankciók általi büntethetőségét. Ezenkívül minden tagállam köteles megtenni a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a vállalkozások vezetőit vagy egy vállalkozáson

²¹ Lárís Liliána: Időszerű büntetőjogi kérdések a költségvetést károsító új bűncselekmények kapcsán: dióhéjban az „európai csalásokról”. *Ügyészek Lapja*, 2011, 5. szám, 25–27. oldal

²² Miskolczi Barna: Mulasztás? Tűnődés a Btk. 314. §-a (1) bekezdésének b) pontja körül. *Ügyészek Lapja*, 2007, 1. szám, 26. oldal

¹⁹ 1992. évi XXXVIII. tv. 122. § (1) bekezdés

²⁰ 292/2009. (XII. 19.) Korm. rendelet 125. §

belül döntési jogosultsággal rendelkező vagy ellenőrzést gyakorló személyeket büntetőjogi felelősségre lehessen vonni – a nemzeti jogban meghatározott elvekkel összhangban – az Európai Közösségek pénzügyi érdekeit sértő csalás eseteiben.²³

Az Egyezmény szerint az Európai Közösségek pénzügyi érdekeit érintő csalás a kiadásoknál minden szándékos tevékenység vagy mulasztás, amellyel kapcsolatban:

- hamis, téves vagy hiányos kimutatások használata vagy bemutatása, ami az Európai Közösségek általános költségvetéséből vagy az Európai Közösségek által vagy az Európai Közösségek nevében kezelt költségvetésből származó összegek jogellenes megszerzését vagy megtartását vonja maga után,
- információ köteleességszegő elhallgatása az előbbiekkal megegyező következményekkel,
- a források az eredetileg meghatározott céltól történő felhasználása.

Az Európai Közösségek általános költségvetésére alkalmazandó költségvetési rendeletről szóló 1605/2002. EK rendelet határozta meg a támogatás fogalmát. Eszerint a támogatás a költségvetésből nem visszatértesen juttatott közvetlen pénzügyi hozzájárulás az Európai Unió valamely politikájának részét képező célkitűzés elérésének segítésére szánt tevékenység, vagy egy általános európai érdeket szolgáló vagy az Európai Unió valamely politikájának részét képező célkitűzés érdekében tevékenykedő szervezet működésének finanszírozása.²⁴

Mind az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló Egyezmény, mind pedig az Európai Közösségek általános költségvetésére alkalmazandó költségvetési rendelet alapján határozta meg a jogalkotó az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése törvényi tényállást, melyet az 1978. évi IV. törvény gazdasági bűncselekmények című XVII. fejezetében, a IV. címben helyezett el.

314. § (1) Aki az Európai Közösségek költségvetését károsítja azzal, hogy

a) az Európai Közösségek által vagy nevében kezelt pénzalapokból származó támogatásokkal,

b) az Európai Közösségek által vagy nevében kezelt költségvetésbe történő befizetésekkel

kapcsolatban valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz, valótlan tartalmú, hamis vagy hamisított okiratot használ fel, avagy az előírt tájékoztatási kötelezettségének nem vagy megtévesztésre alkalmas módon hiányosan tesz eleget, büntetett követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő az is, aki

a) az (1) bekezdés a) pontjában írt támogatást, vagy

b) az (1) bekezdés b) pontjában írt befizetéssel kapcsolatos kedvezményt

a jóváhagyott céltól eltérően használja fel.

(3) Az (1) bekezdés szerint büntetendő a gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója, ha az (1)–(2) bekezdésben írt bűncselekményt a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet érdekében követi el, és a felügyeleti vagy az ellenőrzési kötelezettségének teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna.

(4) Vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel, pénzbüntetéssel vagy közérdekű munkával büntetendő a gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója, ha a (3) bekezdésben meghatározott bűncselekményt gondatlanságból követi el.

Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése materiális bűncselekmény, és célzatot – a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésével szemben – nem tartalmazott, így az akár egyenes, akár eshetőleges szándékkal is elkövethető volt. A bűncselekmény eredménye az Európai Közösségek költségvetésében történő kár bekövetkezése volt. Az elkövetési magatartás – a jogosulatlan gazdasági előny megszerzéséhez hasonlóan – a valótlan tartalmú nyilatkozattétel, valamint a valótlan tartalmú, hamis vagy hamisított okirat felhasználása volt. A bűncselekmény (1) bekezdésének második fordulata további elkövetési magatartásként határozta meg az előírt tájékoztatási kötelezettségnek a nem vagy megtévesztésre alkalmas módon történő hiányos teljesítését, mely a hazai, a harmadik országok, valamint a nemzetközi szervezetek költségvetéseit védő jogosulatlan gazdasági előny megszerzésével szemben az elszámolási kötelezettség elmulasztását már büntetni rendelte. A bűncselekmény (2) bekezdése harmadik elkövetési magatartásként a támogatás jóváhagyott céltól eltérő felhasználását határozta meg, azonban a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésével szemben nem volt szükség a visszafizetési kötelezettség elmulasztására. Ha tehát az elkövető a támogatást a jóváhagyott céltól eltérően használta fel, és a visszafizetési kötelezettségének eleget tett, a bűncselekményt maradéktalanul megvalósította, és a támogatás visszafizetése csupán a bűncselekménnyel okozott kár megtérüléseként volt a büntetés kiszabása körében értékelhető.

Mindhárom elkövetési magatartás csak az Európai Közösségek által vagy nevében kezelt pénzalapokból származó támogatásokkal, valamint az Európai Közösségek által vagy nevében kezelt költségvetésbe történő befizetésekkel kapcsolatban volt büntetendő.

Miskolczi Barna szerint a törvényi tényállás közvetlenül az Európai Közösségek költségvetését, tágabb értelemben pedig az Európai Unió célkitűzéseinek

²³ Hivatalos Lap C 316., 1995.11.27.

²⁴ A Tanács 1605/2002/EK, EURATOM rendelete 108. cikk

megvalósulásához, a gazdasági, társadalmi és politikai integrációhoz fűződő érdeket védte. Lényegében tehát arról volt szó, hogy az Európai Unió meghatározott területeken meghatározott célokkal rendelkezik, ezek megvalósítását célzó eszközei a közös politikák, amelyek megvalósításához autonóm költségvetésből származó forrásokkal rendelkezik. Az integráció feltétele azonban a közös politikák mellett az egységes belső piac is.²⁵

A bűncselekmény (3) bekezdése a gazdálkodó szervezet vezetőjét, ellenőrzésre vagy felügyeletre jogosult tagját, illetve dolgozóját rendelte büntetni, ha az (1) vagy a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt az adott gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet érdekében követte el, és a vezető, az ellenőrzésre vagy felügyeletre jogosult tag, illetve dolgozó a felügyeleti vagy az ellenőrzési kötelezettségét nem teljesítette, és ezzel nem tudta megakadályozni a bűncselekmény elkövetését. Ha a speciális alany a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségét gondatlanságból követte el, a (4) bekezdés alapján vétség miatt volt büntetendő.

Kiemelendő, hogy az Európai Közösségek pénzügyi érdekei megsértésének nem volt bűncselekményi értékhátára, így ha azt akár 1 euróra is követték el, bűncselekménynek minősült.

A háttér szabályozást jelentő uniós jogforrás nem megfelelő, szűkítést jelentő fordítása miatt a bűncselekmény elkövetési tárgya kiadási oldalon csak a pénzalapokból származó támogatás volt, holott az integrációs büdzséből voltak közvetlen kiadások is, amelyek nem pénzalapokból történtek, és nem minősültek támogatásnak. Ilyenek voltak például az intervenciók gabonátárolásra fordított összegek is, amelyekkel visszaélés Magyarországon csupán vagyoni elleni bűncselekménynek, adott esetben csalásnak vagy sikkasztásnak minősült.²⁶

A jogosulatlan gazdasági előny megszerzése és az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése közötti szabályozásbeli különbségek alapján az a következtetés vonható le, hogy a hazai, a harmadik országok, a nemzetközi szervezetek költségvetésének kiadási oldala az Európai Közösségek költségvetésének kiadási oldalához képest enyhébb védelemben részesült. Míg a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése kizárólag egyenes szándékkal, addig az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése már eshetőleges szándékkal is elkövethető volt. Lényeges különbség volt az is, hogy az Európai Közösségek költségvetésének sérelmére megvalósított cselekmények esetén a felügyeleti és az ellenőrzési kötelezettség szándékos és gondatlan megsértését is büntetni rendelte a jogalkotó, azonban ilyen védelemben a hazai költségvetések nem részesültek. Fontos különbség volt még az is, hogy míg a hazai költségvetési támogatás jogcímtől eltérő felhasználása esetén az elkövető

csak a visszafizetési kötelezettségének nem teljesítése esetén volt büntetendő, addig az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése ilyen többlet elkövetési magatartást nem tartalmazott. Ugyancsak lényeges különbség volt az, hogy a jogosulatlan gazdasági előny megszerzését az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértésével szemben az elszámolási kötelezettség elmulasztásával nem lehetett elkövetni. További eltérés volt a két tényállás között, hogy az Európai Közösségek pénzügyi érdekei megsértésének nem volt bűncselekményi értékhátára, míg a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése csak 50 001 Ft-tól, 2007. június 1. napjától pedig 100 001 Ft-tól minősült bűncselekménynek.

A joggyakorlatban többször felmerült kérdésként, az elkövető tudatának milyen mértékben kellett átfognia azt, hogy a cselekményével melyik költségvetést sértette. A Legfelsőbb Bíróság szerint amennyiben az elkövető nem tudta, hogy az 1978. évi IV. törvény 288. § (1) bekezdésében, avagy a 314. § (1) bekezdésében meghatározott melyik hazai és uniós intézmény támogatás-politikájának a sérelmével követte el a tényállásszerű cselekményét, javára a Btk. 27. §-a szerinti tévedés szabályai nem voltak alkalmazhatók. E bűncselekmények véghezviteli magatartásának kifejtése időpontjában az elkövető tudatának nem kellett átfognia a sértett személyét, azt, hogy egy vagy több támogató támogatás-politikáját sértette-e.²⁷

Míg a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének 2002. március 31. napjáig hatályos szabályozása esetén a bűncselekmény a közbizalom elleni bűncselekményekkel valóságos halmazatot képzett, addig az ez után hatályos szabályozás alapján a Legfelsőbb Bíróság szerint a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése, valamint az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértésének büntette speciális volt a magánokirat-hamisítás és a közokirat-hamisítás tényállásához képest, ennél fogva alaki halmazatuk látszólagos volt, és csupán a gazdasági bűncselekmények voltak megállapíthatóak.²⁸

A Legfelsőbb Bíróság szerint egyrészt a vizsgált gazdasági bűncselekmények, másrészt pedig az érintett közbizalom elleni bűncselekmények elkövetési magatartása azonos volt. Adott magatartás, például a területalapú támogatás valótlan adatokkal (és esetleg további valótlan tartalmú és/vagy hamis dokumentumokkal) történő igénylése mindkét bűncselekmény tényállását maradéktalanul kimeríthette. A két-két tényállás az általános és a különös (speciális) viszonyban állt egymással. A közbizalom elleni bűncselekmények általános tényállásához képest a gazdasági bűncselekmények tényállásai további (szűkítő, konkretizáló) feltételeket határoztak meg. Ezért a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése, valamint az Európai Közösségek pénzügyi érdekei megsértése speciális volt a magánokirat-hamisítás és a közokirat-hamisítás

²⁵ Miskolczi B.: i. m. 28. oldal

²⁶ Lárís L.: i. m. 28. oldal

²⁷ EBH 2008.1854.

²⁸ EBH 2008.1854.

tényállásához képest. Ennélfogva alaki halmazatuk látszólagos volt, és ezért a gazdasági bűncselekmények voltak megállapíthatóak.²⁹

A Legfelsőbb Bíróság által vizsgált szempontok természetesen csak alaki halmazat esetén voltak irányadóak, melytől eltért az anyagi halmazat megítélése. Ha az elkövető a jövőbeni jogosulatlan támogatás iránti igénylésének az előkészítése keretében például hamis közokiratot készített, vagy valamely közokirat tartalmát meghamisította, magatartása az 1978. évi IV. törvény 274. § (1) bekezdésének a) pontja szerinti közokirat-hamisítás büntettének minősülhetett, mivel a befejezett közokirat-hamisítás büntettének a megállapítását nem érintette, ha utóbb a hamis vagy hamisított közokirat felhasználásra került.³⁰

A gazdasági előny megszerzése mint a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének eredménye megvalósult, ha a támogatott szervezet képviselőjének megtevesztő magatartása következtében a kiutalt támogatás a támogatott szervezet számlájára került. Azáltal, hogy az átutalásukat követően a támogatási összegek a kedvezményezettek számláján megjelentek, a bűncselekmény eredménye bekövetkezett. A megszerzés e tényállásban értelemszerűen nem a támogatott projektet egy személyben képviselő elkövető általi személyes megszerzést, birtokba vételt jelentett, hanem a pénzügyi támogatásnak a támogató szervezet által a támogatott szervezet rendelkezésére bocsátását. Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése tényállása még ezt a feltételt sem támasztotta. Megelégedett annak előírásával, hogy a tényállásszerű elkövetési magatartás károsította az Európai Közösségek költségvetését. Nem vitás, hogy a valótlantartalmú és hamis okiratokkal kieszközölt kifizetés a kifizetőnél azzal megegyező összegű károsodást idézett elő.³¹

V. Költségvetési csalás és visszaélés társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással

A jogalkotó 2012. január 1. napjával a hazai és az Európai Közösségek költségvetési büntetőjogi védelmének indokolatlan megkülönböztetését megszüntette, és a 2011. évi LXIII. törvénnyel módosította az 1978. évi IV. törvényt, megszüntetve a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének és az Európai Közösségek pénzügyi érdekei megsértésének törvényi tény-

állását. A módosítás új tényállásként beiktatta a költségvetési csalást, melynek elkövetési magatartását a jogalkotó a lehető legabsztraktabb módon kívánta megfogalmazni.

310. § (1) Aki

a) költségvetésbe történő befizetési kötelezettség vagy költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában mást tévedésbe ejt, tévedésben tart vagy a valós tény elhallgatja,

b) költségvetésbe történő befizetési kötelezettséggel kapcsolatos kedvezményt jogtalanul vesz igénybe,

c) költségvetésből származó pénzeszközöket a jóváhagyott céltól eltérően használ fel,

és ezzel egy vagy több költségvetésnek vagyoni hátrányt okoz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a költségvetési csalás nagyobb vagyoni hátrányt okoz,

b) az (1) bekezdés szerint minősülő költségvetési csalást

ba) bűnszövetségben,

bb) üzletszerűen

követik el.

(3) A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a költségvetési csalás jelentős vagyoni hátrányt okoz,

b) a nagyobb vagyoni hátrányt okozó költségvetési csalást a (2) bekezdés b) pont ba)–bb) alpontjában meghatározott módon követik el.

(4) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a költségvetési csalás különösen nagy vagyoni hátrányt okoz,

b) a jelentős vagyoni hátrányt okozó költségvetési csalást a (2) bekezdés b) pont ba)–bb) alpontjában meghatározott módon követik el.

(5) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a költségvetési csalás különösen jelentős vagyoni hátrányt okoz,

b) a különösen nagy vagyoni hátrányt okozó költségvetési csalást a (2) bekezdés b) pont ba)–bb) alpontjában meghatározott módon követik el.

(6) Az (1)–(5) bekezdés szerint büntetendő, aki a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló törvényben, valamint a felhatalmazásán alapuló jogszabályban megállapított feltétel hiányában vagy hatósági engedély nélkül jövedéki terméket előállít, megszerez, tart, forgalomba hoz vagy azzal kereskedik, és ezzel a költségvetésnek vagyoni hátrányt okoz.

(7) Aki költségvetésből származó pénzeszkö-

²⁹ EBH 2008.1854.

³⁰ Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma és a megyei bíróságok (a Fővárosi Bíróság) büntető kollégiumainak álláspontja a Btk.-t módosító novella (a 2001. évi CXXI. tv.) egyes rendelkezéseinek alkalmazásával kapcsolatos jogértelmezési kérdésekben (2002. május 27.)

³¹ BH 2012.237.

zökkel kapcsolatban előírt elszámolási, számadási vagy az előírt tájékoztatási kötelezettségnek nem vagy hiányosan tesz eleget, valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz, vagy valótlan tartalmú, hamis vagy hamisított okiratot használ fel, büntetett követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(8) Korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki az (1)–(6) bekezdésben meghatározott bűncselekménnyel okozott vagyoni hátrányt a vádirat benyújtásáig megtéríti. A korlátlan enyhítés nem alkalmazható, ha az (1)–(6) bekezdésben meghatározott bűncselekményt bűnszövetségben vagy üzletszerűen követik el.

Értelmező rendelkezés

313/E. § (1) A 310. § alkalmazásában költségvetésen az államháztartás alrendszerének költségvetését – ideértve a társadalombiztosítás pénzügyi alapjainak költségvetését és az elkülönített állami pénzalapokat –, a nemzetközi szervezet által vagy nevében kezelt költségvetést, valamint az Európai Unió által vagy nevében kezelt költségvetést, pénzalapokat kell érteni. Költségvetésből származó pénzeszköz vonatkozásában elkövetett bűncselekmény tekintetében a felsoroltakon kívül költségvetésen a külföldi állam által vagy nevében kezelt költségvetést, pénzalapokat is érteni kell.

(2) A 310. § alkalmazásában vagyoni hátrány alatt érteni kell a költségvetésbe történő befizetési kötelezettség nem teljesítése miatt bekövetkezett bevételkiesést, valamint a költségvetésből jogosulatlanul igénybe vett vagy céltól eltérően felhasznált pénzeszközt is.

A költségvetési csalás (1)–(5) bekezdésekben meghatározott esete materiális bűncselekmény volt, mely céltartalmat nem tartalmazott, ezért az eshetőleges szándékkal is elkövethető volt. A bűncselekmény eredménye az egy vagy több költségvetésnek okozott vagyoni hátrány. A költségvetési csalás esetén vagyoni hátrány alatt – kiadási oldalról – az értelmező rendelkezés szerint a költségvetésből jogosulatlanul igénybe vett vagy céltól eltérően felhasznált eszközt értjük. Költségvetés alatt a módosított Áht. szerinti államháztartási alrendszereket, a társadalombiztosítási költségvetéseket, az elkülönített állami pénzalapokat, a nemzetközi szervezet által vagy nevében kezelt költségvetést és a külföldi állam által vagy nevében kezelt költségvetést, valamint pénzalapokat kellett érteni.

Az új tényállás az összes, a költségvetéseket sértő bűncselekményt a gazdasági bűncselekmények című XVII. fejezetbe, a pénzügyi bűncselekmények elnevezésű IV. címbe vontta össze, és egységes, differenciált szankciórendszert vezetett be azzal, hogy a költségvetések számát tekintve törvényi egységet képezett. A törvényi egységre figyelemmel a tényállászerű el-

követési magatartás folytán a költségvetésben bekövetkezett valamennyi vagyoni hátrány összeadásával kellett meghatározni a bűncselekmény eredményét.

A költségvetési csalás tényállása a kiadási oldalon összevonta a jogosulatlan gazdasági előny megszerzését, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértését, valamint a költségvetés sérelmével járó csalást.

Az új szabályozás a lehető legszélesebb értelmű pénzeszköz kifejezést használta a korábbi támogatással és gazdasági előnnyel szemben. Nem volt követelmény továbbá, hogy a pénzeszköz jogszabályon alapuljon, szemben a korábbi jogosulatlan gazdasági előny megszerzésével, így a tényállás már oltalmat biztosított a közjogi szervezetszabályozó eszközök alapján folyósítandó minden pénzeszköznek.

A bűncselekmény jogi tárgya a visszaélések elkerülése érdekében a költségvetéstől történő finanszírozások védelme iránti állami-társadalmi igény volt.³²

A bűncselekmény kiadási oldalt sértő elkövetési magatartása a költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában más tévedésbe ejtése, tévedésben tartása vagy a valós tény elhallgatása, a költségvetésbe történő befizetési kötelezettséggel kapcsolatos kedvezmény jogtalan igénybevétele, valamint a költségvetésből származó pénzeszközöknek a jóváhagyott céltól eltérő felhasználása.

Háger Tamás szerint az elkövetési magatartások, különösen a tévedésbe ejtés és valótlan tartalmú nyilatkozat tétele rendszerint egyenes szándékkal valósulhattak meg, de értelemszerűen nem volt kizárható az eshetőleges szándékkal való elkövetés sem.³³

A bűncselekményi értékhatár 100 001 Ft-ban került meghatározásra. A bűncselekmény minősítő körülménye a bűnszövetség és az üzletszerűség, egyebekben pedig a minősített esetek büntetési tételei a csalásra alkalmazandó büntetési tételekkel egyezően kerültek megállapításra. Az üzletszerűséggel mint minősítő körülménnyel kapcsolatban ki kell az alábbiakra térni. Üzletszerűen követte el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekedett.³⁴

A rendszeres haszonszerzésre törekvés megállapítása szempontjából a hasonló jellegű bűncselekményeket egymással összefüggésben kellett és kell értékelni, függetlenül attól, hogy az együttesen elbírált valamennyi bűncselekménynek minősített esete-e az üzletszerű elkövetés. Az együttesen elbírálásra kerülő bűncselekmények jelleg hasonlóságának megállapítása szempontjából a rendszeres haszonszerzésre törekvés mellett figyelembe jön a törvényi tényállások hasonlósága, mely rendszerint a jogvéde érdekek, az elkövetési magatartás és az elkövetési mód összevetése alapján állapítható meg. Ennél eligazítható lehet

³² Háger Tamás: A költségvetési csalás pénzügyi, anyagi jogi és bizonyítási alapjai, különös tekintettel a terhelt vallomására. Jogelméleti Szemle, 2014, 1. szám, 27. oldal

³³ Háger T.: i. m. 26. oldal

³⁴ 1978. évi IV. tv. 137. § 9. pontja

a különböző bűncselekményeknek a Büntető Törvénykönyv Különös Részében való rendszertani elhelyezése, de a jelleg hasonlóság megállapítása nem korlátozható kizárólag erre, mivel a törvény az azonos érdekeket eltérő módon és különböző célokból részesíti büntetőjogi védelemben. Ezen elvek alapján az üzletszerű elkövetés megállapítása szempontjából a Kúria a költségvetési csalást hasonló jellegűnek tekintette az árdrágítással és a jövedékek visszaélés elősegítésével. Ezek a bűncselekmények a gazdálkodás rendjét és a pénzügyi érdekeket sértő magatartásokat foglalják magukban, amelyeknél az elkövetési magatartások egymáshoz közel állók, a cselekmény eszköze és célja pedig gyakran azonos.³⁵

A tényállás (7) bekezdése az előírt elszámolási, számadási vagy tájékoztatási kötelezettségek nem vagy hiányos teljesítését, valamint a valótlan tartalmú nyilatkozat tételét, valótlan tartalmú hamis vagy hamisított okirat felhasználását, azaz a költségvetésből már elnyert pénzeszközök felhasználását követő kötelezettségek megszegését rendelte büntetni immateriális bűncselekményként. Tekintettel arra, hogy a költségvetési csalásnak ennek az alapesetében az elkövetési magatartással a közokirat-hamisítás és a magánokirat-hamisítás már kifejezésre került, ezért a bűncselekmény a közbizalom elleni bűncselekményekkel csupán látszólagos halmazatot képezett.

A tényállás (8) bekezdése a bünszövetségben és az üzletszerűen történő elkövetéseken kívül korlátlan enyhítésre adott lehetőséget, ha az elkövető a vagyoni hátrányt a vádirat benyújtásáig megtéríti. Ez azonban nem vonatkozott az előírt elszámolási, számadási vagy tájékoztatási kötelezettség nem vagy hiányos teljesítésével, valamint a valótlan tartalmú nyilatkozat tételével, valótlan tartalmú hamis vagy hamisított okirat felhasználásával megvalósított költségvetési csalásra.

Kiemelendő, hogy a bírósági eljárásban történő vagyoni hátrány megtérítése már nem nyitotta meg a korlátlan enyhítés lehetőségét, csak nyomatékony enyhítő körülményként volt értékelhető.³⁶

A jogalkotó a korábbi az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése tényálláshoz hasonlóan büntetni rendelte a költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztását.

310/A. § A gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója, ha a 310. §-ban meghatározott bűncselekményt a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet érdekében követi el, és a felügyeleti vagy az ellenőrzési kötelezettség teljesítése a bűncselekményt megakadályozhatta volna, büntetést követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A bűncselekmény törvénybe iktatásának célja részben az volt, hogy az Európai Közösségek költségvetésének védelmének ne legyen enyhébb a magyar költségvetések védelme, részben pedig az, hogy a korábbinál felelősebb magatartás tanúsítására szorítsa azokat, akik a vezetői pozíció előnyeit élvezik. A módosítás viszont megszüntette a korábbi gondatlan alakzat büntetni rendeltségét. E rendelkezés nem kizárólag a gazdálkodó szervezetek szűk értelemben vett vezetőit érintette, hanem a szervezetek ellenőrzésre vagy felügyeletre jogosított tagjait, dolgozóit is, speciális felelősségükre tekintettel.³⁷

A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása abban az esetben volt megállapítható, ha a speciális alanyisággal rendelkező elkövető tudata átfogta azt, hogy a gazdasági szervezet tagja vagy dolgozója költségvetési csalást követ el a gazdálkodó szervezet érdekében, és ezzel szemben legalább közömbös volt.

A költségvetési csalás törvényi tényállásának megalkotásával egyidejűleg a jogalkotó az 1978. évi IV. törvénybe iktatta a visszaélés társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással tényállását, melynek célja a társadalombiztosítási és a szociális ellátó rendszer kijátszásától való védelem volt.

Az önálló tényállás megalkotásának indoka az volt, hogy a társadalombiztosítás ellátórendszerében vagy az államháztartás alrendszereiből jogszabály, így különösen a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról, a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról vagy a családok támogatásáról szóló törvény alapján nyújtható ellátás, pénzügyi vagy természetbeni juttatás megszerzése vagy megtartása céljából elkövetett tévedésbe ejtés, tévedésben tartás, vagy a valós tény elhallgatása és ezzel kár okozása esetében már akkor is lehetőség nyíljon a büntetőjogi szankcionálásra, ha az okozott vagyoni hátrány nem éri el a költségvetési csalás megállapításához szükséges bűncselekményi értékhatárt.³⁸

309. § (1) Aki társadalombiztosítási ellátás, vagy az államháztartás alrendszereiből jogszabály alapján, természetes személy részére nyújtható pénzbeli vagy természetbeni juttatás megszerzése vagy megtartása céljából mást tévedésbe ejt, tévedésben tart vagy a valós tény elhallgatja, és ezzel kárt okoz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekménnyel okozott kárt a vádirat benyújtásáig megtéríti.

A bűncselekmény célzatos materiális bűncselekmény volt, ezért azt csak egyenes szándékkal lehetett

³⁵ 39/2007. BK vélemény

³⁶ Háger T.: i. m. 27. oldal

³⁷ 2011. évi LIII. tv. 3. §-ához fűzött indokolás

³⁸ 2011. évi LIII. tv. 1. §-ához fűzött indokolás

elkövetni. A bűncselekmény eredménye a költségvetésekben bekövetkezett kár, mely 20 001 Ft-tól volt büntetendő. A bűncselekmény célzata a társadalombiztosítási ellátás vagy az államháztartás bármely alrendszeréből jogszabály alapján természetes személy részére nyújtható pénzbeli vagy természetbeni juttatás megszerzése, vagy annak megtartása volt. Az elkövetési magatartás a tévedésbe ejtés, tévedésben tartás, vagy a valós tény elhallgatása volt.

Amennyiben az okozott kár meghaladta a 100 000 Ft-ot, a törvényi tényállás konkurált a költségvetési csalás tényállásával. Mivel azonban a visszaélés társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással speciális a költségvetési csaláshoz képest, ezért ha a kár nem haladta meg a 200 000 Ft-ot, e bűncselekményt kellett megállapítani az általános költségvetési csaláshoz képest.

A bűncselekmény tényállásának (2) bekezdése a büntetés korlátlan enyhítésére adott lehetőséget, ösztönzendő az elkövetőt az általa okozott kár megtérítésére.³⁹

VI. Következtetések

A bemutatott tényállásokból kitűnik, hogy a jogalkotó már az 1978. évi IV. törvény 1979. július 1. napján történt hatálybalépésétől kezdődően annak 2013. június 30. napján történt hatályon kívül helyezéséig, 34 éven keresztül folyamatosan büntetni rendelte a költségvetés kiadási oldalát sértő cselekményeket. Indokolt volt ugyanis, hogy ne csupán a költségvetési bevételeket részesítsék büntetőjogi védelemben, hanem a költségvetés kiadási oldalát is büntetőjogi oltalom alá helyezték. Kezdetben csak a hazai, később már az Európai Közösségek, valamint a harmadik országok és a nemzetközi szervezetek költségvetésének büntetőjogi védelmét is ellátta a Büntető Törvénykönyv, ahogy Magyarország bekapcsolódott a KGST-n kívüli nemzetközi gazdasági életbe, csatlakozott nemzetközi szervezetekhez, illetve belépett az Európai Unióba.

Tudjuk, hogy a gazdasági büntetőjog csak végső eszköz, miként a büntetőjog is szubszidiárius jellegű jogág, azaz csak akkor alkalmazzuk a gazdaságban, ha a többi jogág szankciói várhatóan nem hoznák meg a kívánt hatást az üzleti, gazdasági élet szereplői viselkedésének a befolyásolásában. A többi jogág szabályozza a gazdaságot, a büntetőjog védi; és míg a többi jogág viselkedési normáinak az a céljuk, hogy az állampolgárok a szerint tevékenykedjenek az üzleti, gazdasági életben, a büntetőjogban leírtak tanúsításától mindenkinek tartózkodnia kell.⁴⁰

A büntetőjog tehát az utolsó a jogágak között abban az értelemben, hogy csak a legvégső esetben szabad

alkalmazni a gazdaságban magatartásbefolyásoló eszközként, ugyanakkor egyben a legerősebb jogág is, hiszen az állampolgárok életébe ez teszi lehetővé a legnagyobb fokú, legdrasztikusabb beavatkozást.⁴¹

A költségvetési támogatások jogosulatlan igénybevételenek közigazgatási szankciójaként meghatározott visszafizetési kötelezettség nem biztosított kellő visszatartó erőt az ilyen cselekményt megvalósító elkövetők számára, ezért a jogalkotó a legvégső eszközt alkalmazta, és a cselekmények büntetőjogilag büntetendővé nyilvánítása mellett döntött.

Az 1978. évi IV. törvény 1993. évben történt módosításával a jogalkotó a költségvetés kiadási oldalát sértő cselekményeket szigorúbban és egységes büntetési tétellel rendelte büntetni, mely arra vezethető vissza, hogy a korábbi fenyegetettség nem biztosította megfelelően a generális prevenciót.

A törvény 2002. évben hatályba lépett módosítása már nem csupán a támogatás jogosulatlan megszerzését, hanem a jogcímtől eltérő felhasználását, valamint az elszámolással kapcsolatos okirat-hamisítást is bünteti rendelte, valamint büntetőjogi védelem alá helyezte az Európai Közösségek költségvetéseit is.

A 2008. évben bekövetkezett gazdasági válság után a bankok hitelezési politikájában szigorítás következett be. Ennek folytán a hitelkínálat csökkent, ezért azok az elkövetők, akik addig visszafizetési szándék nélküli kölcsönfelvételekkel a pénzintézetek sérelmére követtek el vagyon elleni bűncselekményeket, a továbbiakban a különböző támogatások jogosulatlan igénybevétele mellett döntöttek „szükségszerűen.”

Jellemzővé vált, hogy az ilyen jellegű cselekményeket már rendszeres haszonszerzésre törekedve, üzletszerűen követték el, valamint szervezett bűnelkövetői körök is megjelentek, ezért a jogalkotás ugyan késve, de a költségvetési csalás tényállásának a 2011. évben történt megalkotásával és az üzletszerűség, valamint a bűnszövetség minősített esetként történő meghatározásával válaszolt a bűnözés e területen történt minőségi változására.

Ezen a területen is igazolva látszik Tóth Mihálynak az az álláspontja, hogy a büntetőjogi eszközrendszer a gazdasági bűnözés szükségszerűen megújuló, a korábbiaktól eltérő formáira gyakran elkésztetten reagál.⁴² Tóth Mihály már a 2004. évben sürgette az egymást csaknem teljesen átfedő tényállások és egyes tényállás-típusok túlburjánzásának kérdését, és semmiképpen nem tartotta indokoltnak például az adó- és járuléksértő bűncselekmények szétszabdolását.⁴³ A jogalkotó a jogtudomány részéről felvetett igényeknek 7 évvel később eleget tett, és nem csupán az adó- és járulékvizonyokkal kapcsolatos bűncselekményeket szabályozta egy tényállásban, hanem azonos büntetési

³⁹ 2011. évi LIII. tv. 1. §-ához fűzött indokolás

⁴⁰ Gál István László: A gazdasági válságok, a gazdasági bűnözés és a gazdasági büntetőjog egyes összefüggései. In: Virág György (szerk.): OKRI Szemle, 2. kötet. Budapest: OKRI-KJK, 2012. 123–124. oldal

⁴¹ Gál István László: Új magyar Büntető Törvénykönyv és a gazdasági válság elleni küzdelem. Büntetőjogi Szemle, (2012), 1. szám, 15. oldal

⁴² Tóth Mihály: A gazdasági bűnözés és a bűncselekmények néhány aktuális kérdése. MTA Law Working Papers, (2015), 4. szám, 14. oldal

⁴³ Tóth Mihály: Néhány szempont a gazdasági bűncselekmények új szabályozásához I. Büntetőjogi Kodifikáció, (2004), 3. szám, 32. oldal

tétellel rendelte büntetni a költségvetés bevételi és a kiadási oldalát sértő cselekményeket is.

A költségvetést károsító cselekmények számának folyamatos növekedése és a költségvetésekben bekövetkezett vagyoni hátrányok magas szintje igazolja Gál István László azon álláspontját, hogy a politikai-gazdasági rendszerváltással ugyan megteremtettük Magyarországon a piacgazdaságot, de nem sikerült megteremtünk az ehhez tartozó üzleti etikai szabályokat. Ezek a szabályok hosszabb idő alatt rögzülnek majd a fejekben, addig – legalábbis ma úgy tűnik – fokozottabban kell támaszkodnunk a gazdasági büntetőjogra. Igazi szerepét, vagyis hogy háttérbe vonulva „végső eszköz”, „ultima ratio” eszköz legyen, csak a gazdasági szereplők gondolkodásmódjának és viselkedési mintáinak megváltozása után töltheti majd be.⁴⁴

A költségvetést védő büntetőjogi szabályok Magyarország harmadik Büntető Törvénykönyvének 34 éves hatálya alatt három alkalommal módosultak, melyből az Európai Unióhoz történő csatlakozásból eredő jogharmonizációs kötelezettség miatt történt módosítás elkerülhetetlen volt, míg a másik két módosítást a megváltozott gazdasági körülmények, valamint az elkövetők részéről feltárt „kiskapuk” bezárásának szükségessége indokolt.

Tudomásul kell vennünk, hogy felgyorsult világban élünk, és a jövővel kapcsolatban csak egy tendencia tűnik biztosnak: a változások egyre gyorsabb ütemben fognak bekövetkezni. A társadalmi-technikai haladással együtt természetesen a jogszabályoknak is változnia kell. Ezzel ellentétes követelményként azonban szem előtt kell tartanunk azt is, hogy a büntetőjog – amellet, hogy szubszidiárius jellegű jogág – a leginkább avatkozik bele az állampolgárok magánéletébe. Emiatt a büntetőjognak viszonylagos állandóságot kellene mutatnia, garanciális szempontok miatt sem lenne szabad gyakran módosítgatni (sokszor ötletszerűen, átgondolatlanul).⁴⁵

A költségvetési csalásnak az 1978. évi IV. törvényben meghatározott tényállását kisebb korrekcióval átvette Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyve⁴⁶ is. Az elkövetési magatartás legabsztraktabb megfogalmazása alapján csak remélni tudjuk, hogy a szabályozás módosítására még hosszú ideig nem lesz szükség. ■

Felhasznált irodalom

1. Bende-Szabó Gábor: Alapvetés a magyar államháztartási jog tárgyában, különös tekintettel az államháztartás helyi szintjére. In: Pósnán László (szerk.): *Collectio Iuridica Universitatis Debrecensis*. Debrecen, 2001.
2. Gál István László: A gazdasági válságok, a gazdasági bűnözés és a gazdasági büntetőjog egyes összefüggései. In: Virág György (szerk.): *OKRI Szemle*, 2. kötet. Budapest: OKRI-KJK, 2012.
3. Gál István László: Új magyar Büntető Törvénykönyv és a gazdasági válság elleni küzdelem. *Büntetőjogi Szemle*, (2012), 1. szám
4. Gál István László: Új magyar büntetőjog a XXI. században: szemelvények az új Btk. Különös részének újdonságaiból, *Jogtudományi Közöny*, (2015), 7–8. szám
5. Háger Tamás: A költségvetési csalás pénzügyi, anyagi jogi és bizonyítási alapjai, különös tekintettel a terhelt vallomására. *Jogelméleti Szemle*, 2014, 1. szám
6. Lárís Liliána: Időszerű büntetőjogi kérdések a költségvetést károsító új bűncselekmények kapcsán: dióhéjban az „európai csalásokról”. *Ügyészek Lapja*, 2011, 5. szám
7. Ligeti Miklós: Büntető- és kriminálpolitika, illetve büntetőjog-alkotás Magyarországon 1993–2003. között, II. rész. *Ügyészek Lapja*, 2007, 2. szám
8. Ligeti Miklós: Büntető- és kriminálpolitika, illetve büntetőjog-alkotás Magyarországon 1993–2003. között, III. rész. *Ügyészek Lapja*, 2007, 3. szám
9. Miskolczi Barna: Mulasztás? Tűnődés a Btk. 314. §-a (1) bekezdésének b) pontja körül. *Ügyészek Lapja*, 2007, 1. szám
10. Tóth Mihály: A gazdasági bűnözés és a bűncselekmények néhány aktuális kérdése. *MTA Law Working Papers*, 2015, 4. szám
11. Tóth Mihály: Néhány szempont a gazdasági bűncselekmények új szabályozásához I. Büntetőjogi Kodifikáció, (2004), 3. szám
12. 1949. évi XX. törvény
13. 1978. évi IV. törvény
14. 1979. évi II. törvény
15. 1987. évi XI. törvény
16. 1992. évi XXVIII. törvény
17. 2001. évi CXXI. törvény
18. 2011. évi LIII. törvény
19. 2012. évi C. törvény
20. 1979. évi 5. tvr.
21. 292/2009. (XII. 19.) Korm. rendelet
22. 1213/2012. (XII. 23.) Korm. határozat
23. Tanács 1605/2002/EK, EURATOM rendelet
24. Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló Egyezmény
25. EBH 2008.1854.
26. BH 1997.262.
27. BH 2008.84.
28. BH 2012.237.
29. BH 2012.283.
30. 39/2007. BK vélemény
31. Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma és a megyei bíróságok (a Fővárosi Bíróság) büntető kollégiumainak álláspontja a Btk.-t módosító novella (a 2001. évi CXXI. törvény) egyes rendelkezéseinek alkalmazásával kapcsolatos jogértelmezési kérdésekben (2002. május 27.)

⁴⁴ Gál István László: Új magyar Büntető Törvénykönyv és a gazdasági válság elleni küzdelem. *Büntetőjogi Szemle*, (2012), 1. szám, 20. oldal

⁴⁵ Gál István László: Új magyar büntetőjog a XXI. században: szemelvények az új Btk. Különös részének újdonságaiból, *Jogtudományi Közöny*, (2015), 7–8. szám, 336. oldal

⁴⁶ 2012. évi C. tv. 396. §

DR. LENCSE BALÁZS*

A sértett felszólaláshoz való joga és érvényesülésének feltételei

Fiatal gyakorló jogászként többször megfogalmazódott bennem az a kérdés, hogy a hazai hatályos büntetőeljárásai rendelkezések és az ezen alapuló jogalkalmazás vajon mennyire biztosítja a bűncselekmények sértettjeinek védelmét, sérelmeik hatékony orvoslását, a velük szembeni legkíméletesebb eljárás módját, nyújt-e többletvédelmet a sértetti körön belül is hátránnyal rendelkezőknek, avagy egyáltalán tekintettel van-e arra, hogy a bizonyítási eljárás eredményes lefolytatásához szükséges sértetti tanúvallomás mögött is egy ember húzódik meg, aki feljelentésének megtételével jogvédelemért kiáltva segítségre szorul. A fenti kérdések megválaszolásához jó kiindulópont lehet a sértett eljárási helyzetének és jogai érvényesülésének vizsgálata, melynek keretében kívánom bemutatni a sértetti „perbeszéd” megjelenését az eljárás dinamikájában, a felszólalás tartalmát, korlátait és megtételének módját, valamint néhány olyan gondolatot is megfogalmazok, amely a sértetti jog kiterjesztését és gyakorlásának hatékonyabbá tételét célozza.

A sértett eljárási helyzetéről és jogairól röviden

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) V. Fejezete a sértettet a büntetőeljárásban részt vevő személyek között említi, a törvényi felsorolásban a terhelt és védő után a harmadik helyen. Kiss Anna szavaival élve, a büntetőeljárásban a sértett „jelentéktelen személy: nincs, illetve alig van lehetősége a büntetőeljárás sorsának alakítására, végeredményének befolyásolására”¹. Ezen gondolatok közel tíz éve születtek, de a benne foglaltak a mai napig érvényesek. A hatályos eljárásjog szabályait és gyakorlatát látva, úgy vélem nem túlzó az a kijelentés,

hogy míg a sértett a bűncselekmény elkövetésének időpontjában az események egyik „főszereplője”, addig a megindult büntetőeljárás során már csak a processzus „mellékszereplőjévé”, avagy annak „tárgyává” silányul. Történik mindez annak ellenére, hogy egy sikeres nyomozás, de összességében az egész büntetőeljárás eredményes lefolytatásához a sérelmet szenvedett fél aktív közreműködése is szükséges.

A büntetőeljárásban többféle pozícióban is megjelenő sértettet megillető jogokat különféle módon lehet csoportokba sorolni². Egyik fajta csoportosítás³ a sértett bizonyítási, észrevételezési és jogorvoslati jogait különbözteti meg. Másik csoportosítás⁴ szerint két további alcsoportról beszélhetünk: egyikbe a büntetőeljárás sikeréhez, objektivitásához, teljességéhez fűződő sértetti jogok (pl.: feljelentés megtétele, jelenléthez, indítványtételhez, észrevételhez való jog), míg a másikba a sértett jogos érdekeinek érvényesítésével kapcsolatos jogok tartoznak (így pl.: tanúkénti megjelenéssel kapcsolatos költségek megtérítése, polgári jogi igény előterjesztése). Mindkét utóbbi alcsoport elemei közé besorolásra került a sértettnek a vádbeszédet követő felszólalási joga is.

A hatályos Be. irányadó rendelkezései alapján a sértett jogosult arra, hogy az eljárási cselekményeken – főszabály szerint – jelen legyen, az eljárás őt érintő irataiba betekintsen, az eljárás bármely szakaszában indítványokat és észrevételeket tegyen, büntetőeljárásai jogairól és kötelezettségeiről az eljáró hatóságoktól felvilágosítást kapjon, valamint meghatározott esetekben jogorvoslattal éljen.⁵ A sértett a Be. szabályainak összességét figyelembe véve egyéb jogokkal is rendelkezik, így a felszólaláshoz való joggal⁶ is.

Értesítés, mint a sértetti jogérvényesítés feltétele, jelenléti jog – tanúzási kötelezettség

Ahhoz, hogy a sértett az eljárás dinamikájában jogait gyakorolni tudja, a Be. kötelezettségként írja elő az el-

² Lásd bővebben: i. m. Kiss Anna 125–128. p.

³ Kratochwill Ferenc: A sértett jogi helyzete a magyar büntetőeljárás jogban, ELTE, Budapest, 1990. 41–45. p.

⁴ Tóth Tihamér: A sértett jogállása a büntetőeljárásban, Belügyi Szemle, 1974/1. sz. 14–15. p.

⁵ Be. 51. § (2) bekezdésének a)–d) pontjai

⁶ Be. 316. §

* bírósági titkár, Debreceni Ítéletábrla

¹ Kiss Anna: A sértett szerepe a büntetőeljárásban (PhD-értekezés), Miskolc, 2006, 70. p.

(http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5527_section_1156.pdf, letöltési idő: 2015. 06. 11. 14:23)

járó hatóságoknak, hogy azt, akinek az eljárási cselekményénél való jelenléte nem kötelező, de azt a törvény lehetővé teszi, értesítésre kerüljön⁷. Az értesítés módja kapcsán az eljárási kódex több lehetőséget biztosít a hatóságoknak, így az írásban, de akár távközlő eszköz útján, avagy elektronikusan is teljesíthető⁸. Az értesítés kiadását illetően az eljárási törvény csupán a másod- és harmadfokú eljárásban ír elő öt-öt napos időköz betartására irányuló kötelezettséget⁹.

Érdekesen alakul a sértett jelenléte a büntetőeljárás tárgyalási szakaszában, ugyanis a sértett a nyilvános tárgyalás (ülés) egészén jogosult jelen lenni, melyről az eljáró bíróságnak értesítenie kell. Az elsőfokú (tény) bíróság a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítására bizonyítást ugyanakkor csak tárgyaláson vehet fel, melynek során – a bizonyítás felvételének sorrendjéről szóló rendelkezések alapján – a vádlott(ak) kihallgatását követően a tanúk közül rendszerint a sértettet hallgatja ki elsőként¹⁰. Mindezekből látható, hogy a sértett – amennyiben a bizonyítandó tényről tudomása lehet¹¹ – a büntetőeljárás tárgyalási szakaszában tanúként vesz részt, mivel a hatályos Be. nem ismeri önálló bizonyítási eszközként a sértett vallomását¹². Ennélfogva az elsőfokú bíróság bizonyítási eljárásának sikeres lefolytatásához főszabályként megállapítható, hogy a sértett tanúkihallgatása elengedhetetlen, így az eljáró bírónak a sértettet idéznie kell, mely már nem csupán egyszerű jelenléti lehetőség, hanem megjelenési, – akadály hiányában¹³ – vallomástételi és igazmondási kötelezettséget is jelent. Természetesen előfordulhat – ilyen a nyomozás során tett vallomás tárgyaláson történő felolvasása (ismertetése)¹⁴, avagy a külön eljárások között taglalt bíróság elé állítás¹⁵ esetében –, hogy nincs szükség a tárgyaláson a sértett tanúkénti kihallgatására. Általánosságban azonban mindenképpen elmondható, hogy a bíróság a tárgyalásra a sértettet tanúként idézi, így az ismeretett jogok helyett, immáron bizonyítási eszköz hordozójaként többnyire már csak kötelezettségek fogják terhelni.

A jelenléti jog körében egy gondolat erejéig érdemes kitérni a tárgyalás mellőzések külön eljárásra. A bizonyítás, s ezáltal a tárgyalás mellőzése kétségtelenül a büntetőeljárás egyszerűsítését, gyorsítását, a költségek megtakarítását célozza, valamint hatékonyabban érvényesül a speciális és generális prevenció is azáltal, hogy az elkövetéshez közelebbi időpontban kerül sor a büntetőjogi felelősségre vonásra. A szabadlábban lévő terhelt érdekeit is szolgálja, mivel jóval kevesebb ideig van a büntetőeljárás hatálya alatt, vala-

mint nem elhanyagolható körülmény, hogy végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására nem kerülhet sor vele szemben. Tényként lehet azonban megállapítani, hogy mindezek együtt járnak a sértetti jogok sérülésével. Tárgyalás hiányában értelemszerűen nem beszélhetünk jelenléti és felszólalási joggyakorlásról. Azon túl, hogy a sértettet a nyomozás során tanúként kihallgatták, valamint – jobb esetben – a nyomozás befejezéséről és a vádemelésről értesítették, legközelebb már csak a bíróság végzését veheti kézhez. A bírósági határozattal szemben – amennyiben nem magánvádlóként, avagy magánfélként jár el – a sértettnek jogorvoslati joga sincs¹⁶. Mindemelllett előnye lehet ezen eljárásnak, hogy a sértettnek nem kell újra szembeülnie a sérelmére elkövetett bűncselekménnyel és a bűnelkövetővel a tárgyaláson. Felmerülhet ugyanakkor a kérdés, hogy olyan elkövetési körülmények esetén, melyek magukban hordozzák az ismételt trauma esélyét, a tárgyalás mellőzésének egyik feltétele – azaz, hogy a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető – ténylegesen fennáll-e.

E külön eljárás vonatkozásában kiemelem, hogy Elek Balázs munkájában egy újszerű, köztes eljárást fogalmazott meg, amikor a nyomozás során ténybeli beismerő vallomást tett terhelt a vádirat benyújtását követően, a tárgyalás előkészítése során tartott ülésen – a megfelelő bírói tájékoztatást és figyelmeztetést követően – olyan, korlátozottan felhasználható nyilatkozatot tehetne, mely szerint a vádat nem vitatja. Ezt követően a bíróság – a közérdek védelmére, a nyomozási iratok ismeretében kialakított anyagi igazságra vonatkozó szemléletére és az önkéntesség ellenőrzésére tekintettel – a nyilatkozat elfogadása folytán a bizonyítási eljárást mellőzhetné, így tárgyalás tartására sem kerülne sor. A bíróság ezután tájékoztatná a terheltet a lehetséges jogkövetkezményekről, majd a perbeszédeket követően nyilvánosan kihirdetné ítéletét. A szerző álláspontja szerint ezen eljárás nagyobb garanciát jelentene az alkalmazási körét illetően hasonlatosságot mutató tárgyalás mellőzések eljárások jelenlegi formájával szemben¹⁷. Hozzáteszem, hogy e célon túl a sértetti jogérvényesítésnek a tárgyalás mellőzésével fennálló csorbulása is kiküszöbölhetővé válna. Az előkészítő ülésről a bíróság értesítené a sértettet, illetőleg képviselőjét, mellyel biztosítva lenne a megjelenési és felszólalási jog lehetősége is.

Út a felszólalásig

A bíróság a bizonyítási eljárás befejezté nyilvánítását, valamint másod- és harmadfokon az ügy előadását, illetőleg a bizonyítás felvételét követően felhívja

⁷ Be. 67. § (1) bekezdés 2. mondat, Be. 279. § (1) bekezdés 2. mondat, Be. 361. § (4) bekezdés, 364. § (2) bekezdés, Be. 393. § (4) bekezdés

⁸ Be. 67. § (2) bekezdés

⁹ Be. 364. § (2) bekezdés, Be. 393. § (4) bekezdés

¹⁰ Be. 234. § (1) bekezdés, Be. 286. § (1) és (3) bekezdés

¹¹ Be. 79. § (1) bekezdés

¹² Be. 76. § (1) bekezdés

¹³ Be. 81–82. §

¹⁴ Be. 296. § (2) bekezdés

¹⁵ Be. 516–525. §

¹⁶ Be. 548. § (1) bekezdés. Megjegyzendő, hogy e szakasz (3) bekezdése értelmében a magánfél kizárólag a polgári jogi igényt elbíráló rendelkezéssel szemben kérheti a tárgyalás tartását. Amennyiben csak ő kéri a tárgyalás megtartását, akkor a bíróság a határozat e rendelkezését hatályon kívül helyezi, és az igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja.

¹⁷ Elek Balázs: Költség és időtartalmak a büntetőeljárásban, in: Úton a bírói meggyőződés felé, Printart-Press, 2015. 9–29. p.

a jogosultakat a perbeszédék és a felszólalások megtartására, melynek keretében az ügyészi vádbeszédet követően szólhat fel a sértett (magánfél, egyéb érdekelt, avagy képviselő).¹⁸

A bíróság a felszólaláshoz való jog biztosítása érdekében a sértettnek a tárgyaláson történt tanúkihallgatását követően az alábbiak szerint rendelkezhet a bizonyítási eljárás alakulása, valamint a tárgyalás elnapolásának szükségességére is tekintettel:

- Amennyiben sem a tárgyalás félbeszakítása, sem annak elnapolása nem szükséges, s így egy határnapon a bizonyítási eljárás befejezhető, akkor kihallgatásának foganatosítása után a sértettet tájékoztatnia kell arról, hogy az ügyészi perbeszédet (vádbeszédet) követően élhet felszólalási jogával, melynek érdekében a tárgyalóteremben megvárhatja a bizonyítási eljárás befejezését és a vádbeszédet.

Ez azért is tűnhet praktikusnak, mert alakulhat úgy a bizonyítási eljárás, hogy szükség lehet a sértett további jelenlétére, valamint lehetősége nyílik észrevételezési és kérdezési jogának gyakorlására is.

- Amennyiben nem fejezhető be egy tárgyalási határnapon a bizonyítási eljárás,
 - a sértettnek a foganatosítandó eljárás cselekményeken való részvétele már nem indokolt, eltekinthet a bíróság a sértett tárgyaláson való további jelenlététől, és részvétele nélkül folytatja a tárgyalási határnapra tervezett bizonyítási eljárást, miután a tárgyalást elnapolja (félbeszakítja), illetőleg
 - a sértett jelenlétét bármely okból mégis szükségesnek tartja, akkor pedig egészen addig nem bocsátja el, amíg ez indokolt, majd a tárgyalást elnapolja (félbeszakítja).

Az eljárási szabályok maradéktalan betartásával a bíróságnak mindkét esetben az elnapolt tárgyalás új határnapjáról akár már annak alkalmával szóban, akár más egyéb módon értesítési kötelezettsége áll fenn a sértett felé.

A büntetőeljárás törvény alapján maga a sértett jogosult felvilágosítást kérni a bíróságtól a büntetőeljárás jogairól (kötelezettségeiről)¹⁹, a bíróságnak pedig kötelessége az eljárási cselekményről, így a felszólaláshoz való jogáról is tájékoztatnia a tárgyaláson jelen lévő sértettet. Ennek alapján, amennyiben az új határnapra tervezett bizonyításnak a befejezését előre lehet látni, már az elnapolt tárgyalás alkalmával a bíróságnak fel kell hívnia a sértettet arra, hogy amennyiben jelen lesz a következő határnapon, e jogával élhet.

A fentiekben foglalt tájékoztatási, értesítés kötelezettség elmulasztása esetén a sértett nem kapja meg a bíróságtól azt a lehetőséget, hogy ő maga dönthesse el, hogy egyfelől részt kíván-e venni a(z új) tárgyalási határnapon, másfelől élni kíván-e felszólaláshoz való jogával, melynek gyakorlásával a többi, eljárásban részt

vevő személyhez (ügyész, védő, vádlott) hasonlóan végső kísérletet tehessen a bíróság döntésének befolyásolása érdekében.

Speciális a helyzet abban az esetben, amikor olyan sértett van az eljárásban, aki tanúkihallgatása során hozzátartozói minőségén alapuló mentességi jogával²⁰ élve a vallomástételt megtagadta. Ebben az esetben kérdésként merül fel, hogy ez érinti-e sértettként gyakorolható büntetőeljárás jogait, így kérdezési, észrevételezési és felszólalási jogát, azaz ezek elválnak-e egymástól, avagy egymás jogi sorsát követik.

Habár a gyakorlatban összefügg a sértett eljárásjogi helyzete a tanúkénti minőségével, álláspontom szerint azonban e kettőhöz fűződő jogok (kötelezettségek) el is válhatnak ebben az esetben. A tárgyaláson ugyanis könnyen előfordulhat – kiváltképp a családon belül elkövetett erőszakos bűncselekmények esetén –, hogy a terhelt hozzátartozójaként jelen lévő és tanúként kihallgatandó sértett a vallomástételt e minőségére hivatkozással megtagadja, mellyel a nyomozás során tett vallomása „kiesik”²¹ a felhasználható bizonyítékok köréből. Semmi eljárási akadálya annak nincs, hogy ezt követően a tárgyalás egészen jelen lehessen, majd éljen felszólalási jogával. A sértetti „perbeszéd” alkalmával természetesen arra is lehetősége van, hogy a bíróság felé olyan nyilatkozatot tegyen, mely szerint már nem kívánja a vádlottnak, azaz hozzátartozójának a megbüntetését, avagy az azóta már rendeződött családi viszonyaira tekintettel neki már megbocsátott. Ennek már csak azért is jelentősége van, mert a sértett megbocsátását a büntetés kiszabása során enyhítő körülményként lehet értékelni különösen akkor, ha annak folytán a bűncselekmény miatt megromlott viszonyok helyreálltak²².

A fenti példából is látható, hogy még akkor is élhet felszólalási jogával a sértett, ha tanúvallomása már bizonyítékként nem használható fel. Hangsúlyozom, hogy erre csak akkor kerülhet sor, ha a sértett tudomással bír e jogosultságáról, melynek előfeltétele a bíróság értesítési kötelezettségének teljesítése.

A felszólalás tartalmi korlátai, megtételének módja

A szabályszerűen értesített és a tárgyaláson jelen lévő sértettet az eljáró bíróságnak fel kell hívni arra, hogy felszólaláshoz való jogát gyakorolhatja. Természetesen ez lehetőségként szerepel az eljárási törvényben, és amennyiben a sértett nem kíván élni e jogával, a bíróság ennek teljesítésére sem kötelezheti. A felhívás elmaradása egyébként relatív, kisebb eljárási szabálysértésnek minősül, mely azonban nincs kihatással sem az eljárás lefolytatására, sem a büntetőjogi főkérdések eldöntésére²³.

²⁰ Be. 82. § (1) bekezdésének a) pontja

²¹ Be. 296. § (3) bekezdés

²² 56/2007. BK vélemény III/4.

²³ Ve.: Be. 375. § (1) bekezdés

¹⁸ Be. 313. §, 366. § (5) bekezdés, 393. § (1) bekezdés

¹⁹ Be. 51. § (2) bekezdésének c) pontja

Az ügyészi vádbeszédet követően a sértett (magánfél, egyéb érdekelt, avagy képviselőjük)²⁴ felszólalhat.

A bíróság a felszólalás biztosítása érdekében az alábbiak szerint járhat el:

- az ügyészi vádbeszédet követően a jelen levő sértettet felhívja arra, hogy élhet felszólalási jogával, majd az általában egy-egy szavas nyilatkozatát jegyzőkönyvbe foglalja, ezt követően pedig folytatja az eljárást a védőbeszéddel;
- a másik esetben, miután tájékoztatja a sértettet a jogosultságáról, hagyja, hogy a sértett összefüggően előadhassa az ügyről alkotott meglátásait. Erre a jogszabály alapján leginkább a kiemelt jelentőségű ügyben van lehetőség.

A felszólalás jogszabályban rögzített tartalmi korlátai tehát attól függenek, hogy milyen eljárás zajlik a bíróság előtt:

Kiemelt jelentőségűnek nem minősülő ügyben nyilatkozhat²⁵:

- kívánja-e a vádlott(ak) bűnösségének megállapítását,
- kívánja-e a vádlott(ak) megbüntetését,

Felszólalása során tőle a szó megvonható és a törvényi feltételek fennállása esetén²⁶ nyilatkozata félbe is szakítható.

Kiemelt jelentőségű ügyben:²⁷

- a fentiekén túl kifejezheti a tényállásra vonatkozó álláspontját is.

Nyilatkozata során a szó nem vonható meg tőle, és előadása - a kivételektől eltekintve - nem szakítható félbe.²⁸

A sértett felszólalási jogának kiterjesztését a kiemelt jelentőségű ügyekben az igazságszolgáltatást érintő egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CCV. törvény teremtette meg. A törvényjavaslat részletes indokolása²⁹ alapján e módosításra - az európai szabályozási irányelvekkel összhangban - a sértett (magánfél) jogköreinek megerősítése céljából volt szükség. A törvényjavaslatához benyújtásra került azonban olyan módosító javaslat is, mely a sértett e jogának kiterjesztését általánosságban, és nem csak a kiemelt jelentőségű ügyekben tartotta indokoltnak³⁰, viszont ez végül nem nyert támogatást.

A felszólalás tartalmi elemeit tekintve elmondható, hogy a bűnösség megállapítása és a megbüntetés kívánatának körében a sértett lényegében saját szubjektív

érzete alapján teszi meg az ezen eldöntendő kérdések megválaszolására irányuló nyilatkozatát, adott esetben függetlenül magától a bizonyítási eljárás eredményétől. Kiemelt jelentőségűnek nem minősülő ügyekben az eljárási szabályok alapján nincs lehetősége a tényállás és az azt alátámasztó (esetleg cáfoló) bizonyítékok értékelésének kifejtésére.

A sértett felszólalása ugyanakkor már-már perbeszéd jellegűnek tekinthető a kiemelt jelentőségű ügyekben, mivel a tényállásra vonatkozó álláspont kifejtésének keretében lehetőséget kap a sérelmet szenvedett fél is a tárgyaláson lefolytatott bizonyítási eljárás eredményének értékelésére, amely mind a vádmind a védőbeszéd szerves részét képezi. A sértett ekkor sem tehet nyilatkozatot a vádlott(ak) terhéről bűncselekmény(ek) büntetőjogi minősítésére, a büntetőeljárás szabályok betartására, a büntetés kiszabása során értékelendő súlyosító- és enyhítő körülmények hivatkozásával a büntetés konkrét nemére, avagy az alkalmazandó intézkedésre, valamint - az őt érintő körben a magánfél és egyéb érdekelt kivételével - a járulékos kérdésekre sem.

Véleményem szerint indokolatlan a jogalkotó által tett különbségtétel, ugyanis függetlenül attól, hogy a bíró előtt lévő ügy kiemelt jelentőségűnek minősül-e vagy sem, lehetőséget kell biztosítani a sértettnek arra, hogy a felszólaláshoz való jogával élhessen, melynek során álláspontját megszakítás nélkül, észszerű keretek között előadhassa. Erre azért is van szükség, hogy legalább az ítélethezatalt közvetlenül megelőzően a büntetőeljárás során egyébként végig háttérben lévő, s csupán a bizonyítási eljárás teljessége miatt megszólított sértett-tanú végezetül a bíróság előtt saját gondolatainak közlésével megnyilatkozhatson.

Ennek megfelelően az új eljárási kódex megalkotásánál érdemes lenne a sértett felszólaláshoz való jogának tartalmi megkövetését - attól függetlenül, hogy számol-e még a jogalkotó a kiemelt jelentőségű ügyek kategóriájával - negatív megközelítés alkalmazása útján annyiban korlátozni, hogy a bűncselekmény jogi minősítésére, a büntetés kiszabása során értékelendő súlyosító- és enyhítő körülmények hivatkozásával a konkrét büntetés nemére, az alkalmazandó intézkedésre, valamint az őt nem érintő járulékos kérdésekre nyilatkozatot nem tehet. A korlátozást az indokolja, hogy a sértetti jogvédelemnek és érdekérvényesítésnek körébe - függetlenül attól, hogy a sértett jogait meghatalmazott védő útján gyakorolja - nem tartozhatnak bele azon büntetőjogi főkérdések megválaszolása, melyek a vád és védelem feladatkörét elvonnák, avagy - ahogyan arra Róth Erika is utal³¹ - megkettőzőnek. Amennyiben korlátozás nélkül hagynánk, hogy a sértett kifejezhesse „jogi” álláspontját, azáltal a laikus elemek beszívargása kétség kívül erőteljesen megjelenne az egyébként szigorú jogszabályi mederben lévő

²⁴ Be. 316. §-a szerint a magánfél megjelöli, hogy milyen összegben érvényesíti a polgári jogi igényt, ezt indokolhatja, távolléte esetén a bejelentett igényt az iratokból kell felolvasni. Az egyéb érdekelt a jogát vagy jogos érdekét közvetlenül érintő körben indítványt tehet.

²⁵ Be. 316. §

²⁶ Be. 314. § (4) bekezdése alapján a perbeszéd nem szakítható félbe, kivéve, ha bűncselekményt megvalósító kifejezést foglal magában, rendzavarást kelt, továbbá ha az eljárás elhúzóadásának megakadályozása érdekében ez szükséges.

²⁷ Be. 554/B. §

²⁸ Be. 554/O. §

²⁹ T/4276. sz. törvényjavaslat 5. §-ának részletes indokolása

(www.parlament.hu letöltési idő: 2015. 07. 10.)

³⁰ T/4276/4. sz. módosító javaslat

(www.parlament.hu letöltési idő: 2015. 07. 10.)

³¹ Róth Erika: A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásainak tükrében, Miskolci Jogi Szemle, VI. évfolyam különszám, Miskolc, 2011. 165. p.

büntető eljárásjog és büntetőjogi dogmatika körében, mely értelem szerűen nem kívánatos eseményekhez vezetne.

Nem szabad azonban elfelejteni, hogy amikor a sértett él felszólalási jogával, az annak során elhangzottakat a bíróságnak minden esetben objektív szemmel kell értékelnie, mivel a bűncselekmény során sérelmet szenvedett fél ez irányú nyilatkozata sosem lehet tárgyilagossá, a büntetendő magatartás jellegétől és az eltelt időtől függően számos szubjektív, érzelmi alapú megnyilvánulásban ölthet testet. Elek Balázssal egyetértve³² azonban hozzá kell ehhez tenni, hogy a sértett felszólalásának hatása az ítélet indokolásában – annak bíróra gyakorolt szubjektív volta miatt – ugyan nem jelenhet meg, de mindenképpen tényezőként szolgálhat a bíróság döntésének kialakításában.

Természetesen a bűncselekményt elszenvető sértett személyesen előadott felszólalásában tud olyan benyomást tenni a bíróságra, mely elérheti a fenti hatást. Felmerül azonban a kérdés, hogy a bűncselekmények sértettjei fel vannak-e készítve erre, egyáltalán feladata-e az ítéleti döntés kialakításának befolyásolása.

A hatályos eljárási kódex³³ lehetővé teszi, hogy a sértett jogait képviselő útján is gyakorolhassa, aki meghatalmazás alapján lehet ügyvéd, nagykorú hozzátartozója vagy külön törvényben erre feljogosított személy. Az ügyvédnek meghatalmazást maga a sértett, de más személyek is adhatnak³⁴, sőt kérelmére – a feltételek fennállása esetén – engedélyezhető a pártfogó ügyvédi képviselő is³⁵.

Amennyiben a sértett jogait ügyvéd képviseli a büntetőeljárásban, úgy megnyílhat a jóval hatékonyabb érdekérvényesítés lehetősége, s élve a felszólalási joggal – a sértetthez képest „másodkézből” ugyan, ám – rendszerezett módon fejtheti ki álláspontját az lefolytatott büntetőeljárásról. A sértett képviselése kétségtelenül garanciát nyújt jogainak minél hatásosabb és szélesebb körű gyakorlására, amely túlmutathat a tárgyaláson az állam büntetőhatalmát érvényesítő vádképviseelő ügyész tevékenységén, mivel más megközelítés útján kísérletet tehet a bíróság döntésének befolyásolása érdekében. Megjegyzendő, hogy annak sincs eljárási akadálya, hogy a sértetti képviselő mellett maga a sértett is felszólaljon.

A sértett a jogi képvislettel – természetesen annak minőségétől függően – már előléphet a büntetőügy lényeges szereplői közé, ugyanis bármennyire is fennáll a másodlagos viktimizáció³⁶ veszélye a tárgyaláson,

szakszerű jogi képvislettel annak tényleges hatása is csökkenthető.

Mindezekon túlmenően azt is meg kell jegyezni, hogy az ügyvédi kar jelenleg nem feltétlenül rendelkezik olyan képesítéssel, ismerettel, hogy a sértett, azon belül is a tizennyolcadik életévét meg nem haladott személyek megfelelő képviselét elláthassa. Hozzá kell tenni ehhez, hogy gyakorlati nehézségei és buktatói miatt a bírói kar részére is nagy kihívást jelent a gyermekkorú tanúk megfelelő kihallgatása, melyre igen részletesen utal Elek Balázs is művében³⁷.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatásában foglaltakat³⁸ teljes mértékben osztva, álláspontom szerint – talán kicsit utópisztikusan – érdemes lenne megfontolni egy olyan, kifejezetten a bűncselekmények áldozatainak védelmével, a sértettek jogainak képviselő útján történő érvényesítésével foglalkozó szakjogász képzés bevezetését³⁹, mellyel speciális tudásanyagra tennének szert az eziránt érdeklődő ügyvédek (jogászok), és ezzel felkerülnének egy nyilvántartási listára (szaknévsorba).

Az új eljárási kódex megalkotásánál nem lenne elvetendő – kiváltképp a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények esetében, illetve a jelenleg kiemelt jelentőségűnek kezelt azon bűncselekményeknél, amelyeknek van sértettje – a megfelelő hatástalanulmány lefolytatását követően a sérelmet szenvedett fél jogi képviselétének kötelező előírása, még hozzá oly módon, hogy a meghatalmazásra jogosult (főszabály szerint a sértett) ne legyen megfosztva a szabad ügyvédválasztás lehetőségétől. Amennyiben viszont a meghatalmazásra jogosult nem él e jogával, vagy nem áll fenn a kötelező jogi képviselő, de a sértett kéri, abban az esetben az eljáró hatóság kirendelne számára képviselőt. Fontos követelmény lehetne, hogy egyrészt

eroszak_a_buntetoeljarasban%5Bjogi_forum%5D.pdf 8. p. letöltési idő: 2015. 07. 08. 9:20)

³⁷ Elek Balázs: Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban, *Belügyi Szemle*, 2011/3. szám 93–111. p.

³⁸ „Egy gyermeket képviselő ügyvédnek képzettnek és járatosnak kell lennie a gyermekek jogai terén és a vonatkozó kérdésekben, folyamatos és mélyreható képzést kell kapnia, és képesnek kell lennie a gyermekekkel való, az ő értelmi szintjüknek megfelelő kommunikációra” leírja továbbá, hogy „Érdemes megfontolni egy ifjúsági szakügyvédekkel álló rovdarszabályzatát, tiszteletben tartva ugyanakkor a gyermek jogát a szabad ügyvédválasztáshoz”, valamint kiemeli, hogy „fontos az is, hogy a gyermek ügyvédjének díjazását ne a szülő állja, se közvetlenül, se közvetve. Ha az ügyvédet a szülő fizeti, különösen azokban az esetekben, amikor érdekellentét áll fenn, semmi sem garantálja, hogy az ügyvéd képes lesz függetlenül védeni a gyermek álláspontját.”

(Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának (ETMB) iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, 2010. 39. pontja, 103. pontja, 78. p. www.coe.int/children letöltési idő: 2015. 06. 04. 16:00)

További érdekességek is olvashatók az iránymutatás indoklásában egyes európai országok ügyvédi kamaráinak ez irányú képzéseiről, úgy mint „A Flamand Ügyvédi Kamara és annak Ifjúsági Ügyvédi Bizottsága jó néhány éve nyújt tagjainak két éves gyermekjogi kurzust. A jogi információkat gyermekpszichológiai és -fejlesztési alapképzés, valamint gyakorlati képzés – például kommunikáció a gyermekekkel – egészíti ki. Valamennyi képzési szakaszt el kell végezni az „ifjúsági ügyvédi” oklevél megszerzéséhez. 2010-ben mintegy 400 ifjúsági ügyvédet képeztek” lásd bővebben: www.jeugdadvocaat.be (ETMB iránymutatás, uo. 69. pont 65. p., letöltési idő: 2015. 06. 04. 16:00)

³⁹ Jelenleg hasonló a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Deák Ferenc Intézet szakirányú továbbképzései között a fiatalok ügyeinek szakjogász képzése.

³² Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban, *Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft.*, 2008., 20. p.

³³ Be. 56. § (1) bekezdés

³⁴ Be. 57. § (1) bekezdés

³⁵ Be. 57. § (3) bekezdés

³⁶ Másodlagos viktimizáció a szakirodalom szerint az, amikor a sértett a büntetőeljárás alatt másodsorú is áldozattá válik azáltal, hogy a kihallgatások és tanúvallomások során újra és újra át kell élnie, amit legszívesebben kitörölne emlékezetéből – *Simonné Peti Viktória: Családon belül gyermekek sérelmére elkövetett szexuális erőszak a büntetőeljárásban, Jogi Fórum Publikáció* (http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/simonne_peti_viktoria_csaladon_belul_gyermekek_serelmere_elkovetett_szexuális

csak a már fent írt szaknévsorban szereplő ügyvédek (jogászok) közül kerülhetne sor a meghatalmazásra, illetve a kirendelésre, másrészt a képviselő feladatának ellátásával felmerült díjat, költséget és készkiadást, mint büntetőjogi költséget a bűnösnek kimondott vádlottnak kellene viselnie.⁴⁰ Megjegyzendő, hogy a kötelező jogi képviselet előírása a „drága büntetőeljárás”, mint nem kívánt mellékhatását idézné elő, mely jogintézmény vitathatatlanul nem illene bele a processzus költségtakarékossági követelményébe, azonban a sértetti jogérvényesítés hatékonyabbá tétele útján megfelelően szolgálhatná a sértett és a védővel eljáró terhelt között nem létező jogegyensúly kiigazítását.⁴¹

Kérdésként merülhet fel, hogy szükség van-e az ügyész mellett egy aktív szerephez jutó, kötelezően jelen lévő sértetti jogi képviselőre. Ehhez tényként kell megállapítani, hogy a sértett a büntetőeljárásban igen csak a magára maradott fél szerepét tölti be, akinek a támogatására kiemelten szükség van főleg a hátrányos tulajdonságokkal rendelkező sértettek (gyermek) esetén, az erkölcsi okból szenzitív körű, valamint a nagyobb tárgyi súlyú ügyekben. Álláspontom szerint a fenti kérdésre a válasz csakis igenlő lehet, ugyanis az ügyész feladata elsődlegesen az állam büntetőhatalmának érvényesítése, amely csupán áttételesen, közvetett úton érintheti a sértett érdekeinek a védelmét, a bűncselekmények áldozatainak további, hatékony segítése pedig a terheltközpontú büntetőeljárásunkban kiemelten fontos feladatnak mutatkozik a mellérendeltség (vagy ahhoz közelítő helyzet) megteremtése érdekében. Ez pedig már csak azért is fontos, mivel a jelenleg hatályos eljárásjogunk egyre szélesebb teret enged a resztoratív igazságszolgáltatásnak is.

Összegzés

Fejtegetéseimben egyértelműen a sértett felszólalási jogának kiterjesztése, illetőleg érvényesítésének fokozott elősegítése mellett foglaltam állást. Mindehhez szükséges az eljáró hatóságok értesítési kötelezettségének maradéktalan teljesítése, különösen a személyesen eljáró sértett megfelelő tájékoztatása joggyakorlásának lehetőségéről. Amennyiben a sértett él felszólalási jogával, akkor nyilatkozatának tartalmi körét – a büntetőjogi főkérdések, illetőleg a rá nem vonatkozó járulékos kérdések kivételével – szükségtelen észszerűtlen korlátok közé zárni. Fontos lenne a jövőben a jogérvényesítés hatékonyabb megvalósulása érdekében a sértettek megfelelő támogatása, így szakszerű jogi képviseletük erősítése is.

Kedvező irányú változásra a készülő új büntetőeljárás kódex adhat reményt, ugyanis a kodifikáció főbb

irányelvei között szerepel mind a sértetti érdekek fokozottabb, mind – korukból, helyzetükből vagy állapotukból adódó érdekérvényesítési korlátaikra figyelemmel – az ún. sérülékeny csoportba tartozó személyek hatékonyabb védelme egyaránt⁴². A jelenleg hatályos eljárási szabályok ismeretében egyértelműen üdvöztendő ennek megjelenése, mely remélhetőleg az elkészült jogszabálysövegében is visszatükröződik, és a sértett helyzetének javítását célzó rendelkezések a mindennapi joggyakorlat során is hatékonyan alkalmazhatóak lesznek. ■

Felhasznált irodalom, egyéb hivatkozások

- Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., 2008.
- Elek Balázs: Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban, *Belügyi Szemle*, 2011/3. szám
- Elek Balázs: Költség és időtartalékok a büntetőeljárásban, in: *Úton a bírói meggyőződés felé*, Printart-Press, 2015
- Kiss Anna: A sértett szerepe a büntetőeljárásban (PhD-értekezés), Miskolc, 2006
(http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5527_section_1156.pdf)
- Kratochwill Ferenc: A sértett jogi helyzete a magyar büntetőeljárás jogban, ELTE, Budapest, 1990.
- Miskolczi Barna: Az új büntetőeljárás kodifikációs irányelvei, in: *Úton a bírói meggyőződés felé*, Printart-Press, 2015
- Róth Erika: A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásainak tükrében, *Miskolci Jogi Szemle*, VI. évfolyam, különszám, Miskolc, 2011
- Simonné Peti Viktória: Családon belül gyermekek sérelmére elkövetett szexuális erőszak a büntetőeljárásban, *Jogi Fórum Publikáció*
(http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/simonne_peti_viktoria__csaladon_belul_gyermekek_serelmere_elkovetett_szexualis_eroszak_a_buntetoeljarasban%5Bjogi_forum%5D.pdf)
- Tóth Tihamér: A sértett jogállása a büntetőeljárásban, *Belügyi Szemle*, 1974/1. szám
- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának (ETMB) iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról (www.coe.int/children)
- Az Országgyűlés hivatalos honlapja (www.parlament.hu)

⁴⁰ Kétséges, hogy ezek után mennyire lenne szükség a hatályos Be. szabályai alapján kirendelhető eseti gyám (gondnok) intézményére.

⁴¹ A gyámhatóság által kirendelt és a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett törvényes képviseletét ellátó eseti gyámnak (ügyvédnek) az ügyben felmerült készkiadása és díja jelenleg is büntetőjogi költséget képez [Be. 74. § (1) bekezdés b) és c) pont].

⁴² Lásd bővebben: Miskolczi Barna: Az új büntetőeljárás kodifikációs irányelvei, in: *Úton a bírói meggyőződés felé*, Printart-Press, 2015, 30–42. p.

DR. MEZEI KITTI*

Néhány észrevétel a korrupciós deliktumok hatályos szabályozásával kapcsolatban

1. A korrupciós bűncselekmények

E tanulmány célja a korrupciós bűncselekmények hatályos szabályozásának és különös tekintettel a tárgyi súlya miatt a vesztegetés szabályozásának a részletesebb elemzése.

2013. július elsején hatályba lépett új büntető kódexünk, a 2012. évi C. törvény. Az új törvénykönyv megszüntette a közélet tisztasága elleni bűncselekmények és a nemzetközi élet tisztasága elleni bűncselekmények fejezetek külön szabályozását, és létrehozott egy új, egységes fejezetet „Korrupciós bűncselekmények” címmel. A jogalkotó ezzel az önálló fejezettel a büntetőjogban és a kriminológiában használt eltérő terminológia problémáját oldotta fel.¹ Emellett anyagi büntetőjogi fogalomként emelte, a korábban csak kriminológiában használt terminológiát.²

Az új fejezet a következő bűncselekményeket szabályozza:

- vesztegetés (290. §),
- vesztegetés elfogadása (291. §),
- hivatali vesztegetés (292. §),
- hivatali vesztegetés elfogadása (293. §),
- vesztegetés bírósági vagy hatósági eljárásban (294. §),
- vesztegetés elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban (295. §),

* doktoranda, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tan-
szék/Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

¹ Kóhalmi László: *Büntetőjogi eszközök a politikai korrupció elleni küzdelemben*. In: Csefkó Ferenc, Horváth Csaba (szerk.) *Politika és korrupció: A törvényesség és törvénytelenesség határai*. Pécs: PTE ÁJK, Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, 2010. 294–305. o.

² Gál István László: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Polt Péter (szerk.) *Új Btk. kommentár: 5. kötet: Különös rész. Nemzeti Közszerzési és Tankönyvkiadó Zrt., Budapest 2013. 183. o.*

- vesztegetés feljelentésének elmulasztása (296. §),
- befolyás vásárlása (297. §),
- befolyással üzérkedés (298. §).

A közélet tisztasága az állami, társadalmi szervek, a hivatalos és más fontos, közfeladatot ellátó személyek törvényes, elfogulatlan és befolyástól mentes működését jelenti. Valamennyi korrupciós bűncselekmény közös *jogi tárgya* a közélet, illetve nemzetközi közélet tisztasága.³

Az európai integrálódásunk erősödése folytán a nemzetközi kötelezettségeink bővülése is hatást gyakorolt az új szabályozás kialakítására, így a korrupció internacionális formáit fenyegető normák is bekerültek a törvénybe.⁴ Azonán a bűncselekményeknél, ahol a nemzetközi szerződések illetve uniós jogforrások alapján szükséges volt, az adott tényállás végén önálló bekezdésben utal arra, hogy az ott szabályozott cselekmény nemzetközi hivatalos személy vonatkozásában is büntetendő. Ezáltal egyszerűsödött is az új Btk. szerkezete.⁵

A szerkezeti egyszerűsítést segíti az is, hogy a hatályos Btk.-ban önálló szakaszban meghatározott, de lényegében az adott bűncselekmény minősített esetét jelentő tényállásokat megszünteti az új kódex, és azokat a vonatkozó bűncselekmény minősített eseteként szabályozza.

A szerkezeti egyszerűsítést segíti az is, hogy a hatályos Btk.-ban önálló szakaszban meghatározott, de lényegében az adott bűncselekmény minősített esetét jelentő tényállásokat megszünteti az új kódex, és azokat a vonatkozó bűncselekmény minősített eseteként szabályozza.

A törvény következetesen határozza meg a védett jogtárgyon belüli specialitásra, – gazdasági szféra, hivatali szféra, hatósági eljárás – a kiszabható szankció mértékére és a bűncselekmény súlyára tekintettel az egyes tényállások sorrendjét.

Általánosan jellemző a korrupciós bűncselekményekre, hogy a korrupciós kapcsolatban legalább két fél áll egymással szemben, egyrészt aki kéri és elfogadja, másrészt, aki adja, ígéri a jogtalan előnyt.⁶ Nem szükséges azonban az, hogy mindkét fél cselekedjen,

³ Sinku Pál: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Belovics Ervin–Molnár Gábor Miklós–Sinku Pál: *Büntetőjog II. – Különös Rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2013. 449. o.*

⁴ Lásd bővebben: Tóth Mihály: *Az új Btk. bülsőjénél*. Magyar Jog 2013/9. szám, 525. o.; László Kóhalmi: *The Never-Ending Fight: Economic and Political Corruption in Hungary*. DANUBE: LAW AND ECONOMICS REVIEW Issue (1) 2013. 78–79. o.

⁵ Gál István László: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.) *Magyar Büntetőjog: Különös rész*. Osiris Kiadó, Budapest 2014. 290. o.

⁶ Sinku: i. m. 2013. 449. o. A jogtalan előnyről bővebben lásd: Kiss Patrik: *A korrupciós bűncselekmények néhány jogértelmezési nehézségei*. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXII. (2014), 305–309. o.

illetve az sem, hogy mindkettejük cselekménye korrupciónak minősüljön.⁷

A korrupciós bűncselekmények esetében jellemző a *magas látencia* az összбүнözésen belül.⁸

A vesztegetés hatályos és korábbi szabályozását összehasonlítva megállapítható, hogy a korábbi Btk. a passzív és aktív tényállásokra egységesen a vesztegetés kifejezést használta, azon belül a jogirodalom különbséget tett passzív és aktív vesztegetés között. Az új Btk. viszont az aktív oldali cselekményt vesztegetésnek, a passzív oldali vesztegetés elfogadásának nevezi. *Hollán Miklós* véleménye szerint ezen új elnevezések kritikával illethetőek.⁹

2. A vesztegetés

Először az aktív gazdasági vesztegetés (290. §) szabályozását vizsgálom. A passzív alanya a gazdálkodó szervezet¹⁰ vagy érdekében tevékenységet végző személy, amely alatt nem csak a szervezetnél munkaviszonyban álló személyt kell érteni, hanem az olyan személyt is, aki munkaviszonyra jellemző sajátosságokat mutató jogviszony keretében fejt ki tevékenységét.¹¹

A vesztegetés *jogi tárgya* a jogtalan előny, amely lehet vagyoni, személyes vagy akár erkölcsi jellegű is. A bírói gyakorlat rendkívül tágan határozza meg az előny fogalmát, így előnynek minősül mindaz, ami valamely emberi szükségletet elégít ki, amely jobb helyzetbe hozza az előny elfogadját a korábbi helyzetéhez képest (pl. ügyintézőnek adott pénz, ajándék).¹² A legtipikusabb formája a vagyoni előny, ezen belül is a készpénz. vagyoni előnyként értékelhető tehát mindenféle pénzfizetés, pénzben kifejezhető, értékkel rendelkező dolog, valamint a tartozás elengedése is.¹³ Továbbá vagyoni előnynek számít a kölcsön. Ha kamatmentes, egyoldalú pénzbeli juttatásnak minősül, kamatos kölcsön esetén pedig a hitelnyerés ténye számít előnynek. Jelentősége van annak is – az elkövetés szempontjából –, hogy a kölcsön csupán színlelt vagy valódi. Előny a hitelbe történő, de fizetőkészség nél-

küli vásárlás.¹⁴ Személyes előny körébe tartozik például a szexuális kapcsolat létesítése, visszterhes jogügyletnek a megkötése, valamilyen kereseti lehetőség biztosítása. Erkölcsi előnynek minősül például a kitüntetésre felterjesztés, munkahelyi előléptetés.¹⁵ A bűncselekmény megvalósulása esetén, ha a jogtalan előny vagyoni jellegű, akkor vagyonek kobzásnak van helye.¹⁶

Az előny *jogtalan* minősül, ha az előny szolgáltatását jogszabály nem írja elő, vagy nem teszi lehetővé. Nem jogtalan előnyről beszélhetünk, ha olyan jelentéktelen juttatásról van szó, amelynek a felajánlása a mindennapi életben a társadalmi szokásoknak megfelel, a mindennapi udvariasság keretét nem lépi túl (pl. ügyintéző meghívása egy italra).¹⁷ A „szóróajándékok” a mindennapokban jelen vannak és e problémakört vizsgálva megállapítható az, hogy az előny társadalomra veszélyesség¹⁸ hiánya miatt nem minősül jogtalan, ha két konjunktív feltételnek megfelel: olyan csekély értékű, amely nem alkalmas az előnyt elfogadó motiválására és nem az előnyt elfogadó személy kérésére történik az előny átadása, és az előnyért cserében nem tesz semmilyen ellenszolgáltatást, aki az előnyt kapta.¹⁹

A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehet. *Célzatos* bűncselekmény, mert a célzat a kötelezettségszegés és emiatt csak szándékosan és kizárólag egyes szándékkal követhető el. Tisztázandó, hogy mit ért a törvény kötelezettségszegés alatt: az adott szervezetre vonatkozó jogszabályokban és belső normákban előírt lényeges, az ügy érdemére kihatással lévő szabályok megszegését kell érteni, tehát ha olyan szabályok megsértésére kerül sor, amelyek nem jogilag szabályozott belső vagy más ügyviteli jellegű szabályok, vagy csak a szervezet belső érdeke fűződik hozzá, azok nem minősülnek kötelezettségszegésnek.

A bűncselekmény két elkövetési magatartása: az előny adása, előny ígérese a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy vagy rá tekintettel más irányába kell kifejezni. Mindkettő elkövetési magatartás megvalósulhat az előny kifejezett nyújtásával, illetve ráutaló magatartással. Az aktív vesztegetés a jogtalan előny ígéretével már befejeződik. Az ígéret konkrét tartalom nélkül azonban nem minősül önmagában annak, mert szükséges hozzá, hogy konkrét jövőbeli előny nyújtásáról legyen szó, így például az, hogy „nem leszek hálátlan” nem meríti ki ezt a feltételt. Fontos kitérni arra is az elkövetési magatartásokhoz kapcsolódóan, hogy „a rá tekintettel más személy” csak olyan lehet, akinek a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékeny-

⁷ Hollán Miklós: *A korrupciós bűncselekmények az új büntetőkodekxben*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2014. 29. o.

⁸ Gál: i. m. 2013. 184. o.; Gál István László: *Új magyar Büntető Törvénykönyv és a gazdasági válság elleni küzdelem*. Büntetőjogi Szemle 2012/1. szám 20. o.; Gál István László ebben a tanulmányában kitért arra, hogy egyedüli látványos kivételt képez a tágabb értelemben vett gazdasági bűncselekményekre vonatkozó hivatalos statisztikai adat tekintetében a gazdasági vesztegetés, amely a hivatalos statisztika szerint 300%-kal emelkedett. Az is igaz, hogy a regisztrált korrupciós bűncselekmények száma olyan alacsony, hogy a statisztikai következtetések levonására nem alkalmas. Évente ma is mindössze pár száz gazdasági vesztegetés válik ismertté.

⁹ Hollán Miklós: *A hivatali vesztegetés szabályozása az új Btk.-ban*. Iustum Aequum Salutare IX. 2013. 4. 142. o.

¹⁰ Btk. 459. § (1) bekezdés 8. pont

¹¹ Mészár Róza: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Kónya István (szerk.): *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára* 3. kiadás – II. kötet, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2013. 1115–1116. o.

¹² Schubauer László: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Blaskó Béla – Miklós Irén – Pallagi Anikó – Polt Péter – Schubauer László: *Büntetőjog Különös Része* I. Rejtjel Kiadó, Budapest 2013. 375. o.

¹³ Gál: i. m. 2013. 186. o.

¹⁴ Mészár: i. m. 1116. o.

¹⁵ Gál: i. m. 2013. 291–292. o.

¹⁶ BKv. 78. a vagyonek kobzás elrendeléséről a korrupciós bűncselekmények kapcsán

¹⁷ Schubauer: i. m. 375–376. o.

¹⁸ Kóhalmi László: *A társadalomra veszélyesség fogalma a büntető anyagi kodekxekben*. Büntetőjogi Szemle 2012/2. szám 15. o.; Kóhalmi László: *Nekrológ a társadalomra veszélyességről*. Rendészeti Szemle 2007. 7–8. 147–153. o.

¹⁹ Gál: i. m. 2014. 292. o.

séget végző személlyel való egyetértés ténylegesen fennáll, vagy ennek a meglétét az elkövető²⁰, az aktív vesztegető feltételezheti, akkor is, ha ez nem így van az adott esetet figyelembe véve, és ún. passzív vesztegető befolyásolására képes, e tényleges vagy állítólagos kapcsolat alapján.²¹

A *minősített esetek* a következőképpen alakulnak. Először is, ha a vesztegetést a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző, önálló intézkedésre jogosult személlyel kapcsolatban követik el. Önálló intézkedésre jogosult személy az, aki az adott szerv működését vagy a szervvel kapcsolatban kerülő jogait vagy érdekeit érintő lényeges kérdésben dönt (pl. vezető beosztású alkalmazottak, költségvetési szerv képviselőjére jogosult személy, biztosítótársaságok felülvizsgálati kárszakértője). A gazdasági társaság vezetője megvalósítja a megvesztegetés vétségét, ha a pénzügyi vezetője részére – nagy összegű hitelnyújtás érdekében – egy gépkocsit bocsát használatra (BH 2004.6.). Továbbá súlyosabbnak minősül a bűncselekmény szervezett elkövetése esetén, ha bűnszövetségben²² vagy üzletszerűen²³ követik el.

A bűncselekmény nem csak a magyar, hanem nemzetközi viszonylatban²⁴ is elkövethető a (4) bekezdésben foglaltak alapján, ha külföldi gazdálkodó szervezet²⁵ részére vagy érdekében tevékenységet végző személlyel kapcsolatban követik el, akkor ugyanolyan súlyú és ugyanolyan körben büntetendő, mint a hazai elkövetés esetében.²⁶

A jogalkotó célul tűzte ki a korrupciós bűncselekmények megelőzését és felderítését, így az (5) bekezdésben a korlátlan enyhítés vagy mellőzés lehetőségét vezette be, amelynek a lényege, hogy a bűncselekmény elkövetőjével szemben van helye az enyhítés vagy mellőzés alkalmazásának, ha a bűncselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, és az elkövetés körülményeit feltárja.²⁷

A vesztegetés annyi rendbeli bűncselekményt valósít meg, ahány személynek adják vagy ígérik a jogtalan előnyt és ez a rendbeliség a vesztegetés valamennyi formájánál érvényes (BH 2006.178.).²⁸

3. A vesztegetés elfogadása

A passzív gazdasági vesztegetésnél (291. §), amelyet a vesztegetés elfogadás alcímmel szabályoz a törvény, a különbségekre térnek ki a vesztegetéssel összevetve. A cselekmény passzív alanya bárki lehet, aki kapcsolatba kerül a gazdasági szervezettel (290. § szerinti vesztegetést követi el), míg az elkövetője az adott szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy lesz, aki az ún. passzív vesztegető.²⁹ Szándékos bűncselekmény, de nem célzatos magatartás. Lényegtelen az is, hogy az elkövető saját érdeke vagy a gazdálkodó szervezet érdekében valósítja meg a bűncselekményt.³⁰

Az *elkövetési magatartásai* a bűncselekménynek: a jogtalan előny kérése, a jogtalan előnynek vagy ígéretnek az elfogadása, a harmadik személynek adott vagy ígért jogtalan előny kérésével vagy elfogadójával egyetértés. A bűncselekmény az előny kérésével befejezetté válik. Az előny ígérésének elfogadása a jövőbeli előny elfogadását jelenti, amelynek elfogadásával szintén a bűncselekmény befejezetté válik. Az egyetértés pedig akkor büntetendő, ha az előnyt harmadik személynek a gazdasági szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személyre tekintettel adják vagy ígérik, és ez utóbbi személy ezzel egyetért. Mindebből látszik, hogy verbálisan elkövethető, nem szükséges az előny tényleges átadása.³¹ Ugyanazon ügyben az előny kérése egységnek minősül akkor is, ha több személy érintett. Amennyiben különböző ügyekben kéri vagy fogadja el az előnyt vagy annak ígértét, akár különböző személyektől, a cselekmények az ügyek számaához igazodó bűnhalmazatot alkotnak.³²

Súlyosabban büntetendő az elkövető, ha a vesztegetés elfogadását a következőképpen követi el: a jogtalan előnyért a köteleességét megszegi, a bűncselekményt bűnszövetségben vagy üzletszerűen követi el, az elkövető gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző, önálló intézkedésre jogosult személy. A rendbeliségre és a korlátlan enyhítésre ugyanazok a szabályok érvényesek, mint az aktív alakzatnál, illetve a nemzetközi vonatkozás itt is érvényes.³³

Az új szabályozásról összességében elmondható, hogy *korszerű, és rendszerezett* ugyanakkor nem problémáktól mentes. A vesztegetés elfogadásával kapcsolatban meg kell említeni a gyakorlatban előforduló eseteket így borralaló és az orvosi hálapénz³⁴

²⁰ Nagy Zoltán: *A bűncselekmény elkövetői*. In: Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): Magyar Büntetőjog Általános Rész Osiris Kiadó. Budapest, 2015. 199–200. o.

²¹ Mezőlaki Erik: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Karsai Krisztina: Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Budapest 2013. 596. o.

²² Btk. 459. § (1) bekezdés 2. pont

²³ Btk. 459. § (1) bekezdés 28. pont

²⁴ Ebben az esetben gyakran kapcsolódik hozzá a pénzmosás járulékos bűncselekményként. Ezzel kapcsolatban lásd bővebben: Gál István László: *The Techniques of Money Laundering*. In: Gál István László, Kóhalmi László (szerk.) Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2005. 129–138. oldal, valamint: Gál István László: *A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata* Budapest: HVG-ORAC Kiadó, 2012. 518. o., és Gál István László: *A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása az új magyar büntetőjogban* Belügyi Szemle 2013/6. 26–56. oldal

²⁵ Btk. 292. §

²⁶ Gál: i. m. 2013. 191.

²⁷ Schubauer: i. m. 381. o.

²⁸ Gál: i. m. 2013. 189. o.

²⁹ Mészár: i. m. 1120. o.

³⁰ Schubauer: i. m. 380. o.

³¹ Gál: i. m. 2013. 191–192. o.

³² Mészár: i. m. 1120. o.

³³ Gál: i. m. 192. o.

³⁴ A Magyar Orvosi Kamara 2012. január elsejétől hatályos Orvosetikai Kódexének II. 15. pontja határozza meg a hálapénz fogalmát: „A hálapénz, hálaszolgáltatás az a bármilyen előny és juttatás, amit a beteg vagy hozzátartozója az ellátást követően, utólag, kérés nélkül az orvosoknak ad, amennyiben az még közvetve sem befolyásolja az ellátás minőségét. A hálapénztől élesen el kell különíteni az előre kért, elvárt, felajánlott vagy elfogadott anyagi jutta-

problémakörét, mert ezek az új szabályozás után is vitára adhatnak okot. A „jogszabály engedélye” az egyik általános büntethetőséget kizáró ok. A hálapénz mellett érvelők a Munka törvénykönyvére hivatkozva (2012. évi I. tv.) tértek ki arra, hogy az „engedélyt” biztosít, amikor előírja: „munkavállaló a munkáltató előzetes hozzájárulása nélkül harmadik személytől díjazást a munkaviszonyban végzett tevékenységére tekintettel nem fogadhat el, vagy nem köthet ki” (52. §). Ebből következhetne az, hogy ilyen hozzájárulás esetében viszont a hálapénz elfogadásának nincsen akadálya. Azonban ez így nem helytálló, ugyanis a Btk. 291. §-ában szereplő magatartást – amely bármely a tevékenység kapcsán elfogadott, külső személytől származó „extraelőny” elfogadását tiltja – „munkáltatói hozzájárulás” nem teheti jogszerűvé. Valaminek a jogosságát vagy jogtalanságát a munkáltató maga nem mondhatja ki ilyen formában, kötelező ereje csak a kifejezett és egyértelmű jogi előírásnak lehet.³⁵ Tehát összességében elmondható, hogy nem oldható meg az új büntethetőségi akadállyal, a „jogszabály engedélyével”, mert az feltétlen (magából a jogi normából adódik), a munkáltató Munka Törvénykönyvében szabályozott felhatalmazása pedig esetleges.³⁶

Továbbá tévhit és minden állásfoglalásban szinte jelen van, hogy a jogosság és a jogtalanság kérdésében a határvonal az, hogy az orvos a hálapénzt a kezelést megelőzően „előre” vagy az után kapja-e „utólag”, és csak az előzetesen juttatott hálapénz büntetendő, azonban nem az időpont a meghatározó, hanem az, hogy kérésről vagy elfogadásról van-e szó. Gál István László is egyetért ezzel, mely szerint az orvos nem kérhet és nem is fogadhat el hálapénzt, mivel mind a jogtalan előny kérése, mind az előzetes vagy utólagos elfogadás is vesztegetés elfogadásának minősül. A hálapénz kérését mindenképpen indokolt tiltani. „A hálapénz elfogadását azonban a korábbi több évtizedes szabályozással egyezően csak a hálapénz fejében történő kötelességszegés felmerülésekor indokolt büntetőjogi eszközökkel kezelni.” Az elhangzottak alapján Tóth Mihály szerint az 1978-as Btk. indokolása még az új szabályozás tükrében is aktuálisnak bizonyul, mert a hálapénz elfogadása „a társadalmi tudat jelenlegi szintjén” csak kivételesen lehet kriminális kategória.³⁷

4. A hivatali vesztegetés

Az aktív hivatali vesztegetés *jogi tárgya* a közéleten belül az államhatalom és a közigazgatás működésének

tást vagy egyéb előnyöket, amely törvénytört és egyben kirívóan súlyos etikai vétség.”

³⁵ Tóth Mihály: „Boríték kapható” – Gondolatok a hálapénz és a büntetőjogi összefüggéseiről. Élet és Irodalom, 2014. LVIII. évfolyam, 28. szám. – http://www.es.hu/toth_mihaly;8222;boritek_kaphato8221;;2014-07-10.html

³⁶ Tóth: i. m. 2013. 528–529. o.

³⁷ Tóth: i. m. 2014. – http://www.es.hu/toth_mihaly;8222;boritek_kaphato8221;;2014-07-10.html

tisztasága. A bűncselekmény alanya 293. § (1)–(3) bekezdés esetén bárki lehet és szándékosan követhető el. A 293. § (4) bekezdés alanya speciális, csak a gazdálkodó szervezet vezetője, illetve ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított, a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy lehet és gondatlan alakzata is megjelenik a 293. § (5) bekezdésben.³⁸

A bűncselekmény tárgya a hivatalos személynek³⁹, külföldi hivatalos személynek, vagy rá tekintettel másnak adott vagy ígért jogtalan előny. A miniszteri indoklás szerint befolyásolásra alkalmasnak kell lennie és az adásának, ígéréteinek a célja a hivatalos személy befolyásolása.⁴⁰ A tényállás azonban nem tartalmazza már a jogtalan jelzőt, de implicit módon és objektív tényállási elemet igen „a befolyásolásra alkalmasságot”.⁴¹ A bírói gyakorlat alapján továbbra is irányadó, hogy a készpénz felajánlása akár, ha csekély összegű, az alkalmas a befolyásolásra.⁴²

A bűncselekmény *elkövetési magatartása* a jogtalan előny adása vagy ígérése. A bűncselekmény megvalósulásához elegendő, hogy az jogtalan előny vagy annak ígérete eljusson a címzetthez és a jogtalan előny vagy ígéréteinek visszautasítása nem zárja ki ezt. Az alapeset megvalósulásához pedig nem szükséges, hogy a hivatalos személy passzív hivatali vesztegetést valósítson meg. A jogtalan előnyt pedig nem csak a hivatalos személynek lehet adni, hanem rá tekintettel másnak is, azonban ennek a harmadik személynek nem szükséges, hogy tényleges kapcsolata legyen a hivatalos személlyel, hanem elegendő, ha az aktív vesztegető mindezt feltételezi.⁴³

A minősített esete az alábbi esetekben valósul meg: ha az elkövetési magatartás célja, hogy a hivatalos személy a hivatali kötelességét megszegje, hatáskörét túllépje, vagy a hivatali helyzetével egyébként viszzaéljen. A tényleges kötelességszegés nem feltétele a minősített esetnek. „A kötelességszegésre irányuló célzat fennállását a bírói gyakorlat mindig megállapítja, ha rendszeres korrupciós kapcsolatról van szó, illetve amikor az aktív vesztegetőnek ténylegesen folyamatban van (belátható időn belül megint lesz) ügye a hivatalos személlyel.”⁴⁴ A bünszövetségben való elkövetés és az üzletszerű elkövetés nem került szabályozásra, mint minősített eset. Korlátlan enyhítésre pedig csak a 292. § (1) és (2) bekezdésében van lehetőség.

³⁸ Gál: i. m. 2014. 299. o.

³⁹ Btk. 491. § (1) bek. 11. pont

⁴⁰ Gál: i. m. 2013. 195. o.

⁴¹ Hollán: i. m. 2014. 79. o.

⁴² Schubauer: i. m. 383. o.

⁴³ Hollán: i. m. 2014. 79–80. o.

⁴⁴ Hollán: i. m. 2013. 162. o.

5. A hivatali vesztegetés elfogadása

A passzív hivatali vesztegetés (294. §) ún. sajátképi bűncselekmény, elkövetője csak hivatalos személy lehet és a hozzá kapcsolódó nem hivatalos személy kizárólag csak részes lehet. *Célzatos* bűncselekményről van szó, csak szándékos elkövetés esetén büntetendő.

A bűncselekmény elkövetési magatartásai a következők: a jogtalan előny kérése, az előny, illetve annak ígéretének elfogadása, rá tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért jogtalan előny kéréjével vagy elfogadjával egyetértés. Feltétele, hogy a hivatalos személynek a hivatali működésével összefüggésben kell elkövetnie. Ennek minősül az az eset, ha éppen egy ügyben eljár (pl. nyomozást vagy hatósági ellenőrzést végez), de kizárólag nem korlátozódik a nála folyamatban lévő ügy intézésének idejére. Az ügy megindulását megelőzően is megvalósulhat, a fontos momentum az, hogy a jogtalan előny elfogadása az elintézendő ügyre figyelemmel történt-e. Továbbá a joggyakorlat szerint nem csak a saját maga által elintézendő, hanem az adott szervnél felmerülő bármilyen más ügygel kapcsolatban is felmerülhet, hiszen működési körénél fogva lehetősége van erre.⁴⁵

A minősített esetei a 294. § (2) és (3) bekezdésben kerültek szabályozásra. Minősített eset, ha a vezető beosztású hivatalos személy követi el. Vezető beosztású, aki népképviselői, közigazgatási, igazságügyi szervnél egy vagy több szervezeti egység irányítását végzi. Súlyosabban minősül továbbá, ha az elkövető a jogtalan előnyért hivatali kötelességét megszegi, hatáskörét túllépi, vagy hivatali helyzetével egyébként visszaél, illetve ha a bűncselekményt bünszövetségben vagy üzletszerűen követi el.⁴⁶ A korlátlan enyhítésre pedig a 294. § (1) és (2) bekezdésben foglalt bűncselekménynél van lehetőség.

6. Vesztegetés és a vesztegetés elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban

A védett jogi tárgy *konkretizálódik* a bírósági, választottbírói és más hatósági eljárások tisztaságába vetett bizalomra. A tényállások címében a bírósági eljárásra utalás Hollán Miklós véleménye szerint felesleges, hiszen a Btk. 459. § 9. pontja szerint hatóság a bíróság (és az ügyész) is. Erre figyelemmel elegendő lett volna az új kódexben a vesztegetés (vesztegetés elfogadása) jelzőjeként a „hatósági eljárás” terminológia használata. A hatósági „eljárásban” való elkövetésre

utalást sem tartja szerencsésnek, hiszen a cselekmény akkor is elkövethető, ha a hatósági eljárás még nincsen vagy annak az eshetősége is fennáll, hogy végül nem is lesz folyamatban.

Az aktív alakzat (295. §) esetében az elkövető bárki lehet. Az elkövetési magatartások a következően alakulnak: a 295. § (1) és (2) bekezdésében foglaltak, akkor valósulnak meg, ha az elkövető az eljárás valamely részvevőjének, vagy rá tekintettel másnak jogtalan előnyt ad vagy ígér. Az (1) bekezdésben mindezt a bírósági, választottbírói vagy hatósági eljárásban vagy azt megelőzően követheti el. A (2) bekezdésben foglalt elkövetési magatartást a törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződéssel vagy az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa kötelező határozatával létrehozott nemzetközi büntetőbírói, illetve az Európai Unió Bírósága előtt folyamatban lévő eljárás során vagy azal kapcsolatban követi el. Nem minősül bírósági vagy hatósági eljárásban elkövetett vesztegetésnek, ha a jogtalan előnyt olyan személynek adják, aki pusztán a hatósági eljárásban törvényes jogokkal rendelkező személy befolyásolására hivatkozik.

A passzív alakzatnak (296. §) a tényállás elkövetője valamely bírósági, választottbírói, vagy egyéb hatósági eljárás, továbbá az Európai Unió Bírósága előtt folyamatban lévő eljárás – hivatalos személynek azonban nem minősülő – résztvevője lehet. A passzív vesztegető csak az lehet, akinek bírósági, választottbírói, illetve hatósági eljárásban törvényes jogai, vagy kötelezettségei vannak (vagy lehetnek).⁴⁷ Az elkövetési magatartás pedig a jogtalan előny kérés, vagy a jogtalan előny, illetve annak ígéretének az elfogadása, az elkövetési szituációhoz kapcsolódó tényállási elemek az aktív alakzathoz hasonlóan alakulnak.⁴⁸

7. Korrupciós bűncselekmény feljelentésének elmulasztása⁴⁹

A Btk. módosításával váltotta fel a vesztegetés feljelentésének elmulasztását. A 300. § szerint az a hivatalos személy, aki e minőségében hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy még le nem leplezett vesztegetést, vesztegetés elfogadását, hivatali vesztegetést, hivatali vesztegetés elfogadását, vesztegetést bírósági vagy hatósági eljárásban, vesztegetés elfogadását bírósági vagy hatósági eljárásban, befolyás vásárlását vagy befolyással üzerkedést követtek el, és erről a hatóságnak, mihelyt teheti, nem tesz feljelentést. Korrupciós bűncselekmény feljelentésének elmulasztása miatt az elkövető hozzátartozója nem büntethető.

⁴⁷ Hollán Miklós: *A hatósági eljárással kapcsolatos vesztegetés az új büntető kódexben*. Miskolci Jogi Szemle 9. évfolyam (2014) 1. szám 37. o.

⁴⁸ Schubauer: i. m. 390–393. o.

⁴⁹ A Btk.-ba a 2015. évi LXXVI. törvény 29. § iktatatta be.

⁴⁵ Hollán: i. m. 2014. 58. o.

⁴⁶ Gál: i. m. 2013. 201. o.

8. Összegzés

2015 májusában, a kódex hatályba lépésétől számított két éven belül a Kormány már szükségesnek tartotta a korrupciós bűncselekményekre vonatkozó büntető rendelkezések módosítását és ezen törvényjavaslat módosításaira térnek ki, amely rendelkezések már 2015. VII. elsejétől hatályba is léptek.

A jogbiztonság érdekében az előny jelzőjeként a jogtalan kifejezést azon korrupciós bűncselekmények tényállásaiba (minősített eseteibe) iktatta be, amelyeknél a Btk. ezt a kifejezést az előny jelzőjeként nem tartalmazza. A javaslat alapján a Btk. XXVII. fejezete új értelmező rendelkezéssel egészült ki, amely szerint e „fejezet alkalmazásában kötelességszegés a kötelességnek előny adásához kötött teljesítése is”. A javaslat lényegében az 1978. évi kódex azon rendelkezését hozta vissza, amely alapján kötelességszegésnek minősült a kötelességnek előny adásához kötött teljesítése is. A Btk. ugyanis nem tartalmazott olyan rendelkezést, amely alapján a passzív hivatali vesztegetés vonatkozásában kötelességszegésnek minősülne a kötelességnek előny adásához kötött teljesítése is. Így jelenleg a hivatali vesztegetés elfogadásának az alapesete vagy más minősített esete szerint felel az a hivatalos személy, aki kötelességét csak úgy teljesíti, hogy azt előzőleg előny adásához kötötte. Számos új rendelkezése a szabályozás koherenciájának további növelését szolgálja, mint pl. a befolyással üzérkedés és a befolyás vásárlása tekintetében a feljelentés elmulasztásának büntetni rendelve, illetve a korlátlan enyhítés lehetővé tétele. Mindez részben hozzájárul a korrupciós bűncselekmények szabályozásának szigorításához és részbeni enyhítéséhez.⁵⁰ ■

Irodalomjegyzék

- Gál István László:** *A korrupciós bűncselekmények.* In: Polt Péter (szerk.) Új Btk. kommentár: 5. kötet: Különös rész. Nemzeti Közsolgálati és Tankönyvkiadó Zrt., Budapest 2013.
- Gál István László:** *A korrupciós bűncselekmények.* In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.) Magyar Büntetőjog: Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest 2014.
- Gál István László:** Új magyar Büntető Törvénykönyv és a gazdasági válság elleni küzdelem. Büntetőjogi Szemle 2012/1. szám
- Hollán Miklós:** *A korrupciós bűncselekmények az új büntető kódexben.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2014.
- Hollán Miklós:** *A korrupciós bűncselekmények szabályozási újdonságai – egy törvényjavaslat margójára* – MTA Law Working Papers (2015/16)
- Hollán Miklós:** *A hatósági eljárással kapcsolatos vesztegetés az új büntető kódexben.* Miskolci Jogi Szemle 9. évfolyam (2014) 1. szám
- Hollán Miklós:** *A hivatali vesztegetés szabályozása az új Btk.-ban.* Iustum Aequum Salutare IX. 2013. 4.
- Kiss Patrik:** *A korrupciós bűncselekmények néhány jogértelmezési nehézségei.* Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXII. (2014), 305–312. o.
- Kőhalmi László:** *Büntetőjogi eszközök a politikai korrupció elleni küzdelemben.* In: Csefkó Ferenc, Horváth Csaba (szerk.) Politika és korrupció: A törvényesség és törvénytelenesség határai. Pécs: PTE ÁJK, Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, 2010. 294–305. o.
- Kőhalmi László:** *A társadalomra veszélyesség fogalma a büntető anyagi kódexekben.* Büntetőjogi Szemle 2012/2. szám
- Kőhalmi László:** Nekrológ a társadalomra veszélyeségről Rendészeti Szemle 2007. 7–8. 145–158. o.
- Kőhalmi, László:** *The Never-Ending Fight: Economic and Political Corruption in Hungary.* DANUBE: LAW AND ECONOMICS REVIEW Issue (1) 2013. 67–82. o.
- Mezőlaki Erik:** *A korrupciós bűncselekmények.* In: Karsai Krisztina: Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Budapest 2013.
- Mészár Róza:** *A korrupciós bűncselekmények.* In: Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára 3. kiadás – II. kötet, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest 2013.
- Nagy Zoltán:** *A bűncselekmény elkövetői.* In: Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): Magyar Büntetőjog Általános Rész Osiris Kiadó. Budapest, 2015.
- Schubauer László:** *A korrupciós bűncselekmények.* In: Blaskó Béla – Miklós Irén – Pallagi Anikó – Polt Péter – Schubauer László: Büntetőjog Különös Rész I. Rejtjel Kiadó, Budapest 2013.
- Sinku Pál:** *A korrupciós bűncselekmények.* In: Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. – Különös Rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2013.
- Tóth Mihály:** *Az új Btk. bölcsőjénél.* Magyar Jog 2013/9. szám
- Tóth Mihály:** „Boríték kapható” – Gondolatok a hálapénz és a büntetőjogi összefüggéseiről. Élet és Irodalom, 2014. LVIII. évfolyam, 28. szám.

⁵⁰ Hollán Miklós: *A korrupciós bűncselekmények szabályozási újdonságai – egy törvényjavaslat margójára* – MTA Law Working Papers (2015/16)

DR. TÓTH ANDREA NOÉMI*

Távoltartás az Amerikai Egyesült Államokban

Bevezető gondolatok

Az ENSZ Közgyűlésében negyvennyolc állam egyetértésével¹ 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával² kezdődően egyre több nemzetközi egyezmény deklarált alapvető, elidegeníthetetlen emberi jogokat, melyeket a részes államoknak minden körülmények között biztosítani kell. Ezen egyezményeken át jutott oda a nemzetközi közösség, hogy elvárta az államoktól és a kormányoktól, hogy hatékony eszközöket találjanak a nők, illetve a férfiak ellen elkövetett családon belüli- és szexuális erőszak eltörlésére.

E kötelezettség napjainkban is fennáll, így minden részes állam, köztük hazánk is törekszik a családon belüli erőszakkal szemben hatékony eszközök megalkotására és azok folyamatos, gyakorlati igényeknek megfelelő javítására. Az 1998. évi XIX. törvényt 2006-ban módosító novella³ emelte be a távoltartást a büntetőeljárás kényszerintézkedések sorába, az előzetes letartóztatás alternatívái közé. A törvény indokolása szerint „A távoltartásnak alapvetően az a célja, hogy az eljárások elhúzódása mellett is megfelelő és gyors védelmi eszközt biztosítson a sértett részére az eljárás jogerős befejezése előtt azzal, hogy a bizonyítási eljárás sikerét elősegíti. Erre a célra a távoltartás, mint kényszerintézkedés lehet alkalmas.”⁴ Működésének első éveiben jelentkező hiányosságok azonban hamar láttatták, hogy szükséges további, a sértettek érdekeit szem előtt tartó védelmi szint megteremtése, ugyanis a távoltartást beemelő törvény indokolásában célként megjelölt „megfelelő és gyors védelmi eszköz” a sértettek részére számos ok miatt nem valósul meg.

Így született meg 2009-ben a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló törvény,⁵ amely bevezette a rendőrség által hetvenkét órára elrendelhető ideiglenes megelőző-, valamint a polgári bíróság által legfeljebb hatvan napra meghozható megelőző távoltartást, valamint a rendszerszerű védelem első lépéseit megteremtve több ponton is igyekszik kapcsolatot teremteni a távoltartás pillérei között.

Látható, hogy e területen a magyar jogalkotás is töretlen fejlődést mutat, melyet a napjainkban folyamatban lévő büntető eljárásjogi kódex kodifikációja is alátámaszt. A leghatékonyabb szabályok kidolgozásához és egyben a sértetteknek nyújtandó minél magasabb szintű védelem biztosításához érdemes lehet áttekinteni az Amerika Egyesült Államok távoltartással kapcsolatos szabályanyagát, hiszen számos európai állam számára szolgált mintaként az 1980-as évek elején Domestic Abuse Intervention Program keretében kidolgozott ügynevezett „Duluth-modell”, melyet később minden amerikai állam törvényhozása a helyi viszonyokhoz igazíthatott és ezzel megteremthette a családon belüli erőszakkal szembeni fellépés jogi szabályozásának alapjait.

I. A Duluth-modell

Az észak-minnesotai kisvárosban, Duluth-ban dolgozták ki azt a modellt, mely szakított a korábbi szemlélettel és alapelve az elkövető felelősségre vonása, a sértettől jogi úton való eltávolítása és így a sértett biztonságba helyezése volt. Különlegessége, és egyben későbbi népszerűségének oka az volt tehát, hogy immár nem a sértett kényszerült szegyenkezésre, esetleg menekülésre, hanem a közösség erejét felhasználva kívánt együttes erővel fellépni a családon belüli erőszakkal szemben és a bántalmazót akarta távol tartani a bántalmazottól. Alapvetően a bántalmazást és az erőszakot a férfiakra tulajdonítja, melynek áldozatai a velük azonos háztartásban, vagy családi közegben élő nők. Célul tűzte ki az bántalmazást elkövető férfi számonkérését, majd ezt követően társadalomba és a családba visszavezetését is, melyekre különböző terápiaikat, kurzusokat dolgoztak ki.

Sikerének egyik kulcsa, hogy e modell össze kívánja hangolni a büntető- és a polgári jogi területen működő

* egyetemi tanársegéd, DE ÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék

¹ http://www.menszt.hu/informaciok/emberi_jogok (letöltés ideje: 2015. augusztus 23.)

² <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml> (letöltés ideje: 2015. augusztus 23.)

³ 2006. évi LI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról §§ 59–61.

⁴ A 2006. évi LI. törvény indokolása a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról, 3. pont.

⁵ 2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról.

hatóságok munkáját és erősíteni közöttük a párbeszédet, hiszen a rendszerben fellelhető hiányosságokat csak együttes erővel lehet megoldani. Minden hatóság eljárásában találhatóak problémák, így ezek megoldásával mindegyiknek lehetősége nyílik hatékonyabban végezni a munkáját, egyre inkább megfélemlve a bántalmazottak által támasztott igényeknek. Folyamatosan törekszenek ennek során mind újabb és újabb elveket, eljárásokat kidolgozni az egész rendszer hatékonyabb működése érdekében.⁶

A modell további pozitívuma, hogy a sértett nők számára biztonságot igyekszik garantálni a segélyhívástól a bírósági eljárásig. Emellett az elkövetőket sem hagyja magára, ugyanis nekik a változásra kínál lehetőséget, melyet a bíróság által elrendelt csoportos foglalkozások látogatása biztosít. A program indulásakor a bántalmazott nők kérték, hogy szeretnének ennek során együtt dolgozni a bántalmazó partnerükkel, így segítve nekik a változásban és ez nyújtaná számukra a legnagyobb biztonságot. Így elkezdődtek az „erőszakmentes” foglalkozások, ahol a bántalmazók cselekedeteit, azok hatásait és az ennek következtében jelentkező érzéseket elemezték, amelyekkel szembesítették a bántalmazókat.⁷

Fontos, hogy a Duluth-modell a gyakorlatban felmerülő szükségleteket tartja szem előtt, ezért a rendszer alapelveit és az eljárás részleteit olyan nők segítségével dolgozzák ki, akik életük során szenvedtek már el bántalmazást.⁸

A modell sikerességét nemcsak az jelzi, hogy a programban résztvevő bántalmazó férfiak 68%-a az elkövetkező nyolc éven belül nem lesz ismét bántalmazó,⁹ hanem az is, hogy a rendszer alapelveit más amerikai államok, sőt, több olyan európai állam is átvette, amelynek jogrendszere eltér az Amerikai Egyesült Államokétól, így például Spanyolország, Ausztria továbbá a modell lényeges elemei hazánkban is széles körben ismertek.

A modell keretében kidolgozott „minta törvény” definíciót ad a családon belüli erőszakra is. Eszerint: „családtag, vagy a családhoz tartozó más személy által elkövetett:

- fizikai bántalmazása családtagnak vagy családhoz tartozó más személynek, ennek kísérlete;
- a fizikai bántalmazástól való félelem előidézése családtagban, vagy családhoz tartozó más személyben,
- annak előidézése – erőszakkal, az erőszakkal való fenyegetéssel, vagy kényszerítéssel –, hogy családtag, vagy családhoz tartozó más személy akaratára ellenére szexuális tevékenységben vegyen részt.

⁶ <http://www.theduluthmodel.org/about/why-works.html> (letöltés ideje: 2015. augusztus 9.)

⁷ Uo.

⁸ <http://www.theduluthmodel.org/about/index.html> (letöltés ideje: 2015. augusztus 9.)

⁹ <http://www.theduluthmodel.org/about/why-works.html> (letöltés ideje: 2015. augusztus 9.)

Családtagnak, vagy családhoz tartozó más személynek kell tekinteni azt a felnőttet vagy fiatalkorút, akik élettársak, vagy korábban élettársak voltak; akik együtt élnek, vagy korábban együtt éltek; akik „együtt járnak”, vagy korábban „együtt jártak”; akik egymással szexuális kapcsolatot tartanak, vagy korábban tartottak fenn; akik egymással vérségi vagy örökbefogadás révén létrejött kapcsolatban állnak; akik házastársak, vagy korábban házastársak voltak; akik közös gyermekkel rendelkeznek; illetve ezen kapcsolatokban élő személyek kiskorú gyermeke(i).¹⁰

Látható, hogy széles körben definiálja a családon belüli erőszakot, hiszen nemcsak a fizikai bántalmazás, vagy annak kísérlete, hanem a félelemkeltés és a kényszerítés is ide tartozik, mely utóbbiakat sokszor nem könnyű egyértelműen bizonyítani. A személyi kör specializációjára is törekszik, azonban nem mindig lehet egy azonnali beavatkozást igénylő élethelyzetben eldönteni, hogy a szóban forgó személyek megfelelnek-e a kritériumoknak. Például, hogy a két személy együtt jár-e, vagy járt-e, vagy csak közeli barátság van kettejük között; továbbá hogy alkalmazható-e a beavatkozás a csupán néhány napja együtt élő személyeknél, vagy egyértelműsíteni-e a helyzetet, ha szükséges lenne hozzá jogszabályban meghatározott minimum időtartam, azonban az mennyi legyen stb.

„A Duluth-modell törvény értelmében a családon belüli erőszakot elszenvedett áldozat, büntetőbíróságon „eltöltő határozat” iránti kérelmet terjeszthet elő, amely megtiltja a bántalmazónak, hogy további erőszakos cselekedetet kövessen el a családon belül, illetve hogy azok elkövetésével fenyegetőzzön. Megtiltja a bántalmazónak, hogy bármely közvetlen vagy közvetett formában érintkezzen a bántalmazottal, telefonon, vagy személyesen, vagy egyéb módon a bántalmazottat zaklassa vagy zavarja. Kötelezi a bántalmazót, hogy tartsa távol magát a bántalmazottól vagy a bántalmazott családtagjának vagy a családjához tartozó más személynek lakhelyétől, iskolájától, munkahelyétől, vagy más, a bántalmazott által rendszeresen látogatott helyétől.

A határozat biztosítja továbbá a gyermekeknek a bántalmazottnál való elhelyezését, megtagadja a bántalmazótól a gyermekláthatás jogát, illetve pontosan előírja a gyermekláthatás körülményeit (helyét, idejét, tartamát), valamint szükség szerint felügyelet melletti láthatást ír elő.

A bántalmazót kötelezni lehet egyes költségek kifizetésére, mint pl. bérleti díj, vagy kölcsöntörlesztési részlet, gyermektartás, orvosi ellátás költségei, menedékhely költségei, bírósági és ügyvédi költségek.¹¹

Napjainkban már a modell továbbfejlesztésére törekszenek új projektek kidolgozásával,¹² melyek nem-

¹⁰ Forrás: T/9837. számú törvényjavaslat a családon belüli erőszak miatt alkalmazható távotartásról, előadó: Dr. Bárándy Péter igazságügy-miniszter, 2004. április.

¹¹ Uo. 3.2. pont.

¹² <http://www.theduluthmodel.org/about/whats-new.html> (letöltés ideje: 2015. augusztus 9.)

csak a családon belüli erőszak kezelésében hozhatnak az eddigénél is jobb eredményeket, hanem más, kapcsolódó problémák megoldását is szolgálhatják.

Így vizsgálják a családon belüli erőszak és a szexuális támadások metszéspontjait, ugyanis az egyes bűncselekményekre a büntető igazságszolgáltatás eltérő válaszokat ad, így szükséges az ügyek alaposabb vizsgálata, melynek segítségével a rendőrség működésébe minimum szabályok válnak integrálhatóvá és koordinálhatóvá a sértett biztonsága érdekében.

A rendszer nyitott más közösségek modelljének vizsgálatára is. A „*Blueprint for Safety Implementation*” projekt keretében St. Paul, Minnesota székhely és második legnépesebb városának modelljét tanulmányozzák abból a szempontból, hogy mit tud átvenni belőle az évtizedekkel korábban, sokkal kisebb közösségre kidolgozott Duluth-modell, amely ezzel is tökéletesíthetné a további működését.

Külön projektbe kezdtek a gyermekek láthatása kapcsán is, amelynek során felügyelt találkozások alkalmával láthatja a bántalmazó szülő a gyermeket, egyrészt így garantálva a megfelelő kommunikációt a szülők és gyermek között, másrészt a módszer alkalmas arra is, hogy a gyermeket további traumáktól óvja meg.

A modell számos előnye mellett ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni azon kritikákat sem, amelyek a Duluth-modellt érték. Ezek szerint szélsőségesen és egyoldalúan közelíti meg a problémát, hiszen kizárólag a férfiak által nőknél elkövetett erőszakkal, bántalmazással foglalkozik, s nem veszi figyelembe, hogy a nők is követhetnek el bántalmazást férfiak sérelmére. Lényege nem tudományos tényeken, csupán feminista ideológián alapul, így alkalmatlan a problémakör komplex megoldására.¹³ Nem vizsgálja az áldozat állításait, s az is előfordulhat, hogy a bántalmazóként feltüntetett személy nem is tud semmilyen konfliktusról, extrém esetben nem is ismeri a bántalmazást állítót, s egy helyesen kitöltött formanyomtatvány következtében a bíróság távollattartást rendel el vele szemben, ahogyan az egyik ismert amerikai közéleti személy példája is mutatta.¹⁴

A bíróságok könnyen félrevezethetőek, hiszen a politika is azt hangoztatja, hogy a férfiak bántalmaznak, nem pedig a nők, s nem szankcionálják a hamis kérelmeket. Ez arra sarkallhatja a nőket a hátsó gondolataikban, hogy így tegyenek szert előnyre például a válás során, vagy akár a gyermekfelügyeletben a családjogi bíróság meghallgatását mellőzve. „Olyan könnyű távollattartást kérni, mint vadászati, vagy halászati engedélyt váltani.”¹⁵

II. A távollattartás szabályai

1994-ben született meg az első szövetségi jogszabály,¹⁶ amely a családon belüli erőszakot és a szexuális támadást bűncselekménynek nyilvánította, valamint gondoskodott azon szövetségi pénzügyi forrásokról is, amelyek az erőszak elleni közös fellépésre bátorították az államokat. 2000-ben a mutatkozó hiányosságok kiküszöbölésére a sértettek számára jogi segítségnyújtó programot hoztak létre, valamint kiszélesítették a bűncselekmény fogalmát is, beemelték a házastársi erőszakot és a zaklató követést. 2005-ben ezen bűncselekmények még szélesebb körű megközelítése és új programok alkotása következett, amelyeket a vészhelyzetben lévő sértettek igénybe vehetnek. Új területekre is koncentrálni kezdtek, úgymint a megelőzés, a túlélők védelme, az erőszak-krízis központok felállítása, valamint a kulturális-, és nyelv-specifikus szolgálatok alapítása. A 2013-as módosítás folytatta ezt az előmenetelt az alapvető életmentő programok és a jogi szabályozás területén.¹⁷

A Duluth-modell mintaként szolgált a családon belüli erőszakkal szembeni fellépés szabályainak kidolgozása során az állami törvényhozások számára, melyek megtartották a modell főbb elemeit, de a részletszabályokat a helyi viszonyokhoz igazítva alakították ki.

Az államok tehát önálló hatáskörben szabályozzák, hogy mi minősül családon belüli erőszakkal, ki kérheti a távollattartó végzést, az meddig tart, milyen esetekben kérhető. Elsőként Alaszka szabályozta e kérdéskört 1996-ban, míg tíz év elteltével, 2006-ra már valamennyi államban találunk rendelkezéseket.¹⁸

Szövegezésüket és lényegüket tekintve azonban szembetűnő hasonlóság mutatkozik abban, hogy megfontolás alá esik a megtörtént támadás jellege, vagy a potenciális támadás lehetősége; az elkövető előlete; a korábbi távollattartó határozat, vagy bírói rendelkezés megsértése; a szóban forgó személyek fizikai és lelki jólléte és még számos egyéb tényező. A bíróságok általában bizonyítottnak látják a nő veszélyhelyzetét, amennyiben az elkövető fegyverrel rendelkezik, tiltott drogot használ, alkoholistá, illetőleg szexuális visszaélést követ el, vagy gyermekeket veszélyeztet.¹⁹

Az Amerikai Egyesült Államokra jellemző, hogy a probléma kezelésére mind a civil jog, mind pedig a büntetőjog területén tett lépéseket. A büntetőjogban államonként változhat, hogy mi az egyes bűncselek-

¹⁶ Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994, Title IV: Violence Against Women <https://www.congress.gov/bill/103rd-congress/house-bill/3355> (letöltés ideje: 2015. augusztus 23.)

¹⁷ <http://nncdv.org/policy/issues/vawa.html> (letöltés ideje: 2015. augusztus 9.)

¹⁸ *Domestic Violence Civil Protection Orders By State* <http://www3.lawschool.cornell.edu/avondocuments/20081226-aba-dv-001.pdf> (letöltés ideje: 2015. augusztus 9.)

¹⁹ MADDUX, John, MA, McFARLANE Judith, Dr. PH FAAN, Liu, FUQUIN, *Risk for Women from Abusers Violating Protection Orders*, American Journal of Family Law, 2015/1, 32.

¹³ <http://www.batteredmen.com/batdulut.htm> (letöltés ideje: 2015. augusztus 9.)

¹⁴ HESSION, Gregory A, J. D., *Restraining orders out of control*, The New American, August 4, 2008, 12–13.

¹⁵ Uo. 13.

mények elnevezése, s melyek a súlyosító körülmények, azonban az mindenhol jellemző, hogy a sértettet és jogi képviselőjét arra ösztönzik, hogy vegyenek részt a büntetőeljárásban. A polgári jog területén található meg a távoltartó végzés és a kártérítési kereset, melyekkel szintén élhet a sértett.

A polgári jogi távoltartás, mint intézkedés – megfelelően az első szövetségi jogszabálynak, azaz az 1994-ben született Nők elleni erőszakról szóló törvényben foglaltaknak – úgy tölti be funkcióját, hogy megsértése esetén a rendőrség letartóztatja, az ügyész és a bíróság pedig bűncselekmény elkövetése miatt felelősségre vonja a rendelkezés megsértőjét. Mindez ugyanakkor elrettentő, és egy súlyosabb bűncselekményt (például súlyos testi sértést, emberölést) megelőző, preventív jelleggel bíró aktus, hiszen valódi ereje abban rejlik, hogy megsértése esetén mozgásba hozza az állami gépezetet.

A távoltartó végzések tartalma államról államra változhat: attól kezdve, hogy az egyik állam széles körű védelmet biztosít az áldozatoknak, beleértve a fiatalok, azonos nemű, biszexuális, transznemű házasságon kívüli kapcsolatokat is, míg más államban csak a heteroszexuális felnőtt korúak házasságában lehet távoltartást kérvényezni, megtörtént erőszak esetén.

A távoltartó végzés kiadásának eljárása is eltérhet az egyes államok szabályozásában, azonban leggyakrabban a sértett panaszával kezdődik. A bíróságon kitölt egy formanyomtatványt, melyben feltárja az elszenvedett sérelmét, és hogy milyen távoltartást kér. Ezt követi egy azonnali bírósági meghallgatás, melynek során a bíróság kitűzi a végleges távoltartás ügyében tartandó meghallgatást és arra az időre (általában 7–10 nap) elrendeli az ideiglenes távoltartást, vagy pedig elutasítja a sértett kérelmét az ideiglenes távoltartás iránt. A végleges meghallgatáson rendelheti el a bíró a távoltartást, mely például Pennsylvaniában 18 hónapig tarthat meghosszabbításokkal együtt.²⁰

A sértett az eljárás bármely pontján visszavonhatja kérelmét, csak egy erre irányuló nyomtatványt kell kitöltenie. Ebben az ügyben is meghallgatást tart a bíróság, s amennyiben a sértett fenntartja ezen kérelmét, a bíróság visszavonja a korábban kiadott (akár végleges) távoltartó végzést. Egy 2005. július és 2006. január között 55 nő részvételével végzett, visszavonás okait vizsgáló kutatás szerint a következőkkel magyarázhatóak e kérelmek. Az válaszok 35%-a szerint a sértett már nem félt az elkövetőtől; az elkövető tanácsadón, vagy ehhez hasonló kezelő programon vett részt (29%); az elkövető megígérte, hogy megváltozik (26%); a sértett gyermekeinek hiányzik az elkövető (15%); továbbá a sértettnek anyagi okokból szüksége volt az elkövetőre (13%).²¹

A legtöbb állam joga lehetővé teszi távoltartó végzés kiállítását akkor is, ha a nő titokban megy a bíróságra és ott elmondja, hogy egy vele együtt élő személy miatt megfélemlítve érzi magát. Mindehhez elegendő egy helyesen kitöltött formanyomtatvány és önmagában a nő azon állítása, hogy fél.²² Egyes szerzők²³ szerint sokkal nagyobb arányban hajlandó a bíró egy nő kérelmező javára dönteni és elrendelni a távoltartást egy megjelölt férfival szemben, mintha férfi kérelmező indítványozná azt egy nő bántalmazóval szemben. Minden amerikai polgár a törvények általi egyenlő védelemre jogosult, azonban ez az állítás felveti a nem alapuló diszkriminációt. A hipotézist 157 véletlenszerűen kiválasztott eset alapján vizsgálták, melyek nagy részében alacsony, vagy közepes szintű erőszakot állított a nő sértett. A kutatás arra jutott, hogy tizenháromszor valószínűbb, hogy a bíró kibocsátja a távoltartó végzést nő sértett és férfi bántalmazó esetén, mintha férfi sértettéről és nő bántalmazóról lenne szó.

Az ideiglenes távoltartás elrendelésekor nincs jelen a másik személy, akivel szemben az indítványozó kéri a távoltartást, nincsenek hagyományos bizonyítási szabályok, nincs nyomozás, és nincs esküdszék sem. A kérvényben megjelölt bántalmazó ezt követően körülbelül egy héttel később mondhatja el a saját verzióját. A meghallgatásra bizonyítékokat, tanúkat vihet magával, ami ilyen rövid időn belül meglehetősen nehéz feladat. Az ideiglenes távoltartó intézkedések legtöbbször egy évig hatályosak, tekintet nélkül az eset nyilvánvalóságára, az alibire, vagy a tanúvallomásokra.

A legtöbb távoltartó rendelkezés pontosan tartalmazza, hogy a vádlott nem léphet kapcsolatba a panaszossal sem közvetlenül, sem közvetve, vagy hogy bizonyos távolságon belül (általában 100 yard) nem mehet a közelébe. Gyakran a távoltartó végzés miatt a gyermekeit sem láthatja a hatálya alatt álló személy, ugyanis a gyermekeket a törvény „társ-áldozatok”-ként kezeli, így rájuk is kiterjed a védelem. A kapcsolattartás valamennyi formájára kiterjed a tilalom, azaz sem telefonon, sem levélben, sem pedig személyesen nem keresheti a határozatban megnevezett személyeket. Nem kísérelhető meg sem a békülés, de még egy családi ünnep miatti üdvözlés, vagy virágküldés sem, hiszen a tilalom bármely megszegésével bűncselekményt valósít meg a hatálya alatt álló személy, melynek következtében a rendőrség azonnal letartóztatja és börtönbe kerül. Megnehezülhet, vagy el is lehetetlenülhet ezen időre a munkavégzése is, amennyiben attól az ingatlantól tiltotta el a bíróság, amely nemcsak az otthonaként, hanem egyben a munkahelyeként is funkcionált.

A hatálya alatt állónak valamennyi lőfegyverét és lőszerét be kell szolgáltatnia, ami egy rendvédelmi,

²⁰ ROBERTS, James C., WOLFER, Loreen, MELE, Marie, *Why Victims of Intimate Partner Violence Withdraw Protection Orders*, Journal of Family Violence, 2008/23, 370.

²¹ ROBERTS, James C., WOLFER, Loreen, MELE, Marie: *i. m.* 371–372.

²² HESSON, Gregory A, J. D.: *i. m.* 13.

²³ MULLER, Henri J, DESMARAIS, Sarah L., HAMEL, John M., *Do Judicial Responses to Restraining Order Requests Discriminate Against Male Victims of Domestic Violence?*, Journal of Family Violence, 2009/24, 625.

vagy honvédelmi szervnél szolgálatot teljesítő személyt igen hátrányosan érinthet, hiszen ez idő alatt csak irodai, vagy egyéb munkát végezhet, amelyhez nem szükséges lőfegyver és lőszer birtoklása. A tilalom leteltekor ismét fegyvertartási engedélyt kell kérnie, ami gyakran épp a korábbi távoltartó végzés miatt ütközik nehézségekbe.

Az Amerikában jellemző széttartó szabályozást a 2011-ben alapított Emberi Jogok Amerika-közi Bizottsága próbálja rendezni, ahová emberi jogok megsértése miatt fordulhatnak az áldozatok. E bizottság mondta ki, hogy a nők elleni erőszak megvalósítja a nőkkel szembeni diszkrimináció egyik formáját. Az államoknak ezért megfelelő gondossággal kell eljárniuk az ilyen esetekben és minden erőszakot meg kell előzniük. Ennek értelmében amennyiben tudnak, vagy tudniuk kellene olyan esetről, ahol egy személy a másik személy által közvetlen és valódi veszélynek van kitéve, be kell avatkozniuk annak érdekében, hogy a bántalmazást megelőzzék.

Az Amerikai Egyesült Államokban minden évben megközelítőleg kétfélmillió nő szenved el fizikai bántalmazást a partnerétől.²⁴ Egy 2010-ben közzétett elemzés²⁵ szerint a közegészségügy jelentős problémája a családon belüli, valamint a párkapcsolati erőszak, és a zaklató követés. A mintegy 16 000 felnőttel készült interjú alapján levont következtetések alátámasztják ezt az állítást, mely szerint Amerika-szerte 6-ból egy nő és 19-ből egy férfi vált már élete során zaklató követés áldozatává. A nők 66,2%-át, míg a férfiak 41%-át az aktuális, vagy a korábbi partnere zaklatta. A nők több mint 1/3-a, a férfi áldozatok pedig több mint 1/4-e a partnerétől szenvedett el fizikai erőszakot és/vagy zaklatást, vagy szexuális erőszakot. Szexuális erőszakot 5-ből egy nő, és 71-ből 1 férfi szenvedett el, melyből a nők több mint felénél (51,1%) az elkövető a partner volt, míg 40,8%-nál pedig az ismerőseik közül valaki.

Záró gondolatok

Egyetértés mutatkozik abban, hogy a problémát csak komplex módon lehet kezelni és több területen történő közös fellépés szükséges azért, hogy a problémakörre megfelelő válaszok szülessenek és azok alkalmazást is nyerjenek. Ezen megállapítás nemcsak az Amerikai Egyesült Államok, hanem más államok, így köztük Magyarország családon belüli erőszakkal szembeni fellépésére is igaz. Egyetértve más szerzőkkel azt a következtetést kell levonnom, hogy önmagában a távoltartás nem alkalmas a sértettek, bántalmazottak teljes körű védelmére, hiszen a végzés megsértése után a nők veszélyhelyzete még magasabb szintet ér el, mint azon nők esetén, ahol tiszteletben tartotta a

bántalmazó a bíróság határozatát.²⁶ Ezért szükséges a komplex problémakezelés, amely felöleli többek között az egészséges családi élet kommunikációját, a sértettek számára nyújtott segítséget és oktatást, valamint az elkövetők felelősségre vonását is. Mindennek tehát csak egy kicsi, azonban nem elhanyagolható részét képezi a terhelt/bántalmazó távoltartása a sértettől/bántalmazottól, mely szabályanyagát akár a büntetőeljárásban, akár azon kívül úgy kell kialakítani, hogy az a valóságban is „az eljárások elhúzódása mellett is megfelelő és gyors védelmi eszközt biztosítson a sértett részére az eljárás jogerős befejezése előtt azaz, hogy a bizonyítási eljárás sikerét elősegíti.”²⁷ ■

Felhasznált irodalom

- 2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról
- 2006. évi LI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról
- 2006. évi LI. törvény indokolása a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról
- 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
- T/9837. számú törvényjavaslat a családon belüli erőszak miatt alkalmazható távoltartásról, előadó: Dr. Bárándy Péter igazságügy-miniszter, 2004. április
- Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994, Title IV: Violence Against Women <https://www.congress.gov/bill/103rd-congress/house-bill/3355> (letöltés ideje: 2015. augusztus 23.)
- HESSION, Gregory A, J. D., *Restraining orders out of control*, The New American, August 4, 2008, 12–17.
- MADDUX, John, MA, McFARLANE Judith, Dr. PH FAAN, Liu, FUQUIN, *Risk for Women from Abusers Violating Protection Orders*, American Journal of Family Law, 2015/1, 32–40.
- MULLER, Henri J, DESMARAIS, Sarah L., HAMEL, John M, *Do Judicial Responses to Restraining Order Requests Discriminate Against Male Victims of Domestic Violence?*, Journal of Family Violence, 2009/24, 625–637.
- ROBERTS, James C., WOLFER, Loreen, MELE, Marie, *Why Victims of Intimate Partner Violence Withdraw Protection Orders*, Journal of Family Violence, 2008/23, 369–375.
- <http://www.theduluthmodel.org/about/why-works.html> (letöltés ideje: 2015. augusztus 9.)
- <http://www.theduluthmodel.org/about/index.html> (letöltés ideje: 2015. augusztus 9.)
- <http://www.theduluthmodel.org/about/whats-new.html> (letöltés ideje: 2015. augusztus 9.)
- <http://www.batteredmen.com/batdulut.htm> (letöltés ideje: 2015. augusztus 9.)

²⁴ ROBERTS, James C., WOLFER, Loreen, MELE, Marie: *i. m.* 369.

²⁵ National Center for Injury Prevention and Control of the Centers for Disease Control and Prevention, National Intimate Partner and Sexual Violence Survey: 2010 Summary report, Atlanta, Georgia, 2011. http://www.cdc.gov/ViolencePrevention/pdf/NISVS_Report2010-a.pdf (letöltés ideje: 2015. augusztus 8.) 2–3.

²⁶ MADDUX, John, MA, McFARLANE Judith, Dr. PH FAAN, Liu, FUQUIN: *i. m.* 36.

²⁷ A 2006. évi LI. törvény indokolása a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról, 3. pont.

- <http://nnev.org/policy/issues/vawa.html> (letöltés ideje: 2015. augusztus 9.)
- *Domestic Violence Civil Protection Orders By State* <http://www3.law.cornell.edu/avdocuments/20081226-aba-dv-001.pdf> (letöltés ideje: 2015. augusztus 9.)
- National Center for Injury Prevention and Control of the Centers for Disease Control and Prevention, National Intimate Partner and Sexual Violence Survey: 2010 Summary report, Atlanta, Georgia, 2011. http://www.cdc.gov/ViolencePrevention/pdf/NISVS_Report2010-a.pdf (letöltés ideje: 2015. augusztus 8.)
- <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml> (letöltés ideje: 2015. augusztus 23.)
- http://www.menszt.hu/informaciok/emberi_jogok (letöltés ideje: 2015. augusztus 23.)

MAGYAR BÜNTETŐJOG I-II-III. KOMMENTÁR A GYAKORLAT SZÁMÁRA

(a 2012. évi C. törvény, az új Btk. kommentárja)

Harmadik kiadás

SZERZŐK: Akác Zoltán, Belegi József, Katona Sándor,
Kónya István, Márki Zoltán, Mészáros Róza, Molnár Gábor Miklós, Soós László

SZERKESZTŐ: Kónya István

Ara:

- 23 000 Ft (**most 39 000 Ft helyett**, előfizetés a harmadik kiadásra nyomtatott formában, a további pótlapok ára: 38 Ft/oldal)
- 33 000 Ft/előfizetés (**most 49 900 Ft helyett**, e-könyvtárban, az évközi frissítéseket is magában foglaló éves átalánydíj)

A KÚRIA BÍRÁINAK KOMMENTÁRJA A GYAKORLAT SZÁMÁRA

Az Országgyűlés a 2012. évi C. törvénnyel megalkotta az új Büntető Törvénykönyvet, amely 2013. július 1-jén hatályba lépett. Az új Btk. úgy hozott létre lényegi változtatásokat a büntető anyagi jogban, hogy nem jelent teljes szakítást azokkal az értékekkel, amelyek a korábbi szabályozásban az állampolgárok hatékony jogvédelmét biztosították. Megújította – más jogterületeken kipróbált szankciók (sportrendezvények látogatásától eltiltás, elzárás) átmenetével új büntetési nemekkel bővítette – a büntetési rendszert. Sok esetben törvényi szintre emelte a büntető ítélezésben évtizedek alatt kikristályosodott joggyakorlatot.

Kiadunk a Kúria tapasztalt büntetőbíráinak szerzőségével, a Kúria Büntető Kollégiuma vezetőjének szerkesztésében 2013 szeptemberében jelentette meg a Kommentár új, harmadik kiadását. Az új törvény rendelkezéseinek elemzése mellett a bírák áttekintették az egyes jogintézmények, törvényi tényállások alkalmazásához kapcsolódó korábbi joggyakorlatot. A szerzők elvégezték a törvény változásának fényében szükséges szelekciót is: a magyarázatok között csak azokat az elvi tartalmú eseti bírósági döntéseket és testületi határozatokat ismertetik, amelyeket a gyakorlat számára továbbra is iránymutatónak tartanak.

A 2012. évi C. törvényt ugyanakkor már három éve fogadták el, így nem kerülhetett el a nagy kódexek sorsát, ami nem más, mint a társadalomban bekövetkező változások által magyarázható módosítások. A Btk. mint a jogrendszer „szankciós zárköve” szükségszerűen kötődik más jogágakhoz és azok anyagi, eljárási szabályaihoz is. **A Kommentár harmadik kiadásának első frissítése** így többek között átvezette az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépése által a büntetőjogban bekövetkezett változásokat. **A legutolsó – 2015. május 31. napjával lezárt – pótlapcsomag** pedig a legfrissebb módosításokat vezeti át, így többek között a büntető anyagi jog alkalmazásának legutóbbi, a szankciórendszerrel összefüggő változásait, melyeket legmarkánsabban a 2015. január 1-jén hatályba lépett 2013. évi CCXL. törvény, azaz a Bv. kódex testesíti meg. Emellett például az egyes törvényeknek a gyermekek védelmére vonatkozó szabályait módosító 2013. évi CCXLV. törvény is érintette a Btk. több rendelkezését.

A jövőben is szükség szerint frissítésre kerülő Kommentár tudományos alapossággal, egyúttal gyakorlatorientáltan és a bírói gyakorlatot reprezentáló legújabb eseti döntésekkel gazdagítva nyújt nélkülözhetetlen segítséget a szakemberek és a jogalkalmazók számára.

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14.
Fax: (36-1) 349-7600 • Telefon: (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu

www.ujbtk.hu

DR. TÓTH DÁVID*

A korrupciós bűncselekmények szabályozásának története Magyarországon

I. Bevezetés – ókori szabályozási előzmények

A korrupció, mint társadalmi jelenség már a legkorábbi civilizációkban is megtalálható volt.¹ Az ókori társadalmakban azonban még nem létezett a mai értelemben vett közszolgálat, vagy csak igen kezdetleges formában, s így a korabeli jogokban nem találunk egységes szabályozást ezekre a bűncselekményekre.² Mielőtt rátérünk a magyar szabályozástörténetre, néhány ókori szabályozási előzményből szemezgetünk.

Hammurapi törvénykönyvében elsősorban büntető eljárásjogi szabályokat találunk, amelyek a bírák pártatlanságát voltak hívatottak garantálni. A perrendtartásról szóló I. fejezet 5. szakasza szerint: „Ha a bíró ítéletet ítél, végzését eldönti, pecsétes okmányt állít ki róla, utána pedig ítéletét meghajlítja; az a bíró, akire az általa hozott ítélet megmásítását rábizonyítják, a kérdéses pör tárgyát képező összeg tizenkétszeresét fogja megadni és nyilvánosság előtt fogják eltávolítani bíraskodása székéből, úgy hogy többé oda visszatérni nem fog s bírókkal Ítéletben nem. ül”³

A hivatali bűncselekményekről terjedelmesebb szabályozás található Manu törvényeiben. Az ókori törvénykönyvben a korrupciós deliktumok a 40. cím alatt a 231–234. artikuluszok voltak szabályozva. Többek kö-

zött büntetendő cselekmény volt a „közügyek elhanyagolása”, „a királyi rendeletek hamisítása”, a „főemberek közti egyenetlenség keltése.”⁴

A római jogban elsősorban a köztársaság korából találkozunk olyan jogforrásokkal, melyek hivatali visszaéléseket rendeltek büntetni. Ilyen deliktum volt a *crimen pecuniarum repetundarum* (visszatérítendő pénzüsszegek miatt emelt vád), amely a római választott tisztségviselők zsarolási és ajándékelfogadási cselekményeit foglalta magában.⁵

Az első ilyen büntetőper Kr. e. 171-ben a spanyol provinciák helytartói ellen indult, melyben 5 szenatori rangú recuperator járt el a praetor elnöklete alatt. Később hasonló perek követték ezt, Kr. e. 149-ben hozták meg az első törvényt a *lex Calpurnia* amely megalakította az ilyen ügyekben eljáró rendes bíróságot. Ezt a törvényt továbbiak követték: *lex Junia*, (Kr. e. 123) a *lex Acilia* (Kr. e. 122), *lex Servilia* (Kr. e. 111.) s végül a *lex Cornelia* (Kr. e. 81-ben). Caesar Kr. e. 59-ben kiadott törvénye már csak szigorította az eljárást, és a császárkorban ez maradt aztán az irányadó. A törvények magas számából arra lehet következtetni, hogy nem voltak eléggé hatékonyak.⁶

A *crimen pecuniarum repetundarum* mellett a római jogban még a következő hivatali bűncselekményeket lehetett megtalálni:

- az *ambitus* és *sodalicia* (választók megvesztegetése);⁷
- a *depeculatus* vagy *peculatus publicus* (ingó állami javak ellopása);⁸
- a *concussio publica* (zsarolásszerű vesztegetés, közelebbről a közhivatalnok részéről ajándék-követelés).⁹

⁴ Manu törvényei Manava Dharmasastra (fordította: Büchler Pál). Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog- és Társadalom-Tudományi Szakosztálya. Benkő Gyula Cs. és Kir.Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1915. 178. o.

⁵ Pókecz Kovács Attila: *A magisztrátusi korrupció (zsarolás) büntetőjogi megítélése a köztársaságkori Rómában*. In: Emlékkötet, Tanulmányok Bodnár Imre egyetemi adjunktus tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2015 (megjelenés alatt)

⁶ Zlinszky János: *Római büntetőjog*. Hetedik átdolgozott kiadás. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 1997. 125. o.

⁷ Theodor Mommsen: *Römische Strafrecht*. Verlag von Dunker & Humblot, Leipzig, 1899. 865. o.

⁸ Mommsen: i. m. 764. o.

⁹ Mommsen: i. m. 717. o.; 731. o.

* doktorandusz, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék/Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

¹ Kóhalmi László: *A büntetőjog alapproblémái*. PTE Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, 2012. 229–235. o.

² Angyal Pál: *A Magyar Büntetőjog Kézikönyve*. 21. Hivatali és ügyvédi bűntettek és vétségek. Attila-nyomda Részvénytársaság Kiadó, Budapest. 1943. 4. o.

³ Hammurapi törvényei (fordította: Kmoskó Mihály). Erdélyi Múzeum Egyesület Jog- és Társadalom-Tudományi Szakosztálya. Kolozsvár, Ajtai K. Albert Könyvnyomdája, 1911. 29. o.

II. Hazai jogfejlődés a Csemegi-kódexet megelőzően

Magyarországon a korrupciós cselekmények büntetőjogi szabályozása már az államalapítás kezdetétől, Szent István király dekrétumaiban is megjelenik. Szent István II. dekrétumának II. fejezetében a megtalálható a hivatali vesztegetés: „*És az ispánok és birák legyenek az egyház előljáróival egyetértők az igazságtételben, mint Isten törvénye parancsolja... És az igaz törvényt se valakinek hazugsága, vagy hamis hitszegés vagy jutalom semmiképpen meg ne vesztegesse.*” Szent László III. dekrétuma ezt megismétli és a későbbi királyok is ugyanígy tesznek.¹⁰

Az első magyar szokásjogi gyűjteményben, Werbőczy István Tripartitumában is csak néhány hely vonatkozik a hivatali vagy ezekhez közelálló bűncselekményekre. Az egyik ilyen bűncselekmény a Második Rész XXII. címében található miszerint: „*ha valakiről tudva lenne, hogy egy és ugyanazon ügyben királyi vagy nádori ember- és ügyvédképen is járt el: akkor az annak ellenében, a kivel szemben az ügyvédi tisztet viseli vagy viselte, azonnal a maga díjában fog elmarasztaltani.*”¹¹

A másik bűncselekmény pedig a Hármaskönyv Második Rész, XLVIII. címében található mely „*azoknak a károknak megtérítéséről rendelkezik, amelyeket az egyházi személyek tisztjei okoznak*”.¹²

A korrupció büntetőjogi szabályozása nem volt külön effektív, ennek egyik ékes példája Ulászló III. dekrétuma, amely a bírónak a per kedvező eldöntése végett nyújtott ajándékozást (vagyis a bíró megvesztegetését) csak abban az esetben rendelte büntetni, ha az átvett ajándék hatása, befolyása és következményei a hozott ítéletben szemmel láthatóan kifejeződésre jutottak.¹³ Összességében a korrupciós bűncselekmények szabályozása a magyar jogfejlődés kezdetén sporadikus volt, anélkül hogy egységes elv alapján rendszerbe foglalták volna.

Mielőtt rátérünk a Csemegi-kódex rendelkezéseinek elemzésére, érdemes kiemelni, hogy a Deák Ferenc féle 1843. évi javaslat egy Büntető Törvénykönyv elfogadására egy fejezetben foglalja össze a korrupciós deliktumokat. A LIV. fejezet „*A köztisztviselők megvesztegetéséről, azok hivatalbeli visszaéléseiről és a közszámadások körüli hűtlenségről*”¹⁴ címmel és rendkívül részletesen 59 szakaszon keresztül szabá-

lyozta volna azt. Magyar jogfejlődés végtelen kárára a javaslatból nem lett törvény¹⁵

III. A Csemegi-kódex szabályozása

Hazánkban 1878-ban került megalkotásra az első elfogadott Büntető Törvénykönyv az 1878. évi V. törvény, amelyet megfogalmazójáról Csemegi Károly államtitkárról, későbbi kúriai tanácselnökről, Csemegi-kódexnek szoktak nevezni. A törvény trichotomikus rendszerben szabályozta a bűncselekményeket: büntetettre, vétségre és kihágásra osztva.¹⁶ A Csemegi-kódex az utolsó XLII. fejezetben szabályozta a korrupciós bűncselekményeket „*A hivatali és ügyvédi büntettek és vétségek*” címmel.

A hivatali bűncselekmények közös jellemzője volt, hogy elkövetőjük csak közhivatalnok lehetett. A Csemegi-kódex 461. § határozta meg a közhivatalnok fogalmát: „*Közhivatalnokoknak tekintendők azok, kik az állam közigazgatási vagy igazságszolgáltatási vagy valamely törvényhatóság, vagy község hatósági teendőjének teljesítésére hivataluknál, szolgálatuknál, vagy különös megbízásuknál fogva kötelezve; ugyancsak azok is, a kik az állam, törvényhatóság, vagy a község által közvetlenül kezelt közalapítványoknál, kórházaknál, tébolydákknál mint felügyelők, orvosok, hivatalnokok vagy szolgák vannak alkalmazva. A kir. közjegyzők szintén közhivatalnokoknak tekintetnek.*”

A Királyi Curia joggyakorlata közhivatalnoknak tekintette a tőzsdebírói funkciót ellátó személyt, valamint a postai kézbesítőt¹⁷, sőt a postamestert helyettesítő feleséget is.¹⁸

Az 1904. évi vasúti sztrájk idején nagy vita bontakozott az államvasúti hivatalnokok közhivatali minősége miatt. Több alsóbíróság rosszul értelmezte a 461. szakaszt, s az arra az álláspontra jutottak, hogy a fenti személyek nem közhivatalnokok. A Curia azonban – a korábbi 58. sz. döntését megerősítve – kifejtette, hogy az államvasúti alkalmazottak közhivatalnokok, miután

¹⁵ Finkey Ferenc: *Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából*. Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből. Felolvasta a M. Tud. Akadémia 1941. november 24-i összes ülésén. A M. Tud. Akadémia II. Osztályának rendeletéből. (Szerkeszti: Dr. Lukinich Imre osztálytitkár). V. kötet. 9. szám. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1942. 46. o.

¹⁶ Földvári József: *Magyar büntetőjog általános rész*. Osiris Kiadó, Budapest. 2006. 39. o.

¹⁷ Az állami adminisztráció körébe eső postahivatal közhivatalosként képezte a közhivatalos teendőjét hivatali jogosítvány mellett teljesítő személy ezen hivatalában közhivatalnoknak tekintendő, figyelem nélkül arra is, hogy fizetését az állampénztárból húzza-e vagy sem s tekintet nélkül arra is, hogy az állami közhivatalnokokra nézve fennálló szabályok vagy ezeknek az egyes külön törvényekben vagy rendeletekben megállapított jogai, illetőleg kötelezései reá kiterjednek-e. A postamesterek által saját magánjogi felelősségük alatt elfogadott postakiadók: közhivatalnokok, és a hivatali körükbe tartozó teendőjük körül elkövetett büntetendő visszaélések a Btk. 461. §-a értelmében közhivatalnokok, vagy a Btk. értelmében annak tekintett személy által, hivatali eljárásban elkövetett büntetett, illetőleg vétséget képeznek. (Dtár. XII. 66. sz.)

¹⁸ (Dtár. III. foly. V. 50.)

¹⁰ Kránitz Mariann: *A korrupció*. BM Könyvkiadó, Budapest. 1986. 66. o.

¹¹ Werbőczy István: *Tripartitum opus juris consuetudinarii Regni Hungariae* (Fordította Csiky Kálmán). M. Kir. Egyetemi Nyomda, Budapest 1894. 349. o.

¹² Werbőczy: i. m. 389. o.

¹³ Kránitz: i. m. 67. o.

¹⁴ Lásd bővebben: Fayer László (Szerk.): *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*, I. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. 1896. 108–121. o.

azok közigazgatási hatósági teendőket (pl. közlekedés, közforgalom vezetése, intézése stb.) végeznek. Találós példát említ erre Finkey Ferencz, aki szerint furcsa is lenne, hogy a falusi éjjeli őr közhivatalnok, míg az államvasút egy fontos közfunkciót végző tisztviselője – pl. egy állomásfőnök vagy pénztárnok – ellenben ne lenne közhivatalnok.¹⁹

A Csemegi-kódexben ugyan nincsenek külön nevesítve, de jogirodalmi elnevezések alapján a következő korrupciós bűncselekmények találhatók meg:

- a hivatali sikkasztás (462–464. §);
- a megvesztegetés (465–470. §);
- a hivatali kötelesség megszegése avégett, hogy az illető valakinek jogtalanul hasznot vagy kárt, vagy más sérelmet okozzon (471. §);
- a fegyveres erő jogtalan alkalmazása (472. §);
- tetteges bántalmazás hivatalos eljárás közben (473–474. §-ok);
- jogtalan kényszerítés (475. §);
- ártatlan személyek bűnvizsgálat alá helyezése (476. §);
- kényszer alkalmazása vallomás kicsikarása végett (477. §);
- hivatali bűnpártolás (478. §);
- hivatali titok elárulása (479. §);
- hivatali kötelesség teljesítésének megtagadása (480–481. §).²⁰

Ezek közül kétségtelenül a legnagyobb tárgyi súlyú a *megvesztegetés* volt. A Csemegi-kódex a megvesztegetésnek két alakját ismerte: az aktív és a passzív megvesztegetést. Az ilyen szabályozás dogmatikai jelentősége, abban áll, hogy a két oldal önálló tettességként jelenik meg a törvényben, tehát a korrupciós cselekmény két oldalára a részesség szabályai általában nem vonatkoznak.²¹ Emellett a passzív vesztegetés tettesének törvényi definíciója büntetőpolitikai szempontból is meghatározó jelentőségű. E fogalommal írja le ugyanis a törvényhozó azt a társadalmi tevékenységi kört, amelyben a korrupciót büntetni kívánja.²²

Passzív vesztegetés esetén az elkövetési magatartás: *„hivatalnál fogva teljesítendő cselekményért vagy annak mulasztásáért ajándékot vagy jutalmat követel, elfogad, vagy az ez iránti ígéretet nem utasítja vissza”*. Az ajándék hallgatóságos elfogadása is természetesen büntetendő cselekmény volt. A passzív megvesztegetés alanya csak közhivatalnok lehet, de csak annyiban, amennyiben tevékenysége hivatali cse-

lekményre vonatkozó hatáskörbe tartozó ügyre vonatkozik.²³

Érdemes kiemelni, hogy nemcsak közhatósági hatalom jogellenes használata, hanem a szándékos mulasztás is büntetendő volt. Idézve Schnierer Aladár gondolatát: *„A társadalmi rendnek, a jognak s az azt megvalósító intézményeknek nemcsak az képezi sarkkövetelményét, hogy a közhatalom törvényellenesen ne használtassák; hanem az is, hogy e hatalom azon esetekben, melyekben használatát a törvény rendeli s a közhatóság kötelességévé teszi, a törvény által vont határok között és a törvénynek megfelelően tetteges használtassák. A felelősségnek tehát a törvényellenes mulasztásokra, és a mennyiben ezek szándékosak, a büntetőjogi felelősségnek a közhatósági közeg hivatalos kötelessége szándékos elmulasztására is kell terjednie.”*²⁴

Az aktív vesztegetés elkövetési magatartása a következő volt: *„aki közhivatalnoknak, a végett, hogy ez kötelességét megszegje, ajándékot vagy jutalmat ad, vagy ígér”*. Az aktív vesztegetőnek bárki lehet az alanya.

Korabeli jogesetektől szemezgetve a Curia a következőket marasztalta el aktív megvesztegetés miatt.

- Aki a vizsgálat alatt lévő rokona ügyében a vizsgálóbíró és orvost 5-5 Forinttal megajándékozta
- Aki tilos vadászatot, a csendőröknek pénzt adott avégett, hogy föl ne jelentsék s fegyverét visszaadják.
- Aki egy halottkémnek 10 Forintot adott avégett, hogy halottvizsgálati jegyzőkönyvébe egy megölt egyén halálának okát hamisan jegyezze be.²⁵

Összességében a Csemegi-kódex a korrupciós bűncselekményeket szabályozó rendelkezéseiről elmondható, hogy az európai jogfejlődés léptékéhez mérve részben ugyan megkésett volt²⁶, de mindenképpen haladónak kell értékelni, s emellett meg kell említeni a Curia hatékony jogfejlesztő jogalkalmazói tevékenységet is.

A Csemegi-kódexhez kapcsolódó és azt módosító törvények közül hármát kell e témánál kiemelni. Az első „A hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények, különösen a hadi szállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról” szóló 1915. évi XIX. törvénycikk. A törvény új tényállásokat hoz létre, a hivatali bűncselekményeket. Az egyik tényállást kiemelve: vétséget követ el az közhivatalnok, aki a hadiszállítási szerződés megkötése körül, a fegyveres erő céljára törvény alapján járó szolgáltatásnál az átadás, az átvétel, a felügyelet, az ellenőrzés vagy a felülvizsgálat körül hivatalánál vagy különös megbízatásánál fogva közreműködve, kötelességét szándékosan nem teljesíti, vagy nem megfelelően teljesíti. Ha a cselekmény a közhivatalnok megvesztegetése folytán követtett

¹⁹ Finkey Ferencz: *A magyar büntetőjog tankönyve*. 4. átdolgozott kiadás. Grill. Budapest, 1914, 984. o.

²⁰ Edvi Illés Károly: *A Magyar Büntető Törvénykönyv magyarázata*. 3. kötet. Révai Kiadó, Budapest 1909, 581. o.

²¹ Bővebben a részességről lásd: Havas Károly: *Részesség a vesztegetésnél*. In: *Jogtudományi Közöny Hatvannyalcadik évfolyam* 25. szám, 1933. június 24. 147–148. o.

²² Wiener A. Imre: *A korrupciós bűncselekmények szabályozása a Csemegi-kódexről napjainkig*. In: Györgyi Kálmán ünnepi kötet. (szerk.: Gellér Balázs). Bibliotheca Iuridica. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának tudományos kiadványai. Libri Amicorum 11. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004. 631. o.

²³ Kránitz Mariann: *A korrupció*. BM Könyvkiadó. Budapest, 1986, 70. o.

²⁴ Schnierer Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntetőtörvény* (1878. V. t.c.z.) magyarázata. Franklin Társulat, Budapest. 1885, 615. o.

²⁵ Edvi: i. m. 610. o.

²⁶ Kránitz: i. m. 71. o.

el, a cselekmény feltétlenül büntett és az előidézett eredmény súlyának megfelelően esetleg életfogytiglani fegyházzal, sőt a legsúlyosabb esetben halállal is büntetendő.²⁷

Az 1940. évi XVIII. módosító törvény a közhivatalnok fogalmát pontosította. A miniszteri indoklás szerint a közhivatalnokról adott fogalmi meghatározása szűk volt és nem megfelelt meg a kor követelményeinek. A másik „az egyes közéleti visszaéléseket büntető rendelkezésekről” szóló 1942. évi X. törvény. A módosító törvényben már nem kapott helyett a kötelelességteljesítés mint bekövetezett eredmény, és a büntetendőség a kötelelességszegésre szorított.²⁸

Természetesen a „népi demokratikus” korszak beköszöntét követően a korrupciós bűncselekmények üldözésénél is érezhetővé vált az osztályharcos szemlélet: „A korrupció elleni eljárásokban talán még nagyobb mértékben, mint egyéb bűnügyi feladataink megoldásában, támaszkodnunk kell a dolgozó tömegekre, azokra a milliókra, akiknek józólését – gazdasági és politikai érdekeit egyaránt – sértik az ismertett tünetek és cselekmények... A napjainkban kibontakozó népi ellenőrzési rendszer e tekintetben nagyban viszi majd előre az ügyet.”²⁹

IV. Az 1961. évi V. törvény szabályozása

A Csemegi-kódex általános részi rendelkezéseit az 1950. évi II. törvény váltotta le, amelyet rövidítve a jogi szakzsargon csak Btá.-nak nevez. Az 1961. évi V. törvény már a Csemegi-kódex különös részét is leváltotta, s ezzel egységes szerkezetbe foglalta a magyar büntetőjogot. Az új Btk. a hivatali bűncselekményeket a XI. Fejezetben szabályozta az Államigazgatás, és az igazságszolgáltatás elleni bűntettek címmel.

Az 1961. évi V. törvény által tárgyalt, korunknak jogfelfogásával egyező korrupciós deliktumok a következők:

- kötelelességszegésért jogtalan előny követelése (elfogadása) [149. §];
- jogtalan előny követelése, elfogadása [150. §];
- hivatali vesztegetés [151. §];
- befolyással üzerkedés [153. §].

Ide tartozik még a 235. §-ban szabályozott vesztegetés, amelyet a törvény a Népgazdaság elleni bűntettek között szabályozott.

Wiener szerint hivatali bűntettek a szocialista társadalmi viszonyok elleni olyan támadások, amelyek az állami feladatokat ellátó szervek működése törvényes rendjének két előfeltétele; a hivatalos személyek

kötelességszerű magatartása és a közélet tisztasága, s ezen keresztül a működésbe vetett bizalom ellen jelentenek támadást. Erre egyébként a miniszteri indoklás is utal.³⁰

Földvári szerint a korrupciós bűncselekményeknek rendkívül nagy a politikai demoralizáló hatása. A lakosságnak ilyen bűnelkövetésekről szerzett tudomása olyan általánosítások és közhangulat elterjedésnek lehet az indítófaktora, amely az állam és hatóságainak jogszerű működését megkérdőjelezi. A korrupciós deliktumok tárgyi súlyát mutatja az a tény is, hogy a jogalkotó több törvényi tényállást alkotott a közéleti tisztaság büntetőjogi védelme érdekében.³¹

Anno a korrupciót elősegítő leggyakoribb ok a kereslet és a kínálat összhangjának hiánya volt. Elsősorban az ún. hiánygazdálkodás teremtett megfelelő táptalajt a korrupció számára; egyes árucikkekben a kereslet gyorsabban nőtt, mint az árualap.³²

Egyetértünk Kóhalmi László álláspontjával, mely szerint nem túl szerencsés jogtechnikai megoldás, az hogy a korrupciós jellegű bűncselekmények nem egységesen, hanem szétszórtan, a kódex négy különálló fejezetében kerültek szabályozásra.³³ Ezeknek a bűncselekményeknek a jogtárgya közös közélet tisztasága, s emiatt is célszerűbb lett volna egy fejezetben belül szabályozni.³⁴

Az 1961. évi V. törvény egyik nívuma volt, hogy a „közhivatalnok” terminológiát felváltotta a „hivatalos személy” megnevezéssel. A hivatalos személyek köre taxatív fel volt sorolva. Ennek azért van jelentősége, mert a hivatali korrupciós deliktumok passzív megvalósulási formái az ún. *sajátképi hivatali bűntettek*³⁵, amelyeknek elkövetői csakis hivatalos személyek lehetnek, s így tiszta helyzetet teremt a jogalkalmazás számára.

Az 1961. évi V. törvény rendelkezései reálisan tükrözték az adott korszak gazdasági és társadalmi fejlettségi szintjét³⁶, viszont a társadalmi-gazdasági folyamatok változása (pl.: 1968-as új gazdasági mechanizmus) előrevetítették a korrupciós büntetőjog átalakulását.

Erre tekintettel a törvényhozó az 1971. évi 28. sz. törvényerejű rendeletben³⁷ némi szabályozási pontosítást hajtott végre egyes korrupciós törvényi tényál-

³⁰ Wiener A. Imre: *A hivatali bűntettek tárgyról*. In: Jogtudományi Közlöny 1963/4. 212–213. o.

³¹ Földvári József: *Büntetőjog – Különös Rész*. Kézirat. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Tankönyvkiadó. Budapest, 1972. 107. o.

³² Lehotkai Gyula: *A korrupciós bűntettekéről*. In: Belügyi Szemle. 1966/9. 31. o.

³³ Kóhalmi László: *Jogtörténelmi villanások a magyar korrupció-büntetőjog történetéből*. In: Jura 2013/1. 153. o.

³⁴ Ruff Győző: *Az államigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni bűntettek*. In: A büntetőtörvény kommentárja (szerk.: Halász Sándor). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968. 677. o. A szerző eltérő állásponton van, mivel szerinte a tárgyalt deliktumok jogi tárgya nem más, mint az állami feladatokat ellátó szervek működésének törvényes rendje és e működésükbe vetett bizalom.

³⁵ Nagy Zoltán: *A bűncselekmény elkövetői*. In: Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): Magyar Büntetőjog Általános Rész Osiris Kiadó. Budapest, 2015. 199–200. o.

³⁶ Kránitz: i. m. 83. o.

³⁷ 1971. évi 28. sz. törvényerejű rendelet a Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről (nov. 4.)

²⁷ Auer György: *A hadiszállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról szóló törvényjavaslat*. In: Jogtudományi Közlöny 1915/17. 208. o.

²⁸ Kránitz: i. m. 71. o.

²⁹ Horváth István: *A társadalmi tulajdon védelme, figyelemmel a korrupcióra*. In: Rendőrségi Szemle 1957/9., 559. o.

lásokban. Így a gazdasági vesztegetés passzív alanya-
inak a körét a tvr. kiterjesztette, úgy hogy nemcsak az
állami vállalatoknál, vagy egyéb gazdálkodó szervek-
nél és szövetkezeteknél betöltött munkakörben, ha-
nem valamennyi állami szervnél, továbbá egyesületnél
betöltött munkakörben vagy tisztségben foglalkozta-
tottak egyaránt elkövethetik a bűncselekmény. Az ala-
nyi kör ilyen irányú szélesítése a passzív hivatali és
gazdasági vesztegetők alanyainak, illetve potenciális
alanyainak a közelítését jelenti.³⁸

Az 1961. évi V. törvényt (köztük a korrupciós delik-
tumok szabályozását) mind a joggyakorlat, mind az
elméleti jogászok részéről folyamatosan kritizálták,
ezért előre látható volt, hogy szükség lesz egy új és
korszerűbb szabályozásra.³⁹

V. Az 1978. évi IV. törvény

A jogalkalmazás, és a jogtudósok kritikájának⁴⁰ ered-
ményeképpen az 1961. évi V. törvényt felváltó 1978.
évi IV. törvényben már nem szétszórtnak voltak szabá-
lyozva a korrupciós bűncselekmények, hanem egysé-
gesen XV. „Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás
és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények és a
közélet tisztasága elleni bűncselekmények” című fe-
jezet, VII. cím „A közélet tisztasága elleni bűncselek-
mények” alatt.

A 2001. évi CXXI. törvény ezeket a bűncselekmé-
nyeket jogharmonizációs kötelezettségek miatt kiegé-
szítette a nemzetközi közélet tisztasága elleni bűncse-
lekményekkel. A korábbi Btk. a következő bűncselek-
ményeket szabályozta:

- vesztegetés [250. §];
- vesztegetés feljelentésének elmulasztása [255/B. §];
- befolyással üzérkedés [256. §];
- befolyás vásárlása [256/A. §];
- közérdekű bejelentő üldözése [257. §].

A korábbi Btk.-ban szabályozott korrupciós bűncse-
lekmények fejezetrészének konstrukciója – Kránitz
Mariann szerint – világos, áttekinthető és egységes
jogi alapelveken nyugodt, „a büntetőjogi koncepció
az egyes törvényi tényállások és azok elemei megha-
tározásában tömören, egzaktan, a realitásoknak – s
a klasszikus korrupciós séma különböző veszélyez-
tetett területeken történő megvalósulásának, ezek
társadalomra veszélyességének, sőt még a közmeg-
közelítés különbözőségeinek is – figyelembevételével
jut érvényre.”⁴¹

Az új Büntető Törvénykönyv már önálló fejezetben

szabályozta⁴² a korrupciós deliktumokat, ennek tár-
gyalása azonban már túlterjeszkedne tanulmányom
keretein. ■

Felhasznált irodalom

- Angyal Pál:** A Magyar Büntetőjog Kézikönyve. 21. Hi-
vatali és ügyvédi büntettek és vétségek. Attila-
nyomda Részvénytársaság Kiadó, Budapest, 1943.
- Auer György:** A hadiszállítások körül elkövetett visz-
szaélések megtorlásáról szóló törvényjavaslat. In:
Jogtudományi Közlöny 1915/7. 208–210.
- Edvi Illés Károly:** A Magyar Büntető Törvénykönyv
magyarázata. 3. kötet. Révai Kiadó, Budapest 1909.
- Fayer László (szerk.):** Az 1843-iki büntetőjogi javasla-
tok anyaggyűjteménye, I. kötet. Magyar Tudomá-
nyos Akadémia, Budapest, 1896.
- Finkey Ferencz:** A magyar büntetőjog tankönyve. 4.
átdolgozott kiadás. Grill, Budapest, 1914.
- Finkey Ferencz:** Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz
év távlatából. Értekezések a Filozófiai és Társadalmi
Tudományok köréből. Felolvasva a M. Tud. Akadé-
mia 1941. november 24-i összes ülésén. A M. Tud.
Akadémia II. Osztályának rendeletéből. (Szerk.: Dr.
Lukinich Imre osztálytitkár). V. kötet. 9. szám. Ma-
gyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1942.
- Földvári József:** Magyar büntetőjog általános rész.
Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
- Földvári József:** Büntetőjog – Különös Rész. Kézirat.
Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi
Kar. Tankönyvkiadó, Budapest, 1972.
- Gál István László:** A gazdasági vesztegetés mint a bün-
tetőjog része és a politikai korrupció egyik kísérő-
jelensége. In: Csefkó Ferenc, Horváth Csaba (szerk.)
Politika és korrupció: A törvényesség és törvénytelen-
ség határai. Pécs: PTE ÁJK, Pécs-Baranyai Értel-
miségi Egyesület, 2010. 306–312. o.
- Gál István László: *A korrupciós bűncselekmények.*
In: Polt Péter (szerk.) Új Btk. kommentár, 5. kötet:
Különös rész. Budapest, Nemzeti Köszolgálati és
Tankönyvkiadó Zrt., 2013. 183–210. o.
- Hammurapi** törvényei (fordította: Kmoskó Mihály).
Erdélyi Múzeum Egyesület Jog- és Társadalom-
Tudományi Szakosztálya. Kolozsvár, Ajtai K. Albert
Könyvnyomdája, 1911.
- Havas Károly:** Részesség a vesztegetésnél. In: Jogtu-
dományi Közlöny Hatvannyolcadik évfolyam 25.
szám, 1933. június 24. 147–149. o.
- Hollán Miklós.** *A hatósági eljárással kapcsolatos
vesztegetés az új büntető kódexben.* In: Miskolci
Jogi Szemle 2014.1. 33–47. o.

³⁸ Kránitz: i. m. 84. o.

³⁹ Kránitz: i. m. 85. o.

⁴⁰ Lásd például: Lőrinczy György: *A korrupciós bűncselekmények bizonyításá-
ról.* In: Belügyi Szemle 1987.2. 94. o.; Gál István László: *A gazdasági vesztegetés
mint a büntetőjog része és a politikai korrupció egyik kísérőjelensége.* In: Csefkó Ferenc,
Horváth Csaba (szerk.) *Politika és korrupció: A törvényesség és törvénytelen-
ség határai.* Pécs: PTE ÁJK, Pécs-Baranyai Értelmisségi Egyesület, 2010. 306–
309. o.

⁴¹ Kránitz: i. m. 86. o.

⁴² Lásd bővebben: Gál István László: *A korrupciós bűncselekmények.* In: Polt
Péter (szerk.) Új Btk. kommentár: 5. kötet: Különös rész. Budapest: Nemzeti
Köszolgálati és Tankönyvkiadó Zrt., 2013. 183–189. o.; Hollán Miklós: *A
hatósági eljárással kapcsolatos vesztegetés az új büntető kódexben.* In: Miskolci Jogi
Szemle 2014.1. 33–39. o.; Kiss Patrik: *A korrupciós bűncselekmények néhány
jogértelmezési nehézségei.* In: Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio
Juridica et Politica, Tomus XXXII. (2014) 305–309. o.

- Horváth István:** A társadalmi tulajdon védelme, figyelemmel a korrupcióra. In: Rendőrségi Szemle 1957. 9. 552–560. o.
- Kiss Patrik:** *A korrupciós bűncselekmények néhány jogértelmezési nehézségei.* In: Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXII. (2014) 305–312. o.
- Kőhalmi László:** *A büntetőjog alapproblémái.* PTE Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, 2012.
- Kőhalmi László:** Joghistoriái villanások a magyar korrupció-büntetőjog történetéből. In: Jura 2013/1. 150–157. o.
- Kránitz Mariann:** A korrupció. BM Könyvkiadó, Budapest. 1986.
- Manu** törvényei Manava Dharmasastra (fordította: Büchler Pál). Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog- és Társadalom-Tudományi Szakosztálya. Benkő Gyula Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1915.
- Lőrinczy György:** A korrupciós bűncselekmények bizonyításáról. In: Belügyi Szemle 1987.2. 93–95. o.
- Mommsen, Theodor:** Römische Strafrecht. Verlag von Dunker & Humblot, Leipzig, 1899.
- Nagy Zoltán:** A bűncselekmény elkövetői. In: Balogh Agnes – Tóth Mihály (szerk.): Magyar Büntetőjog Általános Rész Osiris Kiadó, Budapest, 2015. 198–224. o.
- Lehotkai Gyula:** A korrupciós bűntettekről. In: Belügyi Szemle 1966/9. 27–35.
- Pókecz Kovács Attila:** A magisztrátusi korrupció (zsarolás) büntetőjogi megítélése a köztársaságkori Romániában. In: Emlékkötet, Tanulmányok Bodnár Imre egyetemi adjunktus tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2014. 419–426. o.
- Ruff Győző:** Az államigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni bűntettek. In: A büntetőtörvény kommentárja (szerk.: Halász Sándor). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 672–689. o.
- Schnierer Aladár:** A bűntettekről és vétségekről szóló magyar büntetőtörvény (1878. V. t.c.z.) magyarázata. Franklin Társulat, Budapest, 1885.
- Werbőczy István:** Tripartitum opus juris consuetudinarii Regni Hungariae (Fordította Csiky Kálmán). M. Kir. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1894.
- Wiener A. Imre:** A hivatali bűntettek tárgyáról. In: Jogtudományi Közlöny 1963/4. 205–213. o.
- Wiener A. Imre:** A korrupciós bűncselekmények szabályozása a Csemegi kódextől napainkig. In: Györgyi Kálmán ünnepi kötet. (szerk.: Gellér Balázs). Bibliotheca Iuridica. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának tudományos kiadványai. Libri Amicorum 11. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004. 631–639. o.
- Zlinszky János:** Római büntetőjog. Hetedik átdolgozott kiadás. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997.

KORRUPCIÓS BŰNCSELEKMÉNYEK AZ ÚJ BÜNTETŐKÓDEXBEN

SZERZŐ: **Hollán Miklós**

A korrupció legveszélyesebb (vagy legalábbis hivatalosan annak nyilvánított) szegmense a korrupciós bűnözés, azaz a korrupciós bűncselekmények összessége. A könyv célja a kapcsolódó hazai büntetőtörvények, egyéb jogszabályok, joggyakorlat és jogirodalom részletes feldolgozása. Elemzésének fókuszában azon újdonságok állnak, amelyek az új büntetőkodekx (2012. évi C. törvény) rendelkezéseit a korábbi tényállásokhoz képest jellemzik. Megvizsgálja azt is, hogy a korábbi felsőbb bírósági iránymutatások, eseti döntések és jogirodalmi álláspontok mennyiben tarthatók fenn az új kodekx alkalmazása esetén. Abban a kérdésben is segítséget nyújt a jogalkalmazóknak, hogy a 2013. július 1. napját megelőzően elkövetett cselekmények esetén a régi vagy az új szabályozás tekinthető-e enyhébbnek. A mű nemcsak a hatályos joganyagot rendszerezi, hanem olyan problémákra is megoldást keres, amelyek felmerülése ma még csupán várható. A könyv elsősorban azoknak a bírácoknak, ügyészeknek, ügyvédeknek és rendőröknek kíván nélkülözhetetlen segítőtársra lenni, akik napi munkájuk során szembesülnek a korrupciós bűncselekményekre vonatkozó rendelkezések alkalmazásának komplex feladatával.

Ára: 4500 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14.
Fax: (36-1) 349-7600 • Telefon: (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu

DR. UJVÁRI ÁKOS*

Adalékok a szituációs jogos védelemhez¹

I.

Degré Lajos 1910-ben napvilágot látott monográfiájában idézi Löfflert, aki a jogos védelem jogintézményének másodlagos, társadalmilag hasznos funkciójáról ír. Ez pedig a jogos védelem generál preventív, edukatív jellegében érhető tetten. Abban, hogy a jogtalan támadónak a jogi szabályozás révén tartania kell egy a jog által támogatott és ezért jogszerű védelmi cselekménytől.²

Ma, a szituációs jogos védelemmel bevezetett megdönthetetlen törvényi védelem rendelkezései [Btk. 22. § (2) bek.] mellett felvethető: a kiterjesztett szabályozásnak lehetséges, hogy lesz egy a jogalkotó által nyilvánvalóan nem kívánt másodlagos, társadalomra veszélyes diszfunkciója is. Ez utóbbi potenciális veszélyt Tóth Mihály abban látja, hogy „*a valóban veszélyes támadót is fokozottabb agresszivitásra ösztönzi: ha tudja, hogy az életével játszik, ő sem fog válogatni az eszközökben*”³.

A 2013. július 1. napján hatályba lépett Btk. 22. § (2) bekezdésében meghatározott esetekre használt gyűjtő fogalomként, a „szituációs jogos védelem” terminológia használata bevetté vált, ezt nem csupán a jogirodalom használja, a jogos védelem kérdéseit rendező 4/2013. Büntető jogegységi határozat 2. pontja is átvette.

II.

A büntetőjogi felelősséget kizáró okok körében ez idáig példa nélküli volt, hogy a jogalkotó megdönthetetlen törvényi védelem formájában húzza meg a felelősség kizárásának határvonalait. Erre figyelemmel talán nem haszontalan vázlatosan megvizsgálni a jogos védelem körében milyen esetekben kellett már korábban is

szembesülnünk a jogalkotó, vagy a jogalkalmazó részéről a számukra irányadó kompetencia határok átlépésével.

„A futás, a menekülés lehetősége a támadás előtt nem zárja ki a jogos védelmet. Az állam nem kötelezheti gyávaságra a polgárokat, a jog nem köteles futni a jogtalanság előtt.”⁴ Finkey által is képviselt főszabályként érvényesülő felfogás, amely szerint a jogtalan támadással vagy azzal való

közvetlen fenyegetéssel szemben, általában menekülési (kitérés) kötelezettség nem áll fenn, az 1950-es évekig „tartotta magát” az ítélkezési gyakorlatban.

Az 1950-es évek elején uralkodóvá vált felfogás szerint nem volt megállapítható a jogos védelem annak a javára, aki a támadás előtt elmenekülhetett volna, az elől kitérhetett volna. Ha ezt nem tette, hanem a támadást bevárva a fenyegető kárt diszpozíciószerű cselekménnyel háritotta el: a cselekmény nem volt szükséges, így javára a jogos védelem nem volt megállapítható.

Ez a felfogás az 1950-es évek végén megváltozott, és ezután egészen 2009-ig ismét általánosan elfogadottá vált az a nézet, amely szerint a menekülési kötelezettség csak kivételesen állapítható meg. A jogtalanul megtámadott személyt tehát általában nem terhelte menekülési kötelezettség; a ki nem térés, az el nem menekülés esetében is méltán hivatkozhatott jogos védelemre. Cselekményét ilyen esetekben is általában szükségesnek értékelte a gyakorlat.⁵

A 2009. augusztus 9. napjától hatályos törvényi szabályozással „semlegesített” 15. Irányelv releváns rendelkezései szerint: a jogtalan támadás esetén a megtámadott általában nem köteles meneküléssel kitérni a támadás elől; kivételesen azonban *büntetőjogilag közömbös* elhárítási mód választásának kötelezettsége terheli a hozzátartozót felmenője, testvére, házastársa részéről *ellene* intézett, illetőleg fenyegető támadás esetén. Megkívánható ez a súlyosabb fokban kóros elmeállapotban, szemmel láthatóan tudatzavarban lévő személyek jogtalan támadása esetén is, függetlenül attól, hogy a tudatzavart állapotot mi válthatta ki.

Ugyanakkor tényként rögzítendő, hogy a büntető anyagi jogi *jogszabályi* rendelkezések a kitérés kötelezettséget semmilyen formában nem jelenítették meg a 2009. augusztus 9-i törvényi szabályozást megelőzően, így ennek kikényszerítése a bírói gyakorlat részéről az 1978. évi Btk. szabályaival is ellentétes volt.⁶

* (PhD) bíró, Fővárosi Ítéltábla

¹ A 2014. június 25. napján az OKRI és az MTA Jogtudományi Intézete által megrendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata

² Degré Lajos: A jogos védelem az anyagi büntetőjogban (Pestvidéki Nyomda, Vác 1910.) 519. o.

³ Tóth Mihály: Az új Btk. bölcsőjénél (Magyar Jog, 2013/9.) 532. o.

⁴ Finkey Ferenc: A Magyar Büntetőjog Tankönyve (Grill, Budapest 1914.) 210. o.

⁵ Földvári József: Magyar Büntetőjog Általános Rész (Osiris, Budapest 1997.) 140. o.

⁶ Ezen az állásponton van Belovics Ervin is. Vö.: Belovics Ervin: Gondo-

Azzal, hogy a joggyakorlat törvényi felhatalmazás nélkül egy büntethetőséget kizáró ok érvényesülését szűkítette, egyúttal szükségszerűen büntetőjogi felelősséget konstituált olyan esetre nézve, amelyre nincs tételes jogi rendelkezés. A bírói jog a jogalkotó alkotmányos hatáskörének elvonásával, jogbizonytalanságot teremtve megsértette a *nullum crimen sine lege* elvét. A fenti törvényrontó joggyakorlat a *nullum crimen sine lege* elvében lévő tilalmak közül a büntethetőséget alapító bírói jog, szokásjog (*scripta*) tilalmába ütközött.⁷

Hosszú évtizedekig a fenti jogalkalmazói kompetencia-zavar következményeit kellett elviselnünk. Nem beszélve arról, hogy ezt követően már csak törvényi úton volt korrigálható a hiba. Ki kellett mondani: a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől. Meg kellett erősíteni a védekezési jog főszabályát, szükség volt erre annak ellenére, hogy a törvényi rendelkezésekből soha nem következett más csak a kivétel nem tűrő főszabály.

Ez utóbbi a rendelkezést – a kitérés kötelesség hiányának kimondását – az új Btk. 22. § (4) bekezdése is átvette. Ha valaki a fenti jogtörténeti előzmények ismerete nélkül olvassa a Btk.-t az értetlenül áll azelőtt, hogy vajon egy kivétel által le nem rontott főszabályt, miért kell a menekülési kötelesség hiányának deklarálásával megerősíteni.

A jogalkotói kompetencia-zavarok az egymással szembefeszülő büntetőpolitikai koncepciókat képviselő jogalkotási produktumokban folyamatosan jelen voltak és vannak. A büntetőjogban is megnyilvánuló jogalkotói hiperaktivitás egyik sajnálatos következménye a bírói mérlegelési jogkör szűkítése, a jogalkalmazói kompetenciának a törvényhozó általi korlátozása. Tévedés volna azt állítani, hogy e jelenség új volna. Nem az ítékezés diszkrecionális jogát korlátozó szituációs jogos védelem az első a sorban. Elég csak arra utalni, hogy például a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés jogi lehetőségét már 1993-ban megteremtette a törvényhozó azzal, hogy kizárta a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét abban az esetben, ha az elítéltet életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéletét követően ismételt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte a bíróság.

Szűkebb témánk szempontjából sem beszélhetünk arról, hogy idáig ehhez hasonló jogalkotói megoldásokkal még nem találkoztunk.

A jogos védelem területén az első „áttörést” a 2009-ben hatályba lépett novelláris módosítás teremtette meg, amely bevezette a megelőző jogos védelem intézményét. Lényegében ezzel indult meg a korábban generálklauzula absztrakciós szintjén szabályozott büntetőjogi felelősséget kizáró ok szétaprózódása. Való igaz, hogy a joggyakorlat vitatható érveléssel hártotta el a jogos védelem megállapíthatóságát az ún.

védelmi berendezések esetén⁸, de véleményem szerint ez önmagában nem indokolhatja e kizáró októl idegen, kazuisztikus, a bírói mérlegelést szűkítő szabályozás bevezetését. A később jogos védelmi helyzetbe kerülő személy által korábban telepített védelmi berendezések esetén semmilyen többletfeltétel nem támasztható a védelmi magatartással szemben. Ezért a jogos védelem axiomatikus szintű szabályozásához nem lett volna szabad hozzáülni, annál is inkább mivel a megelőző jogos védelem kritérium rendszere folytán a jogszerű védekezés lehetősége szűkül, mert a berendezés nem lehet alkalmas az élet kioltására. Ez indokolhatatlan élet ellen irányuló jogtalan támadások esetén.

A megelőző jogos védelem esetkörét Angyal is a jogos védelem alapvető szintű szabályozásán belül látta megoldhatónak, amikor így fogalmazott: „Az önműködő védelmi készülék – az ún. *Selbstgeschoss*, pl.: *önműködő fegyver, csapda, farkasverem* – ha éppen a támadás váltja ki a működését: közvetlen támadással szemben véd.”⁹

Nagy Ferencről kölcsönzött terminológiával élve úgy gondolom, hogy a jogalkotás különböző büntetőpolitikai koncepciókon átívelő fenti megnyilvánulásai a szimbolikus büntetőjog termékei. A törvényhozó bizonyos jogintézmények bevezetése révén nem a valós problémát orvosolja, csupán felhívja társadalom figyelmét arra mennyire „hasznosan aktív” a jogalkotás.¹⁰

III.

Rátérve a szituációs jogos védelem szabályozásának belső ellentmondásaira.

A Btk. 22. § (2) bekezdése szerint: *a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására irányult volna*. Ez a törvényi védelem implicit módon a már hatályát veszített 15. számú Irányelv arányossági követelményéből indul ki. Ugyanis az a ki nem mondott, de ezek szerint paradigmatikusan még mindig érvényes előfeltevés az alapja, hogy az arányosságnak a védekezés jogszerűsége szempontjából jelentősége van, továbbá az élet elleni jogtalan támadás esetén az arányosság vizsgálata szükségtelen, a támadó élete a védekezés során kioltható. Ha nem az arányossági követelmény a jogalkotó rejtve maradt kiindulási pontja, akkor teljesen értelmetlen lenne a törvényi védelem felállítása, mivel semmilyen jogi re-

latok a jogos védelem körében kifejezhető védelmi cselekményről (Rendészeti Szemle 2007/7–8) 113–114. o.

⁷ Vö.: Nagy Ferenc: A *nullum crimen sine lege*, nulla poena sine lege alapelvről (Magyar Jog 1995/5.) 257–270.

⁸ A támadásnak, illetőleg a támadás közvetlen veszélyének objektív fennállása hiányában a jogos védelmi helyzet nem áll fenn. A magánlakás zavartalan használatához fűződő érdek védelmében a bűnelkövetés megelőzését, illetőleg annak megnehezítését szolgáló megoldások és műszaki berendezések alkalmazása – az arányosság követelményére tekintettel – csak abban az esetben biztosítja a jogos védelem körébe eső büntetlenséget, ha azok mások életét, testi épségét vagy egészségét nem veszélyeztetik (BH 1995.685.), ily módon rendelkezett a Legfelsőbb Bíróság a joggyakorlatot orientáló eseti döntésén keresztül.

⁹ Angyal Pál: A Magyar Büntetőjog Tankönyve (Grill, Budapest, 1943) 36. o.

¹⁰ Nagy Ferenc: Régi és új tendenciák a büntetőjogban és büntetőjog tudományban (Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013.) 128. o.

levanciája nem lenne a jogtalan támadás élet elleni irányának.

Ugyanakkor tényként rögzíthető, hogy sem a jogos védelem alapvető rendelkezései [Btk. 22. § (1) bek.], sem a 4/2013. Büntető jogegységi határozat¹¹ nem írja már elő az arányosság követelményét.

Mindezekre figyelemmel az arányosság követelményének burkolt „visszacsempészése” a jogos védelem határait – kazuisztikus módon – kitágító szituációs jogos védelembe az egész új jogintézmény [Btk. 22. § (2) bek.] létjogosultságát a belső logikai következetlensége alapján is megkérdőjelezi.

IV.

Álláspontom szerint e felelősséget kizáró ok szabályozásánál arra az egyensúlyi helyzetre kellene törekedni, amire utaltam az előadás kezdetén. Cél, hogy a normatív rendezés valóban védje a megtámadottat, üzenje a társadalomnak a nem büntetendő védekezés lehetőségét, önmagában a jogi rendelkezések hordozzanak generál-preventív funkciót (Löffler). Ezzel egyidejűleg óvakodni kellene a jogos védelem határainak indokolatlan kiterjesztésétől, mivel ez paradox módon a megtámadottat is kedvezőtlenebb helyzetbe hozhatja, hiszen a morális fékekkel nem rendelkező támadónak nem lesz veszíteni valója, ha az életben maradása a tét (Tóth).

A jogos védelem határainak kiterjesztésére irányuló – egyébként helyeselhető – jogalkotói szándékkal teljes összhangban a bírói gyakorlatban az 1990-es évek közepétől jelentős változás következett be. Történt ez annak ellenére, hogy akkor még a jogalkotó a törvény-szövegen nem változtatott. Emiatt is gondolom: a jogos védelem szabályozásának absztrakciós szintjén változtatni nem lett volna szükséges. Nem kellett volna elindulni a meddő, diszfunkcionális hatásokkal járó kazuisztika irányába.

A bírói gyakorlatban a fent említett legjelentősebb áttörést a BH 1996.292. számú eseti döntés jelentette, amelynek leginkább előremutató eredménye, a „*támadó viseli a kockázatot*” tézis megfogalmazásában rejlik. Ennek értelmében, a szükségesség, arányosság megítélésénél, nem a jogtalanság talaján álló támadó, hanem a megtámadott szempontjait kell elsődlegesen értékelni, és a támadónak kell a kockázatot viselnie, vagyis azokat a következményeket, amelyeket a védelmi cselekmény okoz.

A „*támadó viseli a kockázatot*” tétel korántsem újkeletű, e tézist már a XIX. század végén úgy elvi, mint gyakorlati értelemben megfogalmazták. Edvi Illés Károly vélekedése szerint: „A személy ellen intézett támadásoknál aligha kétséges, hogy túlnyomóan a védelmi helyzetben lévőknek felfogása irányadó...mert ily esetekben a nyugodt megfontolásra rendszerint

nincs idő.”¹² A Curia álláspontja pedig egybevágott a fent idézett Szerzővel: „a jogos védelem mindig tág értelemben magyarázandó a vádlott javára”.¹³

V.

Tudomásom szerint a kontinentális jogrendszerekhez tartozó országok büntető törvénykönyveit tekintve példa nélkül áll a szituációs jogos védelem hazai szabályozása. Ha a törvényhozó elszánt a tekintetben, hogy a jogos védelem 130 éven át (1878–2009) lényegét tekintve változatlan, generálklauzula absztrakciós szintjén megfogalmazott rendelkezéseit módosítsa, akkor sem helyes egy törvényhelyen belül a szabályozás fogalmi szintjeit így váltogatni.

Végezetül, az elvi jellegű – az esetek sokfélesége miatt a bírói mérlegelésnek kellő teret adó – szabályozás és a jogos védelem határai megfontolt kiterjesztésének összeegyeztethetőségére gondolatébresztő példaként szolgálhat a Dán Btk.¹⁴

Ennek releváns rendelkezései szerint:

13. § (1) *A jogos védelemben elkövetett cselekmény nem büntethető, ha az szükséges volt a megkezdett vagy közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához, feltéve, ha a cselekmény a támadásban rejlő veszélyre, a támadóra, a veszélyeztetett érdekek jelentőségére tekintettel nem minősül kifejezett túllépésnek.*

(2) *Aki a jogos védelem határát a támadás okozta indokolható félelemből, vagy ijedtségből lépi túl nem sújtható büntetéssel.*

(3) *A fenti rendelkezések alkalmazandóak a jogszerűen fogva tartott szökésének megakadályozására, kézre kerítésére.*

A Dán Kódex egy nagyon jól hasznosítható terminológia segítségével fejezi ki e jogintézmény lényegét. Az elhárítás szükségességét, valamint a szükségesség és a túllépés viszonyát a *támadásban rejlő veszély*¹⁵ mértéke határozza meg.

A támadásban rejlő veszélyre lehet következtetést levonni az (1) bekezdésben felsorolt további két ismérv elemzéséből is (a támadó jellemzői, a veszélyeztetett érdekek jelentősége).

Az elhárítás szükségességét, mint alapfeltételt bele lehet sűríteni a „*támadásban rejlő veszély*” kategóriájába, amelyet tágabb értelemben a támadó és a védekező attribútumai, a veszélyeztetett érdekek, a támadás realizálása esetén bekövetkező sérelem mértéke határoz meg.

Ez a megoldás alkalmasabbnak látszik a jogos védelem alapjául szolgáló – nem sematizálható – élethelyzetek szabályozására, mint a szituációs jogos védelem jelenlegi rendelkezései. ■

¹² Edvi Illés Károly: A büntető törvénykönyv magyarázata (Révai Testvérek Nyomdája, Budapest, 1894.) 296. o.

¹³ Curia BJT (XX. kötet 241. o.)

¹⁴ The Danish Criminal Code: English version (Gitte Hoyer, Martin Spencer, Vagn Greve Copenhagen 1999.) 20. oldal

¹⁵ „...what is resonable with regard to the danger inherent in the attack...”

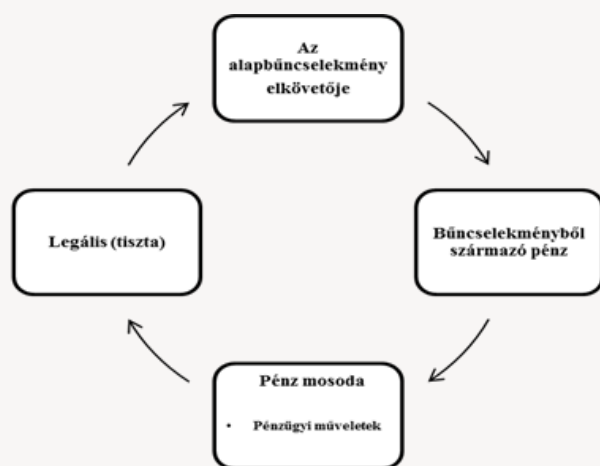
¹¹ „A 15. Irányelv III. részének 4. pontjában az arányossággal kapcsolatban kifejtettek a továbbiakban nem alkalmazhatók...az arányosság elvárásának törvényi alapja korábban is hiányzott, a hatályos szabályozás pedig tudatosan mellőzte az arányosság fogalmának megjelenítését.”(4/2013. BJE I. 1. pontja)

VARGA JUDIT*

Pénzmosás a mindennapjainkban

„Minden nagy vagyon mögött
egy bűncselekmény áll.”
(Honoré de Balzac)

A bűnözőket legtöbbször pusztán egy dolog motiválja, és ez nem más, mint a profit. A bűnözőt a nyereségvágy hajtja, a végeredmény pedig az lesz, hogy a törvénytelenül szerzett zsákmányt bevezetik az ország legitim rendszerébe. A pénzmosás lényege a tőke elrejtése, annak érdekében, hogy azt a vagyont előállító illegális tevékenység észrevétele nélkül fel lehessen használni. Ez a folyamat pusztító gazdasági következményekkel jár. A pénzmosás terroristák, kábítószerkereskedők működésének és terjeszkedésének a fő mozgatórugója.¹

I. Bevezetés

Ha a pénzmosás, mint kifejezés eredetét kutatjuk, akkor a legenda szerint Al Capone-ig kell visszamennünk,

* joghallgató, DE AJK

¹ Az Egyesült Államok Pénzügyminisztériumának Pénzügyi Bűncselekmények Elleni Végrehajtó Hálózata, a finCen tájékoztatója, 1996. március, 1. fejezet),

Abra: <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/gal-istvan-laszlo/gal-istvan-laszlo-vedes-ertekezes.pdf>, Letöltés ideje: 2015. 08. 22.

aki Chicago-szerte működött pénzbedobós, önkiszolgálós mosodákat, ezek segítségével álcázva, a prostitúcióból, a szerencsejátékokból és a szesztilalmi törvények megsértéséből származó jövedelmét. Innen eredhet a „pénzmosás” kifejezés. Ez a szellemes kis történet persze nem igaz, bár az 1920-as években gyakran előfordult, hogy a bűnözők nagy készpénzforgalmú vállalkozásokat vettek át

(mint például a mosodák és az autómosók), majd összekeverték a bűncselekményből szerzett készpénzt a legális bevétellel – ezáltal logikus kereskedelmi okot szolgáltatottak a nagy összegű készpénz létezésére.² Bár a „mosás”-t ma ennek a szónak a tisztítással való társítása miatt hangsúlyozzák, valószínűsíthető, hogy az eredeti bűnügyi kapcsolat a mosodák álcaként történő alkalmazása során alakult ki.³

Felmerülhet bennünk a kérdés, hogy milyen bűncselekmények elkövetőinek lehet szükségük a pénzmosásra, és mikor. Az esetek többségében a bűnözők pénzmosás nélkül is el tudják költeni a bűncselekményből származó pénzüket, gondoljunk csak az amerikai westernfilmekre, amikor a vonatrablás után szétváló rablóbanda vezére figyelmezteti a többieket, hogy egy ideig ne kezdjenek feltűnően költekezni. Vannak azonban olyan bűncselekmények, amelyek

- kimagaslóan nagy összegű bevételhez juttatják az elkövetőket;
- az elkövetők rendszeresen jutnak bűncselekményből származó, illegális bevételhez anélkül, hogy legális jövedelemforrásuk lenne.

Ebben a két esetben túlságosan nagy a lelepleződés kockázata, az elkövető nézegetheti otthon a bűncselekményből származó pénzt, de elkölteni nem tudja. Illetve megpróbálkozhat vele, de azzal felkeltheti a nyomozhatóság és az adóhatóság érdeklődését. Ha valaki hirtelen 50 millió forint értékű házat vásárol, vagy havi 2 millió forint jövedelemnek megfelelő életszínvonalon él, holott „hivatalosan” munkanélküli, könnyen gyanússá válhat.⁴

A pénzmosás az a módszer, amely segítségével a bűncselekményből származó nyereséget integrálják a világ bankrendszerébe és üzleti környezetébe; a fekete pénzt átmosják, hogy egyre fehérebb legyen. Szinte minden bűnös tevékenységnek a pénz az éltető

² Jeffrey ROBINSON: *A pénzmosoda. A világ harmadik legnagyobb üzlete belülről.* Park Kiadó, Budapest, 1996. 9. oldal

³ GÁL István László: *Some thoughts about money laundering* In: Fenyvesi Csaba, Herke Csongor, Mészáros Bence (szerk.) *Bizonyítékok: tiszteletkötet Tremmel Flórián Egyetemi Tanár 65. Születésnapjára.* PTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2006. 167–173. oldal

⁴ Belügyi Szemle 2013/6., 26–56. o., GÁL István László: *A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása az új magyar büntetőjogban*

ereje: a mosás folyamatára tekinthetünk úgy is, mint a cselekménysorozat szívére, hiszen lehetővé teszi, hogy a pénzt megtisztítsák és szétpumpálják a testbe, a túlélés biztosítása érdekében. Ez a probléma nem feltétlenül a kisebb bűnözőkről szól, hanem az olyan hatalmas, nemzeteket átszelő, szervezett csoportokról, mint:

- az olasz maffia,
- a japán Jakuzs,
- a kolumbiai kartellek,
- az orosz maffia,
- a nigériai és nyugat-afrikai bandák,
- a mexikói Juarez-, Tijuana- és Gulf kartellek.

Ezek és az ehhez hasonló szervezetek tagjaira mindent lehet mondani, csak azt nem, hogy amatőrök. Bármely, az egész világot felölelő, több millió dolláros, vállalkozáshoz hasonlóan ezeket is jól finanszírozzák, magas szinten szervezik és élen járnak az új technológiák alkalmazásában. Ám, ami a legfontosabb, hogy nem lehet őket rajtakapni, és bűnös tevékenységeiket folyamatosan a tisztesség köpönyegével álcázzák. Az ilyen csoportok óriási hatalommal rendelkeznek. Befolyásuk nemcsak fizikai értelemben vett erőn alapul, hanem a legmagasabb szintű politikai elit támogatásán is.⁵

II. Tipikus esetei

- *Kábítószer-kereskedelem:* nem elsősorban az egyszerű utcai ügyletekről van szó, hanem inkább az illegális anyagok magas szinten szervezett és kereskedelmi alapú gyártásáról. Ha a pénzmosás csak a törvénytelen drogokból származó jövedelemhez kapcsolódna, az már önmagában is elég katasztrofális lenne.

- *Fegyverkereskedelem:* kézigránátoktól a kis teljesítményű fegyvereken át egészen a modern fegyverekig.

- *Prostitúció:* itt sem az olyan elszigetelt esetekre kell gondolni, amikor egy lány kint áll valahol egy sötét utcában, hanem a nő és gyermek kereskedelemre, ahol az áldozatokat ténylegesen elrabolják vagy eladják, és arra kényszerítik, hogy pénzért szexuális szolgáltatásokat nyújtsanak.

- *Terrorizmus:* jóformán minden héten hallunk híreket a világ valamely részén elkövetett újabb terrorista merényletről. Minden ilyen csoportnak pénzre, valamint annak felhasználási lehetőségére van szüksége infrastruktúrájának fejlesztéséhez, illetve a fegyverek és felszerelések megvásárlásához.

- *Korrupció:* pénzmosással foglalkozók csemegéje az, amikor az országok államfőit vagy politikai vezetőit személyük vagy politikai befolyásuk „haszonbérbe

adása” után megvádolják vagy netán bűnösnek találják korrupciós pénzek elfogadásával, illetve megvesztegetéssel kapcsolatban.

- *Csalás:* pénzügyi bűncselekmények és egyéb csalárd tevékenységek minden típusa olyan összegeket eredményez, amelyeket be kell szívárogtatni a bankrendszerbe.

- *Művészeti és antik értékkel történő visszaélés:* hamisítás, lopás és viszonteladás a világ nagy aukciós házáin, valamint kereskedőin keresztül. Ide tartozik még a kulturális jelentőségű történelmi ikonok, alkotások csempészete.

- *Csempészs:* illegális alkohol és dohány, amely mindig vám- és/vagy áfa-csalást eredményez.

- Új vagy használt járművek nagy tömegű lopása, valamint illegális exportálása.

- *Adófizetés elkerülése vagy adó túlfizetése:* Kisebbség összeg legalizálására alkalmas, rendszeres adótúlfizetéssel valósul meg. A bevalláshoz képest túlfizetett adó a gazdasági év végén az adóhivataltól visszakérhető, és így az elkövető még adóhatósági igazolással is rendelkezik a pénz tiszta eredetéről.

- *Készpénzforgalomban történő pénzmosás:* Ez a legkezdetlegesebb módszer, bemutatóra szóló betétek, anonim átutalások révén valósul meg, amelyet – amennyiben az adott országban fennálló törvényi rendelkezések ezt megengedik – alkalmazhatnak mind belföldön, mind pedig külföldön. Megvalósulhat készpénz csempészet révén is. Magyarországon a betétek anonimitásának megszüntetésével ez az elkövetési mód ellehetetlenült.

- *Élet- és vagyonbiztosítások:* Az élet és vagyonbiztosítások is tág teret nyújthatnak a pénzmosáshoz, mivel a pénzmosók a biztosításért a bűncselekményből származó pénzzel fizetnek, majd lejárat előtti folyósítást kérnek, illetve vagyonbiztosítás esetén valamilyen módon előidézik a biztosítási esemény bekövetkeztét és kártérítési igénytel lépnek fel. Még kifinomultabb módszer, ha a biztosítási szerződésnek a pénzmosó csupán kedvezményezettje, ugyanis ebben az esetben a pénz eredetének vizsgálatához a biztosított elleni nyomozás elrendelése szükséges.

- *Fiktív külkereskedelmi ügylet:* A mosandó pénz gyors legálissá tételének módszere hamis számlák kiállítására, azonban ez a módszer nem olyan alapos, mint az előzőekben ismertetett módszerek. Ebben az esetben a pénzmosó abban az országban alapít céget, ahol a jövedelem keletkezik és abban az országban is, ahol a jövedelmet el kívánja helyezni, majd árukat vagy szolgáltatásokat rendel attól a cégtől, ahová a pénzt küldi, s ezután általában hamis számlákat küld.

- *Radikális túlszámlázás:* Tényleges árumozgást igényel, emiatt gyakran alkalmaznak hozzá off-shore vállalkozásokat. Az adóalap beállítására belső számlázásokat bonyolítanak. Megkönnyíti az alkalmazást, hogy vannak országok, ahol lehet céget alapítani névtelenül, bemutatóra szóló részvényekkel.

- *Ékszerek vásárlása:* Egyik legrégebbi módja az illegális pénzek legálissá transzformálásának az ék-

⁵ Peter LILLEY – *Piszkos ügyletek, az alábbi kiadás alapján:* Peter Lilley: Dirty Dealing, Hungarian Translation: Perfekt Kiadó, 2001, 16–17. o

⁶ GÁL István László: *A korrupciós bűncselekmények* In: Polt Péter (szerk.) Új Btk. kommentár: 5. kötet: Különös rész. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó Zrt., 2013. 183–210. oldal

szerek vásárlása. E szerint a pénzmosó – adócsaló – hogy a hatóság elől meneküljön úgy tünteti fel az ékszerket, mintha az elhunyt hozzátartozójának lenne korábban meg nem talált hagyatéka. A technika némileg bonyolultabb változata, ha árverésre bocsátják az ékszert és az árverésen saját maguk vásárolják meg, majd később újból értékesítik. Az arany piac a pénzmosás egyre jelentősebb módja, mivel a keletkezett illegális jövedelemből aranyat szereznek be, majd egy másik országba exportálják, ahol eladják, így legalizálják a biztos pénzt.

– *Szerencsejátékokban való részvétel:* Sok pénzmosási tevékenység kapcsolódik a szerencsejátékokhoz, melynek során nagy összegben vásárolnak zsetont az a céllal, hogy játszanak, a zsetonokat azonban felhasználás nélkül visszaváltják, és általában csekket kérnek saját nevükre vagy egy harmadik személy nevére. Amennyiben a hatóságok az összeg eredete felől érdeklődnének, indokként azt a választ kaphatják, hogy a szerencsejáték nyereményből származik. Ezen módszer egy professzionális változata, ha a pénzmosóknak saját kaszinójuk van. Mivel a kaszinók számos bank jellegű szolgáltatást, így valutaváltást, széfhasználatot és hitelkihelyezést nyújtanak.

– *Fedővállalkozások és fantomcégek:* Magyarországon a legelterjedtebb, az adócsalás komplementer műveletként jelentkezik a pénzmosás. Összekeverik a bűncselekményből származó vagyont a legális tevékenységből származóval. Egy fedővállalkozás létrehozásával élénk gazdasági tevékenység látszatát keltik, nagy pénzmozgással a bankszámlán, de a valóságban nincs produktív tevékenység. Erre a tevékenységre a legalkalmasabb vállalkozástípusok az éttermek, hotelek, bárók, éjszakai klubok, diszkók, kaszinók, tanácsadó cégek, kiskereskedelmi üzletek, nemzetközi pénzközvetítők, vegytisztítók, sportszercégek, vidámparkok, videokölcsönzők, árusító automaták üzemeltetői, valamint a parkolók. *Fantomcég:* egy-egy tranzakcióra használják, aztán eltűnik.

– *Pártok, egyházak:* Veszélyeztetett területnek számítanak a támogatásból származó választási pénzek, amelyek a későbbi kompenzációval, a jól fizető állami megrendelésekkel legálissá válnak. Ide tartozik a privatizáció során nagy értékű vállalkozások megszerzése, működtetése is. A pénz a sok átutalás után nonprofit támogatássá válik, annak célszerű felhasználása már legális. Az egyházakban rendszeresített persely pedig a névtelen adakozás lehetőségét biztosítja.

– *Ügyvédi honorárium:* Hagyományosnak tekintett eljárás lehet a pénzmosás során az ügyvédi letét alkalmazása, mivel ha valaki az ügyvédnél letétbe helyezi a pénzét, akkor az ügyvéd befizeti az összeget az iroda elkülönített számlájára, így ezen letéti számlák adatai az ügyvédi titoktartás körébe tartoznak. Vitatott, hogy a bűnelkövetőtől, az elkövetéssel kapcsolatban szerzett, ügyvédnek átadott pénz lehet-e pénzmosás tárgya. Elfogadott szemlélet, hogy ha tudta, vagy tudhatta is, hogy ilyen pénzt vett át, legfeljebb etikátlan lehet a viselkedése, de nem valósít meg pénzmosást. Ha fel

is használja, nem az összeg eredetének leplezése céljából teszi (ha mégis, akkor természetesen pénzmosás). A pénzmosási bejelentésekben gyakran szerepelnek az ügyvédi letéti számlák körüli figyelemreméltó pénzmozgások, amelyek nem minden esetben köthetőek a letétekhez. Ugyanez a másik ágon is megjelenik, amikor egy ügyvédi iroda vállalkozói számláján jelennek meg a letéti pénzek.⁷

– *Részvénytranzakciók:* Technikailag értékpapírok alul- vagy felülárzásával valósul meg. Közbülső szereplők közbeiktatásával önkötés is lehetséges. Az értékesítés során árfolyamnyereséget realizál, leadózza, és így legalizálja a pénzt. Több lépcsős közbeiktatással követhetlenné válik a pénz útja.

– *Devizatranzakciók:* A deviza átutalás ellenértéként elszámolt forint összeg terhére betétet helyeznek el, illetve egyidejűleg értékpapírt vásárolnak. Ezt fedezetül ajánlják fel folyószámla hitelhez, amelyet igénybe véve újabb deviza átutalással távozik a pénz. A hitel lejártakor a hitel összege már nem kerül törlesztésre.

– *Pénzintézetek megszerzése:* Kockázatmentesé válik az álkölcsönök nyújtása, valamint a látszat pénzmozgások.⁸

Sokszor működtetnek párhuzamos, titkos bankrendszert is – egyik országban átadott pénzt a másikban fizetnek ki. A levont jutalék magasabb, de kockázatmentesebb az üzlet. A nem hivatalos ún. föld alatti bankrendszerek újabb módjai a pénzmosásnak, mivel ezen nem hivatalos pénzintézetek ugyan úgy működnek, mint legális társaik csak bizalmi, családi kapcsolatokon alapulnak.⁹

III. A pénzmosás folyamata

A pénzmosás, ugye, ahogy korábban tárgyaltuk a törvénytelen profit átalakításának folyamata, aminek a

⁷ Az ügyvédeknek a pénzmosási cselekményeknél esetlegesen betölthető szerepéről Kóhalmi László írt rövidebb tanulmányt. A szerző kitér értekezésében arra a problémára is, hogy a deliktumot csak olyan személy követheti-e el, aki rendelkezik kamarai tagsággal, vagy akár ügyvédjelölt is lehet elkövető. Bővebben lásd: KÓHALMI László: *Ügyvédek és pénzmosás*. In: Gál István László (szerk.): A pénzmosás elleni küzdelem aktuális kérdései. PTE Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék, Pécs, 2005. 90–91. o.

⁸ GÁL István László: *The Techniques of Money Laundering* In: Gál István László, Kóhalmi László (szerk.) *Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2005. 129–138. oldal

(*Studia iuridica auctoritate Universitatis Pécsi publicata*; 138.)

⁹ Peter LILLEY – *Piszkos ügyletek*, az alábbi kiadás alapján: Peter Lilley: *Dirty Dealing*, Hungarian Translation: Perfekt Kiadó, 2001, 18–20. o. és <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/gal-istvan-laszlo/gal-istvan-laszlo-vedesertekezes.pdf> Letöltés ideje: 2015. 08. 22., 38–49. o.

nyereségét a bűnözők veszélyeztetés nélkül élvezhetik. Ez általában egy három lépésből álló folyamat, ami megköveteli először a bűnözéssel létrehozott tőke áramlását a közvetlen társaságtól, másodsor a keresést meghíúsító nyomok elrejtését, végül pedig a pénz újra elérhetővé tételét a bűnözők számára az eredetének elrejtésével.¹⁰

Elhelyezés

Az első lépésként a pénzt a könnyebb kezelhetőség kedvéért, általában gyanútlan közvetítőkön keresztül bankokba viszik, akik kis tételekben befizetik azt, úgy, hogy az egy összegben elhelyezett betétek nagysága ne haladja meg az azonosítási kötelezettség alsó határát.¹¹ Az elkövetők számára ez azért is hasznos, mert kiletük akkor is rejtve marad, ha a végrehajtásban közreműködő személyt esetleg azonosítják. A bűnüldöző szervek tapasztalatai szerint, a pénzmosás folyamatában a bűnöző szempontjából az elhelyezés a legveszélyesebb pont, ugyanis az illegális jövedelem ilyenkor a legkönnyebben tetten érhető. Az elhelyezés elősegítésére nagy készpénzforgalmú üzletek (éttermek, kaszinók, pénzváltók) készpénzéhez vegyítik a „mosásra” váró pénzt. További jellemző elkövetési mód, a nagy értékű vagyontárgyak (műtárgyak, nemesfém, drágakő, autó, repülő) vásárlása, valamint hamis dokumentumok előállítás és felhasználása.

Rétegzés

Ebben a szakaszban fogja a pénz megkapni a legálisan megszerzett pénz státuszát. Az illegális jövedelmeket elválasztják a törvényestől, pénzügyi tranzakciók komplex rendszerével elérik, hogy a jövedelem megszerzője és a jövedelem közötti kapcsolatot ne lehessen felderíteni.

Tipikus elkövetési módok:

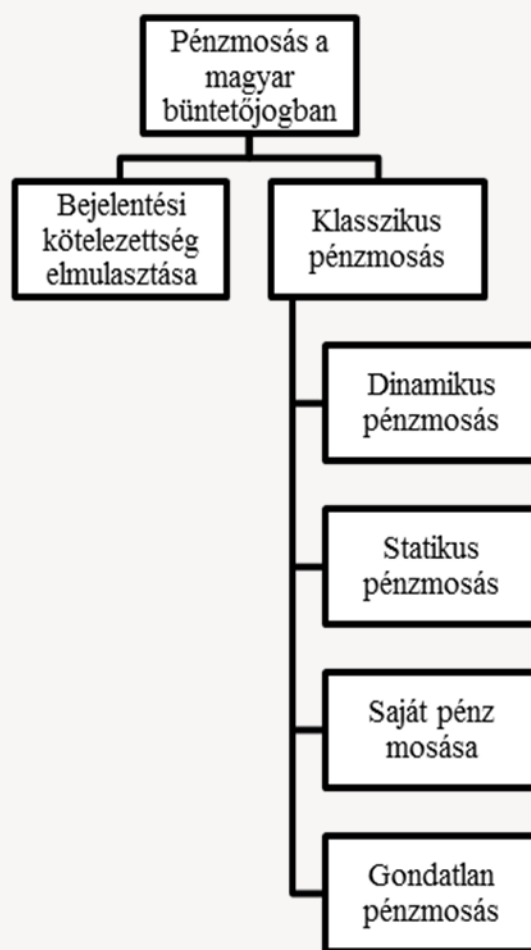
- Elektronikus úton történő átutalás. A legfontosabb módszer, legnagyobb előnyei az anonimitás, a gyorsaság, a nehéz nyomon követhetőség.
- Pénzügyi eszközzé alakított készpénz (például: utazási csekk, kötvény, részvény)

Integrálás

Ekkor fog visszajutni a mosott jövedelem a gazdaságba, olyan formában, hogy az legális üzleti tevékenységből származónak tűnjön. Ebben a szakaszban a pénzmosó már törvényes magyarázatot tud adni a hirtelen felhalmozódott vagyonára. Ekkor már nehéz a legális és illegális vagyon között különbséget tenni. Kedvelt

módszer az anonim társaságok létrehozása, olyan országokban, ahol a titkosság biztosan garantált. Ezek a társaságok lehetővé teszik a bűnözők számára, hogy a mosott jövedelmet saját maguknak hitelként nyújtsák egy majdani legális tranzakció során.¹²

IV. Hazai szabályozás, a pénzmosás szabályozása az új magyar Btk.-ban

A 2013-tól hatályos magyar pénzmosás-ellenes szabályozás¹³ két törvényben található, az új Btk.-ban (2012. évi C. törvény), továbbá a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása¹⁴ megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvényben (2007. évi CXXXVI. törvény). Az új Btk. változatlanul két tényállást tartalmaz a pénz-

¹² <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/gal-istvan-laszlo/gal-istvan-laszlo-vedes-ertekezes.pdf> Letöltés ideje: 2015. 08. 22., 32–36. o.

¹³ A korábbi szabályozás részletes elemzését lásd: KÓHALMI László: *Kampf gegen die Geldwäsche im ungarischen Strafrecht*. In: Balogh Ágnes, Hornyák Szabolcs (szerk.): Tanulmánykötet Erdős Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 136. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2005. 332–342. o.

¹⁴ Lásd bővebben: GAL István László: *A XXI. század új bűncselekmény-típusa: a terrorizmus finanszírozása* Rendészeti Szemle (2006–2010) 57:(6) 61–90. 2009.

¹⁰ ELEK Balázs: *Bizonyítási kérdések a pénzmosás büntette kapcsán*. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 5/1., Bíbor Kiadó, Miskolc 2004, 116–117. o.

¹¹ MOLNÁR Csaba: *Néhány gondolat a pénzmosásról*, ORFK Tájékoztató, 1999/2. 6. o.

Ábra: <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/gal-istvan-laszlo/gal-istvan-laszlo-vedes-ertekezes.pdf>, Letöltés ideje: 2015. 08. 22.

mosással kapcsolatban. A pénzmosás és a pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása címet viselő bűncselekmények alkotják a büntetőjogi szabályozást, amely akár a pénzmosás elleni közdelem arcvonalának is tekinthető.¹⁵

A pénzmosás 2013. július 1-jétől hatályos magyar szabályozása¹⁶ a következő:

399. § (1) Aki más által elkövetett büntetendő cselekményből származó

a) dolgot átalakítja, átruházza, vagy a dologgal összefüggésben bármilyen pénzügyi tevékenységet végez, vagy pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe abból a célból, hogy

aa) az ilyen dolog eredetét eltitkolja, elleplezze, vagy

ab) a más által elkövetett büntetendő cselekmény elkövetőjével szemben folytatott büntetőeljárást meg hiúsítsa,

b) dolog eredetét, az ilyen dolgon fennálló jogot vagy az e jogban bekövetkezett változásokat, az ilyen dolog helyének változását vagy azt a helyet, ahol az ilyen dolog található, eltitkolja, vagy elleplezi,

büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a más által elkövetett büntetendő cselekményből származó dolgot

a) magának vagy harmadik személynek megszerzi,

b) megőrzi, kezeli, használja vagy felhasználja, azon vagy az ellenértékén más anyagi javakat szerez,

ha a dolog eredetét az elkövetés időpontjában ismerte.

(3) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki bűncselekményének elkövetéséből származó dolgot ezen eredetének leplezése, titkolása céljából

a) gazdasági tevékenység gyakorlása során felhasználja,

b) a dologgal összefüggésben bármilyen pénzügyi tevékenységet végez, vagy pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe.

(4) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1)–(3) bekezdésben meghatározott pénzmosást

a) üzletszerűen,

b) különösen nagy vagy azt meghaladó értékre,

c) pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutőzsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőkealap-kezelő, tőzsdei, elszámolóházi, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végző szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, illetve önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár vagy

foglalkoztatói nyugdíjnyújtó intézmény, szerencsejáték szervezésével foglalkozó szervezet, vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság tisztségviselőjeként vagy alkalmazottjaként,

d) hivatalos személyként vagy

e) ügyvédként

követik el.

(5) Aki az (1)–(4) bekezdésben meghatározott pénzmosás elkövetésében megállapodik, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

400. § (1) Aki a más által elkövetett bűncselekményből származó

a) dolgot gazdasági tevékenység gyakorlása során felhasználja,

b) dologgal összefüggésben bármilyen pénzügyi tevékenységet végez, vagy pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe, és gondatlanságból nem tud a dolog ezen eredetéről, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés három évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt

a) különösen nagy vagy azt meghaladó értékre,

b) pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutőzsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőkealap-kezelő, tőzsdei, elszámolóházi, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végző szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, illetve önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár vagy foglalkoztatói nyugdíjnyújtó intézmény, szerencsejáték szervezésével foglalkozó szervezet, vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság tisztségviselőjeként vagy alkalmazottjaként, illetve

c) hivatalos személyként

követik el.

(3) Nem büntethető az (1)–(2) bekezdésben meghatározott pénzmosás miatt, aki a hatóságnál önként feljelentést tesz, és az elkövetés körülményeit feltárja, feltéve, hogy a bűncselekményt még nem vagy csak részben fedezték fel.

Értelmező rendelkezés

402. § (1) A 399–400. § alkalmazásában dolgon a vagyoni jogosultságot megtestesítő olyan okiratot, dematerializált értékpapírt is érteni kell, amely a benne tanúsított vagyoni érték vagy jogosultság felletti rendelkezést önmagában, illetve dematerializált formában kibocsátott értékpapír esetén az értékpapírszámla jogosultjának biztosítja.

(2) A 399–400. § alkalmazásában pénzügyi tevékenységen, illetve pénzügyi szolgáltatás igénybevételén a pénzügyi szolgáltatási vagy kiegészítő pénzügyi szolgáltatási, befektetési szolgáltatási vagy befektetési szolgáltatási tevékenységet kiegészítő szolgáltatási, árutőzsdei szolgáltatási, befektetési alapkezelési, kockázati tőkealapkezelési, tőzsdei, elszá-

¹⁵ GÁL István László: *A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása az új magyar büntetőjogban*. Belügyi Szemle, 2013/6., 26–56. o.

¹⁶ GÁL István László: *A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata*. Budapest: HVG-ORAC Kiadó, 2012.

*molóházi, központi értéktári vagy központi szerződő fél, vagy biztosítási, viszontbiztosítási vagy független biztosításközvetítői, illetve önkéntes kölcsönös biztosító pénztári, magán-nyugdíjpénztári vagy foglalkoztatói nyugdíj-szolgáltatási tevékenységet, illetve annak igénybevételeit kell érteni.*¹⁷

Izgalmas kérdés és egyben rejtélyes jelenség a pénzmosás bűncselekménye jelenleg Magyarországon. A róla szóló jogszabály már 1994-ben megszületett és azután gyakran változott a Btk.-ban.¹⁸ Ehhez képest az ilyen ügyek előfordulásának aránya elenyésző a magyar igazságszolgáltatásban, bár a Btk. szabályai a pénzmosás körében elég tág körben határozzák meg az elkövetési formákat.

V. Bizonyítási kérdések a pénzmosás kapcsán

Gazdasági szempontból nézve bűnözőnek lenni egyfajta foglalkozást jelent, de persze eltérő vonásokat tartalmaz más szakmákhoz képest. Egy tanárnak például könnyű elmagyaráznia, honnan ered a jövedelme, viszont egy bűnözőnek ez nagy nehézséget okoz. A bűncselekményből származó pénz birtoklása nem feltétlenül áldás a bűnelkövető számára, inkább probléma, ugyanis nehéz elmagyarázni, hogy honnan is ered a jövedelem. Erre a problémára a megoldás ugye a pénzmosás. Viszont a bűnöző egyik legebevezetőbb pontja az, hogy a cselekmény, amit végez, az bűnös. Legtöbb esetben vagyonuk mindenki számára egyértelmű. Ez lesz az a pont, ahol a rendőrség el tudja kezdeni követni a nyomokat a pénz valódi eredetéhez. Ez jelentheti a nyomozás egyik legfőbb kiindulópontját, a pénzmosásból származó jogtalan jövedelem felderítéséhez. Fontos azonban tisztázni, hogy nem szükséges minden bűncselekményből származó hasznot tisztára mosni, ugyanis az eredetük bár illegális, mégsem ismerhető fel minden esetben bűnös mivoltuk. A szerencsejátékból vagy kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekből származó hasznot tisztára kell mosni, vissza kell forgatni a legális rendszerbe. A különböző csalásokból származó haszon jogellenességét azonban nem lehet könnyen felismerni, mert a pénz nem hagyja el a legális rendszert, ebből kifolyólag az eredete törvényesnek tűnik. Ilyenre példa a biztosítási csalás, valaki kitölt egy formanyomtatványt hamis adatokkal, és ezt küldi a biztosító társasághoz. A megadott adatok valóságtartalmát senki sem kérdőjelezi meg. A hónap végén a csaló megkapja a kamatot vagy a fizetségét, és a pénz eredete máris legálisnak tűnik. A pénz benne marad a legális rendszerben és könnyen meg lehet találni, mert a kifizetést a bank teljesítette. Fontos kér-

dés, hogy meddig tekinthető a haszon bűncselekményből származónak, illetve mennyi mosás szükséges ahhoz, hogy a bűncselekményből származó hasznot már ne tekintsük többé jogtalanak. A kérdésre a válasz lényeges nemcsak a cselekmény büntetőjogi megítélését illetően, hanem például elkobzás, valamint lefoglalás jogi lehetőségeinek szempontjából. A pénzmosás kapcsán mindig kell egy alpbűncselekménynek lennie, ami az elkövető számára vagyongyarapodáshoz vezet. A manipuláció célja, hogy a törvénytelenül szerzett jövedelmet az alpbűncselekmény elkövetőjéhez visszajuttassák, hogy az teljes mértékben legálisnak tűnjön. A bizonyítás kérdése és feladata annak igazolása, hogy az elkövető tudott az alpbűncselekményről. A bűncselekményből származó pénz előbb vagy utóbb meg kell hogy jelenjen egy bankban, egyéb pénzügyintézetben, vagy olyan vállalkozásban, amely készpénzügyletekkel foglalkozik. Vannak olyan országok, amiket adó és pénzügyi paradicsomnak neveznek, ezen országokban teljes a titoktartás, nincs devizakorlátozás, bármilyen típusú jövedelemre nem vagy csak alacsony adót vetnek ki és egyszerű a bankok, társaságok alapítása, illetve vásárlása. Az ezen országokból származó tranzakciók önmagukban is gyanút kelthetnek. Vannak olyan technikák, amiket ismerni kell a pénzmosás elleni bűncselekmények bizonyítása során. Abból kifolyólag, hogy az eredeti pénzmosások a bizonyíthatóság miatt lelepleződhetnek a pénzmosás kezd átterjedni a nem pénzügyi vállalkozásokra is. Ez segítette elő a pénzmosó bűnsegédek egyik legveszélyesebb csoportjának, a szaktanácsadók térhódítását is. Egyes bűnözői körök egyre jobban megengedhetik maguknak a legjobb szaktanácsadók igénybevételeit, ide tartoznak például a könyvelők, jogászok, vagyonkezelők, lényegében mindenki, aki olyan szakmai szolgáltatást kínál, amit a szervezett bűnözők fel tudnak használni. Világviszonylatban elmondható, hogy a pénzmosás általában drogokhoz kapcsolódik, amivel kapcsolatban elmondható, hogy semmilyen más tevékenység nem képes ekkora hasznot generálni, ugyanis ha a drogüzletben minden jól működik, akkor akkora pénz keletkezik, hogy már nem lehet tenni sehová. Elképzelni is nehéz, hogy milyen mennyiségű pénzről van szó. A felderítés, valamint a bizonyítás egyik fő problémája, hogy a rendőrség, még ha el is szánt arra, hogy elkapja a bűnözőket, inkább idegenkedik a bonyolult és rettentően szerteágazó pénzmosástól. A drogok utáni nyomozás csupán a jéghegy csúcsa, a pénzmosás azonban a felszín alatt marad. Inkább úgy kezelik ezeket a milliókat, mint óhatatlan végtermékeket egy láthatóan sikeres, de törvénytelen üzleti működésnek.¹⁹

¹⁷ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 399–402. §

¹⁸ SINKU Pál, GÁL István László: *Dinamikus és statikus pénzmosás – egy új tényállás kritikai elemzése* Magyar Jog 55:(3) 129–139. 2008.

¹⁹ ELEK Balázs: i. m. 113–134. o.

VI. Konkrét ügyek ítéleti tényállásai

Az első ügy, egy folytatólagosan elkövetett pénzmosás büntetvéhez kapcsolódik. A vádlottnak a csalásból származó 3 000 000 millió forint alapítványi számlára történő befizetése a pénzmosás büntettét valósította meg. Az irányadó tényállásból levonható következtetés a vádlott tudattartalmára vonatkozóan, hogy a jogtalanul csalással megszerzett készpénz eredetének leplezése céljából helyezte el a vádlott az alapítványi számlán a nagyobb mértéknek megfelelő összeget. Ebben az esetben a tipikus elkövetési tárgyra, készpénzre követte el a vádlott a cselekményt, de fontos megemlíteni, hogy a vagyoni jogosultságot megtestesítő olyan okiratot, dematerizált értékpapírt is érteni kell, amely a benne tanúsított vagyoni érték vagy jogosultság feletti rendelkezést önmagában, valamint dematerizált formában kibocsátott értékpapír esetében az értékpapírszámla jogosultjának biztosítja. A számlára utalás egyértelműen pénzügyi szolgáltatási tevékenységnek minősül, tehát a vádlott cselekvősege kimerítette a pénzmosás büntetének törvényi tényállását. A bűncselekmény az elkövetési magatartás fő elemei, a más bűncselekményből származó dolog leplezése folytán valódi bűnhalmazatban áll a csalással. Vitathatatlan, hogy a törvényi tényállás célzatát megvalósító tényállási elem részben tudati jellegű, a pénzmosás tényállása azonban olyan speciális, hogy a bűncselekmény egyértelmű megállapíthatósága érdekében szükséges a célzatot megalapozó körülmények tényállásba foglalása is. Részletekbe menően vizsgálta a bíróság a vádlott ténybeli beismerő, de a büntetőjogi felelősséget elhárító terhelti vallomásait, a tanúvallomásokat, a nagyszámú okirati bizonyítékokat, illetve a könyvszakértői bizonyítás anyagát is. A törvényszék a büntetés kiszabása során irányadó körülményeket feltárta és azoknak kellő nyomatékot tulajdonítva a bűncselekmény tárgyi súlyához, illetve az elkövető körülményeihez igazodó, a törvényi rendelkezéseknek megfelelő büntetést szabott ki a vádlottal szemben, büntetésül 2 év 6 hónap börtönre és 3 év közügyektől eltiltásra ítélte. Ezenkívül a vádlottal szemben 41 673 390 Ft erejéig vagyonekobjzást rendelt el.²⁰

A második ügy tényállása a következő: Az I. rendű vádlott a biztosító cégekkel kötött szerződéseket azért kötötte, hogy leplezze az MVH tulajdonát képező kukorica jogtalan eltulajdonításából származó pénz eredetét. A tényállás alapján mondta ki bűnösnek a törvényszék az I. rendű vádlottat 1 rendbeli pénzmosás büntetvében. A vádlotti védekezés szerint egy tőkeerős ukrán befektetői csoport képviselője kereste meg az I. rendű vádlottat azzal, hogy gazdasági társaságát meg-

vásárolná. Minden szabályosan történt, a cég székhelye is átírássra került. Másrészről viszont erős kételyek merültek fel, ennek a tőkeerős ukrán befektetői csoportnak, amely milliókat költ csak a cégvásárlásra, semmilyen magyarországi képviselete, képviselője, se könyvelője, se könyvvizsgálója nincsen. Az ukrán állampolgárságú vádlott megvette 10 000 000 Ft-ért azt a gazdasági társaságot, amelynek egyébként semmi vagyona nem volt. A tanúk, a nyomozás során történt kihallgatásuk során elmondták, hogy csak névleg vásárolták meg a céget, azzal semmilyen céljuk nem volt, pénzüik sem volt a megvásárlásra és nem tudnak a betárolt kukorica sorsáról sem. A cég átruházását követően a cég ügyeinek intézésében nem vettek részt. A pénzmosás elkövetésével az I. rendű vádlott célja a sikkasztás bűncselekménnyel szerzett vagyon eredetének igazolhatóvá tétele, megszabadulva annak felismerhetően jogellenes mivoltától. *„A pénzmosás nem a sikkasztás büntetlen utócselkménye, minthogy a törvény a pénzmosást kifejezetten kiemelte a lehetséges utócselkmények köréből. A pénzmosás büntette bűnkapcsolati tényállás, járulékos bűncselekmény. Ez azt jelenti, hogy mindig kell, hogy megelőzze valamilyen másik bűncselekmény, amelynek a jövedelmét legalizálni próbálják. A jövedelmet ugyanis így lehet visszaforgatni a legális gazdaságba. Jelen ügy szempontjából megvalósult az a törvényi előfeltétel, hogy az előcselkmény a Büntető Törvénykönyvben szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény, amelyből származó pénz a bűncselekményből származó dolog. A legális forrásból és a bűncselekményből származó pénzeszközök keveredése is a bűncselekmény tényállásszerűségét erősíti. Az eredet leplezésére, mint célzatra is egyértelmű következtetést lehet levonni a biztosítási szerződések más névre történő átírásából. A bűncselekményből származó pénz pénzügyi művelet tárgyává válva különösen alkalmas a valós eredet leplezésére, ami önmagában veszélyes a társadalomra, ezért nem engedi a pénzmosás tényállása a bűnös úton szerzett dolog tisztára mosását. A pénzmosás elkövetésével az I. rendű vádlottnak a célja a sikkasztás bűncselekménnyel szerzett vagyon eredetének igazolhatóvá tétele, megszabadulva annak felismerhetően jogellenes mivoltától.”* Az I. rendű vádlottat halmazati büntetésül 4 év börtönbüntetésre és 4 év közügyektől eltiltásra ítélte, illetve vagyonekobjzást rendelt el.²¹

VII. Pénzmosás a katedrától a vadászatig

A Debreceni Nyomozó Ügyészség vádirata szerint az I. r. vádlott, aki az egyetem vadgazdálkodási tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára volt, kuratóriumi

²⁰ Debreceni Ítéltábla Bf. II.390/2013/12. sz. A Debreceni Ítéltábla, mint másodfokú bíróság Debrecenben, a 2013. szeptember 16. napján megtartott nyilvános ülés alapján.

²¹ Debreceni Ítéltábla, Bf.II.549/2014/19. sz. ítélet

elnöke lett egy vadgazdálkodás támogatására éppen az ő kezdeményezésére létrehozott alapítványnak. A közhasznú szervezetként nyilvántartásba vett alapítványnak azonban az egyedüli funkciója abban merült ki, hogy az egyetem diákjaitól jogellenesen felvett összegeket alapítványi támogatásnak tüntesse fel. A vád szerint ugyanis a professzor rendszeres haszon-szerzésre törekedve fogadott el hallgatóktól jogtalan előnyöket, melyeket sikeres felvételi vizsgával, a vizsgáztatások során nyújtott jogtalan kedvezményekkel és az államvizsga sikerének biztosításával ellentételezett. A számára előnyt nyújtó hallgatók részére olyan kedvezményeket biztosított, amelyek a többi hallgatóhoz képest a vizsgák letételének megkönnyítését, pusztán a formalitását eredményezték. Ilyen volt a vád szerint a vizsgadolgozat kérdéseinek jóval a vizsga előtt történő közlése, a vizsgadolgozat otthon történő elkészítése, a vizsgadolgozatok értékelésében nyújtott részrehajlás, egyes hallgatók számára a jeles eredmény „megelőlegezése”. Az I. r. vádlott az alapítvány támogatására befizetett összegekből saját célra vásárolt, és gépkocsi költségtérítés jogcímen önmagának közel kétfélmillió forintot kiutalt. Erre a jogcímet olyan utazásai szolgáltatták, melynek során az ország távoli régióit kereste fel, ahová a vadgazda hallgatók hívták meg vadászni.

Az ügyben eljáró bíróság azonban a vadgazda professzort a 21. r. vesztegetés büntett vádjával [1978. évi IV. törvény 250. § (1) és (2) bekezdés a) pontja, (3) bekezdés], továbbá az 1. r. pénzmosás büntett vádjával [1978. évi IV. törvény 303. § (1) és (2) bekezdés] vádjával felmentette. Felmentette továbbá az ügyben megvádolt huszonegy volt vadgazda mérnök hallgatót is a folytatólagosan elkövetett vesztegetés büntett vádjával.

Az ügyben lefolytatott bizonyítás egyértelműen fényt derített arra, hogy a képzés jellege miatt egy oktató és hallgató közötti vadászati meghívás mögött nem feltétlenül van korrupciós kapcsolat, az egyes vadásztársaságok és az egyetem között évekre visszanyúló tanulmányi kapcsolat volt. Nem volt igazolható, hogy a vadgazdálkodás és természetvédelem fejlesztésére létrehozott alapítvány támogatása az egyetem hallgatói, volt hallgatói esetleg azok családtagjai vagy ismerőseik részéről eredendően büntető szándékot feltételezne.²² Úgy vélem, hogy a bíróság döntésével maradéktalanul egyetérthetünk, hiszen sürgős lenne minden emberi kapcsolatban eleve valamilyen mögöttes büntető szándékot feltételezni. Hasonló logikával, minden bölcsődei, óvodai, iskolai alapítvány támogatása a szülők részéről az aktív vesztegetés gyanúját vetné fel, és a pedagógus napi ajándékok is büntetővé válnának. A törvényszék utalt arra is ítéletében, hogy elutasította az ügyész azon bizonyítási indítványát, amely annak kiderítésére irányult, hogy mely napon volt az államvizsga, a szakdolgozat-védé-

sek és a hallgatók valamint az oktatók közötti közös vacsora est, melyet a hallgatók finanszíroztak. A vádirat ugyanis nem tette a vád tárgyává azt, hogy a vacsora hallgatók általi finanszírozása befolyásolta volna a bizottság tagjait a vizsgáztatás során. Egyetértve a bírósággal, azt gondolom, hogy nagyon szép és követhető hagyomány a legtöbb egyetemen, főiskolán vagy középiskolában az, hogy különböző alkalmakkor a diákok meghívására közös, vacsorával egybekötött összejövetelt tartanak. Mindebből arra következtetni, hogy ennek háttérben korrupciós kapcsolat áll, talán az Alaptörvényben is megjelenő józan észnek is ellentmond.

Ettől függetlenül nem lehetetlen a vadászat körében keresni büntető eredetű pénz tisztára mosását. A módszer ugyanaz, mint más vállalkozásokban, pusztán a könyvelést segíti az, hogy számos olyan tétel van, ami utólag követhető. Nem nehéz átlátni, hogy a vadgazdálkodás költségei átláthatatlanok, és ellenőrizhetetlenek. Hasonló megállapítást tehetünk a szervezetű orvvadászat és orvhalászás esetén, amikor a büntető eredetű dolgot egyes éttermek – részben az eredet leplezése céljából – gazdasági tevékenységük során felhasználnak. Elek Balázs hívja fel a figyelmet arra, hogy az illegális vadászatból, halászatból származó jövedelem olyan mértékű is elérhet, hogy az elkövetők kénytelenek az ebből származó jövedelmüket kifizé-
ríteni. A pénzmosó visszajuttatja a bűncselekménnyel szerzett javakat a legális gazdaságba, és ezzel igyekszik elkerülni azt, hogy felkeltse a nyomozhatóság vagy az adóhatóságok figyelmét. Azt követően, hogy az illegális jövedelem bekerül a látszólag szabályosan működő vállalkozásban sokszor leküzdhetetlen konkurenciát jelent a legális gazdaságban tevékenykedők számára. Az eredet leplezése a vadhús szállítására vonatkozó szabályok megsértésével, például hamis krotáliának a vadba helyezésével is megkezdődhet. Olyan vállalkozónál, akinél legális forrásból származó hal, vadhús mellett illegális eredetű is van, az értékesítéssel a büntető eredet leplezése befejezetté válik.²³

VIII. Záró gondolatok

A szervezett bűnözés térnyerése egyre aggasztóbb folyamat.²⁴ Ezzel kapcsolatban elég csak a kábítószer- és lánykereskedelmre, vagy a nemzetközi terrorizmusra²⁵ utalni. A szervezett bűnözésből hatalmas profit termelődik, viszont megfelelő anyagi bázis nélkül

²³ ELEK Balázs: *Vadászok, halászháló a büntetőjogi hálójában*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2015, 299–301. oldal

²⁴ KÓHALMI László: *Jogállam és büntetőjog – avagy kételem az ezredforduló krimináljoga körül*. In: Karsai Krisztina (szerk.): *Keresztmetszet: tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2005. 126. o.

²⁵ GÁL István László: *A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása*. In: Korinek László, Kóhalmi László, Herke Csongor (szerk.): *Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2004. 37–42. oldal (Studia iuridica auctoritate Universitatis Pécs publicata) 134. o.

²² Debreceni Törvényszék 7.B.365/2006/164., Debreceni Ítéletábra Bf.I.186/2013/13. szám

nem lehet bűnözői csoportokat, bűnszervezeteket létrehozni és működtetni. Ha megakadályozzuk a bűncselekményből származó jövedelem tisztára mosását, akkor az anyagi bázis kiapadása után a bűnszervezet elsovad. Ha pedig a szervezett bűnözőket megfosztjuk a jövedelmeiktől, akkor ezzel egy öntisztulási folyamatot indíthatunk el a társadalomban.²⁶ A pénzmosás elleni küzdelem, mint cél érdekében együtt kell működnünk más országokkal és nemzetközi szerve-

zetekkel. Ezenkívül természetesen a jogi szabályozás fejlesztése, illetve folyamatos tökéletesítése is rendkívül fontos. Végül nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy nem kell mindig bűnszervezetekre, nemzetközi bűnözői formációkra²⁷ gondolni, amikor a pénzmosás szót halljuk, hiszen nem lehetetlen, hogy a pénzmosás előttünk a sarki élelmiszerboltban, egy vadászterületen, vagy éppen az iskolai alapítványban történik. ■

²⁶ GYÖRGYI Kálmán: *A szervezett bűnözés és a pénzmosás elleni fellépés jogi lehetőségei a Magyar Köztársaságban*. Közjegyzők Közlönye 2000. 1. szám 5. oldal

²⁷ GÁL István László: *A pénzmosás elleni küzdelem régi és új irányjai a nemzetközi jogban és az EU-jogban*. Európai Jog 2007/7. 12–23. oldal

A PÉNZMOSÁSSAL ÉS A TERRORIZMUS FINANSZÍROZÁSÁVAL KAPCSOLATOS JOGSZABÁLYOK MAGYARÁZATA

SZERZŐ: Gál István László

Az elmúlt fél évtizedben a pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogi szabályozás jelentős mértékben átalakult. A pénzmosás megelőzéséről szóló korábbi törvényt, a 2003. évi XV. törvényt felváltotta egy új jogszabály, a 2007. évi CXXXVI. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról. Többször megváltozott a pénzmosás büntetőjogi törvényi tényállása is, ráadásul 2013. július 1-jén hatályba lépett Magyarország új Büntető Törvénykönyve, a 2012. évi C. törvény (melynek megalkotásában a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium által felkért szakértőként egyébként e könyv szerzője is részt vett).

Gál István László büntetőjogász, habilitált egyetemi docens a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Büntetőjogi Tanszékén. Az egyetemi jogi végzettsége mellett diplomás közgazdász, gazdasági büntetőjogi szakjogász, EU-szakjogász és MBA közgazdász végzettséggel rendelkezik. A 2004-ben „A pénzmosás” címmel megjelent munkája volt az első magyar szakkönyv ebben a témában. 2005-ben a pénzmosás témakörében szerzett PhD tudományos fokozatot. Rendszeresen tart pénzmosás megelőzési tréningeket magyarországi bankokban, biztosítóknak, takarékszövetkezetekben és más pénzügyi szolgáltatóknál.

Ára: 7990 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%